

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

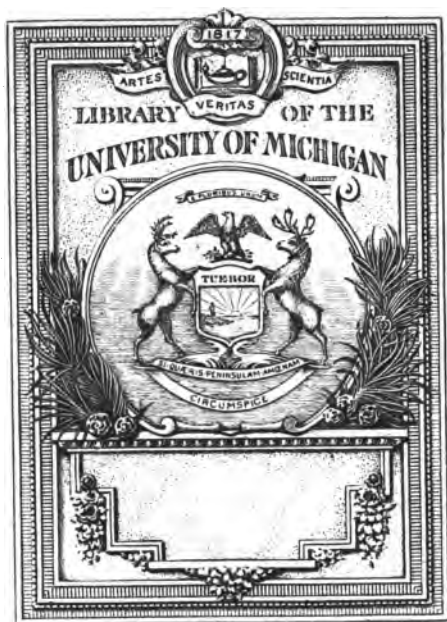
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

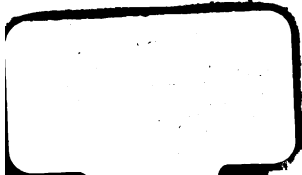
About Google Book Search

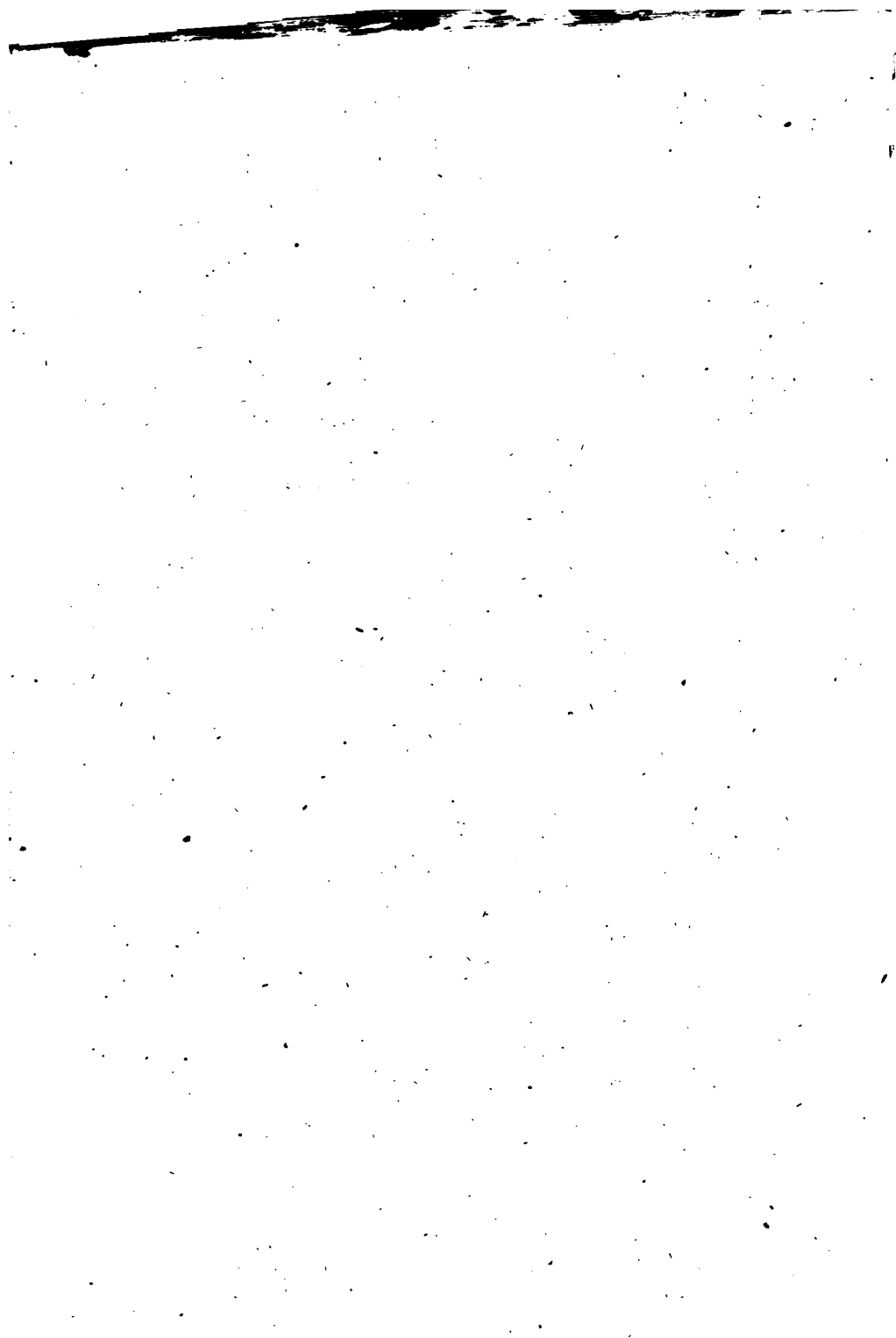
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

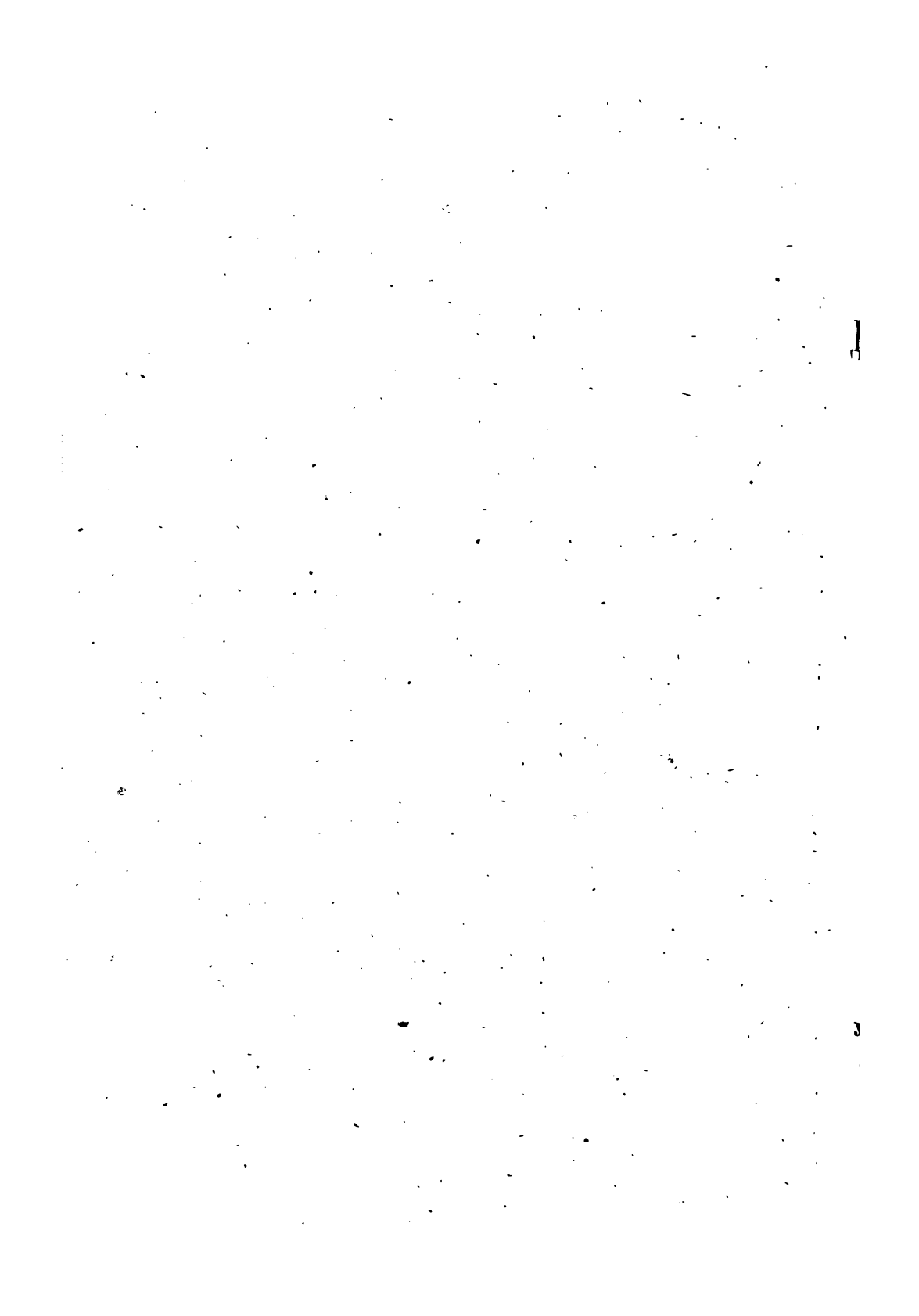
B 1,087,232

16208 142

ГЛАСНИКЪ

ДРУЖТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ.

СВЕЗКА II.

У БЕОГРАДУ,

У КЊИГОПЕЧАТЊИ КНЯЖЕСТВА СРБИЈЕ.

1849.

DR
301
.577
v.2

GL
Rel
Polakem
6.28.55
93441

С А Д Р Ж А Ї.

Стр.

I. Визкословие пригѣтбе на предговоръ Г. Вука <i>Стеф. Караџића</i> къ преводу новогъ завіта.	1.
II. Процвѣтаніѣ славенскогъ княжества у Бу- гарской (преводъ).	43.
III. Законикъ цара сръбскогъ <i>Стефина Душана</i> <i>Силногъ</i> (преводъ).	84.
IV. Планъ, како бы се могло доћи до нове сръ- ске исторіи.	156.
а) одъ почасногъ члана <i>А. Петровиѣвића</i>	—
б) одъ ред. члана <i>Симе Милутиновића</i>	161.
в) одъ ред. члана <i>И. Стояновића</i>	164.
г) одъ ред. члана <i>Сергія Николића</i>	174.
д) одъ ред. члана <i>Др. Янка Шафарика</i>	186.
V. Извори изъ єдине кронике.	197.
а) диплома цара <i>Стефана Уроша</i>	—
б) диплома султанке <i>Маре</i>	200.
в) диплома митрополита <i>Іоакима</i>	205.
VI. Грађа за нову сръбску исторію	208.
1) переписъ оригиналногъ историчногъ састава ми- трополита карловачкогъ <i>Стефана Стратимир-</i> <i>овића</i>	—
2) прошеніѣ Срба Цару Аустрійскомъ.	221.
3) прошеніѣ збега кленачкогъ Митрополиту <i>Сте-</i> <i>фану Стратимировићу</i>	223.
4) Одривци за сръбску исторію у манастиру Ку- пинуову нађени.	225.
5) Шта <i>Милошъ Воденичаревићъ</i> о сръбској исторіи прича.	229.
6) Причания <i>Гав. Пактелића</i> о сръбској новой исторіи.	232.

„начинѣнымъ“ рѣчима замѣняти могао. Но одъ мене му просто было, што и то засадъ нѣс учинію, кадъ се и садъ, као што видимъ, за остало свойски старао, да му се нигди више турска рѣчь не увуче, гди се годъ србска, па ано се иначе и редко у народу говори, могла употребити. Тако самъ на велико мое задовољство у овомъ нѣговомъ преводу нашао, мѣсто турске рѣчи чиракъ, србску свијетњак; м. ђумрукъ и ђумрукія, царина и цариник; м. сокакъ, улица; м. пенѣрь, прозор; м. пелкирь, убрус; м. бакаръ, мјед; м. зекѣнъ, уље; м. сирѣе, оѣат; м. накаламѣти, приѣепити; м. бапчованъ, вртар; м. ђошакъ, угал; м. касапница, месарница; м. таласѣ (грч), валови и т. п.

Турске рѣчи ружно звече у нашемъ „нѣжломъ“ языку; тимъ ружнѣ, кадъ се говоре намѣсто свои рођены рѣчій. Оставимо дакле Турчину, што є турско, а Србима пишимо и говоримо, колико се болѣ и више може, чисто србски, овако као Г. Вукъ! Абаръ, на пр. авлія, ада, адетъ, алатъ, алвалукъ, аманетъ, асура, апсѣ, аръ, барякъ, баталъ, башка, баиръ, бакрачъ, барабаръ, басамакъ, безъ, белай, белегія, бериѣетъ, богазъ, бульюкъ, бургія, бурма, бусія, буѣакъ, вилаетъ, дертъ, дирекъ, думенъ, думенція, дунѣеръ, дурма, душманъ, ђубре, екскѣ, елкенъ, есапъ, еспапъ; заира, земанъ, зоръ, зулумъ; изунъ, илиѣа, инатъ; ягма, ястукъ; јогунлукъ; кавга, кавгаѣія, кадаръ, калай, калабалукъ, канкъ, калаузъ, капія, капакъ, кашика, конѣія, кусуръ; лагумъ; мала, мйль, маказе, миразъ, миздракъ, мукаетъ; оѣакъ; паламаръ, парѣе, пенѣрь, пизма, пишманъ; раѣъ, рсузъ; сайбія, сакатъ, сандукъ, санѣіа, севапъ, сертъ, сеѣте, сіаѣетъ, сокакъ; тазе, такумъ, тане, теретъ, тѣстикъ; ѣайда, ѣитиль; ѣаръ, ѣѣѣъ, ѣоравъ, ѣоѣѣъ, ѣошакъ, ѣупрія; черегъ, чесма, чиракъ —

све 'су то турске рѣчи, за кое имамо мы свои красны сръбски рѣчій, до неколицине само, за кое се ласно сръбске „начинити“ могу. Г. Вукъ е готово све турске рѣчи, кое наши люди съ рѣчима сръбскога языка „мѣшаю“, у свомъ *Рѣчнику* са звѣздицомъ означіо, и многе одъ нѣхъ лѣпо сръбски, „народнымъ“ рѣчима, истолковао. Ко дакле небы знао, кое су рѣчи доиста турске у нашемъ языку, онъ нека тай Рѣчникъ отвори, и за оно што жели знати, ту се упыта. Мени се чини, да они нису на правомъ путу, кои држе, да е све лѣпо и красно, што се годъ у „народномъ языку“ затекло, па ма' то было и мадарско и турско, или и свое, али свакояко изопачено. Оваково туђе и изопачено нѣхъ народъ попримао, и задржао, што е мыслио и осећао, да е болѣ и лѣпше, него оно нѣгово рођење, кое е оставіо или кое му се покварило; већъ е онъ то учиніо, што му се ово туђе и покварено наметнуло, одъ силе господарећега у нѣму туђинства и одъ затуплѣнога вкуса. Ово видимъ, зна и признае и Г. Вукъ; па зато се онъ и потрудио, да му языкъ овога нѣговогъ превода изиђе, „колико му е више могуће было“, чистъ одъ таковы туђи рѣчій. — Не могу ову прилику пропустити, да не примѣтимъ, да се овде у Србїи турске рѣчи и у самомъ говору све манѣ и манѣ употреблявају, и да е ово пожеланный плодъ наше књижевне и званичне писмености! —

2) У истомъ чл. VII подъ 2) вели Г. Вукъ: „задржао сам 49 ријечи Славенскијех, које се у нашем народномъ језику не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијемъ ријечима помјешати.“ Између ти рѣчій стов и ове: ревнитель, тѣшитель, дѣвственник, заступник, преступник, мужеложник, проповѣдник, четверовласник, лицемер, прелюба, жртва, добродѣтель, ревност, и-

скуство, жртвовати, облагодатити, ревновати. Подъ 3) каже: „има 47 ријечи, које су од Славенскијех,“ и међу тима налазе се: нелицемјеран, неблагода-ран, пријатан, сујетан, сунашљедник, неузддржаник, љубазница, лицемјерје, сујевјерје, искушење, од-кривење, сазидање, уздржање, савршенство, скрушен, прицјепити, посредник. А подъ 4) наво-ди: „има ријечи 84. којих нијесам чуо у народу да се говоре, него сам их ја начинио,“ па пошто е и те рѣчи све редомъ, као и оне подъ 2) и 3), изло-жио, каже: „највише овијех ријечи казао би овако и најпростији Србин, само кад би му затребале; а може бити да их и говоре.“

Дакле Г. Вукъ има у овомъ свомъ преводу „Новога Завѣта,“ око' коега се „трудіо да буде што је могуће више и нашијем чистијем народнијем језиком,“ осимъ оны „Турскијех ријечи,“ и *славенски*, и славенски *посрбљѣны* и *начинѣны* рѣчій. Друго-гачіе, Богъ ме! нів могло ни бити. Ни „овако дје-ло,“ као што е Новый Завѣтъ, нів се друго-гачіе могло на србскій языкъ, „којијем се сад почи-е писати,“ превести, него помоћу *оваковы* рѣчій! И зато, што е Г. Вукъ овде употребио и славенски и одъ славенски *посрбљѣны* и *начинѣны* рѣчій, ви-еданъ „папетан човјек“ неће рећи, да е онъ тимъ нашъ „народный языкъ кваріо.“ Мы 'смо свагда знали, да у нашемъ „народномъ языку“ не'ма свию оны рѣчій, кое треба и мора да има, да бы њиѣ све оно могли казати, што 'смо нашимъ читатель-ма наумили и предузели казати; па зато 'смо сва-гда изъ нужде, као и Г. Вукъ садъ, такове потре-бне, у народномъ нашемъ языку неналазеће се рѣ-чи узимали и правили, и при томъ 'смо мыслили и држали, да чинимо само што е добро и што треба.

Г. Вукъ е досадъ врло строго, да не рекнемъ више, о нама судіо, држећи се много онога свогъ

давнапнѣгъ привила: „пиши као што говоришъ! Онъ е, ево, садъ и самъ искусіо, да е то лакше было рећи него учинити. Кадъ мы небы имали и друго и выше што написати него само што обично говоримо, онда бы се ковако могло одъ насъ искати, да то правило не преступамо. Али овако, како стваръ за садъ у насъ стои, гди сирѣчь благо „народнога говора“ не стиже за „потребе књижевности,“ морамо мы іошть, као и досадъ, мало другоячїе писати него како се у „народу говори,“ одъ прилике и односително овако као што е Г. Вукъ овай свой преводъ „Новога Завѣта“ написао.

— Г. Вукъ е найискуснїи напѣ филологъ; ово нѣгово првенство србскога филолога или езиковца нико му, надамъ се, неће одрећи. Али у право зато, што е онъ, као такавъ готово све силе свога разума и савъ жаръ свое любви на нашъ „народный языкъ“ обратїо и навратїо, морало се учинити, да нѣговъ судъ о нама, кои 'смо досадъ србски писали, и о нашемъ књижевномъ языку често врло строгъ, а кадшто и до саме неправде претеранъ излази. Оно нѣгово правило: „пиши као што говоришъ,“ нїе кодъ нѣга могло при самой ортографїи остати, него се морало протегнути да и за языкъ важи. И зато у нѣговымъ очима и предъ нѣговымъ судомъ нїе досадъ нїеданъ србскїй списатель „нашимъ народнымъ языкомъ“ писао, зашто е свакій съ народнымъ рѣчица,“ као што е и морао, и такове рѣчи „мѣшао,“ кое у народу, разумена се простомъ, не говоре, а поредъ тога іошть и погдикон періодъ тако саставляо, као што е мысліо да му га, као књижевнику, саставити треба, премда е знао, да га онако може быти нико у простомъ народу небы умео изговорити. На іошть ако е кои нашъ списатель, по не-

сређи својој, коју „славенску“ рѣчь безъ праве нужде „задржао,“ понеку такову незгодно „посрбю,“ гдиною нескладно самъ „начинио,“ или, јошть горе, ако е гди написао „промѣнути“ мѣсто промѣнити, „живу“ мѣсто живе, „писајући“ место пишући, или „часть“ за честь, и „честь“ за часть и т. д. онда већъ онакавъ злосређникъ кодъ нѣга не само што е пука незналица него е јошть и еданъ одъ оны злотворѣ быо, кои 'су досадъ србскій языкъ немилице „кварили,“ и кои 'су учинили, да Сремци, Банађани и Бачвани већъ и не уму више добро, или баремъ онако као њина браћа у — Ресави србски говорити.

Овако збоређи я не мыслимъ правдати ничіе, па ни свое собствене погрѣшке; да, јошть више, и самъ налазимъ, да онакій языкъ, каквый 'смо читали, на пр. у последњимъ књигама I. Вуића, М. Видаковића, или у кобкаквимъ књижевнымъ саставцима понеки наши незрели или неучены людій заиста свакій, па и најстрожиј укоръ заслужуе. Али казивати, да е на пр. *Доситеј* највише кваріо и покваріо нашъ языкъ, па и довѣка трубити, да у србскомъ народу не'ма више до цигло едногъ писателя, кои уме србски писати, а сви остали готово да су се у нашемъ књижеству нашли, да само србскій языкъ „кваре“, то е, што ми се чини да е претерано, (да овде више не рекнемъ).

Ево си ономадне казао, да не'ма нигди у нашимъ књигама нашега чистогъ „народногъ языка“; него да овај треба тражити у народу и кодъ — Г. Вука.

Збиля! Рече: „у народу.“ То намъ е и Г. Вукъ више пута казао, и мы 'смо свагда пре мыслили,

да насъ онъ упућуе на *савъ* нашъ драгій народъ; али едва овы дана текъ докучисмо, да е тай нашъ народъ, кои добро србски говори, само тамо у *Херцеговини*, и по томе да намъ се овога осталогъ нашегъ народа клонити треба, кои живи у Срему, у Бачкой, у Банату, а и овде у Срби, еръ е у ове землѣ — по рѣчима Г. Даничића, кои е, чини ми се, *Alter ego* Г. Вука — „ударилъ тобожња цивилизација и назовипросвијета,“ те су свуда туда „књижевници мудрим својимъ варварствомъ“ покварили народъ „подъ капом и његов *људски* (!) језикъ.“ Валимо те, Боже, шта јошѣ неће „књижевници“ за своју врсту, за „књижевнике,“ рећи! Кадъ бы то доиста тако было, онда бы се слободно могло казати: „ево у насъ покора прије нечувенога у свијету!“ Него е и мени мало знано, гди до јуче нѣ, што 'но веле, ни одъ лека књижевника было, и гди се зато опетъ Богъ зна одъ кадъ, као и данасъ, говорило: на темъ путу, на овемъ месту, обува опанце, изишо изъ шанацъ, стои на капию, искамъ да ми дашъ, сосъ меномъ, ударили на Турце и т. д. Па и у ономъ краю една знатна часть нашега народа живи!

„*Кодъ Г. Вука*!“ Признаемъ, и съ великомъ радощу признаемъ, да е у књигама Г. Вука языкъ *правый и правилный* нашъ „народный языкъ.“ Али ево намъ овај његовъ преводъ „Новога Завѣта“ показуе, колико е онъ у њму могао и „*чистый* говорный“ нашъ языкъ остати! Да се јошѣ 'оће Г. Вукъ одважити, да намъ на „народный нашъ языкъ“ преведе или и самъ да намъ изради какву мало вышну и тежу науку, на пр. Философію, или баремъ изъ ове саму Логику и Метафисику, или Антропологию са Психологиомъ, или Фисику, или Математику или Механику, или наипосле што научно одъ Правословны или Државословны наука! Таково

„дјело“ одъ нѣга много бы намъ вредило. — Ово узгредъ само.

Садъ да идемо ближе къ ствари!

„Народный языкъ!“ Кои ћемо языкъ тако називати?

Свакій народъ е сложенъ одъ више редова грађана. Главни 'су ови: редъ селяка или „просты людій“, затимъ варошана и после изображены и „учены“ людій. Првый редъ, обично највећа масса народа, говори онолико одъ свогъ языка, колико му одъ нѣга за нѣговъ животъ треба; за предмете дакле, које онъ не познае, и за идее, съ коима се нѣговъ умъ не занима, не'ма у „нѣговомъ“ языку ни имена ни рѣчій. Животъ другога реда, варошана, већ е виший и има више и танъи потреба; па зато е овога реда и языкъ, премда онай истый, коимъ и селячка простота говори, али наравно за себе и богатіи и углађеніи. Наипосле трећій редъ, онай научности и умности, зна и говори свой языкъ онако и онолико, како се и колико онъ у нѣму према потребама умнога живота изобразіо. Мы дакле, кои *савъ* народъ любимо, и достойно уважамо како массу тако и силу умности еднога народа, не ћемо само онай языкъ, кои нѣгова „проста мложина“ говори, „народнымъ языкомъ“ називати, него ћемо, као што е право и наравно, казивати и држати, да е „народный языкъ“ обштый языкъ *сеега* народа, дакле языкъ, кои сви нѣгови редови говоре; еръ е у свему само народу све нѣгово благо и сва нѣгова снага.

„Књижевный языкъ!“ Кои е и какавъ е овай языкъ?

„Књижевный языкъ“ нје другій, нити треба да е другій, него истый тай „народный языкъ“, да-

кле языкъ *живий*, кои савъ народъ своимъ назива и кои онъ говори. Али „книжевнось“ овога языка нити е еднака кодъ свію народа, кои свое книжество имаю, нити се она у едномъ и истомъ народу уеданпутъ како треба развила, ни на едномъ степену заковала. Она единако стои и корача съ народомъ цѣлымъ, а нарочито съ нѣговымъ државнымъ и грађанскимъ станѣмъ, съ нѣговымъ народношћу и нѣговымъ поносу, и съ нѣговымъ книжествомъ, или, што е сведно, и съ нѣговымъ душевнымъ развиткомъ. А свакояко е „народный языкъ“ онда у правомъ смыслу и „книжевный языкъ“, кадъ е онъ тако „дотеранъ“, да се нѣмъ свашта лѣпо и лако може писати и за селяка и за руководѣла и за грађанскогъ промишлѣника и за книжевника и за човека одличника, па быо овай свештеникъ или войникъ, званичникъ или државникъ или и племићъ одъ какве му драго врсте и лозе, дакле кадъ е онъ тако оснаженъ, да се списатель може нѣмъ безъ велике мукѣ спуштати до найнижи слова свога народа и уздизати до найвиши, гди 'ће онде попросто и покрупно, овде повысоко и углађено зборити, и своимъ рѣчима еданпутъ нѣжно и силно чувства и страсти дирати, а другій путъ разумъ и умъ озбиљно забавляти и научно занимати, — или, у-кратко, кадъ е онъ уеданпутъ языкъ и свега до-раслога народа и свестранне нѣгове учености, па дакле — кадъ се *нѣмъ* може писати као што се говори, и говорити као што се пише!

„Србскій народный и книжевный языкъ!“ Како 'смо и гди 'смо мы съ нашимъ овымъ языкомъ?

Као што е наравно, нимало другоачіе ни да-лѣ, него како и гди намъ е и самъ нашъ *народъ*! Найвећа часть нашего народа, првый онай редъ селяка или „просты людій, као што знамо, и онде, гди

се досадъ понајболѣ могао развити, у аустријскомъ царству, јошѣ доста далеко стои одъ равниога нѣму реда буди когѣга изображеногъ веѣѣ и среѣнѣога европѣјскогъ народа; а овуда, у отоманскимъ областима, јошѣ се онѣ, гдѣ више гдѣ манѣ, само у првомъ развитку свога живота и станѣа налази, јошѣ вѣ дакле, тако рекуѣ, *лука* простота. Па према томе вѣ ѣ нѣговъ ѣзыкѣ, правиланѣ по себи и уобште, али и простѣ и ограниченѣ, као што вѣ просто чувствованѣ и ограничено умствованѣ ове наше простоте; да, у ѣднимъ краѣвима, онѣ јошѣ, као што изѣ ове књѣге г. Вука видимо, јасне носи на себи знаке чувствене и умне нѣне спорости или, ако тако 'оѣнешѣ, лѣности, као на пр. у рѣчима: „бијело“, „дијете“, „тијело“, „гнијѣјездо“, „ријечи“, „гријех“, „пријевод“, „помијѣшати“, „наслијѣдити“, „прождријети“, „погријѣшити“, „нашијѣм чистијѣм народнијѣм (ѣзыкомъ), „хромијѣх, слијѣпијѣх, нијѣмијѣх, узетијѣх и другијѣх многијѣх“, „пријѣѣе“, најпријѣе“ и т. п. За тана ѣ чувства, за више мысли, за предмете, кои у овомъ реду нашега народа неѣма, залуду ѣнешѣ у нѣговомъ говору тражити потребне рѣчи, као и изразе, коима умна окретност и живост ѣуданпутѣ или у кратко млогѣ може и уме казати. Но што у нѣму тражити, па и наѣи можешѣ, то вѣ лѣпа и млога граѣа за овакове рѣчи и изразе. — Србски варошѣј мало има, и у онимъ варошима, у коима Срблѣи живе, ови су понајвише јакѣ сѣ инороднымъ житѣљима помѣшани, и готовѣ ни у ѣдномъ знатномъ мѣсту јошѣ ни'су први и самостални у граѣанскомъ нѣнѣмъ животу, нарочито као руководѣлци и промышлѣници одѣ выше вѣштине, или као трговци и спекуланти; па сѣ тога вѣ говорѣ у овомъ другомъ јошѣ тако нејакѣмъ реду нашега народа, истина нешто мало богати и глаѣјѣ одѣ ѣзыка онога првога

реда, али уаданпуть надшто и готовый Галиматі-
 ясь, збогъ многи унѣга попримлѣны маѣарски, тур-
 ски и нѣмачки, нарочито технически рѣчій, окромъ
 што му є, гди манѣ гди више одъ иностранства и
 сама правилность пострадала. И ово треба разу-
 мети толико и за Сербію, колико за аустрійске
 сръбске краєве, а никако само за ове, као што є
 то г. Вукъ еданпуть за добро нашао написати; врь-
 чему се годъ може на пр. у Теминцвару замѣрити,
 све сс оно, а може бити и горе іоштъ, може наћи
 и чути и овде у Београду, и ако Срби добро гово-
 ре, на пр. у Лозници, то заиста не говоре зло ни
 Сръбљи на пр. у Руми. — Трећій онај редъ на-
 учены и просвѣћены людій и кодъ насъ є, као у дру-
 ги народа, знатніи и важніи одъ овогъ другогъ ре-
 да; али колико намъ є и онъ по себи маленъ и слабъ!
 Што є у нашемъ народу господа: племића', држав-
 ника' и званичника', коя иначе у овај редъ спадаю,
 то или нїє учено и просвѣћено, или ако се учило,
 мало се што одъ нѣи изобразило у духу наше на-
 родности, а већина є облюбила просвѣту туђинства
 и болѣ зна и говори туђъ езикъ него свой, сръб-
 скій! Само у свештенству и кодъ учены людій у
 ужемъ смыслу, т. є. кодъ писателя и књижевника
 видно се животь овога реда сръбски появлює и раз-
 вїя; а како се онъ и колико тако появлює и раз-
 вїя, то намъ наше почетно, дакле мало и нејко іо-
 нте *књижество* показує. Лѣпа є свакојко зора
 нашега књижества; али є іоштъ далеко саяно нѣ-
 гово подне! Па колико іоштъ има наука, у коима
 наши учени люди нису до данасъ као сръбски пи-
 сатели свои силе покушали! Колико дакле мора
 бити предмета' и идеа', коє іоштъ нису нашимъ эзы-
 комъ никако назване и изражене!! Утрине є и пу-
 старе іоштъ много у области наше књижевности,
 и оно мало, што є ту ураћено, іоштъ є ново и сла-

бачко, и што е већ родило, *првѣй* е текъ родъ до-
нело. Та и шта е ово мало, и то одъ веће части
неяки іошть посленика у оволикой огромности за
ово кратко време и при овакимъ нашимъ тешкимъ
народнымъ околностима могло урадити и начинити!!
Тако дакле према овоме стои стваръ и съ нашимъ
языкомъ: докле намъ е ово наше почетно књиже-
ство дошло, дотле е дотерано и свойство књижев-
ности нашега „народногъ языка.“ —

Народъ намъ е, као што видимо, у првомъ сво-
ме развитку; у овомъ е, као што е наравно, и „књи-
жевность нашега „народногъ языка“: іоште дакле
треба око' те свойски радити. Но можешъ ме, али
занста одъ безпослице, запятати: „чиѣ 'ће погла-
вито и унапредакъ посао бити, да се нашъ „народ-
ный языкъ“ као што треба и „књижевнымъ“ начи-
ни?“ Одговоръ ти е: *учены людѣй*, кои се на спи-
сательство даю, и кои 'су такође знатна *часть на-
рода*, имаюћи тай благословеный задатакъ, да сво-
имъ умомъ, дакле найвећимъ и найблагородниимъ
Божимъ даромъ, за народъ и у *име* народа ради.

И доиста, што се годъ кодъ други народа, кои
већ изображенный свой књижевный языкъ имаю,
чинило, и што годъ кодъ други народа, кодъ кои
се нѣинъ народный языкъ за књижеванъ изобража-
ва, чини, све то треба, све то мора и кодъ Србаля
да се чини и учини. Французскій и нѣмачкій языкъ
данась 'су као што треба и књижевни языци. Али
ко бы данашній французскій књижевный языкъ
познао на пр. у књигама онога оштроумногъ *Мон-
тена*? Или ко незна, колико е сиромѣ и мучанъ нѣ-
мачкій књижевный языкъ быо, да не идемъ далѣ,
него само мало пре *Фридриха Великогъ* или іошть
и за нѣгово време? Па ко е ове языке овако „до-
терао“, обогатио, оснажио и угладио? Заиста нико

другій, него редъ учены людій: књижевника и списателя! Ови 'су, кодъ Француза, за предмете и идее, за коє у њиномъ „народномъ языку“ нїе было рѣчій, едне, и то многе и многе рѣчи узимали изъ латинскогъ языка, па 'су їй найпре кроили и стварали по духу и форми говора народногъ, а друге 'су „правили“ одъ образователне грађе, кою 'су у живомъ „народномъ языку“ налазили, па 'су после и ове, као и оне прве, „мѣшали“ съ „рѣчима народнымъ“, све тако докъ ни'су найпосле оваї њинѣ „народный языкъ“ према потребама писмености обогатили и тимъ га и „књижевнымъ“ начинили. А кодъ Нѣмаца, кои є „народный языкъ“ првобытанъ, самоставанъ и врло образователанъ, они 'су за књижевность потребне и нужне, а дотле кеимаюће рѣчи „правили“ одъ довольне грађе, кою 'су узимали изъ тога њиногъ „народногъ языка“, па 'су їй съ рѣчима овога такође „мѣшали“, тако све докъ ни'су истоме „народномъ языку“ данашнѣ богатство „књижевности“ стекли. Али тако они, и Французски и Немачки, књижевници и списатели, умложаваюћи благо свои языка' у рѣчима и изразима, у исто време прибавляли 'су како єдномъ тако и другомъ и ову правилность, углађеность и сляйность, коіомъ се данасъ дично и поносито одликує. Кодъ Русса, као Славяна, књижевници, дижући свой „народный языкъ“ на достоинство писмености и књижевности, овамо узимаю потребне и нужне рѣчи, кои є оваї лишень, изъ старогъ „славенскогъ“ языка, (као што су такове рѣчи Французи, као народъ романскій, узимали, изъ латинскога), а онамо све остало, за што довольне грађе у овомъ „народномъ языку“ могу наћи, одъ ове правильно „праве“ нове рѣчи, даваюћи поредъ тога на тай начинъ постаюћемъ „књижевномъ“ языку и вышу правилность и углађеность по духу

рускога народногъ говора и изображеногъ виуса и ума. Найпосле кодъ Маѣара, не ствара ли редъ учены людѣй, а понайвише и понайболь оно нѣмно учено дружитьво, кое у Пенѣти онако похвално постои, „кнѣжественный маѣарскѣй языкъ“, дотеруюѣи га по свойствама народногъ языка и разшируюѣи га нужнымъ рѣчица, кое или, као Нѣмѣци, одъ народнога говора „прави“ или изъ таме заборавности на видило вади.

Тако 'су се исто и наши *србски* кнѣжевници и списатели — прѣвы онаѣ нашѣ безсмертныѣ кнѣжественный предводители *Доситеѣй*, а за нѣмѣ и сви остали до данасъ —, видивши и осетивши, шта и колико нашемъ „народномъ“, иначе лѣпомъ и благогласномъ языку недостае, свойски, но наравно онымъ силама, кое 'су имъ наравъ и прилике дале, старали и трудили, да му то све прибаве, па да га и „кнѣжественнымъ языкомъ“ начине, онако, као што таковѣй свой имаю и други честити народи и као што га и мы имати *можемо* и *морамо*. Потребне сирѣчь и нуждне рѣчи, кои' и каквы у нашемъ „народномъ языку“ нѣе было, они или 'су узимали, — исто тако као и гос. Вукъ — изъ *нашего* старогъ (црквено-) славенскогъ языка, или 'су сами „правили“, па 'су *оне* или *тако* како 'су се у овомъ нашле или пошто 'су иѣ найпре „посрбили“, а *ове* као „начинѣне“ съ *рѣчица* народнымъ *лѣтали*“, и то не само са савимъ обичнымъ него и съ онымъ, кое е народъ здраво быо позабавляю и кое 'су *они* у нѣму потражили и опетъ у „кнѣжественный“, дакле и у „народный“ нашѣ языкъ увели. Да свакѣй одъ нѣи нѣе у овомъ овако важномъ и тешиномъ послу пожелане, а ни г. Вука, среѣе и вѣштине имао, то се само по себи разумева, а нѣе никакво ни чудо, кадъ се помысли, како 'су многи, особито у прѣва времена, по нужди нашої, слабо за то приправлѣни были, а

покрай тога іошть и да се сви текъ за *пре* работ-
 нике узети мораю. У исто време они 'су радили
 и око' „књижевне углађености“ нашега языка, на-
 равно све према степену и свойству њине собстве-
 не образованости и према предметима, коѣ 'су књи-
 жевно могли и умели израђивати у краткомъ овомъ
 времену и при овакимъ нашимъ незгоднымъ гра-
 ђанскимъ и државнымъ обстоятелствама. Али, іо-
 ште едвипуть, овай се и овакій посао нѣ ни кодъ
 други народа' другоачѣ, нѣ много болъ и уреднѣ
 радіо, нити в „нашъ покоръ“ единый, или као што
 г. Вукъ на едномъ мѣсту вели, „прије нечувен на
 овом свијету.“ Многи 'су у Француза' коешта и
 коекако радили на њиномъ языку; али се само съ
 њима и после њи могао родити и начинити Рас-
 синъ, Паскаль, Фенелонъ, Корнель, Молиеръ, па и
 поредъ свою овы славны языкоградителя' іошть се
 морала и французска академія склопити и потру-
 дити. Тако 'су исто многи петљали, „правили“ и
 „кварили“, књижевный языкъ Њѣмаца; али 'су се
 само поредъ њи и после њи могли появити Гот-
 шедъ, Бодмеръ, Геллертъ, Лессингъ, Халлеръ, Аде-
 лунгъ; као што безъ полузналица и мањи духова
 нису могли ни Ломоносовъ, Державинъ, Карамзинъ,
 Пушкинъ и др. т. русскій књижевный языкъ на-
 чинити и доведе га, гди се онъ садъ налази, изобра-
 зити. Ђ ли дакле то какво чудо, или, в ли то само
 нашъ, единый „прије нечувен покор на свијету“,
 што в досадъ кодъ насъ много „коекаквы“ само зы-
 кословни књижевника было, а мало онаковы, као
 што в было на прим. Доситей, Раићъ, Мушицкій,
 Давидовићъ, и што се садъ само — г. Вукъ на ю-
 начке ноге довольно оружанъ диже, да намъ каже,
 како се нашъ языкъ „квари“, како ли „прави“?

Одъ „књижевника“ произлази „књижество“,
 а изъ овогъ „просвѣта“ народа. Народъ може има-

ти свой языкъ, али књижества свогъ *безъ* књижевника не може онъ никако имати. Кажу ми, шта е народъ безъ књижества, па ако 'не му языкъ како чистъ и правиланъ быти? И опетъ морамо слушати, гди се на наше књижевнике виче! зашто? што не пишу као што просто народъ говори! Они „кваре народный языкъ“; одъ нѣхъ е „тобожня цивилизація и назовипросвѣта“ у нашемъ народу! И то јоште смѣло каже *Србскій књижевникъ!!* Тако имъ треба, тимъ *нашимъ* књижевницима; кадъ нису вредни были, као какви чудотворци, *одеданпутъ* свой народъ *сасвимъ* и *подпуно* цивилизирати и просвѣтити, па то јоште „нашијем чистијем народнијемъ языкомъ“: болъ да су сѣдили съ миромъ, па оставили тай свой народъ, како се затекао, да баремъ говори свой языкъ нашики и чисто, единымъ словомъ, да буде и остане — као Херцеговци! — Я васъ молимъ, господине, да разберете, како су се и други народи „цивилизирали и просвѣтили“, или баремъ како се цивилизираю и просвѣћую они народи, кои 'су данасъ управо или одъ прилике као што смо мы Србљи! Да, вы бы, као *особитый* родолюбаць, желили, да 'смо мы больи, паметни и срећни. Али промыслите само мало, е ли то могуће? —

Него оставимо то за другій путъ. Садъ само да видимо у кратко, шта 'су наши „књижевници“ досадъ за *нашъ языкъ* урадили, и шта нама, као књижевницима и одсадъ радити треба.

Они 'су најпре увидили, да старый или црквеный „славенскій“ языкъ нѣс языкъ за књижество народа *Србскога*.

То увидивши и признавши почели 'су *писати* књиге за Србљъ нашимъ живымъ *народнымъ языкомъ*; а коловођа у томъ было имъ е незаборављѣ-

ный сръбскій Анахарсисъ, Доситей Обрадовићъ, Банаѣанинъ изъ Чакова.

Али како овай нашъ „народный языкъ“ нѣ довольно богатъ и снажанъ было за книжевне потребе, то 'су се они „постарали“ и „трудили“, да га према почувствованымъ овымъ потребама обогате и оснаже.

А за то 'су, као што 'смо мало выше видели, „нуждне рѣчи“ одъ части „узимали“ изъ старогъ „Славенскогъ“ языка, одъ части пакъ сами 'су ий „правили“ и „ковали“, па 'су оне или „непреиначене“ или „посрблѣне“, а ове као „новоначинѣне“ съ „рѣчима народнымъ мѣшали“ и тако све скупа „книжевно“ употреблявали. И овако наипосле ради и г. Вукъ Ст. Караџићъ, Ядранинъ изъ Трпића (види предговоръ нѣговъ къ преводу Новаго Завѣта.)

Они 'су се, особито у прва времена ове наше Сръбске писмености, свакояко, еданъ болѣ другій горе, мучили; али е ипакъ *нынога* труда плодъ овай нашъ сръбскій книжевный языкъ, као што га данасъ имамо.

И овай нашъ *данашиный* „книжевный языкъ“ нѣ другій, него самый „народный сръбскій языкъ“, имаюћи поредъ „народности“ и „книжевности“ свойство.

Докле се пакъ съ нѣмъ до данасъ дошло, то намъ показую кнѣиге болѣ наши списателя', т. е. оны, кои 'су, поредъ довольноне учености и списательске способности, свагда іошть и живу свѣсть имали, да Сръбима управо сръбски треба писати, наравно не само просто и правилно него и учевно и лѣпо. Повте 'су, рекао бы, и кодъ насъ у овомъ найдалѣ дотерали; иначе намъ небы была могла ми-

ла наша „младежь“ оваку прекрасну книжицу:
„Славянку“ (печат. у Будиму 1847) дати.

Поредъ поезіа, свакояки забавны, морално поучителны, исторійски дѣла, већ се лѣпо и добро могу нашимъ србскимъ языкомъ написати и државни закони и званични предмети, као што намъ то показуе државный животъ овде у *Княжеству* србскомъ; а имамо попешто згодно србски написано и о вышнимъ учевнымъ предметима и стварма, кое све, као и наше выше училищне катедре, свѣдочи, да се нашъ языкъ већ прилично добро, а свакояко толико, „колико е више могуће было“ за ово кратко време и подъ досадашњимъ нашимъ околностима, обогатио, оснажио и угладио. —

Али, као што е выше, речено, и нама јошть радити, те свойски радити треба око' нашегъ языка; ер' му јошть доста много недостае, што му се *мора* прибавити, да бы онъ као доиста образованный, „правого смысла книжевный языкъ“ *довольно* рѣчий и изрази', дакле довольне свое снаге, и *потребне* правилности и углажености имао!

„Али како ћемо у томъ понайболѣ и у напредакъ радити!“ Я мыслимъ у кратко овако:

Пре свега да останемо на овомъ путу, којимъ смо одма съ почетка пошли; ер' е онъ доиста единый могућій правый путь, као што намъ то већ и довольна и повольна ова слѣдства, коя су се на нѣму досадъ за нашъ языкъ произвела, ясно показую, па јошть тимъ више, што и самъ г. Вукъ нѣмъ ступа. Па ту

а) Да свойски и далѣ испытujemo и учимо нашъ „народный языкъ“, како бы добро познали не само нѣгова свойства него и шта занста онъ

има, шта ли не'ма, да бы по томе, како треба, угодили нѣгову пожелану правилностъ и прибавили му, према потребама књижевности, све оно, што му јоштъ недостае. Учи 'немо пакъ, као што е наравно, тай нашъ языкъ одъ народа и у народу, слушаюћи и вѣжбаюћи како га онъ *говори* свуда, у свима земляма и краевима, у којима живи; а поредъ тога изъ наши „народны пѣсма“ и — изъ *книга*', које су намъ написали и које намъ пишу, чисто и лѣпо, наши болѣи и вѣштѣи списатели, међу којима се, па јоштъ у првомъ реду, и г. Вукъ налази.

б) Да безъ праве и освѣдочене нужде не узимамо и не „задржавамо“ никакву рѣчь изъ „старо - славенскога“ за нашъ „србскій“ языкъ; ерѣ е бляжа кошуля одъ одеће. Али оне рѣчи, које 'немо одтудъ по нужди „узети“ и задржати“, да гледамо да ѣй најпре „посрбимо“ ако се икако посрбити могу, и тако само оне између нѣи, које се никако не могу посрбити, зато, што после или нигди ништа небы значиле или бы друго нешто а не оно, што 'смо у нѣима тражили, значиле, да оставимо онако, како 'су се тамо у ономъ нашемъ старомъ языку затекле. Остале пакъ потребне и нуждне намъ рѣчи, које не можемо у „народномъ языку“ наћи, да и у напредакъ „правимо“ или, као што се пре говорило, да „куємо“, по све „колико е могуће више“ по крою и виду „народны рѣчѣй“, дакле тако, како бы ѣй свакѣй правѣй, слѣдователно и „наипростѣи Србинѣ, кадъ бы му затребало, казао.“ Па онда како ове „начинѣне“, тако и оне „славенске“ и одъ „славенски посрблѣне“ да „мѣшамо“ и да „поимѣшамо“ съ имаюћимъ рѣчима нашега „народногъ“ языка. — (Овако самъ я, ако се не варамаъ, мыслио свагда, па и изразио се доста ясно

едномъ, у ономъ „писму моему Милану“, у IV. кнѣ. *Забавѣ* за разумъ и срце, Буд. 1836.)

Разуме се, да 'ће између овы „начинѣны“ рѣчій многе быти „називословне“, или „техничке“ и „терминологійске“ рѣчи, коє 'су намъ „потребне и нуждне“ за многе ствари и за многе строго научне предмете, за коє у „народномъ языку“ ни рѣчій ни имена' не'ма, о конма 'смо мы, на жалость, досадъ врло мало писали и коє, као што знамо, нїє могу-ће нити є книжевна прилика, описивателно или многимъ и различнымъ рѣчима казати. Али ако и гди, овде намъ се здраво чувати треба, да не прегонимо. Сваку „техничку“ и „терминологійску“ рѣчь не можемо *ни мы* начинити; него морамо многу такову изъ *странны* языка узети и задржати, особито ако намъ є она већъ готово као и своя позната. или ако она готово у свима книжевнымъ языцима право грађанства има. Овакове су рѣчи на пр. Актъ, Аксиомъ, Академія, Амнистія, Антропология, Анатомія, Аристокрація, Аритметика, Архива, Астрономія, Апотека, Банда, Банка, Балъ, Берза, Баталіонъ, Географія, Геометрія, Геология, Грамматика, Гимназія, Демокрація, Дешешъ, Деспоція, Диктаторъ, Диплома, Дипломатъ, Дипломація, Дисциплина, Дієта, Драма, Евангеліє, Електрисмъ, Економія, Енциклопедія, Еписода, Епосъ, Епоха, Зоология, Зоотомія, 'Идраулика, Индустрія, 'Ипотека, Идеа, Идила, Исторія, Кабинетъ, Кандидатъ, Канцелларія, Капиталистъ, Карикатура, Касса, Комедія, Комикъ, Коммессаръ, Кометъ, Компанія, Компасъ, Концертъ, Криминаль, Логика, Логогрифъ, Магнетъ, Математика, Матерія, Маіоратъ, Метафисика, Метаморфосъ, Механикъ, Механика, Министеръ, Министерство, Модель, Монархъ, Монархія, Монета, Монополъ, Музика, Нумисматика, Ода, Океанъ, Опера, Патосъ,

Патологія, Пасквила, Па'ръ, Пензія, Планъ, Планета, По'ль, Политика, Полиція, Поетъ, Поезія, Пошта, Практика, Проблемъ, Психологія, Публикумъ, Рекрутъ, Република, Реторика, Реформа, Реторъ, Сатира, Сатирикъ, Секта, Сцена, Стихъ, Софисма, Софистъ, Такса, Театоръ, Телеграфъ, Теокрація, Тестаментъ, Терапія, Технологія, Тонъ, Титула, Трагедія, Философія, Фисика, Фисіологія, Финанція, Флотъ, Форма, Характеръ, Характеристика, Хармонія, Хемія, Штабъ, Штатистика, Штафета и многе друге оваке и овима подобне рѣчи, коима се сва стварь, као собственымъ именомъ уѣданпутъ и свагда еднако и подпуно каже. Но ако я и желимъ, да мы овакове рѣчи за нашъ књижевный языкъ задржимо, зато опетъ не велимъ, да не треба никакo покушавати, бы ли се и како бы се коя одъ ныи добро сръски могла казати; само да не изиђе на пр. Грамматика: языковка, езичница, или Исторія: догoдoвштина, агрикултура, тежатничтво, и т. п.!

— Кадъ намъ веѣтъ потреба стoи, да тражимо помоћи за нашъ књижеванъ языкъ у языку старo-(или црквено-) славенскомъ, то налазимъ да е нужно, да јоштъ свакій Србинъ, кои е науміо списатель быти, мора и овай нашъ старый языкъ учити и „колико е могуће више“ научити. Нека мысле други како е коме драго; али я, одъ мое стране, мыслимъ и држимъ, да е добро за насъ и по нашемъ языку было, што 'смо мы у нашимъ народнымъ школама колико толико нашъ старый Славенскій языкъ познали и научили, и да бы не мала штета или, болѣ казавши, несрећа была, ако се јоштъ и у напредакъ небы кодъ насъ, особито у веѣмъ школама, на пр. у философическимъ или старіимъ гимназіяльнымъ классама и у Богословіи, старo - славенски учило. —

в) Найпосле, кадъ што пишемо, да добро пазимо и дотеруемо, да намъ слогъ или саставъ езика буде управо србскій, дакле као што в онъ свойственъ и природанъ нашемъ „народномъ“ говору, слажући га само по правилама књижевне углађености и уредности, коя могу бити, а и есу доиста, за сваки књижевный языкъ еднака. *Правило* дакле и *лѣпо да пишемо!* Ко не уме — а лако, Богъ ме! іошть засадъ и нѣ — тако писати, нека сѣди болѣ съ миромъ, па неча чита што други напишу. „Бсть“ рећи ћешъ ми, „али ко види и признае кодъ насъ, да не уме добро и лѣпо србски писати?“ Тако е, у зао часъ! Зато намъ е сила нужна она књижевна труба, коя свачію ругобу и срамоту, и свачію заслугу и ваљность обявлюе и яснымъ гласомъ по свѣту разноси, у томъ єднє одъ недостойны у књижеству исправляюћи, а другє ућуткаваюћи, достойне пакъ похваляюћи и на болѣ іошть подстрекаваюћи, дакле — *критика!!*

3) Г. Вукъ наводи, као што в тамо выше речено, 49 „Славенски,“ 47 одъ Славенски „посрблѣны“ и 84 „начинѣны рѣчій“, коє в у овомъ своемъ преводу Новога завѣта съ рѣчима „народнымъ“ *по-мѣшао*. А я самъ само у предговору нѣговомъ, у Евангелію по Матею и у посланици Апостола Павла Римлянима преко тога нѣмъ ставлѣнога числа іошть и ово таковы исты рѣчій нашао: премудрост, држава, утвар, свѣтлост, мрзост, смисао, обред, дјєло, књижевник, супарник, тајность, мучитель, завјєс, премјєна, западни, на’д, прилог, владичанство, савјєт, савјетник, начелник, утјєха, провиђење, свештенство, књижавност, читатель, понизност, погибао, апостолство, вјєрност, једнакост, корист, рјєчитост, створєње, твар, кротост, богомољство, богатство, дубазни, неисказан, достојан, услышен, нељубаван,

безводни, смјеран, кротак, знатан, блажен, божанствен, гњев, судни, опште, спасеније, унутрашњи, пророковати, преластити, распространити, разгњевити се, утјешити се, наслѣдити, саблажњавати, љубити, уготовити, творити, недостати, отврдоглавити, назначити, доказивати, раздражити, супроћати се, побједити, промишљавати, просвјетлити, начин мишљења, будући да су, зли будући, бивши убијен, умрвши, одведавши, казано старима, пророчки, праведнички, ученички, свештенички, благослов, благодат. Колико бы се јошть оваки рѣчій, које се такође у „простомъ народу“ или никако не говоре, или ако се које одъ њих и говоре, а оно иј редко и то највише само они употребљавају, кои књиге читају или кои су што одъ књижевника, мирски или духовни, научили, колико бы се, велимъ јошть оваковы рѣчій нашло, кадъ самъ ево мало далъ и то готово на први погледъ јошть и ове спазіо: доброљубив, недостатак, поучење, звање, уништен, надговорљиве ријечи, срдачни савјети, похвала, лукавство, употребљавати, обличје, пристојни, уништити! Ово е, као што видишъ, пуна стотиница преко онихъ његовыхъ сто и осамдесетъ рѣчій, које е онъ самъ у овомъ предгону подъ онымъ троякимъ числомъ редомъ навео. — Кадъ е тако, то е г. Вукъ, како я мыслимъ, могао да не каже цифрама, колико е онъ одъ овы, колико одъ оныхъ рѣчій, кои у нашемъ народномъ языку не ма или које не чуо да се у нашемъ народу говоре, употребіо; за њѣга самогъ было бы свакояко мало љпше, а за насъ доста, да е само реко: „ја сам се трудио, да мој пријевод Новог Завјета буде што је могуће више и нашимъ чистијемъ народнијемъ језиком“, и зато самъ само онолико Славенски, одъ Славенски посрбљѣны и начинѣны рѣчій узео и съ „народнијемъ ријечима помјешао“, колико самъ за то потре-

„начинѣне“ вели: „највише овијех ри-
 овако и најпростији Србин, само кад
 але; а може бити да их и говоре.“ До-
 мо му драгovolьно вѣровати! Али 'оће
 седе тако добаръ бити, да другомъ бра-
 , кои се усудио, те е превео или напи-
 го него што е „Новый Завѣтъ“, не за-
 одма не каже, да му езыхъ не валя, него
 ренъ, зато, што е у нѣговой кнѣзи на-
 мо оне рѣчи, кое е онъ у овомъ свомъ
 у“ употребіо, него іоштъ и више таковы
 рѣчій, о којима бы се тако исто лако и
 мо могло казати, да се ласно могу разуме-
 народнымъ рѣчима помѣшати“, и да бы „най-
 рѣчій тако и најпростији Србинъ казао, са-
 бы му затребале; а може бити да ѿ и го-
 Или 'оће ли онъ признати, да е и таковога
 Србина езыхъ, ако му се само иначе небы и-
 много замѣрити, такође „народный езыхъ“ и
 мѣ, што 'су у нѣму съ „народнымъ рѣчима“
 ике рѣчи „помѣшане“, кое се у „народу“ не
 оре, но кое е онъ по „кнѣжевной“ своіой по-
 би и нужди употребити морао?

„Бств“; али ако тай братъ нѣ све само такову
 Славенску“ рѣчь „задржао“, коя се „ласно разу-
 ѣти и съ народнијем ријечима помијешати може“,
 или ако нѣ сваку свою рѣчь тако „посрбіо“ и „на-
 чиніо“, „како би је казао и најпростији Србин, кад
 би је затребало“? У таковомъ случаю нека г. Вукъ
 има любовъ, озбиљно прочитати и видити ове свое
 : ревност, ревнитель, утѣха, дѣвственник, за-
 ник, четверовласник, лицемѣрје, прелуба, пре-
 лац, искусство, добролюбив, звање, утвар,
 , обред, дѣло, завѣс, наѣ, владичество, про-
 а, твар, судни, преластити, саблажњавати,

бе и нужде имао, а нимало и нипошто више.“ Мы бы му то вѣровали, вѣрѣ знамо, да е онѣ човѣкъ, кои и жели и зна, оно што узме писати, чисто и добро *србски* написати, и кои безѣ *праве нужде* неће никакву необичну и у народу јошѣ довольно непознату рѣчь съ народнымѣ рѣчима помѣшати. Па ако бы после у томѣ нѣговомѣ преводу и нашли, као што доиста налазимо, таковы рѣчій више одѣ сто и осамдесетѣ, мы му то нимало небы замѣрили, нити бы казали, да е онѣ тимѣ нашѣ языкѣ „кваріо“; него бы ово одѣ прилике рекли: „Г. Вукѣ е *Новый Заветѣ*“, као што 'смо се томе и надали, на правый србскій языкѣ превео. Има истина у овомѣ нѣговомѣ преводу и славенски и новоначинѣны рѣчій подоста, као што му и слогѣ языка нѣ безѣ вышеша полета и безѣ неки, у простомѣ народу јошѣ необичны изрази; али са свимѣ тимѣ опетѣ е овай языкѣ *правый* србскій, ако и нѣ посве или чисто *говорный* языкѣ. Мы видимо добро, да су му све ове рѣчи, коѣ ни'су „народне“ него „кнѣжевне“, *потребне* и *нуждне* быле; вѣрѣ знамо, да се ни „Новый Заветѣ“ на самый говорный языкѣ нашега простого народа, дакле безѣ помоћи оваковы рѣчій, не може никако превести, и да писменость свагда, па ако 'ће колико лакѣ быти нѣнѣ предметѣ, „народный языкѣ“ диже, на степенѣ кнѣжевнога достоинства, гди онѣ показуе и мора показивати више снаге, съ прибавкомѣ новы или кнѣжевны рѣчій и више лѣпосте, съ додаткомѣ писмене углажености слога, него колико и едне и друге у устима лука или простого народа има и имати може.

4) Г. Вукѣ каже за своѣ „Славенске“ рѣчи, да су оне такове, „које се у нашем народном језику (!) не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијем рјечима помијешати“, а за оне Славенске „по-

србљѣне“ и за „начинѣне“ вели: „највише овѣјех рѣчи казао би овако и најпростији Србин, само кад би му затребале; а може бити да их и говоре.“ Добро; и то 'ћемо му драгоvolьно вѣровати! Али 'оће ли и онъ одселе тако добаръ бити, да другомъ брату Србљину, кои се усудио, те е превео или написао *теже што* него што е „Новый Завѣтъ“, не замѣри и да одма не каже, да му езѣкъ не валя, него да е покваренъ, зато, што е у нѣговој књѣзи нашао не само оне рѣчи, коѣ е онъ у овомъ свомъ „пријеводу“ употребио, него јошть и више таковы и подобны рѣчѣи, о којима бы се тако исто лако и слѣдствено могло казати, да се ласно могу разумети и съ народнымъ рѣчима помѣшати“, и да бы „највише ти рѣчѣи тако и најпростији Србинъ казао, само кадъ бы му затребале; а може бити да ѣи и говоре“? Или 'оће ли онъ признати, да е и таковаго брата Србина езѣкъ, ако му се само иначе небы имало много замѣрити, такође „народный езѣкъ“ и съ тимъ, што 'су у нѣму съ „народнымъ рѣчима“ онолике рѣчи „помѣшане“, коѣ се у „народу“ не говоре, но коѣ е онъ по „књѣжевној“ својој потреби и нужди употребити морао?

„Бстѣ“, али ако тай братъ нѣ све само такову „Славенску“ рѣчь „задржао“, коя се „ласно разумѣти и съ народнијем рѣчима помијешати може“, или ако нѣ сваку своју рѣчь тако „посербио“ и „начинио“, „како би је казао и најпростији Србин, кад би је затребао“? У таковомъ случаю нека г. Вукъ има любавъ, озбиљно прочитати и видити ове свое рѣчи: ревност, ревнитељ, утѣха, дјевственик, заступник, четверовласник, лицемјерје, прелуба, прелубочинац, искусство, доброљубив, знање, утвар, смисао, обред, дјело, завјес, наѣд, владичество, провиђење, твар, судни, преластити, саблажнявати,

супроћати се, крајеуголан, сујетан, неуздржник, су-
јевјерје, сазидање, четвртник, отпад, неиспитљив,
неистражљив, неродљив, слушач, кушач, карач,
мртвост, гостољубивост, празноговорљив, отвр-
доглавити, и т. п., па ако нађе, да се све ове нѣ-
гове рѣчи „ласно могу разумѣти и сасвимъ слично
съ народнымъ рѣчима помѣшати“, а онъ нека онда
надъ нѣмъ и о нѣговомъ языку изрече свою пре-
суду како му драго строго.

Колико 'су мени наше, (а и общте) књижевне
потребе познате, мы 'ћемо јошть засадъ морати о-
симъ *своју* оны „Славенски“, одъ славенски „посрб-
лѣны“ и „начинѣны“ рѣчій, коє є г. Вукъ у овомъ
свомъ преводу съ народнымъ рѣчима помѣшао“,
јошть и ове и друге подобне, све по „потреби и
нужди“ нашої „задржати“ и „употреблявати“ и то,
међу осталима, рѣчи: *надежда* и *заведеніе*, па обе
по ономъ праву, по коємъ є г. Вукъ *утѣха* и *спа-
сеніе* задржао и употребіо, ерѣ као што є рѣчь
„спасеніе“ одъ калуђера у народный говоръ, а „у-
тѣха“ одъ књижевника у нашъ књижеванъ языкъ
прешла, тако 'су исто народу дали рѣчь „надежду“
свештеници съ Катихисисомъ у „*сѣбра. любовь и на-
дежда*“, а „заведеніе“ су књижевници увели у књи-
жевность нашу; и тако 'ћемо моћи, баремъ у оз-
быльной прози, и далѣ быти безъ рѣчи: „*на'де*“ г.
Вука или „*на'де*“ Дубровачке и безъ „*завода*“, коє
'су обе сасвимъ нове за насъ и доста нескладно „по-
срблѣне“ рѣчи, ерѣ „*на'де*“ и „*заводъ*“ може и дру-
го нешто значити, а не само или управо што у нѣ-
му тражимо: *надежду* и *заведеніе*. Поредъ овы сто-
яће далѣ: *нужда* и *зданіе*; *число* и *званіе*; *жертва*
и *мнѣніе*; *чувство* и *понятіе*, *дѣйство* или *дѣло* (die That,
за ово є права народна рѣчь: „чинѣница“), и *извѣ-
стіе*, ерѣ све ове рѣчи овако є Србинъ многи већъ

познао и зна, шта му оне кажу, кадъ му се овако изговоре или напишу; зашто бы га садъ одъ нѣи одвраћали и изнова учили на: „нуђа“, или валь’да „нудъ“, и на „зграда“; на „брой“ и званѣ“, „жртва“ и „миѣнѣ“, ѣуть, или ѣуѣенство или „ѣуѣе“ или чу’ѣе“, „поняѣе“ или „поямъ“ или „поемъ“, „чинъ“ и „извешѣе“ или „изѣѣѣе“? кадъ већина овы рѣчій, осимъ што в мучно посрблѣна, јошть она и друго нешто означава или означавати може, а не само или управо оно, што треба и што ’оѣемо да намъзначи и каже. Небы л’ то было више сиротыню, него богатство у языку правити? „Али“, рећи ѣешъ ми, „только *ниѣ* и *тиѣ* и не знамъ јошть какво *иѣ* не може трпити нашъ „народный языкъ“, зашто му *ниѣ* ствойствено!“ — Ту имашъ право; то и мов уши доста вређа; али шта знамо радити, кадъ *ниѣ* другојачѣ! И кадъ може „народный языкъ“ трпити: „спасе-*ниѣ*“, „благовѣштеніѣ“, „введеніѣ“, „васкрсеніѣ“, „сретеніѣ“ и о. п. нека „кнѣижеванъ“ языкъ трпи поредъ „нарѣчиѣ“, „објавлѣниѣ“ и о. п. јошть кою такову рѣчь на *иѣ*, особито кадъ се „по потреби и нужди“ или и по праву „наваде“ трпити може и мора. На ово нешто наликъ има и у Русскомъ языку, комъ в свойствено у овакимъ „сущностивителнымъ на *иѣ*, у *ниѣ*, *тиѣ*, *лиѣ* и т. д.; али му в свойствено и *ѣ* у *нѣ*, *нѣе*, *тѣе*, *лѣе* и т. д. на пр. тройнѣ, платѣ, подмылѣ, подварѣ, устѣе, и т. д. После бы’ѣе јошть и овы рѣчи, на пр. способность, строгость, собственость, гордость, дражѣсть, живость, честность, благость, опасность, ярость, подлость, неустрашимость, повиность, невиность, скромность, успѣшность, равность, разность, изображеность, образованость, сталность, самосталность, превратность, недораслость, признателность, улюдность, угодность, лютость, удобность, гладкость, рацавость, мекость, крутость, облость, округлость, краткость,

плиткость, радиность, нежность, якость, крепость, отважность, човечность¹, умность, заковность, законитость, уставность, државность, дружественность, народность, склонность, наклонность, благонаклонность, пристойность, благопристойность, добровольность, благовольность, зловольность, зависимость, независимость, бытность, суштность, одкупность, приступность, основность, садашность, прошлость, будущность, постепенность, смотренность, несмотренность, точность, неточность, исправность, неисправность, сличность, несличность, измышлѣнность, истинитость, развратность, расковность, разуданность, занимательность, надулость, 'олость, лажливость, боязливость, позорливость, подкупливость, подмитливость, расточливость, похотливость, свойственность, подозрительность, извѣстность, неизвѣстность, праведность, неправедность, пристрастность, незаконность, важность, ништетность, околность, надлежность, беззакорность, беззаконность, безконанность, безмѣрность, безопасность, безплотность, безгрѣшность, безполезность, безбѣдность, безосновность, безмысленность, безпорочность, безчисленность, безчувственность, богоподобность; тужитель, слушатель, управитель, попечитель, осмотритель, надзиратель, предсѣдатель, засѣдатель, равнитель, искупитель, дѣловодитель, пероводитель, скупитель, обитатель, житель, старатель, ласкатель, развратитель, проситель, молителъ, увредитель, спаситель, створитель, мѣритель, показатель, доноситель, извѣститель, рачуноводитель, испытатель, изслѣдатель, извршитель, губитель, нарушитель; правительство, управительство, попечительство, надзирательство, предсѣдательство, засѣдательство, старательство, началство, началничество, човечество, отечество; божество, сушество, единство, спокойство, неспокойство, малолѣтство, пунолѣтство, едноженство, многожен-

ство, безбожество, безвѣрство, невѣрство, устройство, свойство, родство, благоустройство, самоубійство, ласкательство, обстоятельство, слѣдство, средство, величество, высочество, общество, руководство, производство, вѣроломство, одсуство, присуство, благородство, доказательство, всемогущество, ратарство, рударство, постройка, воинство; вѣсть, чинъ, появъ, доказъ, обявъ, кругъ, позывъ, призывъ, надежъ, разказъ, наводъ, уводъ, изводъ, опись, разпись, попись, переписка, примѣтка, честь, почестъ, огласъ, вкусъ, слухъ, духъ, воздухъ, (повѣтаре?) успѣхъ, основъ, савезъ, обзоръ, задатакъ, одскокъ, наскокъ, одбой, изливъ, уливъ, одборъ, изразъ, цѣль, молба, просьба, тражба, жалба, утокъ, натискъ, потискъ, подмогъ, излогъ, предлогъ, завитакъ, поправка, условъ, поводъ, спѣвъ, пловитва, послѣдница, разногласица, извозъ, увозъ, унось, износь, видъ, узрастъ, нагонъ, побѣда, быѣе, преступакъ, отачбина, бракъ, указъ, пропись, заключаекъ, казанъ, клевета, метежъ, превратъ, набавка, прибавка, ставакъ, слогъ, составъ, уставъ, непогода, область, обмана, образацъ, обсада, посада, опытъ, испытъ, просмотра, особа, превага, просвѣта, одродъ, охота, пагуба, палба, споменикъ, преговоръ, преломъ, предметъ, дометакъ, одломакъ, писало, полъ, оставка, растежъ, быль, блескъ, часть, участь, површина, зреникъ, порокъ; чиновникъ, званичникъ, начальникъ, представникъ, вѣстникъ, огласникъ, посредственикъ, одборникъ, увозникъ, извозникъ, метежникъ, областникъ, посадникъ, обсадникъ, одважникъ, одродникъ, участникъ, умникъ, приемникъ, пуномоћникъ, пуновластникъ, бездѣльникъ, властникъ, државникъ, умишникъ, населѣникъ, источникъ; изображень, образованъ, сталанъ, самосталанъ, способанъ, строгъ, точанъ, исправанъ, честанъ, опасанъ, раздражень, собственъ, свойственъ, подалъ, безопасанъ, безко-

начанъ, безгрѣшанъ, безчисленъ, безчувственъ, безуманъ, безмысленъ, безпорочанъ, повинъ, невинъ, порочанъ, любованъ, любезанъ, савестанъ, безсавѣстанъ, окруженъ, спокоянъ, приступанъ, изванреданъ, чрезвычайный, подобанъ, успѣшанъ, слѣдственъ, устроенъ, благоустроенъ, скроманъ, благоволянъ, наклонѣнъ, благонаклонѣнъ, богоподобанъ, извѣстанъ, неизвѣстанъ, важанъ, маловажанъ, ништетанъ, признателанъ, благодаранъ, удобанъ, уманъ, безуманъ, несмотренъ, развратанъ, роскошанъ, буранъ, казнѣнъ, побуѣнъ, узбуѣнъ, службенъ, званичанъ, дужностанъ, подозрителанъ, почастанъ, правительственъ, божественъ, отечественъ, употребителанъ, занимателанъ, премѣнливъ, позорливъ, трудолюбивъ, человеколюбивъ, славолюбивъ, честолюбивъ, боголюбивъ, страстолюбивъ, пристрастанъ; неустрашимъ, зависимъ, независимъ, невредимъ, неоспоримъ, непоколебимъ, (ово све као: видимъ, у пословици: „видима в бѣда у старца жена млада“) условно, безусловно, бурно, преносно, односительно, исправно, точно, срдачно, постепено, законно, одсудно; побудити, узбудити, извѣстити, казнити, изслѣдити, истражити, испытати, занимати, одобрити, устроити, установити, опуномоћити, облагородити, обожавати, представити, предложити, поколебати, нарушити, воспитати, производити, присуствовати, одсуствовати, изјавити, изяснити, злословити, предупредити, опредѣлити, сачинити, изобразити, просвѣтити, надлежати, уважити, рѣшити, заключити, дѣлати, разсудити, разсмотрити, наставляти, умствовати, чествовати, жертвовати, надзиравати, обнародовати, дѣйствовати, руководити, запоставити; побуѣнъ, узбуѣнъ, одобрѣнъ, представлѣнъ, предложенъ, изслѣженъ, изјавлѣнъ, изяснѣнъ (или изясненіе) колектанъ, воспитаванъ (и воспитаніе), опредѣлѣнъ (и опредѣлѣніе), са-

чиняванѣ (и сачинѣніе), изображенѣ, уображенѣ, уваженѣ, рѣшаванѣ (и рѣшеніе), заключенѣ, дѣланѣ, одношенѣ, споразумлѣнѣ, повѣренѣ, обштанванѣ, наставлянѣ (и наставляніе), умствованѣ, исправлянѣ, чествованѣ, жертвованѣ, обнародованѣ (и обнародованіе), дѣйствованѣ, руковођенѣ, устрояванѣ (и устроєніе), разсматранѣ и разсмотренѣ, установлѣнѣ, надзираванѣ (и надзираніе) и т. д. За све ове рѣчи, мыслимѣ, тако се исто, као и о онима г. Вука, може рећи:

а) да су намѣ оне за нашѣ „књижевный языкъ“ „потребне и нужде.“

б) да ѿ њихъ смо могли чути, да се у (простомѣ) народу говоре;

в) да се „ласно могу разумѣти и съ народнымѣ рѣчима помѣшати, и

г) да бы многе одѣ њихъ овако и најпростѣи Србинѣ казао само кадѣ бы му затребале.

И тако кадѣ оне славенске, посрблѣне и начинѣне рѣчи, коє є г. Вукѣ овомѣ приликомѣ употребио, њи'су качество народности нашегѣ языка у његовомѣ преводу „Новога Завѣта“ побиле и поквариле; то не'ће, надамѣ се, нико моћи казати, да языкѣ у другой каквой књижи, у којој се не само г. Вука, него многе и одѣ овы, многѣ овде наведены а и други таковы рѣчїи налазе, не такође нашѣ „народный србскїй языкъ“, предпоставлямѣ наравно, да се у њѣму противѣ свойства народногѣ говора и правилѣ писмености не погрѣшавало.

Али што годѣ люди раде, то све съ временемѣ сазрева; по времену дакле има'ће вѣштїи и опытни людїи, кои 'ће болѣ умети и моћи „биро-

ти“ и „правити“ потребне и нуждне за нашъ „књи-
жевный языкъ“ и кои 'ће одъ свию овы рѣчій, ко-
'смо мы узели и начинили, или ко- 'ћемо јошть у-
зимати и правити, само оне згодне и добре „задр-
жати“, а остале изметнути и заборавности преда-
ти. Па ни ово неће само *нашъ*, „прије у свијету
нечувен покор“ бити!

5) Г. Вукъ сасвимъ слободно каже: „има (у
овомъ нѣговомъ преводу) ријечи 84, којих нијесам
чуо у народу да се говоре, него сам их ја начи-
нио.“ Међу тимъ рѣчима и ове се налазе: вртар,
трубач, избраник, четверовласник, осветник, пре-
ступница, виноградар, вратар, прељубочинац, пре-
љубочинство, незнабоштво, одпад, распусна (књи-
га), смјерност, избављење, извршење, обновљење,
окамењење, оправдање, осуђење, очишћење, по-
знање, покајање, помазање, помирење, понижење,
посвећење, послушање, непослушање, потврђење,
похођење, приготовљење, признање, примирење, у-
тврђење, грабљив, учљив. И за ове рѣчи каже г.
Вукъ, да њ ње *онъ* начинио!! Кадъ ово странни лю-
ди, на пр. Нѣмци или Русси, кои насъ и наше књи-
жество до зла бога мало и чудно познају, разберу,
мора'ће узвикнути: „Јдни ти Срби; а да шта 'су
они у свомъ књижевномъ языку досадъ имали, кадъ
нису у нѣму имали ни овы рѣчій, док' имъ ево не
дође г. Вукъ, да имъ њ „начини“ и са 'своимъ пре-
водомъ *Новога Завѣта* у год. 1847. даде! Еле, пра-
во наше новине и наши учевни лѣтописи кажу, „кои
наравно не лажу“, да е у Србѣ единый списатель
г. Вукъ; што имъ онъ да, оно имаду, и што одъ
нѣга добию, оно е само србски и ваљно!“ Него
мы се усуђуемо казати: „Свакомъ свое!“ Г. Вукъ
е свагда правилно и чисто *србски* писао; онъ намъ
е сачинио *нову* ортографію, и написао намъ е и из-

дао доста врло *полезны и важны* кнѣига, Богъ му за све то животъ и здравлѣ, а народъ заслужену хвалу и славу дао! Али поредъ тога овомъ приликомъ „начинію“ намъ е онъ донста и неколико рѣчій, на пр. љубазни, љубазница (за досадашиѣ „любезни и любезница“, ово мы одъ *любви* као *народно* „любовникъ“), гостољубивост (за досадашиѣ „гостољубъ, као „*среброљубъ*“, еръ мы мыслимо да е „гостољубивость“ друго, а друго „гостољубъ), измышљач, карач, мјењач (за досадашиѣ „мѣнятель“), слушач (за досадашиѣ „слушатель“ и „слушаоцъ“), кушач (за досадашиѣ „кушатель“ и „искуситель“), четвртник (за оно што не знамо шта е), дјевѡјаштво (за досадашиѣ „дѣвство“; у насъ одъ „дѣва“, у нѣга одъ „дјевѡјка“), зборница, људокрадица, по-синаштво, мртвост (мыслимъ за „мртвило“; како бы се „мртвость“ латински или нѣмачки рекло?), непоколебљив (за досадашиѣ „непоколебимъ“), неродљив (?), празноговорљив (!), осјетљив (за „чувствителанъ“), распадљив. Я се садъ тврдо надамъ, да 'ће г. Вукъ у свой рѣчникъ, кои мысли по другій путъ издати, ставити и ове нѣгове, а и наше кнѣижевне рѣчи, о којима суди и судити може „да се ласно могу разумети и да добро узъ „народне рѣчи“ пристаю. Па просто му было, нека и у овомъ тражи заслуге и славе; али заслугу за све оне о-остале вышенаведене рѣчи нека онъ, као што е право и здраво, остави онима, кои 'су іѣ пре и безъ нѣга заиста начинили и у кнѣижеванъ нашъ взыкъ увели, те 'смо іѣ мы сви други досадъ употребљавали, готово све тако као што іѣ е и г. Вукъ у овомъ свомъ [преводу заедно съ онимъ помлогимъ рѣчима употребію, коє ни'су ни нѣговъ творъ ни „народне“, него управо „кнѣижевне“ рѣчи, и о којима онъ, као што 'смо выше разумели, ни спо-

мена у свомъ предговору нїе учинїю! „Што є право и самоъ є Богу мило.“

б) Ъзыкъ превода Нового Завѣта г. Вука єсть доиста *србски* ѡзыкъ; но нарѣчїя є, тако самымъ г. Вукомъ названого, „Ерцеговачкогъ“. Нѣму се мнѣ *овымъ* нарѣчїємъ писати, зато, што се „тако гонори онѣ, ѣе се онъ родїо.“ Противъ тога не'ма се шта, особито засадъ, реѣи; а мило є и мени свако нарѣчїе србскога ѡзыка, па дакле мила и свака кнѣига, была она написана овымъ или онымъ нарѣчїємъ, само ако є овако правилно, по свойству „народнога ѡзыка“, написана, као што є г. Вукъ овай свой преводъ Нового Завѣта написао. Али поредъ свега тога я, одъ мое стране, мыслимъ и држимъ, да є ово друго наше нарѣчїе, кое є такоѣе г. Вукъ „Сремскимъ“ назвао, лѣпше, благогласнїе одъ тога Ерцеговачкогъ и да ѣе се *оно* а не *ово* за ѡзыкъ кнѣижевности наше отети, и то одъ прилике изъ овы узрока :

а) „Сремско“, или болѣ реѣи *вишине* народа србскогъ, нарѣчїе говори веѣа часть нашего народа, а имено она, коя живи у србскомъ Княжеству, осимъ подрински краєва изнадъ Лознице и поредъ овы лежеѣегъ не пространогъ предѣла све къ Босанско-Ерцеговачкой граници: после у Срему, кои є средоточный край србски земаля; затимъ у Банату и у Бачкой, и найпосле далъ у Маѣарской, у Славонїи, а и у Хрватской и овде и онде готово свуда, гди се нашинци, кои се Србљима називаю, налазе. Найправилнїе и найчистїе пакъ говори се овымъ нарѣчїємъ у Србїи у посавскимъ и подунавскимъ краєвима одъ Дрине до Мораве, и у цѣлой средини нѣной, кою 'су пре Шумадиомъ звали, па їоштъ и далъ до у Крушевачке и Чачанске краєве; а на оной страни у цѣломъ лѣпомъ Срему, у гра-

ници Банатской, у слободнымъ Диштриктима и у Бачкой, наравно свуда туда осимъ у варошима, и то само у онымъ, обично већимъ, гди 'су Србљи съ инородцима толико помѣшани, да ѿ ови числомъ надилазе. Да е управо у овимъ земляма и областима найгушће нашъ народъ населѣнъ, и по томе да нѣга ту найвише има, то, мыслимъ, никоме не треба доказивати. А „вишина“, кажу, „рѣшава“, па јошть тимъ више, кадъ е и претежнѣя умность на нѣной страни!

б) Осимъ тога што е ово нарѣчје већой части правога Србскогъ народа обичнѣе и милѣе, јоште е оно на свакиъ начинъ и благогласнѣе одъ нарѣчѣя (Вуковски-) Ерцеговачкогъ. Ово веће благогласъ я найвише налазимъ у томъ, што се у нѣму писмо *ѣ* онде, гди се одъ славенскогъ у србскѣй гласъ претвара, као простый самогласникъ *е* (или кадшто као *и*), дакле и свакиъ слогъ съ овимъ писменомъ просто и едноставно, безъ затезаня и безъ различитогъ извѣня, изговара; што се покрай тога и сугласници у нѣму само по вѣштественымъ правилами или по свойству свега србскогъ языка, а не и по нарѣчной различности мѣняю и претвараю, и што се у нѣму рапаво *х* изоставля или другимъ, найвише мекшимъ и за србско уво прѣятнѣе звучуѣнимъ сугласницима и самогласницима замѣнява. Тако се по овомъ „Сремскомъ“ нарѣчѣю говори: бео, бело, речъ, време, петао, брегъ, цена, песакъ, млеко, девойка, дете, светъ, бесанъ, тело, река, слепъ, ленъ, векъ, после, заповестъ, човекъ, видити, делити, летити, постидити, подсмевати, заповедати, сикира, гнѣздо, преводъ, превара, овде, овимъ, светымъ, нашимъ, чистымъ, последакъ, наследникъ, дедъ, 'тети, истерати, сувъ, глувъ, ромъ, грей, смей, лебъ, одма, увода, изданути, дувати, одо, дођо, чу, гледа и т. д.

а по „Ерцеговачкомъ“ ове се рѣчи и тичући се слогови у њима изговараю: био, бијело и бјелело, ријеч и рјечит, вријеме и временит, пијетао, и пјевати, бријег и брјеговит, цијена и процјенити, пијесак и пјесковит, млијeko и мљечар, ђевојка и дјевојка, дијете и ђеца, свијет и свјетски, бијесан и бјеснити, тјело и тјелесан, ријека и рјечни, слијеп и ошљепити, лијен и љенив, вијек и вјечит, послије и пошљедње, заповијест и заповједати, човјек и чојек и чо'к, виђети и видјети, дијелити, леђети и летјети, постиђети и постидјети, — подсмјевати, гнијездо и угњездити се, пријевод, и превођен, пријевара, и преварен, овђе и овдје, овјијем, светијем напијем чистијем, пошљедак, нашљедник, ђед и дјед, ћети и хтјети и шћети, ишћерати и истјерати, сух, глух, гријех и грјешан, смијех и смјешан, хљоб и љоб, одмах, ухода, издахнути, духати, одох и одог, дођох и дођог, чух и чуг, гледах и гледаг и т. д. За које нарѣчије морало бы се више правила учити? Које су нарѣчије уву пријатније, наравно питањем: за уво „нѣжније“ и за оно, које није пристрастно заузето за све, што се чује тамо „ђе се оно родило“? — —

Јошће мало примѣра ради:

У то време. кадъ
 беше врло много народа
 и не имају пита ести.
 дозво Исусъ ученике своје
 и рече имъ: Жао ми је
 народа, еръ већ три да-
 на стое кодъ мене и не-
 маю ништа ести. И ако
 њих одпустимъ гладне ку-
 ћама њиховимъ, ослабиће
 на путу; еръ су многи одъ

У то вријеме, кадъ
 бијаше врло много наро-
 да и не имадијаху шта
 јести, дозво Исусъ учени-
 ке своје и рече им: Жао
 ми је народа, јер већ
 три дана стоје код мене
 и немају ништа јести. И
 ако их отпустимъ гладне
 кућама њиховијем, осла-
 биће на путу; јер су мно-

вѣи дошли изъ далека. И одговорише му ученици нѣгови : Одкуда ѣмо узети леба овде у пустыни да їй наранимо ? И запыта їй : колико имате лебова ? А они казаше : седамъ. И заповеди народу да поседаю по земљи : и узевши оны седамъ лебова и хвалу давши, преломи и даде ученицима своимъ да раздаду, и т. д. Ев. Мар. гл. VIII.

Или : я одо сувымъ путемъ и дођо у шуму. Ту нађемъ човека, кои одъ зиме дуваше у руке ; я му назовемъ : добаръ данъ, а онъ мени ни речи, већ се диже као бесанъ, и истера ме изъ шуме. Я се другимъ путемъ вратимъ на брегъ, гди се нађемъ съ моимъ бодримъ, любезнымъ и вернымъ пріятельима, кои се текъ удалили бяу одъ неки ромы, слепи, немы, узеты и други людій и т. д.

ги одъ њих дошли изъ далека. И одговорише му ученици његови : откуда ѣмо узети хљеба овдје у пустыни да их нахранимо ? И запита их : колико имате хљебова ? А они казаше : седам. И заповѣди народу да посједају по земљи ; и узевши онијех седам хљебова и хвалу давши, преломи, и даде ученицима својнем да раздаду и т. д. Ibid.

Ја одох сувијем путемъ и дођох у шуму. Ту нађем човјека, који од зиме духаше у руке ; ја му назовем : добар дан, а он мени ни ријечи, већ се диже као бјесан, и ишћера ме из шуме. Ја се другимъ путем вратим на бријег, ђе се нађем с мојијем добријем, љубазнијем и вјернијем пријатељима, који се тек удалили бијаху од њекијех хромијех, слијепијех, нијемијех, узетијех и другијех људи.

Особито е ово прекомѣрно и јенѣ готово аченѣ и свѣдочба, да уму, кои се овако езыкомъ изражава, нѣ много за скупымъ временомъ стало, а осимъ тога се оно заиста врло неслично односи къ

сто *е* оно *ѣ* зато: 1) што мыслимъ, да моя дружина, за којомъ самъ се и я повео, има съ више погледа доста право, што, подражавајући на пр. Руссима и Французима, жели, како другимъ тако и овимъ писменомъ *ѣ* показати и задржати старо-славенску коренитость и писмености видъ у рѣчима нашега србскога языка, и 2), што се за писмо *ѣ* може казати: „читай га, брате, како си одъ свое майке научио говорити; еданъ као *е*, другій као *и*, трећій као *ѣ*, а четвртый и као *іе* или *ије*, еръ *є* свакій тай гласъ у нѣму!“ — Но ако я и пишемъ садъ ово *ѣ*, зато опетъ увѣравамъ те: а) да га я никако другоячје не читамъ, него као *е*, свуда гди *є* годъ овоме мѣсто по „Сремскомъ“ нарѣчію, коє я говоримъ; б) да я желимъ, да га тако као *е* чита свакій, кои годъ овимъ нарѣчіємъ говори, па ако ништа друго, а оно баръ то, што я напишемъ, и в) да се я трудимъ, да га у онимъ, по себи славенскимъ рѣчима не напишемъ, коє су сасвимъ србскій видъ и изговоръ, по свойству нашега живого, „народнога“ языка добиле, и коє се обично не само у „Сремскомъ“, него и далѣ, у другимъ нарѣчіяма, съ гласомъ *е* (или *и*) изговараю, и зато ћешъ кодъ мене наћи: бѣло, али не и бѣо, него бео, зато цео, немъ, некій, неколико, нешто, пролеће, нега, осећати, назрети. сеяти и сіяти, грѣяти и гріяти, умети, греота, среда, време, човекъ, лекъ, овде, онде, треба, гди, гдигодъ, подсмей, и т. д. У осталомъ ако бы ты, као ригорозистъ, наваліо, да ми ово оборишъ, я бы ти іошть и ово казао: „видишъ, брате, гди савъ свѣтъ наже за писменомъ *ѣ*; па ево и мене за нѣимъ, едно за любовь „писменогъ равнообразія“ и „књижевне слоге“, којой *є* већъ време да и кодъ насъ облада; а друго што *є* мой обичай, не одупирати се противъ „общтега миѣнія“, а іошть много манѣ презирати га. —

7) Г. Вукъ е наравно остао вѣранъ и своіой ортографіи при овоиъ преводу Нового Завѣта. „Воля ваша!“ Ова нѣгова ортографія е, као што г. П. Шафарикъ вели, по „фонетичкомъ начелу“ добра, и, мыслимъ, да бы е тежко другій ко болъ по томъ „начелу“ узумео; али е *мени* добра и ова наша обична, или као што кажемо „славенска“ ортографія, коя „стои на исторійскомъ начелу“, и надамъ се да 'немо е моћи іошть и за болю држати, само ако се едномъ на то сложили будемо, да више не шарамо и не мудруемо нѣ ради, него да сви пристанемо на еданъ понайвише уобичаеный, па ако 'оћешъ „старинскій“ начинъ, не обзирући се више много на то, како 'немо се предъ „фонетическимъ“ судомъ правдати. Дай еданпуть да утврдимо теорійски правила' колико се може, а практички' колико треба еднкости ради и нужднога правца за свакога, па намъ ортографія, ова наша стара, не'ће нимало сметати у писмености, у којой треба да намъ е свагда и свакояко найглавнія стваръ еззыкъ и наука, дакле не люска него езгра! — Знамъ шта 'ће на ово Фонетици, као Реформатори, мыслити и рећи; али ништа зато: они чине свою дужность, а я чинимъ мою, сматраюћи стваръ съ точке могућности и свѣтске практичности.

Тешко е нама заиста, оставити садъ ову нашу „славенску“, са своимъ „исторійскимъ начеломъ“ тако дубоко кодъ насъ укоренѣну ортографію, па узети ту „нову“ г. Вука. Шта бы у овомъ случаю было съ досадашњимъ нашимъ књижествомъ? Рећи 'ћешъ: „Чудо ми великога књижества!“ Колико е да е; свакояко има у нѣму подоста и такovy књига, съ којима се не мало поносити можемо. Греоте бы и штета было, кадъ бы учинили, да намъ оваково душевно благо напречацъ пропадне. Ово

културе, што у нашемъ народу има, плодъ е и производъ овогъ нашегъ књижества; бы ли дакле лѣпо было, кадъ бы га ладнокрвно презрели и одъ нѣга се часпре отуђили? Овай подмладакъ нашега народа гди 'ће тражити и наћи потребне му душевне рѣне, ако ово наше књижество ad acta бацимо, а не могнемо му, као што се и не може, друго, нѣму равно у еданцутъ или благовремено начинити? Найшосле наравна е стваръ, да се далѣ наше књижество текъ изъ овога, кое већъ постои, развіяти може и мора, еръ у овоме е сѣме и коренъ нѣгово. Све ово зрело разсудивши, не може ми се на ино, него озбиљно казати: „Г. Вукъ заслужуе сваку похвалу, што е онъ, као Србинъ, овако по себи згодну и лаку србску ортографію сачинио; али будући да намъ е она мало доцканъ дошла, и мы съ нѣомъ небы толико добыли, колико бы изгубили, кадъ бы ову нашу уобичаену ортографію оставили, па бы ню приимили, и тимъ учинили, да намъ се ово досадашнѣ наше књижество заборави; зато 'ћемо мы — баремъ мы, кои садъ овако мыслимо — остати при нашой „славенской“ ортографіи, коя е на „исторійскомъ начелу“ основана.“

Я самъ све ово и онда у памети имао, кадъ самъ пре толико година, 1846-те, реко, да 'ћемо мы преко свега тога, што увиђамо, да е ортографія г. Вука много боля и удесніа одъ ове наше „славенске“ писменице, опетъ ову задржати, и съ нѣомъ кое у чему помало рамати, овако одъ прилике као што и други народи са своимъ ортографіама натежу. Па при томъ и садъ стоимъ и остаемъ, и то тимъ више: а) што самъ изъ нашега (Пешт. Матице Србске) Лѣтописа части IV. ов. год. разабрао, како намъ славный г. Пав. Юс. Шафарикъ благоразумно

штеди ову нашу стару ортографію, коє є духъ живота „исторійско начело“, зборећи далъ тако, да лако изъ нѣгови умѣтно посредствуюћи рѣчій разумети можемо, како нів іошть сасвимъ извѣстно и пресуђено, да є „нова“, г. Вука, ортографія већъ тако „изведена“, да ће намъ она „користнїя моћи быти“, ако є узмемо, одъ исте те наше исторійске ортографіє (види судъ гос. Ш. о рукопису србске Грамматике, стр. 98. лѣт.); б) што мыслимъ, да намъ є у дужности, ону ортографію задржати, коя се, управо као ова наша стара, много не разликує одъ ортографіє, коя влада у нашимъ Црквено - славенскимъ светымъ кнѣгама; єръ само ако таковомъ ортографіомъ будемо србски писали, моћи 'ћемо лако, не мучећи се више наукомъ, и ове кнѣге читати, и в) што налазимъ, да и самъ грађанскій и државный нашъ животъ, много и тамо у Цесаріи, али іошть више овде у Княжеству Србскомъ, иште, да задржимо нашу стару ортографію; єръ сва наша акта, коя овамо спадаю, и сви наши толики досадашнїи закони овомъ су ортографіомъ написани и свакій се данъ нѣомъ пишу.

8) Типографійскій посао овогъ превода Нового Завѣта прекрасанъ є. Форматъ, папиръ, писмо, исправность слога, вєзъ кнѣге све є то, као што се у насъ само зажелити може. Па и цѣна є оволикой и овако дивно урађеной и довршеной кнѣги заиста мала: 2 єр. у сребру. Честь и слава за све то нашемъ г. Вуку!

Дрѣ. Іованъ Стейнъ.

2. ПРОЦВЕТАНІ СЛАВЕНСКОГЪ КНЪН- ЖЕСТВА У БУГАРСКОЙ.

(Саставакъ г. Павла Іосифа Шафарика, чи-
танъ у краљ. чешкомъ ученомъ дружтву, да-
на 25. НОВЕМБРА 1847 год. а печатанъ у ча-
сопису чешскога музеума, год. 1848-ме
ЧАСТИ I. СВЕЗКИ I)

Tabida consumit ferrum lapidemque vetustas,
Nullaque res majus tempore robur habet:
Scripta ferunt annos.

Ovid.

Скоро сви люди мысле, да се языкъ само из-
ворнымъ дѣлама, како пѣсничкима тако и прозаич-
кима, зајста облагорођава и обогаћава, а да сами
преводи нѣму обично више шкоде, него помажу;
но ово миѣније е безосновно и погрешно. Има зај-
ста превода, кои су необходимо нуждни и врло
згодни, и на којима велика благодать почива. — Вис-
prenость светогъ писма прелази у све языке. Мно-
го пута мыслио самъ о томе, као што е ова иста
мысао и другима често долазила, како се чудотвор-
на моћ христіянства и у томе показала, да е текъ
нынѣ, нѣговымъ упливомъ и дѣйствиємъ сравни-
ванъ свою языка овогъ света могуће постало. Шта
бы была исторія нашегъ славенскогъ языка, шта
ли наше дублѣ и основніе испытыванѣ языка безъ
старославенскогъ превода светогъ писма и главни
богослужебни кнѣга одъ Кирила и Методія, и безъ
превода' светы отаца одъ други учены мужева
нѣювы ученика и непосредствены наслѣдника устро-
ени? — Бзыкъ е огледало, у комъ се духъ сва-
ногъ народа найвѣрнѣе найразговетнѣе одбѣя, изража-

ва и упредметув; но као што е и самъ духъ вечно самодѣятеланъ и вечно покретанъ, тако и ово нѣгово огледало вечно е променљиво: зато ако къ нѣму неприступи помоћъ *писма*, коимъ се езикъ изподъ владе времена изузима и да рекнемо у предметность природе воплоштава, то се већъ одъ садашнѣгъ нѣговогогъ вида на нѣговъ древный видъ, дакле ни на наравъ духа у нѣму изображаваюћегъ се, са извѣстностию заключенъ чинити никако не може. Знаемъ до душе, да су намъ се осимъ старославенскогъ превода светогъ писма и богослужебны кнѣига изъ друге половине IX-тогъ столѣтїа, и други скоро савремени споменици у некимъ нарѣчїама славенскимъ, поименце у ческомъ и у гурутанскомъ сачували; но ови, безъ сумнѣ у другомъ смотреню драгоцѣни одломци и остатци одъ негдашнѣгъ богатїегъ иманя, есу при свемъ томъ, у смотреню пространства и богатства языка у нѣма наодећегъ се, кадъ се са онима старославенскимъ кирилскимъ споменицима сравне, само капљице изъ океана, или ясніе, они су само еданъ одломакъ кипа, одъ когъ се истина може о изредности целогъ дѣла извѣстно судити а и о самомъ дѣлу умно представлѣнъ творити, но оно се не може дѣлотворно попунити, и угледно предъ чувства ставити, безъ погрешке и безъ заблуженя. —

Изъ овогъ узрока већъ одма изъ почетка, кадъ самъ се съ исторїомъ и испытыванѣмъ славенскогъ языка занимати почео. свагда самъ особито желанъ быо познати ближе и по имену оне мужеве, кои су у овомъ великомъ дѣлу, преводеню светогъ писма, богослужебны кнѣига и дѣла светы отаца, или помоћници, или непосредственни наслѣдници оны' горе именованы првоучителя славенски Кирила и Методїа были, увѣренъ будући, да се оно мноштво

старославенски рукописа и књига, кое већ у XI. а још и више у XII. столѣтію како кодъ Югославена, то естъ Бугара и Срба, тако особито и кодъ Рука налазимо, никако безъ непосредственногъ и послѣдовавшегъ продужена дѣла започетогъ одъ Солунски извѣствователя, разумети неможе. Брѣ кадъ бы са концемъ живота ова два мужа и преводѣнѣ и списиванѣ на славенскомъ языку было престало, то бы оно црквено књижество было остало кусо, сиромашно, и ограничено на неколико писмены споменика, као што е готско одъ Улфиле заоставше; а кадъ бы га текъ позднѣе, вальда у XI. или XII-мъ столѣтію неки новъ Кирилъ или Методъ быо наново воскреснуо и по другій путь у животъ увео, име нѣгово заиста небы было у исторіи безъ спомена остало, и споменъ нѣговъ у повѣстници духа людскогъ небы на глуво, на чисто и пусто нестало, као што нѣ нестало споменъ ни едногъ првоучителя и правогъ просветителя народа, особито изъ тако близкогъ века. Али за дуго и предуго време лежала е на целомъ овомъ предмету густа и тежка тама, а ако се и появила негде нека слабачка свѣтлость, као што е Іоанъ Ексархъ бугарски кодъ Калайдовѣћа (1824), была е и она одъ жалостногъ некогъ, нашемъ веку у одномъ одѣлѣннѣ наука свойственногъ скептицизма у сумню довођена и гашена: текъ овы' послѣднѣи' година' изишло е сређно за рукомъ, одкривенѣмъ неки досадъ или сасвимъ непознаты, или баръ забачены старославенски споменика, дубль проникнути у таму оногъ времена, доћи на свѣтлѣе место и тако погледати на свеzu теченя ондашнѣи догађая. Дѣло ово досадъ више е започето него ли свршено; свакій данъ ново поученѣ, нову поправку приноси; но неће быти излишно већ и садъ баремъ то и толико у призреніи и уваженіи узети, што и колико е досадъ у овомъ

дѣло съ веѣомъ или манѣомъ извѣстношћу открито и мени познато.

Што се слѣдуюће мое извѣстіе само на кирилске споменике старославенскогъ языка односи, а глаголске изоставля, небыва зато, што я вальда ове послѣднѣ небы као што валя цѣнію, и нѣову стародревность и важность небы увиѣао; но само зато, што о нѣима за садъ збогъ недостатка знаня о новымъ писменымъ споменицима, одъ извѣстнѣмъ и сваке сумнѣ простогъ века, не само ништа основно, но ништа ни ново казати неумемъ; а предлаганѣмъ домысла и можности засадъ занимати се не желимъ. Радо допуштамъ, да в глаголска писменость старія, него што смо негда о нѣой мыслили, управляюћи се у томе по суду и изреченю Добровскогъ, но опетъ съ друге стране за тако стару за какву су в неки изпитательи издавали држати в не могу безъ предметны, очевидно увѣраваюћи довода, безъ свидѣтельства рукописа съ лѣтомъ означены и безъ потврѣня савремены или найближи сумнѣи неподлежећи сведока. — У обште цео овай предметъ, по момъ мнѣнію, изискуе повторително основно изтраживанѣ; при чемъ бы за користъ науке врло пожелателно было, да се све особне желѣ, слутнѣ и погаѣаня найстрожіе избегаваю, и цела стваръ да се едино помоћу обективны доказа къ сталномъ и рѣшителномъ концу приведе.*) —

1. СВЕТИ ПРВОУЧИТЕЛЪИ.

Што се тиче живота и благодѣтелногъ дѣйствованя самогъ Кирила и Методія, то овде само

*) Текъ овде, какъ се овай саставакъ печатао, добыо самъ извѣстіе, да в Архимандритъ Порѣврій Успенскій, видіо г. 1846 у едномъ Атонскомъ монастыру диплому грчку са глаголчинымъ подписомъ одъ год 982. То бы дакле было ново, досадъ найстаріе познато, сасвимъ извѣстно лѣточисло. (Поздніе приписано.)

у кратко и површно, у колико е ради савеза са слѣдуюћимъ извѣстіемъ нужно, додирнути могу. Предметъ овай преважанъ већъ садъ, почемъ су неки досадъ или сасвимъ непознати, или баръ занемарени и мало познати животописи объявлѣни, знатно е разпространѣнъ, и добио е у нечемъ новъ видъ.¹⁾ И зато навешћемо само неке податке о спомяшнѣмъ, а по томъ и о душевномъ животу нѣовомъ.

Св. Константинъ, доцнѣ у монашеству Кириломъ наименованъ, одъ славногъ рода произходећи, био е међу седамъ браће најмлађий, родіо се год. 827. у Солуну; у седмой години своіой (834) предао се наукама, у четрнаестой години изгубіо е отца (841), позванъ буде у Цариградъ одъ Логотета Теоктиста (вальда свогъ сродника) око год. 841, живіо е ту у двору царскомъ, преириао се, скоро іошгъ као младићъ, са збаченымъ патриярхомъ Іоаномъ око год. 843 и слѣд.; одбывши наменѣно му одъ Теоктиста суцружество ступи у свештеничкій редъ, буде у своіой двадесетъ четвртој години са посланикомъ Георгіемъ посланъ къ сараценскомъ князу Амерману (по свой прилици у Мелитену) год. 851, потомъ одъ цара Михаила са посланичествомъ къ Козарима око год. 857 — 858. (861)²⁾, наипосле одъ истогъ цара Михаила и ѣсара Барде као учи-

1) О Кириллу в Методу писали су у найновіе време основно: Неименованный у Москвитянину 1843. г. число VI. стр. 406 и след. — (то исто чесоки в Чисопису ческого музея, г. 1845, свез. II.) Макарій истор. христіан. въ Россіи. (П. 1846. 8-къ стр. 188. и сл. Филаретъ Кирилъ в Методіи, въ чтеніи М. 1846. числ. IV. стр. 1 — 28. и число V. стр. 29 — 30. Шевяревъ. истор. русск. словес. М. 1846. Томъ I. стр. 133 и след.

2) Ово датумъ безъ сумнѣ ненавѣстно е и позднѣ началъ се у славонской легенди о обретеніи тѣла св. Климента Римскогъ, у рукоп. Миней у библиот. духовне академіи у Москви. —

тель вѣре са братомъ своимъ Методіємъ послать е у Мораву по желѣи княза Рагислава, и то у почетку год. 862. (по епископу Филарету на концу године, а найдоцнѣ године 864.)³⁾, — буде позванъ одъ папе у Римъ год. 867, на томъ путу бавіо се съ братомъ Методіємъ за неко време кодъ Панонскогъ княза Коцела у Салскомъ граду (данасъ угарски Салаваръ), дошао е у Римъ год. 868, овде се разболе и ступи на концу исте године, 24 или 25 Декембра у монашескій чинъ и као такавъ преста-ви се дана 14 Фебруара 869 год. у четрдесетъ дру-гой години свога века. —

Св. Методъ, старіи братъ Константиновъ, быо е за неко време войвода или управитель про-винціе славенске, по свой прилици Струмске, Грци-ма подложне, доцнѣ калуђеръ на Олимцу и у Ца-риграду, задржавао се одъ прилике год. 861 или 862 кодъ Бориса владѣтеля бугарскогъ, онда већъ скло-ногъ да прими христіанство; быо е другъ брата сво-га у путованю у Мораву, у Салскій градъ и у Римъ, позванъ е изъ Рима одъ Коцела год. 869, буде о-петъ у Римъ натрагъ посланъ и ту посвећенъ за епископа панонскогъ око год. 870, одсућенъ одъ архіепископа Салисбургскогъ и одъ сабора нѣго-вогъ свештенства, и држанъ у заточенію у Немач-кой крозь две и по године, одъ г. 872 до 874, на захтеванъ Мораванъ ослобођенъ одъ папе и на ар-хіепископство моравско узвышенъ год. 874, у Ри-

3) Годину нов су првоучительи Кирилъ и Методъ изъ Цари-града изишли, сасвимъ опредѣлѣти е тежко, скоро сасвимъ немогуће, зато што се легенде у означеню времена нѣвогъ пребывания у Морави несогласаваю. Овде е прилѣжно о-значенъ легенде италійске епископа Таудерика то е. ч и-ти ръ и по године одъ излазка изъ Цариграда до почетка путованя у Римъ. Незна се, како су се дуго бавили кодъ Бориса у Бугарској, путуюћи у Мораву. —

му обтуженъ г. 878, и зато тамо позванъ год. 879 (14. Юнія), но оправданъ и одъ папе заштићенъ г. 880, путовао е по желји цара Василя у Цариградъ између 880 и 884 год., посветио е цркву у Брну г. 884 (2. Юнія), а преставио се године 885. дана 6. Априла. —

Основъ старославенскомъ писму положенъ е одъ Кирила у *Цариграду*, највѣроятнѣ на концу г. 861 или при почетку г. 862, састављенимъ слова или азбуке и преведенимъ чтенія св. евангелія: у овомъ се сасвимъ слажу, најстарија легенда славенска о Кирилу одъ Климента, и најстарија легенда латинска одъ Гаудерика. ⁴⁾ Дѣло ово окончано е крозь четири године у Морави преводомъ главны тадашњи богослужебны или литургійски књига, као што су; осимъ чтенія изъ евангелія и апостола, псалтирь, парамейникъ, часословъ, служебникъ, требникъ и *октоихъ Диамаскина*. У овомъ послу имали су немало участіе безъ сумнѣ и најпрви и најпредњи ученици Кирила и Методія, по имену: Климентъ, Наумъ, Ангеларъ, Савва и Гораздъ, одъ кои е првыи родомъ Бугаринъ, а последній родомъ Моравецъ былъ. — Неће быти неумѣстно споменути овде баръ најстариѣ познате рукописе наведены књига, кое књиге по већей части, нису толико садржаемъ, колико пространствомъ различне были одъ позднѣи истога имена књига, будући уобште много простіе, краће и манѣ одъ овы. *Евангелія* најстариѣ и најважниѣ рукописъ са изложенимъ лѣтомъ е остромировъ у Петрограду, одъ год. 1056 — 1057, после овога Метиславски у Москви, између год. 1125 — 1132: о рукописима безъ савременога назначенія године или века нећу да говоримъ. *Апостолъ* најстариѣ одъ год. 1195 у Москви кодъ Погодина; изъ

4) Легенда славенска, гл. XIV. — Acta SS. M. Mart. 20. §. 7. —

истога XII. столѣтія іошть има два или три друга, еданъ у Москви у Синодалной библіотеки, остали у южнымъ и западнымъ земляма. — *Псалтирь* и то съ толкованѣмъ, дакле управо не за богослуженіе опредѣлѣнъ, найстаріи е изъ XI-тогъ столѣтія, быо е негда кодъ митрополита Евгенія, а садъ е у Москви кодъ Погодина, ніе цео; други рукописи изъ XI. или почетка XII. столѣтія у Москви кодъ истогъ ученогъ мужа, а у Петрограду у царской библіотеки: чисты, дакле богослужебны псалтира изъ XIII. столѣтія има у Русіи и на другимъ странама више. — *Парейникъ* или чтенія изъ старогъ завѣта, одъ год. 1271 налази се у Петрограду у царской библіотеки, други одъ год. 1370 онетъ тамо у Румянцовскомъ музеуму. *Часословъ* (или *орологиумъ*, исто што *бreviary*), сѣдинѣнъ са псалтиромъ налази се у рукописима XIII-тогъ столѣтія. *Служебникъ* или *Литургиаръ* найстаріи е рукопись свет. Антоніи († 1147) у синодалной библіотеки у Москви; одъ истогъ столѣтія два друга рукописа налазе се у Риму у Ватиканской библіотеки. *Требникъ*, кодъ Руса *Потребникъ*, иначе *Чиновникъ*, чини (то естъ *Ritualъ*) изъ почетка быо е са Служебникомъ или Литургиаромъ уедно скопчанъ, и само доуниѣ, почемъ се и еданъ и другій знатно умножіо, оддѣлѣнъ, зато се и не налазе врло стари рукописи, найстаріи мени познати есу изъ XIV-тогъ столѣтія. *Октоихъ*, кнѣига црквены' лѣнія, онда іошть (862) на врло мало число лѣсама ограничена, найстаріи е вальда палимпсестъ Римскій изъ XI. или XII. столѣтія у библіотеки Барберинской у Риму; другій изъ XIII-гъ столѣтія наоди се у Румянцовскомъ музеуму у Петрограду. — Одломци рукописа' безъ изложеногъ лѣта скоро одъ свію овы' кнѣига налазе се и старіи. Веѣа часть овы богослужебны' кнѣига' была е безъ

сумнѣ іошѣ за живота Кириловогъ међу год. 862 — 869 съ помоћу садѣланѣмъ и брата нѣговогъ Методія и гореименованы садѣлателя съ грчкогъ языка преведена: остатакъ свршенъ и попуњѣнъ е већъ после нѣгове смрти, међу год. 869 — 885.

Шта е осимъ ови превода Кирилъ писао и на каквомъ языку, грчкомъ или славенскомъ, то е тежко опредѣлити, премда се сумняти неможе о томе да е писао. У старимъ рукописима налази се *Легенда о изобретеню тѣла светого Климента Римскога у Таври* лѣта 861, 30. Јануара, одъ сведока очевидца⁵⁾; изобретель быо е, као што е познато Кирилъ, дакле е могуће, да е и ову легенду, и то изворно грчки, онъ самъ написао, но мени се вѣројатнѣ быти чини, да е то дѣло Климента епископа Величкогъ. Истый епископъ Климентъ у споменутомъ животоописанію вели о Кирилу, да е списао свое препирке са *Махомеданцима и Евреима у Казаріи* —, кое е Методіе на славенскій языкъ превео, раздѣливши ѣй на осамъ слова⁶⁾. Одъ овогъ дѣла, кое е и пресвитеру Діоклейскомъ (живіо 1161) познато и іошѣ у XII. столѣтію као особита књига подъ насловомъ: „*Кирилъ Словенскій*“ међу Славенима разпространѣно было, сачували су се у честоспоменутомъ животопису, у рускимъ хронографима и у другимъ рукописима, знатни изводи: но цело дѣло іоште нѣ се на свѣтъ появило. — Обширно *вѣрую, молитва Господня* и іошѣ неки други комади Кирила при-

5) У рукописной Маней мѣсеца Јануаріа, у библиотеки духовне академіа у Москви.

6) Тавный споменъ учены препирки нашегъ Константина са Юдениа у Тавріи и у Казаріи сачувао се и у преписки тавенѣгъ Казарскогъ цара Гостаа са Евреіомъ Рабба Хисдаіомъ, у књиги „Северъ Козра“ што се оаде само многогредъ напомињ.

писивани есу као што ћемо видети, дѣла ученика нѣговогъ Константина II-гъ епископа бугарскогъ⁷⁾

О Методу сведочи легенда, кою е епископъ Климентъ написао, да е онъ осамъ полемички слова свога брата на славенски превео, као што смо већъ споменули; а друга панонска легенда, као што я заключаемъ, одъ Горазда произходећа, преповеда, да е онъ већъ после смрти брата свога Кирила све каноничке књиге светогъ писма, дакле съ изключе-нѣмъ апокрифски⁸⁾ а осимъ тога јошъ и *Номоканонъ* или књигу црквени закона, и *отеческыя књигы* (безъ сумнѣ тако реченый *Патериконъ*, то естъ кратка извѣстія о животу и о дѣлима најглавни и најпрославлѣни пустинника) на славенскій языкъ превео. Овде се подъ свима каноничкимъ књигама разумева то, што дотле јошъ преведено нѣ было, то естъ осимъ чтенія изъ Евангелія, Апостола и старогъ завѣта, и осимъ Псалтира, цео остатакъ свето-го писма, изузимајући апокрифе, дакле скоро две трећине целе библије. Премда нису намъ се стариі рукописи целе библије одъ XV. столѣтія сачували, ипакъ кадъ стваръ безъ предразсудка уважимо не-можемо согласнимъ стародревнимъ свидѣтельства-ма у томъ смотреню вѣру одрећи⁸⁾. Поедины књи-га старога и новога завѣта доста старе рукописе

7) У рускимъ списцима старославенски рукописа често се по-являюу стати, св. Кирилу приписиване, о коина засадъ бли-жа извѣстія немаиъ, н. пр. Молитва святааго поа-янія Кирила философа у монастыру Іосифо-Волоко-лаискомъ, Наука св. Кирила философа у библио-теки друства истор. и древи. у Москви и т. д.

8) О предмету томъ у најновиі време писали су основно: Но-вицкій о первоначали. превод. св. пис. Кіевъ 1837. 4-го. — Мамарій истор. христ. въ Россіи. С. П. 1846 8-но стр. 225. след. Филаритъ чтенія М. 1846. часть. IV. страна 23ди сл.

предъ рукама имамо, на пр. *Четеероевангеліа* одъ г. 1143. (по Кепшену; други манъ точно ставе га у г. 1144) у синодалномъ библиотеки у Москви; апостолъ св. Павла одъ г. 1220, опетъ тамо; *Откривеніе св. Іоанна* изъ XIII. столѣтія у Румянцовскомъ музеуму, кнѣге Исуса Навина *Судія* и *Рутъ* одъ г. 1193. у библиотеки Сергіевске лавре у Русиі; *Пѣсанъ Соломонова* са толкованѣмъ изъ XIV. столѣт. у библиотеки царскогъ дружтва исторіе и древности у Москви, *цео Новый Завѣтъ* изъ XIV. столѣт. у Чудовскомъ манастиру у Москви и т. д. О другимъ рукописима, да су были, имамо у рукама безъ сумнѣ доказательства; тако на пр. *кнѣге пророческе* преписане су у XV. столѣтію изъ старогъ рукописа г. 1047. у Новгороду писаногъ; *петъ кнѣга Мойсеевы* преписано е такође XV. столѣтія изъ рукописа г. 1136 опетъ у Новгороду писаногъ; гос. Стефаніа у Сори у Данской земљи имао е іоптъ г. 1645. *Новый Завѣтъ* изъ XIII-гъ столѣтія; Соларићъ видіо е кодъ Перичинотія у Млѣтцима целу Библију године 1429 у Нѣмачкой у манастиру Молдава званомъ писану, коя е доцнѣ по некимъ извѣстіяма продата у Енглеску и т. д. — Саме кнѣге старогъ завѣта, а особито петъ кнѣга Мойсеевы, коє су се сачувале у рукописима XV. столѣтія, показую ясне знаке најстариѣгъ ѡзыка и тако да рекнемо првогъ почетка писмене умѣшности кодъ Славена. — Што се тиче *Номоканона* то се само по себи разуме, да е то морала бити само прва и најстарија збирка црквены закона, то єсть канони апостолски и сабора црквены, по собранію Іоанна Шоластика († 578), а не Номоканонъ Фотія, кои е текъ око 883 г. саставлѣнъ, іоптъ манъ пакъ могао е то бити доцнѣи Номоканонъ различнымъ уметцима и додатцима, као и мирскимъ законима преко мере умножень, каквогъ најстариі рукописи єсу: србски одъ г. 1262 налазе-

ћи се кодъ г. Михановића у Смирни, а руска три; првый одъ год. 1276 или 1280 у Московской синодалной, другій одъ г. 1283 у Петрограду у царской библіотеки, а трећій одъ конца истога XIII-гъ столѣтія у Петрограду у Румянцовскомъ музеуму. Но монахъ Зиновій, ученикъ Максима Грка у XVI-омъ столѣтію жививши сведочи, да є видіо Номоканонъ писанъ за Ярослава и епископа Іоакима, дакле пре год. 1030. — О *Отачнику* или *Патерику* судити се не да; стари рукописа овога рода има више, међу којима животъ св. Кондрата, одломакъ наодећи се у Москви кодъ г. Погодина, дубокомъ стародревности све досадъ познате Кирилске рукописе и одломке рукописа знатно надвишує, судећи само по нѣговимъ палеографіјскимъ знацима. У Бечу, по Копитару, има рукописъ сръбскога подрекла изъ XII-столѣтія (мыслимъ да се безосновно самого светомъ Сави приписує) а у Паризу чува се рукописъ изъ XIII. столѣтія, такође сръбске рецензіє.

У списку или оглавленію садржанія житія святихъ коя є скупіо и саставіо митрополитъ рускій Макаріє (кои є цвѣтао 1526 а † 1561), подъ именомъ Великихъ Четихъ Миней, спомину се слѣдуюћа: *Методіа епископа Моравскаго*: 1) О вещи и о самовластвѣ, 2) о кнѣзѣ *Методіа епископа Моравскаго*; но ово потребує јошъ далъ изпытиванъ. Смрћу Методія (г. 885), кадъ є одъ стране Славенима противне, наведенъмъ епископа Вихинга, одъ века главнога непријателя славенски првоучителя⁹⁾ страшна и донде невиђена буря и олуя на славенске свеште-

9) Вихингъ или Викингъ, коя речъ значи bellator; одудъ име злочесты гласовиты Викинга, морски гусара или лупежа на сѣверу. О њѣмъ пише Миклошичъ: „Wiching, homo turbulentus, et ambitiosus ipsisque Germanis, invisus. Nam cum a. 894. Arnulpho se insinuasset pro cancellario, isque eum creasset episcopum Passaviensem, a. 899. dejectus est ex il-

нике подигнута, а доцнѣ кадъ су и Маѣари на Мораву ударили и напали, сасвимъ е упропашћенъ почетакъ старославенске литературе у Морави и у Паноніи. О нѣговомъ продуженю и напредованю у другимъ земляма и државама, у Бугарској, Србији, Русији и т. д. дуго смо само по заоставшимъ намъ споменицима изъ XI. и XII. столѣтія некако судити могли, непознавајући никако имена продужителя, нити даля обстоятелства нѣовогъ живота и нѣовогъ дѣйствованія; текъ пре двадесетъ и три године (1824) после изданія знаменитогъ дѣла г. К. Калайдовичевогъ (Іоанъ Ексархъ бугарскій, Москва, фоліо) почело се у тој књижевној тами и пустињи у нешто разсвитати, а текъ у ове последнѣ три или две године починъ се мало више светлости на овој страни научногъ видокруга мало помало рађати. — ¹⁰⁾

2. ОСТАЛИ СЕДМИПОЧЕТНИЦИ.

По сказиваню неименованогъ животописца св. Климента епископа Велицкогъ у Македоніи, ученика овогъ високоученогъ пастира, слѣдователно важногъ сведока, обратили су се садѣлательи св. Метода после смрти овогъ свогъ архипастира, видећи да у Морави и у Паноніи обстати и одржати се не могу, у Бугарску (год. 885), — а то су были по имену слѣдуюћи: *Климентъ, Паумъ, Ангеларъ, Савва, Гораздъ*; првый одъ овы, као што е већъ горе речено, быо е рођенъ Бугаринъ, а последний Мораваць и одъ Метода за наслѣдника у архіепископству опре-

la sede a Salisburgensi archiepiscopo. De eo chronic. Passaviense (ed. ab Adrian 1846 — Vichingus — Der war ein Weltgescheiter Herr, das Evangelium den Maehren predigt er, wird Bischof mehr durch Gewalt als Einhelligkeit. Miklošić Vita S. Clement. 1847. p. XIV. —

10) Види: Часописъ чесск. музеума г. 1847. св. V. стр. 510 — 511 и сл.

дѣлѣнъ, остальы подрекло и отечество нѣ познато. Да су радо примлѣни были одъ Бугара, онда већъ (одъ год. 862) крштени, то посведочава истый споменутый животописаць, а о богатномъ дѣйствию нѣювомъ на винограду господиѣмъ сведочи благословенъ споменъ нѣювъ и кодъ садашнѣгъ юште потомства; о особитомъ пакъ участію нѣювомъ у обдѣлаваню языка и књижевности старославенске, свидѣтельствую нека нѣюва до данасъ сачуванна дѣла. — Црква бугарска посветила є споменъ свою овы првоучителя славенски службомъ, отликовавши и прославивши нѣи честнымъ презименомъ: *святитъ седмипочетникъ* (*oi āgiot ēptārišmoi*) имена неки одъ нѣи, као св. Климента, св. Наума, св. Горазда и т. д. носе юшть до данасъ цркве и манастири бугарски, или одъ нѣи основани и украшени, или само нѣима за честь и споменъ тако наименовани. — Почитаніа достойный Бикторъ Григоровичъ, профессоръ Казанскій, кои є г. 1844 — 1845 по онымъ земляма путовао, преповеда да є идући одъ Солуна къ сѣверозападу, већъ у острову опазію, да є име св. Климента, ученика св. Методія, тамошнимъ жителяма добро познато. У Бительи (Битоль) нашао є у цркви две капеле са старима образима св. Климента и Наума; у манастиру Слепчи, на путу одъ Янковца до Прилипа, и у Калишту, надъ езеромъ Оридскимъ, нашао є образъ св. Кирила; у манастиру св. Наума малана на дувару изображенія свою седмипочетныхъ светителя; у црквама мѣста Реска и Струги обрядну службу св. Климезта; у Ориду живъ и общте разпространѣнъ споменъ св. Климента, Наума и Горазда кодъ жительства бугарскогъ; овогъ последнѣгъ мошти, по казиваню тамошнихъ жителя, почиваю у манастиру близу Артаутъ-Берата, или Арбанаскогъ Београда. У Ориду у єдној одъ осамъ цркви, зиданой у XIV-томъ столѣтію, чу-

ваю се до данасъ остатци и мошти св. Климента, прастара изображеня св. Климента и Наума (іошть можда изъ X. или XI. столѣтія), надгробный камень св. Климента съ надписомъ кирилскимъ и стародревна дрвена питатуа истога светителя. Исто тако међу рукописима два житія св. Климента грчки писана, старіи одъ ученика нѣговаго произходеи а одъ архіепископа Теофилакта вальда само прераћень и обновлѣнь, у рукопису писаномъ на папиру у почетку XV. столѣтія; а новыи у грчкомъ Миннею на пергамену у XIII. столѣтію писаномъ. — У Атонскимъ монастирима (на святой гори) осимъ обрядне службе св. Кирила (у каквомъ языку?) ништа више о седмипочетнимъ светительима ніе изнаћи могао. У Рилскомъ монастиру видіо є житіє св. Кирила съ похваломъ одъ св. Климента Велицкога у рукопису изъ XV. столѣтія. — Но садъ већъ да видимо свакога одъ нѣхъ поособъ.

С в е т ы й К л и м е н т ъ, родомъ Бугаринъ, као што у најстаріємъ нѣговомъ животопису читамо, придруживши се у младимъ своимъ годинама заєдно съ Наумомъ, Ангеларомъ, Саввомъ и Гораздомъ Мораваномъ, првоучительима славенскимъ, браћи Кирилу и Методу, быо є саучастникъ своіу нѣовы богуугодны дѣла при поучаваню славенскога людства и при устрояваню богослуженія на славенскомъ языку у Морави и Паноніи, и то за цѣло оно време нѣовога апостолства у поменутихъ земляма, то єсть одъ год. 862. до 885. Кадъ се после смрти Метода год. 885, поводомъ епископа Вихинга, явнаго противника Славена, свирѣпо гонѣнъ славенскога свещенства у онимъ државама започело, уступіо, є Климентъ съ Наумомъ и Ангеларомъ преко Београда у Бугарску (остали Гораздъ, Савва и Лаврентіє, ишли су онамо другимъ путемъ гдѣ є одъ та-

мошиѣгъ владара Боритакана (то есть хана Борите) учтиво примѣнь и къ царю Борису посланъ быо. Овай препоручивши велможи свое Чаславу, да се о Ангелару стара, угостио в Климента и Наума у куѣи Ехацеса, па се и самъ ползовао нѣговимъ поученѣмъ у науки христїанской. После неколико година царъ Борисъ, при крштеню Михаилъ названъ, оддѣливши одъ царства свога югозападню часть Кутмицивици названу, часть садашнѣ Албаніе и Македоніе одъ прилике одъ Вардара и Скопля до Валоне, гора Акроцераунски, Костура и Водена, и поставивши надъ нѣомъ управителя Добету, послао в съ нѣиме тамо и Климента као земаљскогъ учителя вѣре, и опредѣлио му в у Дѣволи, Ориду и Главиници пристойна и угодна мѣста за пребиванѣ. За кратко време имао в Климентъ до 3500 ученика, одъ кои в предѣлѣ овай снабдѣвао са читаоцима, подѣаконима, ѣаконима и свештеницима. У оно време кадъ в у Ориду обитавао основао в св. Климентъ у овомъ мѣсту монастырь съ црквомъ (на славу и честь св. Пантелеймона), и юшгъ едну другу цркву, коя в доцнѣе постала митрополитска, тако да су веѣхъ у нѣгово време три цркве были у Ориду, саборна или епископска (*ecclesia catholica seu cathedralis*) и две манѣ одъ истогъ Климента сазидане. — После цара Бориса наслѣдіо в владѣніе за кратко време старіи нѣговъ сынъ Владимиръ, а по овоме млаѣи сынъ Симеонъ. Овай сильный и учено избраженный владѣтель, кои в Клименту особито благонаклонѣнъ быо, узвысіо га в на епископство Велико, кое в у преднѣой Македоніи, у предѣлу Драговича, тамо лежало, гдѣ данасъ рѣка Велица одъ планине Велице долазеѣа, кодъ села истогъ имена у рѣку Струмицу утиче, и кое в на мѣсту стародревногъ Тибериѣполскогъ епископства поставлѣно было. Бръ веѣхъ Борисъ, одма после свогъ крште-

ня, по свідѣтельствѣ животописца св. Климента и архієпископа Теофілатка, уредіо є было седамъ епископски епархія у Бугарскої ¹¹⁾, но кои имена на жалость нашу, нигде назначена и забелѣжена не налазимо, и изъ доцнїи списака опредѣлити їй не можемо, будући су у XI-томъ столѣтію велике промѣне у овомъ смотренію слѣдовале, а у XII. и XIII-столѣтію, число бугарски епископски столица врло є умножено. У овомъ достоянствѣ живіо є Климентъ до год. 916. дана 27. Юлія, когъ є и умр'о, а погребенъ є у цркви свога монастира у граду Оридѹ, где се и данасъ мошти нѣгове и надгробный камень са славенскимъ надписомъ видити могу, премда у другу доцнїє сазидану цркву пренешене. Већъ у сынасару найстарієгъ глаголскогъ евангелїя изъ XI-тогъ столѣтія у Риму наодећегъ се, може се читати гдѣ стои при дану 27-могъ Юлія. Св. Скатителъ отца нашего Климента епископа Келичскаго^а а служба нѣму на честь сложена изишла є грчки печатана у Москополю у Албанїи, подъ именемъ: *Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Κλήμεντος* (1741 год. у 4-то), а общта служба свїю седмипочетны светителя, печатана є такође тамо г. 1741 и 1746 у 4-то са краткимъ житїємъ св. Климента. Кадъ нѣга животописаць именує првимъ епископомъ одъ рода и єзыка славенскогъ, ове рѣчи несмеду се сасвимъ строго узимати, будући се

11) Vita S. Clementis, edit. Miklošić Vindob 1847. 8-o p. XX. ect. 28. cap. XXIII. „Hic princeps (Borises) omnem sibi subditam Bulgariam septem catholicis templis (ἐπτὰ κατολικοῖς ναοῖς) cinxit.“ Theophylactus Archiep. Bulg (1071.) ep. 17. ad filium Sebastocratoris: „Oro igitur et his literis tamquam corpore supplex procumbo, ut miserearis felicissimae quondam ecclesiae, quam christianissimus ille Borises Bulgarorum rex unam et ipsam e septem catholicis aedificavit, tu renova etc.“ Baronius ad a. 1071. Pejacsevich Histor. Serbiae 1799. F. p. 13, но оваї мѣсто то погрѣшно разумєна.

подъ нѣма еданъ одъ први разумѣвати може, премда вѣроятно да су први епископи бугарски были Грци, наравно языкъ славенскій добро познаваюћи. — Юштъ у време свогъ обитаваня у Ориду занимао се св. Климентъ, мужъ, по речма легенде, найкраснорѣчиви (ἀνὴρ λ. γιωτάτος) найревностниѣ и найприлѣжниѣ списиванѣмъ кнѣига на языкъ славенскомъ за Бугаре, одъ кога посла, ни потомъ, кадъ в већъ епископъ быо, до свое смрти нѣ попустио ни одступіо. Нѣговъ животописацъ поименце споминѣ, као одъ нѣга или списана или преведена ова дѣла: а) *похвална слова* (παῦλινος, λόγος παῦλινος) на празнике целе године; а нарочито на честь Христа Спасителя и пресв. Богородице дѣве Маріе; св. Іоанна Крестителя, СС. пророка, апостола, мученика, и други отаца, б) далѣ *житіа* и дѣла узвышены отаца, в) *наипосле*, пре саме нѣгове смрти свршену, дотле юштъ оскудѣваюћу ону часть *Тріода*, коя се одъ воскресенія до дуова пои и *Пентикостаръ* имев. Изъ овогъ истога мѣста дознаемо, да в Тріодъ постный већъ у време Климентово на грчкомъ языкъ устроенъ и на славенскій преведенъ быо, но одъ кога, нѣ познато, а переводъ Цвѣтнаго Тріода да одъ нѣга самогъ производи. Списанія Климентова за дуго су позорность новіи библиографа избежавала. Већъ Калайдовићъ и Стровъ изброили и пописали су у списку рукописа графа Толстова, нека слова подъ именовъ: „*Епископа Климента*“ изъ стародревны рукописа¹²⁾; но приписавши ій у списку папи Клименту, довели су себе и друге у погрѣшку, докъ в мени пре неколико година за ру-

12) Силвестръ Медвѣдевъ отацъ славен. библиографе, у последной четврти XVII. столѣтія учинио в одъ Климента два лица, епископа и другога светителя. — Сметенъ овогъ Климента са Климентомъ папомъ Римскимъ почело в юштъ много пре, и то већъ у некимъ новимъ рукописима.

комъ изишло истини у трагъ уѣи а тако и вторичнимъ поводомъ далѣгъ изтраживаня и одкривеня на овомъ полю постати. Досадъ наѣено е веѣъ: а) неколико похвалны слова на честь разны светителя, одъ части изъ рукописа врло стари (изъ XII. и XIII. столѣтія) и са изречнимъ надписомъ: *Климентъ епископа словенскога*; б) похвала св. Климента папе Римскогъ, кога мошти нашао е св. Константинъ у Таурій а однео у Римъ и ту положио; (вѣроятно е, да е и горенаведено: *извѣстіе о обретеніи тѣла св. Климента, одъ очевидца сведока*, одъ нашегъ Климента списано, кои е безъ сумнѣ быо другъ Константина у путу нѣговомъ къ Козарима, и кои е и ово свое монашеско име вальда изъ особитогъ почитанія прима св. Клименту Римскомъ приміо или добіо); в) похвала СС. Константина и Метода, у различнымъ рукописима у Москви, у Рылскомъ монастыру, и кодъ г. Михановиѣа у Смирни налазеѣа се; (шта више я држимъ, да е и оно обширно найстаріе житіе свет. Константина одъ Климента списано, што е, као што ми се чини, рускимъ изпытательима досадъ тайно остало¹³⁾). Издаиѣмъ ови драгоцѣнны споменика занима се г. В. М. Ундолскій у Москви, коме е овай честный задатакъ одъ царскогъ дружтва исторіе и древности наложенъ. — Досадъ самъ начертао главне черте живота, дѣйствованя и кнѣжежны дѣла епископа Климента по честопоменутой найстаріой легенди, коя е одъ едногъ изъ нѣговы ученика списана и првый путь у Москополю (1741, у 4-о), другій путь одъ Пампереа у Бечу (1802) а треіій путь одъ г. Миклошиѣа опетъ у Бечу (1847) печатана и

13) Житіе ово было е веѣъ у XI-томъ столѣтію познато и разпространѣно, еръ се веѣъ у Сборнику одъ г. 1076 у царской Еремитажкой библіотеки у Петрограду, у стати о чтенію кнѣига, похвално наводи.

издана; садъ при концу іошть споменути морамъ, да є г. Григоровичъ объявіо, изъ пергаменовогъ рукописа грчкогъ изъ XIII. столѣтія у Ориду, другу краћу и млаћу грчку легенду, коя є већъ пре са службомъ седмипочетны светителя у Москополю у Албаніи (1746 у 4-о), печатана, а садъ са рускимъ преводомъ у Петроградскомъ лѣтопису министерства просвѣщенія) чesки пакъ у Часопису музеума год. 1847, св. 5. стр. 526) издана, у коіой се литерарна дѣятельность епископа Климента, краткимъ и обвинитимъ рѣчма потврђава, а покрай тога іошть се и ове вниманіи достойне рѣчи налазе: *Ἐσφο(σ)ατο δὲ ἡ χαρακτῆρας ἑτέρας γραμμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον ἢ ὡς ἐξεῖρεν ὁ σοφὸς Κύριλλος*, то єсть: *измыслио є пакъ и друге знаке слова (писмена)*, *разговетнѣ него што су они, ков є св. Кирилъ изобрео*. Ове речи истина най-природнѣ могу се на глаголску буквицу односити, будући никакве треће изворно славенске азбуке нема; но будући да оне управо противослове сведочанству далматинскогъ свештенства у почетку XIII. стол. избретеніє глаголске азбуке свет. Брониму приписуємъ, а такође и современомъ овой Оридской легенди, или може да и старієму свидѣтельству Николе пресвитера Рабскогъ (1222), кои се позова на глаголскій рукопись Псалтира у време Теодора архієпископа Солинскогъ (око год. 640, а по изясненію Ассемановомъ архієпископа Сплѣтскогъ између 880 — 890) писанъ, зато о истини или неистини нѣовой засадъ, безъ други рѣшаваюћи довода, пресуду изрећи неусуђуємъ се. — Само то єдно љу іоште напоменути, да они у целости незнатни остатци рукописа глаголски, кои се у некимъ Македонскимъ монастирима налазе, іошть сами по себи о некомъ разпространѣномъ и обштемъ употребленію глаголскогъ писма у нѣма достаточіо сведочанство

неподаю; ерѣ и кирилске рукописе наодимо не само у монастирима Палестинскимъ и Египетскимъ, но и у самой Французкой и Енглезкой, где славенска словесность нѣе никадѣ цветала. —

Светый Наумъ, о когъ подреклу и роду неналазимъ нигде спомена, прешавъ г. 885 са Климентомъ и Ангеларомъ у Бугарску, а бывшій одъ цара Бориса драговольно примлѣнъ, живіо е неко време заедно съ Климентомъ у дому высокодостоянственика Ехаѣса, а потомъ кадъ е Климентъ у западну Бугарску или у тако речену Кутмицивицу посланъ быо, заедно съ нѣмъ тамо се одселивъ провео е остатакъ свога живота овде у дѣлама духовничкогъ опредѣленія и позыва, задржаваюћи се по свидѣтельству легенде о нѣму списане найвише у месту грчки Діабыа (*Διαβύα*) названомъ, лежећемъ на источномъ брегу езера Оридскогъ у средини међъ Оридомъ и Дѣволомъ, а око три милѣ одъ едногъ и одъ другогъ удалѣномъ. — Тамо се то естѣ налази стародревни, нѣговомъ имену посвећени (по Буе—ю іошѣ одъ Юстиніана основаный) иначе Діавать (сравни Діабыа) именованый монастирь, у коме се и мошти нѣгове чуваю и споменъ обрядномъ службомъ дана 20. Юлія слави. (Служба ова печатана е грчки у Москополю г. 1741, а у Бечу 1824 у 4-о)¹⁴). О Науму као писателю истина немамо ясны и изречны свидѣтельства: но будући да епископъ Константинъ, као што ћемо ниже видети, ясно казуе, да се онъ на много и снажно захтеванъ высокочестногъ старца Наума отважіо, предузети тежкій посао преводеня толкованя чтенія евангелски, не безъ основа мыслити можемо, да онай, кои е друге тако

14) Сравни Буе (*Boue La Turquie d'Europe. Paris 1840. Т. III. pag. 444, 448, 461.*

ревностно на списиванѣ кнѣга наговарао и побуђивао, нѣ ни самъ на истомъ полю леньствовао. — Примѣре тога имамо у Іоанну Ексарху, св. Сави архієпископу србскомъ (кои е умр'о г. 1237) и на Хилендарскомъ монаху Дометіянѹ (одъ г. 1263 — 1264) сви ови побуђивали су друге къ списиваню и преписиваню кнѣга, а сви су были заедно и сами ревностни и неуморими списатели.

Светый Ангеларъ, быо е приморанъ оставити Мораву и Панонію (г. 885) и прибегао е заедно съ Климентомъ и Наумомъ къ владару Борити у Београду, кои га е къ цару Борису оправіо. Одъ овогъ преданъ е велможи Чаславу, као гостъ, но нѣ за дуго уживао нѣгову доброту, „изпустивъ духа ненепріятно, као што вели животописацъ светогъ Климента, у руке ангела.“ — Година и данъ нѣгове смрти нису познати, нити особита обрядна служба за нѣгову честь, осимъ оне свима седмишочетнимъ светительима обште. И тако послови нѣгови на полю црквене старославенске књижевности по овоме спадаю на ону страну у Мораву и Панонію.

Светый Сава, придружіо се у оной бури Горазду, и тако е другимъ путемъ, а не онимъ коимъ Климентъ, Наумъ и Ангеларъ, у Бугарску отишао, нити имамо више одъ овогъ извѣстія о нѣговомъ животу и дѣйствованю. Годину и данъ смрти нѣгове такође неналазимъ нигде забележене; а обрядна служба нѣму обшта са осталимъ шесть светителя налази се у често наведеномъ Московскомъ изданю одъ год. 1741. 4-го. —

Светый Гораздъ, родомъ Моравацъ, мужъ знаменитъ, у латинскомъ и грчкомъ языку саврше-

но изкусанъ¹⁵⁾, одъ Метода за свога наслѣдника у достоянству архіепископскомъ опредѣлѣнъ, и као што се чини, већ на епископство посвећенъ; у гонѣнју свештенства славенскогъ, кое е наговоромъ неспособивогъ и злобногъ Вихинга букнуло, изъ почетка браніо е заедно са Климентомъ неустрашимо права своје стране (одкудъ се заключити дае, да су Гораздъ и Климентъ были најглавни и најстари међу ученицима и садѣлательима Методовима); но доцнѣ, пошто е мученъ и заточенъ претрпѣо, буде силомъ у изгнаніе посланъ, и потражи а и нађе прибѣжиште кодъ Бугара. Далъ теченіе нѣговогъ живота, као ни година и данъ нѣгове смрти нису позната, а обрядну службу има съ осталима седмипочетницима общу. Да е у Бугарској живіо и умр'о, то посведо-чаваю два стародревна спомена, прво грчкій списакъ или каталогъ архіепископа бугарски, око г. 1156. одъ прилике саставлѣнъ, у комъ се у реду архіепископа бугарски између Метода и Климента ставля (истина погрѣшно што се достоянства овогъ тиче); а друго црква и манастиръ нѣгово име носећи, по извѣстія-ма, коя е г. Григоровичъ одъ тамошњи жителя са-знао, наодећа се близу Берата у Албаніи, где и о-статци нѣгови почиваю. — Да овај ученъ мужъ небы было слѣдовао примѣру свои наставника, Ки-рила и Метода, и свои садѣлника Климента и епи-скопа Константина (о комъ ћемо мало ниже говори-ти) и да небы ништа было писао, то већ само по себи ніе вѣроятно; но списанія нѣгова по имену на-значити за садъ нія могуће. Што се мене тиче,

15) „Utriusque linguae slovenicae et graecae peritissimus.“ Vita S. Clementis p. XV. coll. p. 17. „Наученъ добръ въ латинскій языкъ“ жив. св. Метод. — Погреб-ный обрядъ или торжество Метода држано е, по сведочби исте легенде, на латинскомъ, грчкомъ и славен-скомъ языку.

имамъ неке основе къ томе миѣнію, да в найстарія легенда о Методу, коя се панонска именуе, нѣгово дѣло, премда онъ у нѣой самъ о себи као о трѣмъ лицу говори.¹⁶⁾

Покрай овы седмипочетны светителя, споминѣ се у житію св. Климента іошѣ и *Лаурентіе* или *Лорѣта*, као другъ Горазда, Климента, Наума и Ангелара у мученію и у заточенію год. 885. — Будући се на другомъ месту нигде о нѣму никакво извѣстіе неналази, а на овомъ месту име Саве Фали, то незнамъ, нѣ ли овде найпосле каква погрешка, изъ непазена и помешана имена произтичуѣа. Тільки за сада о нашимъ седмипочетницима. —

3. УЧЕНИЦИ И ПОСЛѢДОВАТЕЛЫ СЕДМИПОЧЕТНИКА.

На челу ови одликуе се бугарскій (вальда прѣславскій) епископъ *Константинъ*, ученикъ, именаякъ, и ревностный послѣдователь свет. Константина или Кирила, првоучителя славенскогъ, као што и самъ о себи исповѣда: *„Шестокрилатъ сылу възпріимъ, шестаюу нынѣ по слѣду учителя (варіантъ: учителю) имечи его (варіантъ: ю) и дѣлу послѣду.“*^{17.)} На

16) Легенду ому познавао в вѣѣ лѣтописаць Несторъ и превео в нека места изъ нѣ дословно у свое дѣло око год. 1070 — 1100. У осталомъ, по мое миѣнію, она нѣа цѣла, него в само изводъ (epitome) изъ вѣсѣгъ и подпуніагъ списанія.

17) Старый преписиватель нѣговогъ дѣла, именуе га ученикомъ Методіемъ: дакле в быо ученикъ обонце. — Принавѣ иена кодъ свѣщенства на чествѣ други угледны и изредны нужеа цркве, было в снагда у обичаю. Методъ вальда в добіо ние по Цариградскомъ патріарху св. Методу (г. 842 — 846), епископъ Климентъ Великій по Клименту Римскомъ, кога похвалу в писао, а може быти да в присуствовао, кадъ в тѣло нѣгово наѣено. Око г. 1220 цвѣтао в у Србіа ученый епископъ Методіа, онай, као што я мыслиа, кон се у Евангел. XIII. столѣтія кодъ Норова подписао: *Помени те мене грѣшнаго Методіа.*

дѣло знаменитогъ овогъ мужа: *Атанасія Александрійскога четири слова противъ Аріяна*, кое е онъ г. 906. на захтеванѣ цара Симеона превео, и кое се сачувало у два рукописа изъ XV-тогъ столѣтія у Москви и у монастыру Іосифо-Волоколамскомъ, о-братіо е позорность ученогъ света већ К. Калайдовичъ („Іоанъ Ексархъ“ стр. 14 и 98, примѣч. 40, такође на стр. 94 примѣч. 20); но подозрѣливость Добровскогъ и други критика угушила е у нечемъ радость осталь учены надъ овимъ важнымъ откровеніемъ.¹⁸⁾ Али садъ нађенъ е у синодалной библиотеки у Москви еданъ рукопись писанъ на пергамену у XI. столѣтію, *изборъ слова о недельнимъ Евангеліама* одъ части одъ *Іоанна Златоустогъ* (37 слова) одъ части пакъ одъ *Исидора Пелузіотскогъ* (5 слова) сачинѣни а одъ епископа Константина преведени, и собственимъ нѣговимъ уводима и заключеніама умножени; при коима су едно нѣгово изворно слово и нѣгова изворна предисловія. Изъ овогъ рукописа види се, да е епископъ Константинъ преводио ово дѣло іошть године 898. у време Бугарскога цара Бориса (кои е у истомъ рукопису и изображенъ¹⁹⁾), и то по желѣи почитаемогъ старца Наума, едногъ одъ седмипочетника, и да е овай синодалный рукопись переписанъ изъ другогъ године 918-те писаногъ рукописа. — У молитви на челу

18) Константинъ и дѣла нѣгова нису избегли позорность нај-старіегъ библиографа славенскогъ Силвестра Медвѣдена (види нѣгово оглавленѣ књига число 23, 69, и 128); но списакъ Силвестровъ доцнѣ е изишао на свѣтъ него дѣло Калайдовичево. —

19) Ова исторійска живописани врло су важна: у Сборнику Святослава одъ г. 1073. безъ сумњѣ изображенѣ породице Святославове стављѣно е на место породице Симеонове. — Доцнѣ у рукопису Манассеса у Риму налазимо исто тако изображену породицу цара Іоанна Александра, а у другимъ рукописима друге. —

предисловія овогъ дѣла стоећой, коя е у стиховима списана говори сачинитель *о недавно догидившемъ се крещенію Славена и о новости языка* у комъ пише, а у самомъ предговору изречно име свое наводи и говори о томе како га е стараць Наумъ къ овоме дѣлу побудио. Молитва ова, одъ самогъ дѣла одцелѣна, прешла е у многе новіе тако назване Сборнике или Збирке различни извода и изписа изъ стары списанія, кадкадъ съ погрешнимъ надписомъ као да одъ самогъ Константина философа произходи (печатана е у Погодиновой књиги „Кирилъ и Методій“, у Москви 1825. у 4-то на стр. 109 и 151), а тако исто и извѣстіе о самомъ преводу дѣла, у комъ е јошъ и лѣто погрешно стављено. — Исто-мѣ епископу Константину има се, по моме мишљенію, приписати и обширно изповѣданъ вѣре: „*Написаніе о правей вѣрѣ*“, кое се сачувало у рукопису бугарскомъ, за цара Іоанна Александра писаномъ г. 1348, садъ у библиотеки синодалной налазећемъ се. Ко-ме принадежи: „*Слово Константина философа*“, кое е Григоровичъ у едномъ Хилендарскомъ рукопису Евангелія на папиру писаномъ, видіо, и е ли оно одъ „*слова св. Кирила*“ у Москвитянину (г. 1844) печатаногъ а такође непознатогъ извора, различно, то опредѣлити немогу одъ овогъ епископа Константина добро разликовати треба *Константина философа Костенскогъ* или *Костенецкогъ*, то естъ, рођеногъ у варошници Костенце недалеко одъ Софіе, и живившегъ у првой половини XV. столѣтія у Жеглиговскомъ манастиру недалеко одъ Скопља, и писавшегъ овде разсућенъ о писменима славенскимъ, далъ слова сврху Евангелія, житіе сръбскогъ княза Стефана Лазаревића († 1427) и друга. — Чини се да се овај усиљавао именовъ и списаніяма своимъ рав-нанъ постати прослављеномъ првоучителю славенскомъ, но духомъ овоме заиста нимало подобанъ

ніе было. — Изданіе списанія єпископа бугарскогъ Константина, преправля се у Москви одъ Ундолскогъ, трошкомъ царскогъ дружба исторіе и древности.

Григорій, попъ (пресвитеръ) бугарскій, иначе непознатъ, превео є за цара бугарскогъ Симеона, дакле межу г. 888 — 927, кратку *исторію мирску и црквену* изъ грчкогъ, у коіой є особито важна часть о *разоренію Троя*, узета изъ грчкогъ лѣтописа Малале, и на некимъ местима много подпунія, нежели грчкій до насъ дошавшій подлинникъ. — Изписке изъ рукописа прве половини XV. столѣтія у царской архиви иностранны дѣла у Москви издао є Калайдовичъ у честопоменутомъ дѣлу: а изданіе целогъ списанія преправля се у Москви у истомъ царскомъ дружествѣ исторіе и древности, трудомъ ревностногъ профессора Іосифа Бодянского. — Чудно є примѣчаніе, коє є Григоровичъ у єдномъ рукопису у монастиру Миропяніе у Валахїи читао: „Поживе преподобный Григоріе Синаитъ л. 6392 = 884 (такое я читаю) *былъ првїй учитель Българомъ и Сербомъ*. дѣянїя по преданію и художеству древнихъ отцевъ.“ — Ніе ли овде премда неумѣстно и незгодно, споменъ Григорія попа бугарскога са именемъ Григоріе Синаита (неизвѣстнаго вѣка) сплетенъ и помешанъ. —

Іоаннъ Ексархъ бугарскій, то єсть, по старомъ изясненію речи ове у славенскимъ рукописима „строитель црквеный“, такоже „дѣловодитель или посланикъ патріарховъ“, коєє є было наложено разрѣшавати сумнѣ црквене, бдити надъ порядкомъ црквенимъ правилами установленнымъ, на кратко, кои є было посредствователь межу народномъ црквомъ и патріархомъ; было є єданъ одъ найдѣлательнїи и найплоднїи писателя бугарски за време цара Симеона.

на (г. 888 — 927). О нѣму и о нѣговимъ списаніа-
ма подао є врно основно и важно извѣстіє Калай-
довичъ у дѣлу: Іоаннъ Ексархъ, Москва 1824. фол.;
и зато нека є овде само на кратко споменуто, да
є онъ сачиніо и превео: а) *Шестодневъ* (Хексаме-
ронъ) то єсть, обширно толкованѣ првы глава пр-
ве кнѣиге Мойсієве о створеню света, по *св. Васи-
лію*, по *Северіану Габалскомъ* и по свомъ собстве-
номъ домыслу (єрь сви они преобширни и често вр-
ло важни уметци, кои се кодъ Василия и Северіана
неналазе, єсу нѣгово изворно дѣло), когъ найстарій
рукописъ, писанъ лѣта 1263. у изпостници св. Саве
близу Хилендара на Атосу, налази се сада у сино-
далной библіотеки у Москви; б) онъ є превео *бого-
словію Іоанна Дамаскина*, подъ имениомъ „*Небеса*“, у
рукопису изъ XI. — XII. стол., налази се у библіо-
теки синодалной у Москви; в) истогъ *Іоанна Дамаскина*
діалектику или *философію*, у 70 глава, коя се
налази у рукопису изъ XVI. столѣтія у монастыру
Іосифо-Волоколамскомъ; г) истогъ *Іоанна Дамаскина*
грчку *граматику*, кою є одъ части по потреби
славенскогъ єзыка преиначію, но одъ овогъ дѣла
само се почетакъ сачувао, у истомъ рукопису; д)
неколико *слова* на разне празднике. Будући є Ка-
лайдовичъ изъ пространы дѣла Іоанна Ексарха са-
мо неке извађене части примѣра ради издао, опре-
дѣлило є царско дружтво Московско, трудомъ и
подъ руководенѣмъ професора Бодянскогъ издати
мало по мало сва дѣла овогъ знаменитогъ списате-
ля, одъ кои є богословія већъ печатана. Ученый
епископъ Филаретъ одкріо є неоспориме знаке и
доказательства тога да є Іоаннъ быо савременикъ
цара Симеона, и то у онимъ местима нѣговы дѣла,
коя су изворно одъ нѣга списана. Найпосле Іоаннъ
Ексархъ нѣ само самъ прилѣжно преводио и спис-
вао, него є, као што є онъ одъ монаха Теодора

Доксова къ томе побуђенъ и приволѣнъ, тако исто и друге къ подобнимъ ученимъ трудима побуђивао и нудио. —

Неименованный преводитель два живото-описанія, то всть: а) Житія Антонія великогъ одъ Атанасія, а б) Житія Пакратія, ученика Петровогъ, кои се у заключенію свога дѣла, у єдномъ недавно у Русіи нађеномъ рукопису, Сборнику за данъ 17. Януара, овимъ речма извинява: *„не на свой же умъ надѣющіи ся, ни собою дерзнухомъ на дѣло сіє, толь велико суще, но принуждени отъ строителя церковнаго Іоанна болгарскія земли“*. — Отудъ се дакле види, да є по налогу Іоанна Ексарха, слѣдовательно іошитъ у време цара Симеона, преводио. Штета што намъ име свое нѣ оставіо! Старый рукопись на пергамену садржаваюћи житіє св. Панкратія видіо є у єдномъ монастыру на светой гори Атонской Викторъ Григоровичъ, у комъ є одъ позднѣгъ читателя Прохора Србина, монаха Крушедолскогъ, забележено, да нѣ могао проникнути у тайности смысла истогъ дѣла: є ли збогъ грубости нѣгове собственне мысли, или збогъ тавности древнога взыка, ко бы то погодити могао. —

Теодоръ Доксовъ или Дуксъ монахъ споминъ се кодъ Іоанна Ексарха, као ревностный любитель и подпомагатель славенске словесности, кои є и Іоанна своимъ честимъ и снажнимъ опоминаніємъ и нуђеніємъ къ томе приволео, да се на преводенѣ и списиванѣ книга одважи и одда. А у самомъ дѣлу име нѣгово као преписивателя чита се у заключенію четири слова Атанасія противъ Аріяна, одъ Константина преведены, коє є онъ год. 907. преписао быо, по свидѣтельству доцнѣгъ преписа до наши времена дошавшегъ. — Истина да нѣгова собственна дѣла непознаемъ и именовати не мо-

гу; но што е данасъ тавно или сумнително, то пре или позднѣ ясно и убѣдително постати може, и неће шкодити ако се обрати позорность изпитателя на имена овако изредны и заслужны мужава. —

Храбръ монахъ написао е врло забавный чланакъ о писменима славенскимъ: „Сказаніа, како състави свят. Кирилъ Словенскъ писмена противу языку“, сачуванъ у рукопису одъ г. 1348. у библіотеки синодалной у Москви; а исто тако у другомъ рукопису изъ XV-тогъ столѣтія, наодеhemъ се у библіотеки Магдалинскогъ гимназіума у Вратислави; печатанъ е првый путъ у катихизису безъ мѣста и године (по мнѣнію Добровскогъ у Вилни межу год. 1575 — 1580), после тога год. 1621, 1637, 1770, 1781, 1791. у Русіи, наипосле у Калайдовичевомъ Іоанну Ексарху г. 1824. у Москви. Знаци дубоке древности овогъ поучителногъ и у многомъ призренію преважногъ списанія, тако су снажно на мене подѣйствовали, да самъ се у старожитностима славенскимъ отважіо списателя овогъ единого по домыслу и погађаню ставити у X. или XI. столѣтіе; зато было самъ у теченю ове есени врло пріятно обрадованъ неочекиванимъ извѣстіемъ, да е нађено свидѣтельство, изъ когъ се ясно видети дав, да е монахъ Храбръ было близакъ врстнякъ СС. Константина и Метода. Высокочестный г. Горскій то есть, наишао е у библіотеки духовно академіе Московске на старый бугарскій рукопись, у комъ се налази текстъ списанія Храбровогъ подиуный, и у комъ се межу осталимъ и ово читати може: „Святки Константинъ философъ, нарицаемый Кирилъ, тѣ писмена сътвори и книги прѣложи и Методѣи братъ его. Сѣтъ во ещѣ живи иже сѣтъ видѣли ихъ.“ Ове последнѣ речи, кое су у другимъ рукописима изостављене, безъ сумнѣ чиниле су се переписивательма у доцнѣ време живив-

пиша, већ излишне. Живіо е дакле и писао Храбръ іоштъ за живота непосредствены ученика и помоћника СС. Кирила и Метода, т. е. Климента († 916) Наума и пр. Допустимо, да е одъ овы где-кои при смрти Кириловой (год. 869) само 25 година имао и да е 55 година дуже одъ нѣга живіо, ипакъ свакако пада животъ Храбра у време пре смрти цара Симеона, коя се год. 927. догодила. Будући да Храбръ на концу свога дѣла истина доста тавно и на друга своя дѣла показуе, нѣ невѣроятно, да су многа у старимъ рукописима и преводима наодећа се садъ безъ имена дѣла одъ овога именовъ и слогомъ врлогъ мужа списана. —

Досадъ смо навели и именовали главне обдѣлавателъ старославенске словесности у Бугарской у време цара Симеона жививше, кои имена и дѣла дошла су до нашегъ знаня: напоследку нека буде и онъ съ почитаніемъ и важношћу именованъ, коме по великой части честь, слава и благодарность за сва она богу угодна и преполезна предпріятія принадлежи, — самъ онъ, великій владѣтель бугарскій, царъ (*βασιλεὺς*, ову титулу давали су му сами Грци) ²⁰⁾.

Симеонъ (владао е одъ год. 888 до † 927) великій, връ онъ нѣ само на пољу сраженія противъ непріятеля свога народа и свое државе, него и на мирномъ и тихомъ пољу наука, у борби за просве-

20) Латини речъ *βασιλεὺς* о бугарскимъ владѣтелямъ обично преводѣ гех; но у самой дворской канцеларіи бугарской употреблявана е речъ *imperator*; као што е ясно изъ писма цара Калоіоанна папы Инокентій III-ѣмъ год. 1204. писаногъ, у комъ не само онъ, но и предци нѣгови Петаръ и Самуилъ именују се *imperatores*. — Византинци употребляли су речъ *βασιλεὺς* само о царевима, напротивъ кралеѣе звали су *ῥῆξ* и *ῥηγῆς*. —

штенъ духа и изображенъ срца и мыслій, неувеле вѣнце себи савію. — У свима наукама свогъ вѣка, людскимъ и божественимъ настояванѣмъ отца свога, првокрештеногъ княза и цара Бугарскогъ Бориса Михаила, было в одма изъ младости изученъ, тако да суга збогъ те нѣгове велике учености, полугромъ называли, („etenim Symeonem *ἡμάρτων* id est Semigræcum esse aiebant, eo quod a pueritia Byzantii Demosthenis rhetoricam Aristotelisque Syllogismos didicerit“, вели о нѣму сведокъ одъ западне стране, оштроумный Luitprant lib. III. cap. 8), коніе само другимъ ученимъ людма, епископу Клименту, и Ексарху Іоанну, као што то особито овай posljedній самъ изповѣда, у кнѣжевнимъ пословима нуждну заштиту и помоћъ великодушно давао, него се іошть и самъ у дѣланю съ перомъ съ нѣима надметао. — Бръ переводъ *сто тридесетъ и шесть избрани слова изъ Іоанна Златоустогъ*, съ некимъ додатцима, подъ именемъ *Златоструй* т. е. златотокъ, држи се изъ довольны и основны довода за плодъ нѣгове ревностне любви кѣ славенскимъ наукама²¹⁾. — Дѣло ово сачувало се у рукопису изъ XII. столѣтія у Петербургу (по Востокову, у Грамматики при Остромировомъ Евангелію, на стр. 8, 9, 24), и у другимъ некимъ доцніимъ, на пр. у рукопису изъ XVI. столѣтія у негдашней грофѣ Толстовской асадѣ царской библіотеки у Петрограду и т. д. —

Но и друго іошть, одъ своіу досадѣ изброены сѣйніе доказателство прекрасногъ процвѣтаня ста-

21) Имяю в Срблѣи свога краљѣвскогъ списателя, у „Стефану Првоуѣчаномъ“ т. е. првомъ крунсаномъ краљу, сыну Стефана Неманѣ (1195 — 1228). Онъ е списао житіе свога отца, в грѣка писма на Дмитрію Хоматенскогъ, архіепископа бугарскогъ управлѣна, коя оба дѣла іошть нису на свѣтъ издана. —

рославенске литературе за времена цара Симеона у Бугарској, остало намъ е у драгоцѣнномъ и славномъ рукопису, тако реченомъ *Сборнику княза Святослава*, писаномъ год. 1073, а садъ у манастиру Новоєрусалимскомъ близу Москве хранѣномъ. — Бръ овай Сборникъ као што е то недавно обелоданѣно, быо е изворно саставлѣнъ за бугарскогъ цара Симеона, а у Русіи е само преписанъ, изображеніемъ княжеске породице умноженъ, и променомъ неколико рѣчи у заключенію за рускогъ княза Святослава прекровиъ и успособлѣнъ. За важно ово откритіе дужни смо благодарити почитанія достойномъ профессору Стефану Шевиреву у Москви, кои е текуће године у Бѣлоозерскомъ Кириловскомъ манастиру другій преписъ истогъ Сборника на папиру у XV-томъ столѣтію писанъ нашао, преписанъ изъ подлинника бугарскогъ безъ сваки важны и вѣштественны промѣна, у комъ се изречно читати може: да е Сборникъ тай за бугарскогъ цара Симеона сачинѣнъ; и тако е истинито станѣ овогъ дѣла на свѣтлость изишло. — Грчкомъ оригиналу овогъ драгоцѣногъ дѣла већ пре ушао е у трагъ, помоћію Монѣоконовогъ каталога библиотеке Коислинске (стр. 192. № CXX.) ученый А. Х. Востоковъ (описъ Румянцов. музеума, стр. 499. № CCCLVI.), когъ оригинала (изъ почетка X-гъ столѣтія произходећегъ) вѣрный преписъ, трудомъ и стараніемъ учены Парижапа Хаазеа и Миллера, посланъ е недавно дружству исторіе и древности у Москви, кои ће ако Богъ да за кратко време заедно са старославенскимъ преводомъ на свѣтъ изићи. —

На такавъ начинъ у теченію шестдесетъ и петъ година (одъ 862 — 927) обогатила се старославенска литература драгоцѣннымъ плодовима разнovidногъ садржанія, колико о њима и о сачинителѣма

нїювима у садашнїх време знамо. Вѣкъ Симеоновъ быо е за нїю златанъ вѣкъ. Но међ' пшеницомъ расте и куколѣ! Већъ упоследнїхъ године цара Симеона а іошть много више у време цара Петра, сына Симеоновогъ (927 — 968), кои нїе быо у свему отпу своје раванъ, почеле су неке немирне главе међ' Бугарима каляти чистоту ученя, различнымъ нескладнимъ измышлѣніяма незауздане образотворности своје, а съ тѣме и нарушавати домаћій миръ. — Светый Кирилъ позванъ одъ цара Михаила на поученїе славенскогъ народа у Морави, пытао е пре свега: *имаю ли писмо? врѣ ко може наводи писати, да себи херетичко име стече?* то естъ, ко ће, кои е мударъ, учити вѣри безъ писма, коимъ се ученїе предметно представля и обезбѣђуе? Іошть онда нїе мыслио, да ће у пркосъ нѣговомъ изобретенїю, едва после 58 година после нѣгове смрти, у Бугарској постати лажни учители, кои ће семе раздора међ' Бугарима, Србима и Бошняцима за многа столѣтія разсеяти. Начелници овы, доцнїе подъ именемъ Богомила, Бабуна, Патарена, Манихея, Массалияна, Павликіяна и т. д. у Бугарској и у Србіи разширени заблудѣника были су бугарски попови *Богомилъ* и *Бреміѣ*, жививши при концу владаня цара Симеона, и у почетку владе цара Петра²²⁾. Кнѣиге нїюве, ков су одъ послѣдователя „православне“ цркве строго гонѣне и изстребљиване были, у целости нису до насъ дошле: но неки изписци и комади изъ нѣхъ, у доцнїмъ преписима опетъ су се сачували,

22) О Богомилу, имамо старо сведочанство, да е у време цара Петра (год. 927 и слѣд.) живїо (види: Калайдовичъ Іоаннъ Ексархъ стр. 100, прилѣч 45): а време кадъ е Бремія живїо, види се одтудъ, што се патриархъ Сясинїй (год. 969 — 999) противъ нѣговы списанія изяснїо, то естъ, да нѣга недрже за оногъ Сясинїя Кипарскогъ, о когъ разговори́ма са пресветомъ дѣвомъ Марїомъ попъ Бреміе гата.

а пунѣ су нескладности и неразумности. Такове кнѣ-ге были су нарочито: *апокрифѣйска Евангелѣя и Апостоли. Евангелѣя Іоанна* (особито откровенѣ нѣгово) или питанѣя кѣ Христу и одговори нѣгови, коє су особито богомилци врло уважавали, одѣ Патаренскогѣ епископа *Назарѣя* (цвѣтао є у Бугарскої око г. 1180—1200.) у западнимѣ земляма разпространѣно печатано латински у Млетцима 1522, у найновѣє доба одѣ Гіезелера у Гетинги 1832, и одѣ Енгелхардта у Ерланги 1832. — Овоме времену у смотреню извора и постанка свога сасвимѣ близке мораю быти и друге кнѣиге суєвѣрногѣ садржанѣя, коє разна чудна имена и наслове имаю, као што су: *Мартолой* или *Фартологѣ* (Острологѣ) *Цареви сновици*, *Чаровникѣ*, *Громникѣ*, *Молняникѣ*, *Коледникѣ*, *Мысленикѣ*, *Влховникѣ*, *Путникѣ*, *Звѣздочтецѣ* и т. д. премда су ове не само међу заблуђеницима, него и међу „правовѣрнима“ разпространѣне.

Досадѣ смо изслѣдовали, колико намѣ є было могуће, имена и дѣла првы обдѣлавателя старославенске литературе одѣ Кирила и Метода до смрти крунисаногѣ списателя цара Симеона (год. 927.): но ко бы веровао, кои нѣє напредѣ заузетѣ, да є са смрћу овогѣ владѣтеля и преводенѣ и списиванѣ кнѣига сасвимѣ прекинуто? Да є у теченю скоро целогѣ єдногѣ столѣтѣя одѣ цара Петра I. до страшногогѣ паденѣя царства Бугарскогѣ у време Іоанна Владислава (одѣ г. 927 — 1018.) полѣ црквене словесности у Бугарскої и Србскої землѣи сасвимѣ не обдѣлявано и пусто было? Ако намѣ тко пребаци: да непознаємо по имену никакве списатель изѣ овогѣ века, ономе ћемо одговорити; а колико смо нѣи познавали пре двадесетѣ и петѣ година по имену и по дѣлама одѣ Кирила па до смрти Симеонове живившы? Изузимаюћи Кирила и Метода, ни

одногъ: ерь Климентъ и Гораздъ были су намъ само као свештеници и учителя а не као списатели познати. — А садъ можемо у реду списателя, осимъ поменути два првоучителя, именовати съ доказателствама: епископа Климента, епископа Константина, попа Григорія, Ексарха Іоанна, монаха Храбра, Неименованогъ преводителя житія СС. Антонія и Панкратія, и самого цара Симеона, а у реду садѣлателя у званію учительскомъ, са основанимъ миѣніемъ, да су и сами у преводеню и списиваню кнѣига участвовали, Наума, Ангелара, Саву, Горазда, Лаврентія и Теодора Доксова, наипосле у реду немилы разсеивателя заблуѣня, кои су словомъ и писмомъ лажъ и ересь разпространявали, попове Богомила и Бремію. Споменули смо веѣъ горе, да има знаменито число рукописа, или баръ одломака одъ рукописа старославенски изъ XI-тогъ, а іошѣъ више изъ XII-гъ столѣтія, кои су се у разнимъ библіотекама Европе а особито Русіе, сачували, о коима, судећи и по языку и по изречнимъ свидѣтельствима переписивателя судити можемо, да нѣювъ почетакъ и изворъ у старіе време спада. Одъ ови су неки истина веѣъ на руской земљи, после крещтенія Владимировогъ (год. 988.), особито у време великогъ любителя кнѣига Ярослав (одъ год. 1019 — 1054.) постати могли а и безъ сумнѣ постали: но много веѣа часть нѣюва показуе на себи ясне знаке свогъ южногъ подрекла. Можемо дакле праведно заключити, да она часть нѣюва, коя изъ оногъ горе описаногъ првогъ времена одъ непосредствены ученика Кирила и Метода непронизходи (одъ г. 862 — 927.), мора принадлежати у друго време цвѣтаюћегъ царства бугарскогъ (одъ г. 927 — 1018.): ерь да е са страшнимъ паденіемъ царства и новоизникнута црквена словесность великій ударъ претрпила, и за време, до обновлѣня царства одъ

Асѣна (г. 1186.) клонуті и пасти морала, то в стварь наравна. Нека буду овде на концу и у заключенію јошть неки одъ овы найстаріи рукописны спомени-ка по именце ставлѣни и изчислѣни.

Книѣге обрядне и црквене умножавале су се кодъ Грка а у истой мери и кодъ Славена све еднако, растећи у смотреню числа и пространости и разликујући се међ' собомъ у смотреню поредка и садржанія свога. Найплодниі пѣснотворци грчке цркве Теофанъ Никейскій и Јосифъ Константинопольскій, спадаю у конаць IX-гъ, други цареви Лео и Константинъ у X-то столѣтіе. Видили смо да в *Цветный Тріодъ* или *Пентикостаръ* превео епископъ Климентъ Велицкій. *Мѣсечный Миней* изъ XI-тогъ столѣтія наводи Востоковъ у уводу у грамматику при Остромировомъ Евангелію. *Обиѣтъ Миней* или тако названный *Обиѣтникъ* изъ XII. или XIII. столѣтія храни се у Бечу у царской библіотеки. *Стихираръ* или изборъ пѣнія црквены са гласовима изъ XI — XII. столѣтія налази се изъ библіотеке графа Толстова у царской библіотеки у Петрограду; другій одъ г. 1157. (по миѣнію други одъ г. 1153.) в у библіотеки синодалной у Москви. О *Псалтири*ма была в веѣхъ речъ мало пре; овде само извѣстнѣ додаемъ, да имамо Псалтире са два разна толкованія, то всть єдинимъ одъ св. Атанасія (као што єдни мысле, други веле одъ св. Оригена, Кирила и т. д.) а другимъ одъ св. Теодорита епископа Ципарскога. Првогъ рода всу четири стара рукописа а) осакаћенъ и не цео, одъ митрополита Евгенія оставши, кодъ г. Погодина у Москви изъ XI. столѣтія; б) цео изъ XI. или XII. столѣтія у царской библіотеки у Петербургу; в) цео, бугарске рецензіи изъ XI. или XII. столѣтія кодъ Погодина; г) цео, писанъ међу год. 1180. — 1186. близу Орида у Бугарской, садъ се

налази у Бононій. Другогъ рода само еданъ рукописъ изъ XV-гъ столѣтія, но превода прастарогъ, налази се у Румянцовскомъ музеуму. — *Одъ превода СС. отаца* само ћемо неке споменути; има иъ заиста изъ овогъ века много више. *Сборникъ* или изборъ дѣла СС. отаца, одъ г. 1076, различанъ одъ Сборника Святославогъ или собственно говорећи Симеоновогъ, украшава царску Еремитажну библиотеку у Петербургу. *Житія Святихъ и слова Іоанна Златоустогъ*, рецензіе южнославенске, изъ XI. столѣтія, была су одпре у Супрасли, а исто таква налазе се и у библиотеки лицеума у Люблини, као што чуемо. — (Слова истогъ Іоанна Златоустогъ у глаголскомъ не целомъ рукопису изъ XI-гъ столѣтія, нађена и издана су одъ Копитара у дѣлу: *Glagolita Clozianus, Vindobonae, 1836 fol.*) *Григоріа Назіанскогъ* проповѣди 30 изъ XI. столѣтія, препишъ изъ южногъ рукописа, чува се у царской библиотеки у Петербургу. — *Антіоха Пандектъ* изъ XI. столѣтія, чуванъ у Новорусалимскомъ манастиру не далеко одъ Москве, има се скоро на светъ издати. *Іоаннъ Климакосъ* иначе *Лѣствачникъ* изъ XIII. столѣтія е у Румянцовскомъ музеуму у Петербургу. *Прологъ*, то естъ, кратка житія святихъ, србске рецензіе, изъ XIII. или вальда (по Калайдовићу) изъ конца XII. столѣтія, прешао е изъ графа Толстова библиотеке у царску библиотеку у Петрограду. *Отечникъ* или житіе и дѣла святихъ отцева, рецензіе србске, изъ XII. столѣтія, у царской дворской библиотеки у Бечу, а други нешто доцниј, одъ прилике изъ почетка XIII. столѣтія, такође србске рецензіе, у краљевской библиотеки у Паризу, оба ова рукописа већ су пре одъ насъ споменута. — *Георгеій Хамартолъ* лѣтописаць грчкій, у изворномъ езѣку досада јошть неизданный, налази се у старомъ преводу у Русиі у рукописима изъ XII. и XIII.

столѣтія, као што се мысли одъ Нестора у Русіи, но могуће е да е јоштъ много пре у Бугарској преведенъ; другій сръбскій преводъ нешто мало е доцнии. О изданію Хамартола са изворнимъ текстомъ изъ Парижкогъ рукописа извађенимъ, често именовано друштво Московско силно се стара и настоља. —

О житію св. Кондрата, кои е по писму судећи најстари одломакъ славенскогъ рукописа и кои се кодъ г. Погодина у Москви налази, такође смо већ горе говорили; овде споменути морамъ да се кодъ истогъ ученогъ изпитателя и *житіа св. Теке*, одломакъ рукописа изъ XI — XII-гъ столѣтія налази. — Къ изчисленію знатниі славенски рукописа изъ XIII-гъ столѣтія овде збогъ обширности предмета ни приступити немогу. У Сборницима доцниѣгъ века надкадъ налазе се поедини комади, слова, житія или легенде и т. д., коє знаке најдублѣ древности на себи имаю. Тако на пр. у едномъ Сборнику XV-гъ столѣтія у Румянцовомъ музеуму налази се *похвала св. Николая* у којој се забранює: „*мртвечина* и *кроводѣлѣ*“ одкудъ Востоковъ основно заключує, да се овде говори новокрштенимъ Славенима. А будући да у истомъ Сборнику неколико слова одъ Климентѣ епископа Велицкогъ има, то се природно рађа питањѣ, да нѣ и ово изъ исте бугарске књиге съ онимъ словама узето, и непроизходи ли одъ некогъ одъ вршняка или ученика нѣговъ? —

Кадъ су и коимъ путемъ бугарске књиге првй путъ или најчешће у Русію дошле, нѣ тежко домыслити се. Я држимъ, да су већ у войнама Святослава са Бугарима 967 — и 971 — 972, вальда јоштъ пре смрти Олге (год. 969) у слѣдству

попленѣня бугарски сокровишница, цркви и књижи-
ница одъ користолюбивы, а можда и христїанству
наклонѣны войника неке књи́ге пренешене. После
крштеня Владимира год. 988. нїе могла Русїя быти
безъ књи́га бугарски. По лѣтопису Іоакимовомъ
кои баръ у овой частици вѣру заслужуе, были су
у Русїи све до Ярослава цривени пѣвци Бугари; а
ови за цело нису дошли безъ књи́га. После паде-
нїя бугарскогъ царства (1018.) кадъ е управо у Ру-
сїи владао любитель књи́га Ярославъ (1019 — 1054)
о комъ лѣтописи сведоче, да е књи́ге са свою стра-
на скупляо, безъ сумнѣ е много важны рукописа
бугарски на различнимъ путовима у Русїю дош-
ло. У време Ярослава ако не пре, основанъ е мона-
стирь рускій на гори Атонской, где е онда већъ
неколико бугарски монастира было: и тако е слѣдо-
вало време замѣне књи́га међу южнимъ и сѣвер-
нимъ Славенима. Одъ тогъ времена налазимо рус-
ке народне светителѣ у бугарскимъ и србскимъ, и
обратно бугарске и србске светителѣ у рускимъ
пролозима и синаксарима: што више и русизме у
бугарскимъ и србскимъ рукописима, као на пр. *ого-*
родникъ у мѣсецослову апостола Шишатовачкогъ
одъ год. 1324. и др. —

У почетку или уводу овогъ извѣстїя изрази-
ли смо се, да е старославенскїй преводъ светогъ
писма, богослужбены књи́га и дѣла сс. отаца изъ
друге половине IX-тогъ столѣтїя у союзу са пло-
довима исте старославенске литературе изъ X-тогъ
столѣтїя све до паденїя царства бугарскогъ године
1018, да е велимъ ово *непробраный изворъ за славен-*
скогъ языкоизпытателя, кои тежи дублѣ и основно
познати устроеность свога матернѣгъ языка. И
премда су споменѣни ови првогъ вѣка текъ у доц-
нимъ преписима изъ XI. и XII., а одъ части и XIII.

столятія до наши времена дошли, ништа манѣ ипакъ подаю они и у овомъ свомъ, у некимъ малenkости-ма променѣномъ, но у самой вѣществености непре-иначеномъ виду разсудномъ и напредъ незаузетомъ испытателю достаточно свидѣтельство о нарави и о саставу языка славенскогъ Кириловогъ вѣка. О-дудъ се веѣ судити може, каква жетва будуѣ славенске языкоизпытателѣ очекуе, кадъ се више одъ овы неоцѣнимы споменика тако исправно и вѣрно печатаны на свѣтъ издало буде, као што се то веѣ съ некими догодило. —

превео съ чesкогъ

Дрѣ. Янко Шафарикъ.

III.

ЗАКОНИКЪ ЦАРА СРБСКОГЪ СТЕФАНА
ДУШАНА СЯЛНОГЪ,СРАВНЕНЪ СА СТАРИМЪ ЗЕМАЛЬСКИМЪ УРЕДВАМА
У ЧЕШКОЙ.

СЪ ЧЕШКОГА ОДЪ ФРАНЪ ПАЛАЦКОГЪ

превео

Милошъ Поповићъ.

*Perdus et perniox patrum memorias
revolve, scrutare gentis tuae cunabula,
res gestas, et annalium monumenta ob-
serva; turpe enim est in patria sua pe-
regrinum esse.*

Cassiodorus.

У МЪСГО ПРЕДГОВОРА.

„Старомъ е свѣту поезія сіяла некомъ лучомъ образованости, средиѣму вѣку римско право, а найновіємъ времену грчка и римска книжевноѣсть, кою су нарочито они люди разгласили и разнесли, кои су се у римскомъ праву изобразили. Као што е познато, римско право нѣ своје опредѣлѣнью до наши дана одговарало, зашто е готово кодъ свы народа само служило за туђе цѣльи, и тако рећи, за филологію, или као оруђе за юридичке околише и странпутице, или да се помраче домаћи закони, не пакъ као средство за изображенѣ теоретичны и практичны правдозналаца. Трудише се, истина, теоретици, да га савршено познаду; ал' и међу овима нису сви о томъ увѣрени были, да ово право нема той цѣльи служити, да се языкомъ римски правдозналаца изражава, или, пошто су га наизусть у-

чили, нѣгови изрази да се робени повторавая; не-го много више на то, да се по начину римски правдозналаца закона и права сматраю, и о нѣима говорити научи. Тако ни сви разумѣвали нису, да ће онај, који за стопама римски правдозналаца иде, изъ скупљѣнога матеріяла сачинити едно право, да ће подпуный законикъ, духомъ народности и учености схваћенъ и произведенъ, створити моћи, и да ће законодаваць, ако за нѣовимъ стопама иде, моћи историю народнога законодавства и нѣговъ ликъ савршено представити, колико то лежи у сили човека. Сада се текъ по мало починѣ разумѣвати духъ римскога права: сада га можемо бољѣ практично употребити, а тимъ начиномъ и домаће законе испитати. — По томе дакле римско право треба намъ само зато учити, да тимъ лакше у домаћимъ законима радити можемо. Наука пакъ не треба да служи, да се нѣни штоватељи веселе, него да се у практичномъ животу све употреби, што годъ добро у старимъ писмима нађемо.“

„Ја поуздано велимъ, да се право еднимъ начиномъ, као и языкъ, изображава. Природа е улила у насъ волю, да надъ другима владамо и заповѣдамо; дала намъ е такође и властъ, другима законе прописивати. Зашто, оставила е вѣштину, да подпуно схвати као неку затворену цѣлостъ сва поедина права или бољѣ законе, и хотѣла е, да она човеку тако брзо и ласно у дѣлъ не падну. Тако е исто и съ языкомъ. Обичаѣмъ языка узети изражаи одрже се, као и наредбе закона, биле ове сада написане, или изъ обичаѣя произишле, дотле, докъ, као што су постале, изъ обичаѣя и не изиђу. Какогодъ што учени люди на изражаѣ, згодно узете, који су изъ разны узрока у заборавность дошли, пажњу други побуђивати имаю, и нѣи у животъ по-

враћати: тако треба и учено изображени правдо-
зналци старе законе и наредбе права, које су се
изъ разны узрока позаборавляле, изъ заборавности
да подижу, и њима новъ животъ даду. Овимъ на-
чиномъ правила су се закони кодъ стары и новы
народа, кои се сада одликују законодавственнымъ
поредкомъ.“

„На питанъ: да л' су и славенски народи тай
начинъ пазили, наћићемо одговоръ у оној строфи
шилерове пјесме:

„Auch ich war in Arkadien geboren,
„Auch mir hat die Natur
„An meiner Wiege Freude zugeschworen,
„Auch ich war in Arkadien geboren,
„Doch Thränen gab der kurze Fenz mir nur.“*)

„Жалостна судба славенски закона зависила е
одъ разны узрока. Ови причинише, да Славени,
кои су се мало бринули за чуванъ свои споменика,
нису се трудили, да мудре народне уредбе и зако-
не, кои су пакости людѣи или непознаванѣмъ ства-
ри изъ памети и обичая изишли, опетъ пробуде и
новимъ животомъ подмладе. Они радѣ у мѣсто ти
воле туђе, горе и за њи неприличѣне законе узе-
ти, подобно ономе, кои, ако и има здраве и снажне
ране, ипакъ горко лишѣне предпоставля, и рђава
ела еде. Странци су ногама погажене и презрѣне
славенске народне законе узвысили, и прилѣжно иѣ
нѣговали. Сада се найизображени народи њима
поносе и узимаю иѣ за свое собствене. Изъ њине
руке примише иѣ Славени натрагъ, можда изъ тога
узрока радѣ, што су иѣ за туђе држали. Бдва самъ.

*) И я самъ се у Аркадіи родио, и меня е природа на мојој ко-
лѣвци радость обећала, и я самъ се у Аркадіи родио, но
само ми сузе даде вратко пролеће.

собственнымъ очима вѣровати могао, читаюћи у старимъ писмима, да женидба, по грађанскомъ праву заключена, порота и т. д. одъ најстариј времена славенске су народне уредбе.“

„Коме нив познато, да то исто, што самъ овдѣ о праву и закону рекао, бива и са езикомъ. Ако и есу учени люди изъ 16-га столећа то исто Славенима пребацивали, ипакъ су они волили изражав, кои су изъ обичаја изишли и остарѣли были, странима замѣнити, него иѣ узети одъ сроднога когѣ племена. Сада, кадъ се све више у истини увѣравамо, да се ни еданъ славенскій языкъ савршено научити не може, а да друге не знамо, мора се и то допустити, да ни еданъ славенскій народъ не може духъ домаћи закона и права познати, докъ савршено не разуме друге славенске законе.“

„Србски закони немаю лѣпше епохе, него што е цара *Душана*, презименомъ *Силногѣ*. По смрти његовој искинуше Срби различну судбину. Лишени средства, приближити се къ образованости западне Европе, у унутрашњости разнимъ немирима искидани, а спољ у погибелѣи непріјатељски напада, буду најпосле великој сили Турака покорени, подъ чимъ утицаемъ остали су одъ год. 1371-ве до нашега времена. Съ концемъ турскога утицаја свршуе се и другій періодъ србски закона; а цѣлый овај просторъ можемо назвати временомъ мука, на-силности и немира. Угодиѣ будућност очекуе Србе; истина да ће протекти много времена, кадъ ће они опетъ стояти на оној точки, на којој су већ у 14-томъ столећу стояли. Рано е кодъ њи ко-рактъ учиниѣ за поновљѣиѣ домаћи закона, изјављѣиѣмъ, да ће Француске законе себи да присвои.*)

*) Ово се писало јошѣ у ово време, кадъ е рѣчь била, да ће се у Србији увести *Code Napoléone*. Преводитељ.

Зашто, може ли, по римскомъ праву сачинѣный, законъ увѣреню сръбскога судіе и потребама народа одговарати, кои є већъ толико столећа лишень бы правословнога изображеня? Болъ бы было, при понавляню земальски закона иѣи путемъ, кои смо мы означили, кои є истина дужій, ал' поузданіи. То бы Србима олакшало утицай на друге закарпатске (южне) Славене православне вѣре, а ово бы, шта више, могло кадгодъ, пошто бы изображеность съ пута уклонила све старе предрасуде, сасдинити съ нѣима и Србе римско-католичнога вѣроисповѣданя. Та они су позвани, да временомъ буду представници народности закарпатски (южны) Славена. Само при самосталности, кою сада уживаю, вая іймъ изображенъ у духу славенске народности међу собомъ разширивати.“ *)

---

*) *Slavische Rechtsgeschichte von Benzel Alexander Maclejewsky, Doctor und Professor der Rechte, Tribunalsrath an dem Civilgerichte 1. Instanz für die Wojewodschaft Masowien. In vier Theilen. Aus dem Polnischen übersezt von F. J. Fuß, Dr. der Philosophie, der Medicin, Chirurgie, Geburtshilfe und beider Rechte, Professor der politischen Wissenschaften an der Hochschule Freiburg, und von M. Nawrocki, Dr. der Rechte aus Warschau, und von dem Ersteren mit Anmerkungen aus der vergleichenden Rechtswissenschaft begleitet. Erster Theil. Stuttgart und Leipzig, 1835. — Стр. V. — X., 9., 37. — 38.*

У В О Д Ъ.

1. СТАРИ ЗАКОНИЦИ СЛАВЕНСКИ.

Испытивати законе и старе народне обичаи тимъ е теже и занимивльїе, чимъ се веѣма примѣчава у нѣма промѣна и постоянство. Наравнымъ путемъ произилазе нове и нове потребе у народу, быле оне мнїме или истините; време їй или удовалява или уклани. У слѣдству тога у свакомъ вѣку раѣаю се нова одношенїа, нове обвезаности и права по обштинама. Такове промѣне свагда се появлюю само подѣлно, и зато никада необараю читае уставе по државама. Съ тога кадъ еданъ дѣлъ устава течаемъ времена мора уступити мѣсто новымъ уредбама, догаѣа се, да други дѣлови често траю дуже, него што се обично очекивати могло. Ако е дакле говоръ о старима или остарѣлима законами и уредбама, то валя у томе случаю добро разликовати едно доба одъ другога: еръ занста што е юче уреѣено, данасъ веѣъ може остарѣти; а напротивъ многе уредбе, кое су веѣъ пре хиляду година уведене, и данасъ їоштъ могу кодъ народа имати свою силу и важность.

У земальскимъ уредбама и кодъ Чеха течаемъ вѣкова показывала се такова промѣна и постоянство: то ѣе свакоме познато быти, кои се їоле исторїомъ овога народа занимао. Но нама се чини, да е кодъ чешкога народа то властито и значайно, што е кодъ нѣга у томъ обзиру свагда више промѣне бывало, него постоянства; шта више: да су Чеси у томе — было то врлина или порокъ — друге народе превазишли.

Колико е познато, найвећа се промѣна унутрашњегу управљања у чешкој земљи догодила XIII-га столећа, особито пакъ за краља Премисла Отакара II-га. До то доба была су у Чеха двара реда властела: 1.) *земане* (дворяни) велики, т. е. племићи и господа, и 2.) *земане* мали, т. е. слободни властници, слободњаци и бантиници; а неплеменити люди чешки градова држани су были заедно са сеоскимъ пукомъ за *хлалове* (простаке), (1) и до то доба нису имали властелски права. XIII-га пакъ столећа у чешке градове уведене су многе нѣмачке населбине са нѣмачкимъ правомъ. Ово е было почетакъ *трегега реда* — *реда грађанина*. Онда, по примѣру оны нѣмачки населѣнника, добыли су и чисто чешки градови общинска права, која су грађане изузимала одъ надлежности (компетенціе) судовъ окружны: но грађанима су собствени нѣгови маѣнстрати судили. — Ето најглавнѣга извора — о другима мањима да неговоримо — зашто е пропао савъ старыи градскій или жупный уставъ! Новый тай живаль (элементаръ) разліо се по цѣломъ државномъ животу (2) и преоборио многе старе обичае и уредбе чешке. Ове су се тако брзо позаборавляле, да ѣе већъ тешко сада изъ праха и пепела старине подићи. И то е тимъ теже, што и сами

(1) Старыи „Rad prawa zemského“ (Видъ Časopis česk. mus. 1833. IV. 404.) говори у §. 37. о двобою предъ судомъ: „Pakliby měšténin sedlaka pohnal, máta se biti kyji a štíty velikými, neb jst a oba jednoho řádu chlapského, a to jest ot starodáwna ustanoweno, že k tei bitvě nemáta měčůw užívati.“ т. е. „Ако пакъ грађанинъ селяна позове на судъ, оба двоюца нека се бію батицями и великими штитовинами, ербо су обоюца еднога истога хлабскога (простакога) реда, а то е одъ стары времена уређено, да се они у той битки мечеми не служяги несму.“

(2) Видъ Časopis česk. mus. 1833. IV., 406 — 411.

стари чешки споменици (documenta, Urkunden, грамоты, listiny), кое о тима стварма говоре, нигдѣ намѣй точно и обширно необясняваю. (3)

Шта дакле чешкій испытатель чинити има? Нека у туђина тражи ону свѣтлость, кою у свомъ завичаю не находи; нека се упозна са законима и обичаима сусѣдны и други сродны народа. Онъ мора знати, да подъ сунцемъ ни еднога посебнога човека ни еднога народа тако усамлѣнога нити е было, нити има, кои небы присвою себи више или манѣ навада и обичая одъ свои сродника и сусѣда. — Особито пакъ, нека се обрати къ еднокрвнымъ славенскимъ народима, па нека тражи, у чему се они међу собомъ слажу, у чему ли разликую. Ако нађе, да су ти у овомъ или ономъ еднаки, то зајста еднакостъ ова показуе, да су они то некада наслѣдили одъ общте свое майке, Славе. Еднакостъ ову онъ треба добро да разлучи одъ онога, што е у доцнѣ доба свакій или самъ за себе уредіо, или одъ сусѣда свои узео. Примѣромъ ово да обяснимо. Стари Чеси и стари задунавски Срби већ одъ хиляду година немаю никаквогъ савеза, ни узаямности, дакле ништа ново еданъ одъ другога за то време примити нѣ могао. Слажу ли

(3) У споменицима обично овако се о њима говори: „Remittimus ei et hominibus ejus omnem exactionem sive inquietationem, venditionem, Naroc, Zwod, Hlawam, Wrez, collectas generales, aedificationes castrorum, fossata, presecu, provod, narez et omnia alia gravamina;“ (т. е. одпуштамо њему и његовымъ людемъ встрашениѣ или узнемиранѣ, продію, нарокъ, сводъ, главу, врезъ, главне порезе, заданѣ градова, шанчеве, просѣке, проводе, нарезъ и све друге теробез) или „causa, quae appellatur hlawam“ (паринца, коя се зове глава“), „culpa, quae fit per zwod“ („тумба, коя бива кровъ сводъ“), „accusatio illa, quod naroc dicitur“ („тумба она, што се нарокъ зове“) и т. д. Изъ овога сада нека свакій види, шта е одъ прилике то было.

се пакъ у нечемъ Срби и Чеси, чега у други народа нигдѣ не находимо: то нѣ двоумити, да сугласъ ово извире управо изъ стародревниога славенства.

Найстарѣи и найважниѣи споменѣи законодавства у народа славенски есу:

1) *Правда руска*, уређена најпре кнезомъ Ярославомъ око године 1020-те, затимъ умножена нѣговимъ синовима године 1054-те — 1068-ме, најпосле пакъ у XIII-томъ столећу изнова обширно написана. (4)

2) *Прави кнеза Кунрада Брѣнскога* одъ године 1080-те, позната само изъ потврде краля Премисла Отакара I-га год. 1222-ге и 1229-те и кнеза Олдриха Вратиславскога, г. 1237-ме. (5)

3) *Книга Радославѣва* или права старога господара одъ Розенберга, одъ конца XIII-га столећа до сада јошъ у рукопису. (6)

4) *Штатутъ Вислицкій* краля польскога Казимира великога одъ године 1347-ме. (7)

4) Вид. J. P. G. Ewerga, das älteste Recht der Russen. Dorpat 1826., 8. pag. 264. sq. — *Правда руская*, Ст. Петерб. 1777., 1792., Москва 1799., и т. д. — *Русскія достопамятности*, Москва 1815., I. ч. стр. 28. — 85. — *Prawda ruska, czyli prawa wielkiego księcia Jarosława Władymirowicza etc. przez J. B. Rakowieckiego*. II. tomu, w Warszawie 1820. — 22., на 4-твни.

(5) Вид. A. Boszek, codex diplom. et epist. Moraviae. Olom. 1836., I. 168. — *Jura primaeva Moraviae*, Brunae 1781., p. 28. sq. — *Abhandlungen v. böhm. Geffsch. v. Biff.* Prag. 1786. p. 446. sq.

(6) Вид. Časopis česk. museum год. 1834., IV. на стр. 403. и слѣд. *)

*) И ове с већъ издао истый г. Палацкій у своѣмъ архиву чешкомъ. Преводитель.

(7) Вид. J. W. Bandtkie, Jus polonicum, codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibusque collatis. Varsoviae, 1831. на 4-твни.

5) *Законикъ цара сръбскогъ Стефана Душана*, одъ године 1349-те и 1354-те, о комъ ћемо одма обширно говорити.

6) *Majestas Carolina*, године 1350-те издава, ербо нигдѣ законе силе нѣ имала, и већъ године 1357-ме натрагъ се узела. (*)

7) *Редъ земаљскога права* (*Rád práva zemského*) у Чешкой, изъ друге половине XIV-га столѣћа, до данасъ јошъ у рукопису. (°)

Мучимо овдѣ о каснијмъ штатутима, о рударскимъ законима чешкимъ, о уредбама земаљскимъ, о толковану права и т. д. — Такође за излишно држимо, обширно говорити о споменицима и лѣтописима у народа славенски, у којима се находе спомињни извори за познанѣ старога права.

Између свы ти законика, највећма се слажу права курадова у Морави (и у Чешкой) и Стефана Душана у Србији. Стваръ ова веома е важна и позора вредна; ербо таковымъ сугласѣмъ, када е годъ основано, мы смо у станю — као што е напоменуто — управо пронаћи и познати оно, што обадва та законика старославенско у себи имаю.

Предстојећа расправа само на то иде, да обљодани сугласѣ ово, и обясни га или свѣдочанствомъ други домаћи извора или противусловлѣмъ туђи, а тимъ да олакша изучити многе првобитне чести общтега живота у стары Славена. Мы нисмо посвећени тайнама законодавства — зато у такой важной ствари за насъ доста ће бити, ако само по-

(8) Панао Ђшињъ дао е по наштампати (Napoviae 1617 in fol.).

(9) Вид. *Časopis česk. muz.*, 1834., IV., 404. и слѣд.*)

*) Сада е већъ издањъ, заедно са латинскимъ текстомъ (*Ordo juris terrae*) у архиву чешкомъ 1842. год., дѣлу 2., страна 76. — 135.

Преводитель.

будимо оне, кои су вѣшти у знаню стародавны права и закона, да се ти после потруде, подпуно предметъ овай изяснити. — Но пре, него што къ самой ствари приступимо, потребно е, да штогодъ пробесѣдимъ о догађаима и станю сръбскога народа за цара Стефана Душана, па тимъ разговетнѣ да разумѣмо нѣгове законе.

2. СРБИЈА ЗА ВРЕМЕНА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА. НѢГОВЪ ЗАКОНИКЪ.

Првобытне границе старе задунавске Србіе были су на сѣверу: рѣка Сава⁽¹⁰⁾ и Дунавъ; на истоку: рѣка Морава, Ибаръ, и градъ Раса (данашиѣй Новый Пазаръ); на югу: рѣка Бояна съ градомъ Скадромъ; на западу пакъ: брда, која се протежу међу рѣкама Босномъ и Врбасомъ, и одъ извора Врбаса къ ушћу Цетинѣ до ядранскога или синѣга мора. Сусѣди Срба на истоку были су Бугари, на западу Хрвати. — Цареви византински присвоивали су себи у најстарія времена право врховне владе надъ Србима, којима су ипакъ по жупама собствени нѣгови жупани управляли. Међу тима жупанима было е неколико „велики жупана“, кои су често сређно бранили самосталность свою противу Византинаца и други сусѣда.

Найпосле у другой половини XII-га столећа *Стефанъ Неманя*, великій жупанъ рашскій, око године 1159-те, особито по смрти цара Манойла, неза-

(10) Я бы на сѣверу ставію границу: „Драва и Дунавъ.“ Познато е, да е Сремъ было подъ сръбскимъ владѣніемъ (князь Лазаръ было е управитель у Срему), а историци нашъ ясно не кажу, кадъ е управо Сремъ подъ Србію пао, нити е познато, да е кои одъ новіи народа (после Ринаяна) пре Срба у Срему се населио; слѣдовательно дав се заключити, да е Сремъ, са краемъ единымъ Славоніе до Драве, стародревна држава сръбска.

высна себе учини, и тимъ кодъ Срба оснуе кралѣвску династію. Династія ова снажно е владала у Србији два читава столећа, и државу своју у срећнима войнама знатно ризиширила на југу и на истоку. — После Неманѣ, који се године 1195-те покалуђери, владао е сынъ његовъ *Стефанъ*, презименомъ *Провѣнчаный*, до године 1224-те, за њимъ пакъ три његова сына: *Радославъ*, до године 1230-те, *Владиславъ* до године 1237-ме, и *Стефанъ Урошъ*, презименомъ *Великій Кралъ*, одъ године 1237-ме до 1272-те; за њимъ његови синови: *Стефанъ Драгутинъ*, до године 1275-те, и *Стефанъ Милутинъ*, презименомъ *Светый Кралъ*, одъ године 1275-те до 1321-ве, одъ године пакъ 1321-ве до 1336-те последиња сынъ, *Стефанъ Урошъ*, презименомъ *Дечанскій*, отаць цара *Стефана Душана*, о комъ мы овдѣ говоримо.

Већъ Стефанъ Неманя државу е србску пространио на југу и на истоку, а између наслѣдника његовы особито Стефанъ Милутинъ и Стефанъ Дечанскій многе су земљѣ отели одъ Бизантинаца и Бугара. Али највећій освоитељ на престолу србскомъ, одъ године 1336-те до 1356-те, био е нашъ *Стефанъ Душанъ*, презименомъ *Силный*. — Онъ е, осимъ Србије, у силнима рукама своима, држао и читаву Маћедонију, Албанију, Тесалију и Епиръ, тринаестъ е понайвише сретны ратова водіо съ Грцима, присвоіо себи назывъ *цара*, сыну пакъ своје назывъ *кралъ*. — Само нагла неочекивана смртъ, у средъ витешкога воеваня, не даде му, да добые Цариградъ и пренесе сву грчку државу на Србе, као што е науміо быо. То се догодило башъ оне године (1356-те), кадъ су Турци првый путъ силовито навалили у Европу. ⁽¹¹⁾

(11) I. К. Енгелъ — тай вредный побратимъ славеногубителя Гебхарда — вачертано е овога узвишенога владеоца цр-

У народу србскомъ овога времена была су четири реда: *духовный*, *племићки*, *грађански* и *селячки*. — Само прва два реда уживала су политична права.

Редъ *духовный* види се да е кодъ Срба было велике власти, као што е заоста надъ великими и-маняма и господаріо. У овай редъ спадали су: еданъ патријархъ, око двадесетъ митрополита и владика (архіереа), множина игумана, свештеника (попова) и калуђера (монаха).

Племићи, као у Чешкой и Польской, были су двойки, т. е. *велики* и *мали*, србски: *властели* и *властеличићи*. У редъ првы (т. е. велики) спадали су: *кнезови* (*conites*), *велможе* или *бояри*, и просто *властели* (дворяни, господа), међу њима такође понегди е рѣчь и о *властелину стѣгоноши* (¹²) (стѣгоноша-заставникъ-знаменоносаць-баряктарь). *Властеличићи*, были су то, што у Чеха *wladykové* (слободни властници, слободняци, *libertini*) и *dědináci* (баштинници). Спрођу простоте и поданика свои племићи называли су се *проняри*, *господари*.

Царски и земальски чиновници — войнички и политични — безъ сумнѣ су были племићкога реда. Жупани велики у законуку душановомъ већъ се више не напомињу, ако се и говори ту често о жупама (а малы жупа врло е много было). Войнички

нима боина — и само у овакомъ обличю до садъ га познае Европа. „*Quinque praesumitur bonus*“ (т. е. о свакомъ се предпоставля да е добаръ) обште е правило, али не за Славене у ова два превећъ добромислећа историка. То ниш свой узрокъ: тинъ е лакше было доказати, да се Славени онди текъ спасти могу, кадъ се поивше и помацаре.

- (12) Господаръ, кои е подъ собственомъ заставомъ чету у ратъ водіо.

Преводитель.

чиновници именовали су се: *войводе*, *краишници*, *кафалие* (капетани, *поглавари*); међу политичнима налазимо: *судіа*, *кнезове* (*comites*), *примикиріа* (*primicerii*), *владалце*, *прѣстайнике* и *челнике*. Какова е дужностъ была последњи, незнамо. — Пре тога, у XII-стомъ вѣку, напминали су се уобште само *десетници*, *петдесетници*, *сатници* и *тисућници*. Но у доцнѣ доба о њима нигдѣ говора нема, осимъ о *сатницима*. (13)

Грађани, кои су се, дѣлили на *млађе* и *старіа* (14), имали су повластице или привилегіе свое — преимѣства нека — већъ за времена душанова, и свуда су были слободни, али безъ сваке политичне моћи. Жители по градовима были су већиномъ трговци.

Люди по селима именују се у законима *меропси* (неропси), *себри* и *отроци*. Какова е, и е л' какова међу овима разлика была, не можемо сада поузда-но казати. О „неропсима“ свагда се говори као о земљодѣлцима или тежацима; „себръ“ чини се да е значило уобште не „властелина“ или противно (*oppositum*) „властелину“ или „племићу“: тако н. пр. свакій меропхъ быо е себръ, али свакій себръ нѣ быо меропхъ. Мыслимъ, да су „отроци“ были тѣломъ и

(13) Извѣстіе ово за испытатель стародавны закона, по нашемъ извѣнію, врло важно, узели смо изъ г. Шафарика исторіе сръбске кнѣжевности (у рукопису). кои е то узео изъ доминіанова животописа Стефана Неманѣ. Мѣсто сатни-ка доцнѣ су заступили, као што Луцие говора, кнезови (*comites*).

(14) Historia Prawdodawstw słowiańskich przez Wacława Alexandra Maciejowskiego Dra Prawa i Profesora w Alexandrowskim Uniwersytecie w Warszawie. Нѣмачко изда-нѣ одъ F. J. Buss-a и M. Nawrocki-a, Stuttgart und Leipzig 1835., Тф. I. С. 61. Преводитель.

Законодавство и общинско управлѣніе землѣ уређивало се свагда на *сбору* (земалскомъ сабору, скупштини). Овамо су позывани врши духовници и племићи велики и мали. И тај законикъ — о коме говоримо — био е на такој скупштини, са сугласѣмъ и привољѣмъ своју скупштинара, изданъ и потврђенъ године 1349-те дана 21-га Маја, и године и 1354-те незна се кога дана.

**„ЗАКОНЪ БЛГОУСТРАНИТЕЛЪ НА СТЕФАНА, КЪ ЛЪТЪ ТЪМЪНЪ,
ПОДПИСАНА Е. ВЪ ПРАЗДНИКЪ ВЪЗНЕСЕНИЯ ГЪМЪ, МЪСЪ МАКЪ
НА ДЕНЬ.“**

Закоинъ, године 1349-те уређени, свршую се съ параграфомъ 135-тимъ. За нѣмъ е простый надписъ: „Въ лѣтѣ 7076. индиктионъ 7.“, и безъ дальша поговараня одма иде §. 136 тый до 200. Съ овымъ е коначъ законнику.

(15) Jahrbücher der Literatur, Band 53., Anzeigebblatt, Seite 38 — 43.

татель, кои є радъ што више о нѣму знати, нека тамо погледа. — Овдѣ у кратко само напомињѣмо, да најстариј (¹⁶) и најлѣпшиј, али не подпуный рукописъ єсть одъ године по прилици 1390-те, најмлађиј пакъ, али најподпуниј, одъ године 1700. — Јошѣ рећи валя, да є законикъ душановъ штампавъ србски у IV-тој свески раићеве исторіѣ, а нѣмачиј преводъ изъ Раића у енгеловой исторіѣ Србіѣ и Босне (¹⁷). Али ово нѣ правый душановъ законикъ, него неуредна нека смѣса: ту су ти и нѣгови закони и властаресовъ правилникъ (црквено право)! Тай текстъ мора быти посао каквога худога незналице, кои га є јошѣ и смѣшницама погрѣшкама наружјо. — У „Србскомъ Лѣтопису“, г. 1828-ме, свезки 3-ћой и 4-тој, стои текстъ рукописа одъ год. 1700., гдѣ су многи листови и чланови писаромъ изпреметнути, и нису на правомъ мѣсту стављени. — Овай важный споменникъ славенскога законодавства нѣ дакле до сада критично изданъ. Таковъ ћемо онда текъ добити. кадъ Шафарикъ намыслила своя „Monumenta Serbica“ изда. Међутимъ добавили смо одъ овога пріятеля речене рукописе, извадили смо себи изъ нѣи оригинальный текстъ душанова законика, кои се на 200. параграфа дѣли. Свуда смо се држали (и у параграфираню) најстаријега рукописа одъ 1390-те год., но кадшто смо изъ другога црпяти морали, ербо на жалость у ономъ нема до 70 па-

(16) Викторъ Григоровићъ, професоръ славенске литературе при университету казанскомъ у Русіи, год. 1846-те нашао є у Вугарској јошѣ старіи еванѣ рукописъ, кои се сада чуви у царској библіотеци у Петрограду. (Види Србске Новине бр. 95., одъ 29. Нов. 1846.)

Преводитель.

(17) J. G. v. Engel, Geschichte von Serbien und Bosnien. Jahr. 1801. in 4. S. 293. — 310.

параграфа, то естъ предъ §. 151 - вымъ нема читавы еданаестъ, а после § 152-га свію остали до края.

Да бы лакше и очевиднѣе показали, у чему се слажу закони сръбски, у чему ли се разликую одъ стары чешки и страны, раздѣлићемо савъ нашъ предметъ на неке чланке. — Но у томъ ни мало се нећемо држати каквога систематичнога реда.

3. О ОБШТЕМЪ БМСТВУ.

Ово *вмство* или *общте поручанство, одговорностъ, ruka společná, ručení společné, universalis fidejussio, (die Gesamtbürgschaft)*, было е особита юридичка (судейска) уредба у стары Славена. По нѣму, ако се у којој околини какво зло учини, морала е сва *околина* (*vicinia*), т. е. сви сусѣди и сажители села или котара (*territorium*), заедно одговарати и смствувати. Кадъ пакъ нису могли наћи зликовца и суду га предати, сви су скупа плаћали за злочинство опредѣлѣну глобу.

У душановомъ законнику амо спадаю §§. 21., 55., 64., 69., 90., 98., 99., 125., 144., 157., 158., 179., 180., 184., 189., и 197. Све ове параграфе не можемо овдѣ наводити. Ево неколико само одъ тога рода:

„§. 64. Аще кто змрътъ, а имать ѣдино село з жупъ или междъ жупами: што се зло зчини томъзи селъ пожегомъ или умьлюбо, ономъзи селъ късь тѣзи злобъ да плати околина.“	„§. 64. Ако ко умре, а има едно село у жупи или међу жупама: што се зло учини томе селу пожаромъ или ма чимъ, оноем селу сву ту злобу да плати околина.“
--	--

„§. 98. Аще кто зжесть кѣмю, или гѣмю, или сламъ, или сѣно по пизме	„§. 98. Ако ко запа-ли кућу, или гувно, или сламу, или сѣно изъ пиз-
---	--

кому, да сажегѣтъ ѿго огнѣмъ. Аще ли се не наѣнде, да га дастъ този село; аще ли га не дастъ, да плати този село, что бы пожегы платилъ.“

„§. 99. Аще ли кто ужежеть низькихъ седа гымно или сѣно, да плати околина, или да дастъ кѣжегшаго.“

„§. 125. Градска земля, що єсть около града, що се надниє хѣси или ширѣде, да плати кѣсе този околина.“

„§. 180. Ако се надниє златарь у граду коме динаре безъ кола цареке, да се златарь нжеже, а градъ да плати глобъ что рече царь.“

Да в оваковы закона было и у старой Чешкой довольно доказа находимо у споменицима одъ XII-га и XIII-га столеѣа. И одавде ѣмо дакле нешто извадити; и то прво изъ повластице краля Премисла Отакара I-га, кою в онъ 10-га Марта год. 1222-ге дао духовномъ реду у Чешкой.

„Quandocunque fur capitur in aliqua villa, sola domus, in qua furtum invenitur, publicetur, vicinae vero domus in pace permaneant; poenam ta-

ме коме, да га сажегу огнѣмъ. Ако ли се не наѣ, да га да то село; ако ли га не да, да плати то село, што бы плати онай, кои в запалио.“

„§. 99. Ако ли ко запали изванъ села гувно или сено, да плати околина, или да даде онога, кои в запалио.“

„§. 125. Градска земля, коя в око града, ако се на нѣой наѣ лупежъ или што украдено, за то све да плати околина.“

„§. 180. Ако се надѣ златарь у граду да куе новце безъ волѣ цареке, да се златарь спали, а градъ да плати глобу што заповѣди царь.“

„Кадъ се годъ крадльвацъ ухвати у селу коме, онда само куѣа, у коіой се краѣено наѣ, да се прокаже, сусѣдне пакъ куѣе да остану на

men, scilicet CCC denarios, cum aliis persolvant. Hanc autem poenam alleviare volumus, qua quando quis interficiebatur in aliqua villa, et interfector non capiebatur, quilibet rusticus in CCC denariis condemnari solebat: nunc nos mitius agentes cum eis, volumus ut tota villa in CC denariis condemnetur.“

миру, али глобу, т. е. 300 динара, са другима да плаћаю. Кадъ бы ко убиенъ было у селу комъ, а убица се не бы нашао, свакъ въ селякъ осуѣненъ бывао плаћати 200. динара. Ову глобу мы олакшати желели, и блажівъ са селяцима поступаюћи, ховемо, да се читаво село са 200. динара казни.“

У повластици, која е у исто време намастиру бревновскомъ дана, ово се читати може:

„Nec graventur homines in villis Breunovien-sibus, quando aliquis occisus vel strangulatus, quod h l a v a nuncupatur, infra campos alicujus villae projectus ab iniquis hominibus reperitur, per quod pauperes calumniose puniuntur, etc.“

„Нити да се глобе люди у мѣстима намастира бревновскога, кадъ се на полю кога села нађе човекъ, кога бы зликовци убили или удавили были, што се глава зове, еръ се тимъ сиромаси неправедно казне и т. д.“

Таково смство общте было е у закону и обичаю и кодъ други славенски народа. То свѣдочи одломакъ овай изъ споменика польско-слескогъ одъ 13-га Децембра 1253-ће године: (18)

„Quodsi solutio capitis super viciniam ceciderit, homines episcopo“

„Ако глоба за главу на околину падне, то владичини или глогов-

(18) Tschoppe u. Stenzel Urkunden-sammlung 1832. p. 332.

pi vel Glogoviensis ecclesiae, qui sunt de illa vicinia, solvant dominis suis portionem, quae ipsos contingit, etc.“

ске цркве люди, кои бы изъ те околине были, да плате господи своіой дѣль, кои на ны припад- не, и т. д.“

Знамо, да в то и кодъ стары Руса владало. Кнезь Ярославъ, или болъ нѣгови сынови, узимаю- ѣи законе свое веѣомъ страномъ одъ Нормана или Варяга, уредили су плаћанѣ германске *wire* (*Wergelt*) на мѣсто славенске *глава*, и такоѣе заповѣди- ли су, да в то само зликовацъ платити дужанъ. ⁽¹⁹⁾ Но ипакъ обичай славенскій, коя се у людма одъ давна укоренію, ячій и силнѣи было в увѣкъ него самъ законъ. Тако се у доцнѣимъ законима, подъ именемъ *divis wire* („дѣкая вира“), виђаю трагови некадашнѣга общтега вмства. Бръ заиста вели се тамо; ⁽²⁰⁾

„Аще кто убѣетъ кил- жа мѹжъ въ разбѣи, а го- ловинка не изицѣтъ, то кр- нѣю платити въ ѹѣенѣе кр- ен голова лежитъ, и т. д.“

„Ако ко убѣе кнеже- вога човека у бою, а у- бица се не нађе, онда виру нека плати она око- лина, у коіой глава ле- жи, и т. д.“

„Оже кто некложитъ са въ дикѹю крѣ, томѣ людѣе непомогаютъ, но самъ платитъ.“

„Ако ко не ступи у общте вмство, томѣ лю- ди нека не помажу, но самъ да плати.“

Русима в дакле на вољѣи стояло, или ступити съ другима у общте вмство, или не ступити. Оно в было по обичаю Славена, ово Германа.

(19) Ewerg l. c. pag. 306. §. 18.

(20) Rakowiecki l. c. tom. II. pag. 45. 42.

Готово у свима повластицама духовнога реда чешкога одъ XIII-га столећа говори се о *глави*, о *своду*, о *нароку* и т. д. Што бы поданици црквени добара за главу, за сводъ, за нарокъ крало плаћати морали, то се у овима повластицама заповѣдало, да своимъ господарима плате, или пакъ поданици одъ такова плаћаня слободни да буду. Милости оваке саме по себи были бы доста маловажне, кадъ се при њима не бы было пазило на общте емство. Зашто кадъ бы свакій поданикъ морао-глобу платити само за своє злочинство, то црква одъ туду не бы велике користи имала, будући се злочинства често догађала нису. Но поводомъ общтега емства морали су сви плаћати, кадъ се в годъ какво зло у њиовомъ краю тайно учинило. Свакојко дакле ту в на свакога жителя чешће долазило плаћати. Дужностъ ова и обвезаностъ своју скупа у читавой околини, веома в добро средство за умалѣнѣ злочинства у народу, врбо в свакій житель пазити и гледати морао, да се ништа зло не догоди у његовоме краю. Но скупа в то было и велико бreme за свакога. Често в и онај човекъ, кои ништа кривъ нѣ, морао за кривца плаћати и тако кривъ бити. Пошто су друга господа на црквенима добрима то примѣтила, и они замолише краля, да се и њиови люди ослободе общтега емства. Њмачке населбине у землю дођу. Ове се томе никада подвргнути не хтѣдоше. Кадъ су се потомъ почела сва готово села у Чешкой по ѡмачкомъ праву устроявати, брзо в не стало обичая тога у земљи чешкой, тако, да већ у XIV-томъ столећу ништа се више о ѡму нѣ чуло. У Срба се напротивъ наредба та до найновиѣ времена задржала. Говори заиста Вукъ Стефановићъ у своѣмъ рѣчнику подъ рѣчи *крвина* (Blutgeld, pretium sanguinis, по старо-чешкомъ hlawa): „У Турској је крв турска

1000. гроша а српска (и свакога другог ришћанина) 1001. грош (тако приповиједају). Крвнину не плаћа само онај, који је учинио крв, него сво оно село (а кашто и више оближњи села заједно), ће је крв учињена (кадъ се крв учини у вароши, онда и Турци морају плаћати крвнину). Крвнина се неплаћа само кад човек убије човека, него и кад човек умре на путу од зиме, кад се утопи у воду, кад падне с дрвета, или с коња те сломи врат; или ода шта му драго он умрѣо, само кад га нађу на путу или у пољу мртва (такови се човек не смије прије саранити, докъ не дођу Турци да га чине *ћеш*). Турци слабо траже крвника, него ништу крвнину: зато крвник доста пута утече у другу нахију док људи плате крвнину и мало позабораве, па послѣје опет дође натраг, и нико му се не чини ни вјешт осим рода онога, кога је он убио (а с родом мора да се мири: зашто ће убити и они њега).“ (21)

Нис намъ потребно доказувати, да е таково обште вмство было необично и нечувено кодъ свх германски народа. Фаербакъ и Вайске то су већ доказали. (22) Осимъ славенски народа цвѣтала е наредба та, у колико знамо, кодъ старх Англосаса у Англии. Цѣла судейска система њѣова башъ онима точкама показуе особиту сродностъ са славенскомъ, у којима се разликуе одъ обште германске системе. (23) Доста чудно!

(21) Види Вука Стефановића „Српски Рјечник“, у Бечу 1818. стр. 338.

(22) E. A. Feuerbach de universali fidejussione, quam Germani *Gejammthürgschaft* vocant. Norimbergae, 1826., 8. — Dr. Jul. Weiske, die Grundlagen der früheren Verfassung Deutschlands. Leipzig. 1836. 8. (pag. 39. sq.)

(23) О англосаскомъ праву писао е особито G. Phillips: *Geſchichte des angelsächsischen Rechts*, Göttingen, 1825. 8.

4. О ГЛАВИ. О ВИРИ.

Напредъ смо већъ напоменули *главу* и *виру*. Зато ћемо се одма пустити у обширно разматрање о њима. Изъ наведени горе споменика види се јасно, да *глава* значила у старомъ закону чепкомъ: 1.) *убой*, убиство, човекоубиство; 2.) *мртво тјело* убиенога; 3.) *судоводство* и суђење о убиству; и 4.) *глобу*, која се плаћала краљу и краљевскимъ званичницима и пријатељима убиенога.

Вира, њмачки *Wergelt*, заузимала в веома знаменито и башъ главно мјесто у старимъ правима и законима чепкимъ. *Wergelt* сложено в изъ рѣчи *Werg* (*vir*, мужъ) и *Gelt* (*pretium*, цѣна) ⁽²⁴⁾ и значи *цѣну мужа* или *цѣну човека*. Ово в было готово у свы германски народа главный знакъ разлике међу редовима. ⁽²⁵⁾ Обично се тамо ставля невольникъ (*litus*) на половину цѣне човека слободнога (*liber*), а овај опетъ или на половину или текъ на трећий дѣлъ цѣне племића (*nobilis*) и т. д. У најстариой Баварской н. пр. цѣнѣнъ в невольникъ на 80 солида, слободнякъ на 160, племићъ на 320, човекъ одъ племена Аглонфинга на 640, а владаюћий войвода на 960 солида. У другимъ земляма то в другче мѣняно и на више разлика раздробљено было. Ова се *вира* съ почетка плаћала као глоба за убиенога човека по нѣговомъ станю или реду, т. е. 80 за убиенога невольника, 320 за племића и т. д. На-

(24) Jak Grimm, *deutsche Rechtsalterthümer*. Göttingen, 1828. pag. 650., 651.

(25) K. F. Eichhorn, *deutsche Staats- und Rechtsgeschichte*. Göttingen. 1834, 1-er B. S. 301.: „Die Abstufungen der Stände werden in allen germanischen Volksgesetzen durch die Verschiedenheit des Wergeldes bezeichnet.“ т. е. „Ступени редова у санихъ правима германски народа означаваю се разликѣмъ *виры*.“

лази се ипакъ, да е н. пр. и заклетва еднакомъ мѣромъ цѣниѣна по станю. Зато се заклетва слободняка узимала само за половину важности супроть заклетве племиѣневе.

За убиство се дакле плаћало и подъ славенскомъ *глагомъ* и подъ германскомъ *виромъ*. Но каква е међу њима разлика? У виду незнатна, али у ствари важна. Вира гледи на станъ убиенога, глава на чинъ и станъ убице. У Славена глава е цѣниѣна као глава, у Германа е станъ грађанско цѣну главе рѣшавало и опредѣљавало. Ако е вира плаћена, то е убиству задоволѣно; али кодъ главе морао е зликовацъ каяти грѣхе, милость одъ пріятеля убиенога тражити, и съ њима се помирити. Ако е у Славена убио племиѣнъ селяка, више е зато платио, него селякъ за племиѣна, ербо е имуѣнни быо, и плаћанѣмъ више новаца за главу пре е милость получитьи могао. Напротивъ селякъ не могавши више платити, иначе е казниѣнъ бывао. Но то ћемо најболѣ дознати изъ примѣра и довода, коѣ овдѣ ставлямо.

У законима кунрадовимъ каже се изрикомъ о убиству:

„Quicumque nobilis vel rusticus occiderit aliquem, CC denarios solvat curiae et alias recedat et quaerat gratiam et uxor sua in pace sedeat et indempnis.“

„Кои бы годъ племиѣнъ ил' селякъ убио кога, 200. динара нека плати суду, и нека иде куда годъ, и милость моли, а жена нека му остане на миру и безъ глобе.“

У повластици цркве прашке одъ 2-га Юлія 1221-ве године стои:

„Si quis in bonis episcopatus vel ecclesiae

„Ако ко на добрима епископѣ ил' цркве праш-

Pragensis homicidium prae- не усуди се кога убити,
sumpserit perpetrare, et па човекоубица постане,
homicida evaserit, consan- сродници убиенога пра-
guinei interfecti reum jure вомъ землѣ нека кривца
terrae perquirant, ita ta- траже, али тако, да се
men, quod homines eccle- люди цркве и епископіе
siae et episcopatus conser- не глобе."
ventur indempnes."

О „реду права земальскогъ“ у Чешкой горе смо говорили. Онъ цѣлу тужбу и судоводство о „глави“ — како е у XIV-стомъ столећу у обичаю было — обширно описуе у 42 прва параграфа своя, тако да нѣ можно изводе изъ нѣи овдѣ прилагати. Но убиште то примѣтити морамо, да ни тамо никаквога трага о вири нема, ако се иначе и гледа на разлику станя, (и то надъ се судомъ тераю на двобой, а не при убиѣноме).

Закони душанови о глави (убиству, кривини) овако говоре:

§. 93. Аще збѣнѣтъ властелинѣ себѣ у граду или у жупѣ или у мѣстѣ, да плати тысящѣ перперѣ. Аще ли себѣ властелина збѣнѣтъ, да му се оба рѣцѣ збѣнѣтъ и да плати тѣ перперѣ.

„§. 93. Ако убѣе властелинѣ себѣ у граду или у жупѣ или у стану, да плати хиляду перпера. Ако ли себѣ властелина убѣе, да му се оба двѣ руке одсѣку и да плати 300 перпера.“

„§. 87. Кто нѣтъ пришлѣ нахвалницомъ по силѣ, и сѣтворилѣ збѣнство, да плати тѣ перперѣ, аще ли збѣдѣтъ пришлѣ нахвалницомъ да му се оба рѣцѣ збѣнѣтъ и да плати тѣ перперѣ.“

„§. 87. Ко нѣе навалице и силомъ дошао и учинио крѣвь, да плати 300 перпера; ако ли е навалице дошао, да му се оба двѣ руке одсѣку.“

„§. 88. И гдѣ се ѿ-
крѣштѣ ѡнѣсто, ѡнѣи, кон
вѣдетъ заѡрѣалъ кон, да ѡстѣ
прѣнѣ. аще се ѡнѣи.“

„§. 88. И гдѣ се на-
ѣе крѣвъ, ѡнай, кон буде
завѣо кавгу, да в крѣвъ,
ако се убѣи.“

У §§. 95-томъ и 96-стомъ исты закона заповѣ-
да се: ако ко убѣе човека духовнога (архѣереа, све-
штеника и калуѣера, безъ разлике), да се ѡбѣси, а
ако ко убѣе отца, или матеръ, или брата, или дѣте
(ѡпетъ безъ разлике), да се спали на ватру. Ово
е найвѣћа казанѣ, кою законикъ ѡвай прописуе. Ю-
ште яснѣе показуе се у глобама за срамоту, да ви-
ре было нѣ, и да се за ню нѣ ништа знало.

„§. 50. Властелинѣ,
кон ѡпсуе и ѡсрамоти вла-
стелинѣица, да плати ѣ пер-
перѣ; и властелинѣица аще
ѡпсуе властелина, да пла-
ти ѣ перперѣ; и да се ѡнѣ
стѣи.“

„§. 50. Властелинѣ,
кон ѡпсуе и ѡсрамоти вла-
стелинѣица, да плати 100.
перпера; а властелинѣица
ако ѡпсуе властелина, да
плати 100 перпера и да
се бѣе штаповима.“

„§. 51. И аще власте-
лини или властелинѣица ѡ-
нѣи себра, да платитъ ѣ
перперѣ; аще ли себрѣ
ѡнѣи властелина и власте-
линѣица, да платитъ ѣ пер-
перѣ и да се ѡнѣи.“

„§. 51. А ако вла-
стелинѣ или властелинѣица
ѡнѣи себра, да плати 100
перпера; ако ли себрѣ
ѡнѣи властелина или вла-
стелинѣица, да плати 100
перпера и да се жѣго-
ше.“

„§. 86. Кто реуе вл-
ѣиски реуѣ, аще вѣдетъ
властелинѣ, да платитъ ѣ
перперѣ; аще ли себрѣ, да
платитъ ѣ перперѣ и да се
ѡнѣи стѣи.“

„§. 86. Ко узврача,
ако буде властелинѣ, да
плати 100 перпера; ако
ли себрѣ, да плати 12
перпера и да се бѣе шта-
помѣ.“

Изъ овы примѣра, одъ кои бы юшть много навести могли, свакій ће читатель увидити разлику између главе и вире, и да вира славенска нѣ. Но напротивъ того, почемъ виру са своимъ нѣномъ постепености налазимо у цѣлой „правди русской,“ не можемо не признати, да е на старо законодавство руско великій упливъ имала норманштина или варагштина.

5. СВОДЪ. ЛИЦЕ.

Осимъ *главе* најчешће у чешкимъ споменицима одъ XIII-га столећа говоръ е о *своду*. Ласно се доказати дае, да се рѣчи овомъ смѣра сасвимъ на нешто друго, а не што е быо *сводъ* у доцнѣмъ законима чешкимъ: но шта е овай старый *сводъ* значіо, никако се достаточно обяснити не може. Ипакъ рѣчь та и уредба налази се и у други славенски народа, као у Руса и Срба. Законници нѣови *сводъ* намъ болѣ обясняваю.

Правда руска најяснѣ опредѣлява *сводъ* овако:

„Аще кто познаетъ ское, что будетъ погубилъ, или украдено что у него, или конь, или портъ, или скотина: то не рчи ему „се мое“ но „пойди на сводъ, гдѣ еси кудалъ“; сведнися, кто будетъ вымолатъ, на то- го татеа сведеть: тогда оми ское возметъ, и т. д.“	„Ако ко позна свое, што е изгубіо или што му се украдо, или коня, или хальину, или говече, онда нека не рече нѣму мое“ но „пойди на сводъ, (т. е. тому, кои га има): „то е мое,“ него: „оди на <i>сводъ</i> , гдѣ си то узео“; чините <i>сводъ</i> , и кой буде криваць наѣненъ, на томъ ће краѣа остати, и онай нека узме свою стварь, итд.“
---	---

„А оже будетъ въ од- номъ городѣ, то ни истцѣ	„А ако е то у едномъ мѣсту, онда тражитель
--	---

до конца того свода; будетъ нека иде до конца тога ли сводъ по землямъ, то и свода; но ако е сводъ ти смѣ до третаго свода; по земљи, онда да иде а что будетъ лице то, то до трећега свода, и ту смѣ третіемъ платити кѣ-шѣ что буде вредило лице нѣмъ за лице, а съ лицемъ (т. е. украдена стварь), ити до конца свода, а ист-цу ждати прока; а гдѣ плати кунама (26), а оваѣ свидѣтъ на консумаго, то третій нека узме лице и томъ все платити, и про-дажу.“

нека иде до кон-ца свода, а тражитель не-ка чека край; а кадѣ сводъ дође на последнѣга: тай све да плати, и глобу.“

„А изъ своего города   „А изъ своего града
къ южѣ землю свода итъ, у туѣ землю свода не
и т. д.   има, и т. д.“

По овоме веѣ ласно ѣе се разумѣти слѣдую-
ще рѣчи изъ закона кунрадовы:

„Quando ducitur, quod dicitur z u o d, debet adesse castellani nuntius, iudicis et villici et kamerarii, et unus vel duo de vicinatu illo; et ultra tres non ducatur, sed in tertio remaneat; et si convictus fuerit, CC in cameram regis reddat denarios, et illi, qui dicitur povod, satisfaciat.“

„Кадѣ се води тако реченый *сводъ*, то мора при томе быти посланикъ жупана, и судіе и кмета и коморника, еданъ или двоица изъ сусѣдства; и на више него на 3-гѣ да се не води сводъ, него на 3-мѣ да престане; и ако убѣѣенъ буде, 200 динара да положи кралѣвской хазни, и осимъ тога нека и ономъ, кои се зове поводъ (т. е. тражитель), плати.“

Сводъ дакле съ почетка было в право, да чочекъ са себе скине обѣѣиванъ о краѣи. То се

(26) Der Warber, mustela martes. Linn.

пакъ овако чинило: украђена стваръ, т. е. лице, ведена е была одъ онога, кои е имао, до тога, одъ кога е купио или добыо, и то дотле, докъ се не бы дошло на *последнѣга*, т. е. на онога, кои нѣ могао казати, одъ кога е има: зато е тай по закону држанъ быо за крадльивца. Таковый крадльивацъ морао е не само накнадити штету *поводу* (поводнику, тражителю), него и хазни кралѣвской или кралѣвскимъ званичницима особиту глобу платити. Кадъ бы сводъ пао на неизвѣстнаго, н. пр. побѣгавшега (обычно е было, да зликовацъ свода на себе нѣ дочекао), то е, збогъ обштега емства, за нѣга задовољнѣ дати я глобу платити морало читаво село или околина. Зато е сводъ быо веома теретна стваръ. И шта више, не само кадъ е крадльивацъ ухваћенъ и лице нађено, него и кадъ бы се трагъ крадльивцу и ствари украђеной гдѣгодъ изгубио, опетъ е село или околина, гдѣ се крађа догодила, безъ разлике казнѣна бывала. То свѣдоче ови чланци изъ чешки споменика:

„Quandocunque fur capitur in aliqua villa, sola domus, in qua furtum invenitur, publicetur, vicinae vero domus in pace permaneant; poenam tamen, scil. 300. denarios, cum aliis persolvant (1222. Mart. 10.)“

„Кадъ се крадльивацъ ухвати у коме селу, сама кућа, гдѣ е крађена стваръ нађена, нека се прокаже, остале пакъ куће да остану на миру; но казанъ, т. е. 300 динара, са другима да плате. (1222., 10. Март.)“

„Si vestigia rei furtivae secus aliquam villam deperierint, eadem villa occasione ejusdem furti nullatenus puniatur. (1229. 17. Mart.)“

„Ако трагови крађе не ствари у коме селу не стану, то село збогъ те крађе никако да се не казни. (1229. 17. Марта.)“

И зато се у чешкима споменицима о *своду* найвише говори као о *глоби*. *Плаћанѣ свода* исто тако често се тамо напoминѣ, као и *плаћанѣ главе*, а то изъ узрока, о комъ смо горе бесѣдили.

Душанови закони у §§. 91-вомъ и 188-момъ изрикомъ говоре о *своду*, и то у истомъ смислу као и правда руска и споменици чешки. Такође и §§. 90-тый, 115-тый, 132-гій, и 148-мый о той наредби говоре, ако се у њима и не напoминѣ рѣчь „сводъ“. Но и овдѣ већъ *сводъ* више се узима као *глоба* при судейскомъ истраживаню крађе, а не као гореописаный начинъ поступка парничнога, или судоводства.

Лице е уобште значило *corpus delicti*, у старомъ германскомъ праву тако названый „*blidender Eschin*.“ Рѣчь ова — *лице* — често се напoминѣ у рускимъ и србскимъ законима; а и стари Чеси њо су познавали и употребљавали. Одтуда рѣчи *личити*, *доличити*, *обличити*, у православномъ смислу, значе *probaire, den Beschuldigten, überführen*. *Зликоваць* пакъ *обличеный*, или *лицемъ доведеный*, рећи ће тай *зликоваць*, кога се *corpus delicti* има у рукама.

6. СУДОВИ, НАДЛЕЖАТЕЛСТВА (КОМПЕТЕНЦИЈЕ). НАСЕЛБИНЕ.

У најстарија времена судови кодъ свы Славена држани су на скупштинама, али подъ надгледанѣмъ и управљанѣмъ владоца. У Чешкой обичай овай сачувао се страномъ до XV-тога столећа. У Прагу пакъ одъ незнаны времена бывале су држане редовне скупштине у сваке дане, кадъ се судъ држати могао, скупштинари пакъ были су заодно и судіе. (27) И будући е свака скупштина съ почетка

(27) Редовне оваке скупштине яну расписивали краљѣви, но само изванредне или тако назване „заповѣдене“ (*zároveňné*) скупштине, на които се зборило само о политичнимъ дѣлима.

у одређене дане имала своє справиште (*placita provincialia*): зато е и свама жуна држала собствене судове јошћ одъ најстарѣи времена. Ови судови одъ старине у Чешкой звали су се *цуди* (*caudi*) или *поправе* (*porpawu*). Да бы се поредакъ обдржавао и правица свакоме дала, владоци су кодъ ти судови постављали особите званичнике, *цударе* или судѣе, *поправце* и т. д. Жителѣма скупштине су често на терету бѣле, и зато нису хотѣли за њѣи временна троштити и трошка правити. Збогъ ове мекоте њѣове, судови почели су прелазити у властѣ владалца и њѣовы званичника. Особито зато, што су глобе, коѣ се за кривице плаћаху, бѣле готово само у новцу, и привосиле су владоцу не малый доходакъ. Зато већъ у XII-томъ столећу видимо да е судејска властѣ у Чешкой, особито выша, држана бѣла за право кралѣво (*regale*). Ништа манѣи онда, а и доцнѣи јошћ виѣћали су и парнице пре-сућивали присуствуюћи скупштинари

Прашка *цуда* одъ постанка свога нѣи бѣла ве-ћа, него остале окружне цуде. Но течаемъ време-на узвысила се она надъ осталима, а то изъ два уз-рока: прво, врбо су скупштине читаве землѣ чеш-ке држане обично у Прагу, у столицѣи кралѣвской, дакле при прашкимъ записницама (*desky*, — *tabulae*). Тимъ су записнице те добыле важность по цѣлой землѣи. Друго, врбо су кралѣви у XIII-томъ столећу еднога племића за другимъ узимали исподъ власти цуда окружны, и на мѣсто њѣи себе саме, или своя прашка надлежательства постављали ѣймъ за судѣе. Тако већъ у другой половинѣи XIII-га сто-лећа подигла су се прашка надлежательства као выши трибунали (судбена мѣста) према цудама о-кружнымъ, и властѣ њѣова, као найвыши надлежа-тельства земальски, простирала се на читаву земљу

чешку, изузимајући окружѣ плазенско, кога надлежательства іошть до друге половине XIV-га столѣћа независна су остала одъ прашки. ⁽²⁸⁾

У свакој цуди чешкой, одъ стары времена, уређенъ е было двоякій судъ, *вышій* т. е. и *маный*. У већемъ суду предсѣдавао е *цударъ*, или *судаць*, (*judeu*), засѣдавали су (*páni, nobiles*); у манѣмъ пакъ предсѣдатель е было *коморникъ* (*camerarius*) или *жупанъ* (*štrápně, villicus*), а присѣдатели — *племѣи* (*władýkowe, milites*). То показую не само закони кунрадови, него и доцніи обичай при найвышемъ суду земальскомъ у Чешкой, кои се е у нечемъ сачувао до године 1785-те. У некоиъ догађаима судіо е особитый одборъ изъ обадва ова реда саставлѣнъ. Кои ће одъ обои судовъ о парници вѣдати, іошть одъ старина нѣ опредѣлявало станѣ обтуженога и супарника, него величина и важность парнице. У XIV-томъ столѣћу, и у доцніе доба, то е служило за правило, да су оне парнице, у коима се о манѣ него о 100 копа ⁽²⁹⁾ судило, долазиле на маный судъ; у коима се пакъ о више него о 100 копа судило, ишле су на већій. Е ли ова сума и пре правила ту разлику, казати незнамо. Већій е дакле судъ вѣћао не о већимъ людма (редовима), него о важнимъ парницама свію редова безъ разлике, т. е. властелскога и селячкога; а маный судъ не о нижимъ редовима, него о манымъ парницама свы редова безъ разлике. Да бы доказали ово, имамо множину свѣдоцаяства у рукахъ, ако и не башъ непосредствены, но само као постраны, одъ кои ћемо некая овдѣ навести.

(28) Види *Majestas Carolina*, rubr. 18.

(29) Една копа чешка износила е 60. копада чешки сребрны гроша. Грошъ овай быо е сребръ новаць одъ величине као садашнѣ по талира аустрійско.

Да су сви жители прашки, пре него што су XII-га столећа уведени были у Прагу устави обштински, стояли подъ власти судів и коморника у цуди прашкой, то намъ доказую права нѣмачки населѣника у предграђу прашкомъ, коима е юшѣть краль Вратиславъ допустію, да имаю свога собственогъ судца. Брбо се говори у споменнику Боривоя II-га одъ године 1101-ве, и Собѣслава II-га одъ године 1178-ме, да населѣници нѣмачки Пражане предъ найвышега коморника, Пражани пакъ нѣмачке населѣнике предъ нѣювога судца имаю на судъ позывати. Изъ други опетъ споменника ясно смо увѣрени, да су се међу Пражане у XII-томъ столећу бродили, ако и многи властели и племићи, но ипакъ понайвыше люди служебни (*ministeriales*) и поданици. У повластияма *своіо* намастира чешки и моравски, кое їмъ е дао Премисль Отакаръ I-вый, чланакъ овай стои као некакавъ *locus communis*, а имено: „да се намастирскимъ поданицима истина на земальскимъ цудамъ суди, но све глобе, кое бы они платити имали кралѣвской хазни и званичницина, да плаћаю самымъ намастирима.“ Шта више, кое ми е и преко мѣре чудно, юшѣть и самый старый чешкій „редъ права земальскога“ овако говори у латинскомъ тексту:

„Item, omnes homines civium et aliorum clericorum, residentes in villis ubicunque, pro omnibus causis ad czudam terrae citari debent, et respondere in iudicio terrae, ac purgare se et alios actus judiciales facere, quemadmodum alii terrigenae

„Такође, сви люди поданици грађана и други свештеника, ма гдѣ по сели станавали, мораю се у свима парницама позвати на цуду земальску, и одговарати на суду земальскомъ, на томе се прати, и све друго, што на суду треба, чинити, како

in talibus facere consueverunt.“

су други жители по танимъ стварма дѣлати уобичаили.“

Већъ у XIV-томъ столећу, кадъ е „редъ“ тай списанъ, обичай е овай быо одъ давна застаріо. Зато се и у преводу чешкомъ чланакъ тай сасвимъ другче показуе, и то тако, како е наређено было у повластицама последњи Премисловаца; н. пр.

„Tuto znamenay, že lidí osedlých arcibiskupových aní klášterských šádný nemá k sídu zemskému pohoniti, lečby jim jejich vladaři doma nechtěli prawdy učiniti; pakliby kto pohнал, а úředníci klášterští nebo arcibiskopowi nebránili toho, tehbyli lidé mají sůzení býti, jako jiní zemenlné.“

„Овдѣ знай, да нико не може на судъ земальскій позвати ни еднога одъ арцибискуповы или намастирски поданика, осимъ кадъ имъ нѣови владари дома не бы хотѣли дати правицу; ако бы иѣ ко позвао, а зато ништа небы бранили намастирски или арцибискупови званичници, то да се суде ти люди као и други земляци.“

Досадашня свѣдочанства важе истина само о поданицима црквенимъ и градскимъ; о властелскимъ и племићскимъ уобште немамо ни еднога свѣдочанства, и зато о њима морамо судити само по аналогіи. Свакиѣ, ако само у руке узме макаръ и доцнѣ земальске уредбе чешке, ласно ће увидити, да властели и племићи чешки сами за себе нису имали никакве заглавно - судейске власти надъ своима поданицима. Заглавний судъ (porpawa Criminalgerichtsbartleit), одъ како е, свагда е у Чешкой быо *кратескиѣ* (regale). Ако е овай судъ и имао гдѣкои властелинѣ чешкиѣ, то се е збыти могло само по

сили особитога кралѣвскога подареня, и то тѣмъ у XIII-томъ и XIV-томъ столећу, кадъ е низвергнутъ быо старый градскій или жупный уставъ. Да е то тако, нити ко сумня, нити сумняти може. Што се нижега суда (jurisdictio) тиче, тай намъ јошть до сада нѣ довольно познать. Поданици црквены и на-мастирски добара до после Отакара I-га завысили су одъ свои окружны судовъ; а за друге не знамо ништа. Одъ времена Карла IV-га, кадъ е онай старый уставъ чешскій коначно пропао, налазимо много споменика, у којима властели чешки своя пре тога собствена иманя (allodia) предаю кралю као племићску завысность (feudum nobile): и за то су уобште добывали одъ краля право, да могу судити своимъ людма. После Карла IV-га властели чешки уживали су сви таково ниже судейско право. А есу ли ту власть имали они и пре нѣга, и у колико, опредѣлити нисмо у станю.

Ако можемо судити изъ аналогіе закона сръбски, то су сръбски властели свагда имали надъ своимъ поданицима право нижега суда; еръ ту читамо:

„§. 102. Ђше ех отро-
ци, да се сѣдетъ предъ ско-
нимъ годѣи, како любеть за
скою дльгоке: а за цареке
да гредуть предъ судиѣ за
крѣкѣ, за краждѣ, за тати,
за гвсарѣ, и за прѣмѣ (30)
людскій.

„§. 102. Ако су не-
вольни поданици, то да
се суде предъ своимъ го-
сподарима, како ѣмѣ дра-
го за свое дугове; а за
цареве да иду предъ су-
дѣ, т. е. за крѣкѣ, за уби-
ство, за крађу, за раз-
бойништво и за прѣмѣ
людскій.“

(30) Смыслю ове рѣчи нѣ добро познать. *)

*) По свой припадци быѣе насилна отмѣца или крађа людѣи. А Вођански у своемъ преводу исхода овога дѣла (Москва, 1846. стр. 18.) каже: „Мени се чини, да то значи ятство (аташтво), т. е. сакриванѣ туђи поданика кодъ себе.“

Преводитель.

И овдѣ се дакле јасно види, да е о глави судіо царъ, (было е *regale*), ерѣ веће злочинство называ се дугомъ царскимъ, на судъ царскій спадаюће. И у Србін у свакој „области“ царъ е поставляе судіе съ другима званичницима; а осимъ тога јоштѣ е ту было и судіа дворскій, подобанъ чешкоме „*iudex curiae*“, пре половине XIII-га столећа (или пре узвышенія прашкога суда за найвышній у земљи). О судовима, надлежателству и судіима земальскимъ у законнику душановомъ говоре §§. 12, 34, 102, 106, 109, 129, 147, 162, 163, 168, 170 — 175., 181, 182, 185, а о теранію парнице или судоводству особито §§. 56 — 62, 85, 103, 161 — 164, и 167. У свему томе много се налази сугласія међу старима обичајма чешкими и србскими, но кое мы овдѣ подробно набранти не можемо. И овдѣ се показуе разлика између великога и мањѣга суда (§. 129. „сздове мали и велици“). Судіа србскій дужанъ е быо свой судъ водити писмено и парничарима давати изводе изъ протокола свога (§. 162. и 163.), као што се то чинило и при земальскимъ судовима у Чешкой. Позове л' се неко киме на судъ, то тай пре нів смѣо супарника свога чимъ другимъ окривити. докѣ самъ себе не оправда (§. 161., а у кнѣзи радославльвой §. 88. и 89.). И тужба нів се већъ могла рѣшавати, докѣ е годъ парница траяла, но морала се само прва тужба пресудути, а не и доцнѣя (§. 167.), кое е у стары Чеха бывало такође главно правило. Србски „*пристави*“⁽³¹⁾ (о нѣма е рѣчь у §§. 56, 62, 103, 106, 107, 162, 164, 172, 187.) тимъ су различни

(31) Оваковий званичникъ, шта више и само ово име нѣгово находи се и у законника угарскимъ. То е быо човекъ судін придружень, да поможе судити, и да изврши оно, што е сужено, кадѣ му судіа заповѣди. Тако се латински зове *pristaldus*. Види *Decretum Colom lib. 1. Cap. 28. 29. 30. 31.*

одъ чешки „коморника, bedelli“, што нису были само посланци суда или служители правительства, но заедно и агенти и заступници парничара, а чешки коморници то были нису смѣли. Посланный званичникъ правительственногъ надлежательства (приставъ, коморникъ), кою е имао объявити *погонъ* (позывъ на судъ), дужанъ е было у Чешкой имати при себи печать земальскій свога надлежательства; у Србїи, ако е требало на судъ позывати „великога властелина“, приставъ дужанъ е было показати му особито писмо (позывъ) надлежательства, а за остале племиће доволянъ е было и самъ печать надлежательства (§. 58.). Тужитель не дође ли на опредѣльный рокъ, то е изгубіо парницу (§. 60.). Осимъ тога судїя србскій морао е у извѣстно време ићи по области своіой, да сиротињи правду суди (§§. 108, 173.); то исто, баремъ у найдавніа времена, было е и у Чешкой.

Редъ, кои се пазіо при „погону“ (позываню на судъ, *citatio, Ladung vor Gericht*) у старомъ праву чешкомъ много веће мѣсто заузима, него у србскомъ. И сама та стваръ у среднѣмъ вѣку, кадъ су многи властели, сѣдећи у своимъ тврдыма градовима, кадкада и читавой држави пркосити усуђивали се, далеко е тежа и важнїа была него данасъ; слѣдователно и долазакъ на рочиште было е и тежїй и важнїи. Да бы се свака смутня у той прилици избѣгла, налагали су іошть закони кунрадови, ⁽³²⁾ да

(32) Nullus camerarius citet aliquem, nisi certo cum testimonio eorum, quorum interest, et nominatim quilibet eorum debet ducere castellani nuntium et alium iudicis; iussuper duos probos viros de circumsedentibus villis; et si camerarius vadit ipse secundus aut tertius sine nuntiis beneficiatorum, si interficitur, nihil de eo respondeatur. (На еданъ коморникъ да не позыва кога на судъ, осимъ са извѣстными свѣдоцанствомъ оны, кои се тиче, а имено свакій одъ нѣхъ има (собойъ)

коморникъ (правительственный служитель при суду, *pedell*) никада не смѣ самъ ићи, да кога на судъ зове, него су га увѣкъ морали пратити и съ њиме ићи посланици суларника, жупана и судіе, а наипосле баремъ два „осада“ (свѣдока изъ сусѣдства), тако, да не само онъ одъ опасности живота сачуванъ буде, него и да не бы нико могао затаити законый позывъ. Такове *осаде*, достовѣрне люде, морало е слати за свѣдоке свако село на захтѣванъ власти у све судейске комисіе, како смо већ напредъ и при своду напоменули. Дужность ова, слати осаде на судоводство, сматрала се као бreme, кога су люди гледали да се опросте; зато налази-мо имети осада готово само у повластицама, ослобођаваюћимъ одъ њи, н. пр.

„1222, m. Mart. —
Nec ullus camerarius du-
cat aliquem pauperem ec-
clesiae Brevnovensis in te-
stimonium ad citan-
dum aliquos homi-
nes, quod ozzada vo-
catur.“

„1222. м. Март. Ни-
ти ником коморникъ да
води (собомъ) каквога си-
ромаха цркве бревновске
да свѣдочи, како е
онъ неке люде на
судъ позывао, што
се осада зове.“

„1236, s. d. — Ca-
merarii nostrae curiae ho-
mines (in villa Lubeznic)
in testimonium cau-
sae citatoriae, quod
vulgariter dicitur ossa-

„1236. — Коморници
наше куріе, кадъ су ко-
га на судъ позыва-
ли, собомъ су водили лю-
де (изъ села Любезника),
да свѣдоче, што се

повести посланика жупанова и јошть еднога судіева; осмиъ
тога и два поштена човека изъ околны села; ако ли комор-
никъ отиде са однимъ јошть или двонцомъ людій, а безъ
посланика надлежательствены, па га убию, нико за њѣга од-
говарати неће.)

da, secum trahebant, et ejusdem villae incolae super hiis graviter opprimebant.“

„1249., 23. Jul. — Nul-
lus camerarius aliquem
pauperem ducat in testi-
monium ad citandum
alios homines, quod
vocatur ozzada, nisi ad
proximam villam alicujus
ecclesiae suae ad castrum
pertinentem.“

„1284., 6. Mart. — E-
osdem fratres et ipsorum
homines de gratia eximi-
mus speciali, ut de bonis
suis ad iudicium, beneficia-
riorum vel camerariorum,
videlicet bedellorum, reg-
ninostri aut quorumcun-
que aliorum requisitionem
sive mandatum, homi-
nem, qui vulgauer o z-
zada dicitur, dare vel
mittere perpetuo nullo mo-
do teneantur.“

„1291., 23. Jul. — Vil-
lam Pobor et curiam — a
praestatione et missione
nuntii sive testis, qui
ozzada in vulgari dicitur,
— redimus absolutos,

просто зове осада, а
истогъ села жителѣтимъ
су много обтережавали.“

„1249., 23. Юл. — Ни
еданъ коморникъ да нево-
ди каквога сиромаша по-
ради свѣдочбе, како
е позывао друге лю-
де на судъ, што се о-
сада зове, осимъ у кое
оближнѣ село свое цркве,
кое бы подъ градъ спа-
дало.“

„1284., 6. Марта. —
Изъ особитога благово-
лѣня ослобожавамо исту
браћу и нѣковѣ люде, да
са свои добара на захтѣ-
ванѣ судіа, званичника
или коморника, т. е. по-
сланика кралѣвства на-
шега, или макаръ на чіе
друго захтѣванѣ или за-
повѣсть, нису дужни чо-
века, кои се обично
осада зове, никада и
никако дати или послати.“

„1291., 23. Юл. —
Село Поборъ и курію
разрѣшавамо, да не мо-
раю давати и слати по-
сланика или свѣдока,
кои се просто осада

prohibentes, ne — a nostris et terrae iustitiariis quibilibet — de cetero requiratur.“

называѣтъ, и забранюемо, да у напредѣтъ нами и земальски судѣя такового више не изискую.“

„1292., 10. Jan. —

Nos curias et bona ac homines ipsorum, quos habent in Gurzimensi circuitu sive provincia, universos et singulos a praestatione nuntii publici sive testis, qui vulgariter ozzada dicitur, gratiose perpetuo reddimus absolutos.“

„1292., 10. Ян. — Ку-

риѣ и добра и люде нѣюве, кое имаю у куримскомъ окружю или покраини, све и поедине милостиво за свагда разрѣшавамо одъ даваня явнога посланика или свѣдока, кои се просто зове озада.“

Ова наредба о *осадама* чини намъ се да показуѣ, да ѣ явностъ играла велико коло (ролу) при судейскомъ поступку у стары Чеха, и да ѣ она судоводству давала закону силу. Но ако и неможемо посумняти, да су славенске *осаде* и туђи *ассизи* (assissy) по етимологѣи еднога имена, и ако се у нечемъ међу собомъ слажу, опетъ мыслити можемо, да су различне, особито кадъ уважимо што ниже долази.

7. ПОРОТА, ПОРОТЦИ. ПОМОЊНИЦИ, ОЧИСТНИЦИ. СЛИБНЫЙ СУДЪ.

О овой, за старославенско право преважной ствари, чуймо найпре саме рѣчи закона душановы:

§. 150. „Покеленим царско. Ѣ нима да ксть порота и за много и за мало. За келико дѣло да сѣйд поротци, а за помьшим

§. 150. „Заповѣсть царска. Одъ сада да буде порота и за велике и за мале ствари. У великомъ дѣлу да има 24. по-

ротца, у поманѣмъ 12., а у маломъ 6., но да не буде међу њима ни сродника ни јавнога непријатеља. И ови поротци да не сму никога помирити, него или нека га оправдају или окриве. И да се свака порота држи у цркви, и свештеникъ у одежди да њ љ закуне. И у пороти на коју се страну већина закуне, или коме већина за право да, томе да се вѣруе.“

§. 151. „Како е быо законъ у дѣде царевогъ, у светога краля, тако и сада да су великимъ властелима велики властели поротци, срединымъ люда напротивъ нѣюва дружина, а осталымъ опетъ нѣюва дружина да су поротци.“

§. 152. „Иновѣрци-ма (туђинцима) и трговцима да су поротци по-ловица Срби, а полови-на одъ њиове дружине по закону царевомъ.“

(33) Стефана Милутина ; живіо в одъ год. 1275 — 1321.

не 1700. нема на тима мѣстима рѣчи порота, *поротци*, него свуда наводи *судѣ*, *судіа*. Съ параграфомъ 151-вымъ свршує се, како смо горе рекли, онай старый рукописъ, а §. 152-гій и сви остави читаю се само у рукопису одъ године 1700. Но овай и далѣ свуда говори судіа у мѣсто „*поротци*“, што доказує, да є она рѣчь изворна и стара была, да є є писатель изъ незнаня са познатіомъ „*судіа*“ замѣнио, и да є на томъ мѣсту изъ несмотрености заостала и сачувана. То смо примѣтити морали, да насъ не бы §. 153-ій смео, будући именує само *судіа*, ако ту управо о *судіама* и нїє рѣчь, него о *поротцима*.

§. 153. „Кон се съ-
днѣ клнѣ, та и ѡправе
оного по законѣ, и ако се
по томъ ѡправе ѡбратѣ
оуспѣхъ истинно на оного,
него съ ѡправили съднѣ:
кращѣ по тысящи перперъ,
а потомъ да нису те съ-
днѣ вѣроваме, ни да се
нѣ одъ нѣхъ ни мѣжи ни
жени.“

§. 153. „Кон се су-
дїа (поротци) закону, на
онда некога по закону
оправдаю, и ако се по
томъ оправданю наѣе
истиный доказъ на оного,
кога су оправдали порот-
ци, да узме царъ одъ ти
поротаца вражду (т. е.
заглавну глобу) по хил-
ду перпера⁽³⁴⁾, а после
тога да се тима поротци-
ма невѣрує и да се предъ
нѣма нико више и не
жени и не удає.“

Осимъ овы параграфа у душановомъ законни-
ку јошть у §. 105-томъ 132-гомъ и 160-томъ гово-
ри се о *пороти*, ков ѣе излишно быти овдѣ на-
водити. Нису ли и тако §-и 150-тый 153-ій до-
ста ясно показали и обяснили стварь? А сувишно
бы было више доказивати оно, што є већъ бѣло-

(34) Тако су се звали ондашњи дукати.

Преводитель.

дано и очевидно, т. е. да се ту говори о *пороти* или иначе о суду присежны, заклеты. Рѣчь *рота* значи *присега*, заклетьа, и налази се у старимъ писмима свою славенски народа, у правди руской, у иньизи радославльвой, у старочешкомъ реду земальскога права и т. т. *Порога* дакле по рѣчи в *судъ по роти*, (23) т. е. по присеги, заклетьи, судъ присежничкій, за заклетьничкій, trial by jury, *Geſchwornengericht*. Да в дакле некада у Срба было таковога суда, ни найманѣ сумнѣ нема.

Друго в сасвимъ пытанѣ, есу ли стари Чеси познавали *пороту*, и е ли кодъ нѣи была у обычаю. Тако ясны, изворны и свѣтлы доказа, као Срби, немаю Чеси. Ако в заоста у старимъ споменицима чешкимъ и говоръ о томе, да се неколико лица закуну предъ судомъ, да бы кога оправдали, то се ту обично не разумѣваю *поротци* (*Geſchworne*, заклетьници), него тако названи *помоћници* или *очистици* (*Eidesſtetter*). Међу поротцима и помоћницима у ствари в разлика, али иймъ се изворный некій саюзъ одрѣћи не може. Обои су се бирали изъ реда тераюћи се или одъ людѣи нѣима равны, а притомъ независно одъ правительства или владе земальске: али они су были и свѣдоци и судіе скупа, ови пакъ ни-

(35) Вођански оvdѣ примѣчава (Москва, 1846. стр. 21.): „Отъ рѣчу, откуда ротъ, ротитися, и пр.“ И заоста у приморю сръбскомъ и у Босни говори се рѣти (рећи). Па ямачно рѣчь *рота*, ротити се и т. д. долази одъ рѣти. Поротци пакъ были су таковы люди, кон сами небы ништа управо знали, него бы само, судећи по преѣшнѣмъ начину живота когга обтуженога, допуштали му, да се на свое рѣчи закуне, па бы и они ову нѣгову заклетьву своіомъ ил' потвердили, ил' уништили, т. е. или бы показали, да в обтуженный правъ и да се право заклео, ил' сасинѣмъ противно. И оvdѣ, као што се види, заклетьа нѣгова рѣшава.

Преводитель.

шта друго. него само свѣдоци; што су они рекли, то е была пресуда и коначно рѣшеніѣ цѣле распри; а ови што су казали, то е текъ быо доказъ судейскій или средство свѣдочбе (Mittelsmittel, Beweismittel), по комъ е текъ другій судіѣ пресуду изрицао. Обичай очистника често су такође имали и германски народи но поротаца никако, изузимајући едине Англосасе у Англии. (36)

(36) „И тако, где коше принадлежи частъ и слава о принозъ и савршеностъ основанію суда присежны, славенскіѣ, а не германскіѣ или романскіѣ народина! Писателѣя послѣдній обон народа давно су се старали, да пронађу и опредѣле постанакъ присежника. После многогодишнихъ, и башъ добрихъ, савѣстныхъ и точныхъ испытыванія, немогаше ѿ наћи кодъ себе, у своѣмъ народу, исповѣдајући искрено, да судъ присежны сасвимъ противословнъ свему староме начину живота и понятіѣма предака нѣювы, и никомъ начиномъ не може се извести изъ природе нѣюве, и по томе на нѣга сматрати вая, као на елементаръ туђъ, узетъ са стране, но само се не зна одъ кога имено. То признаю текође и англински правдознаоци, кон, называјући га англосакскіѣ, говоре, да га никако савединити не могу са осталима уредбама свога народа, и по томе издаю га за пришелца, кон е са стране къ ѿнима дошао. Доказавши, да су присежники имали Срби, кон, разумѣ се, никако ѿ пренести нису могли въ Англосаксима, кон су ѿишъ свакоако страни были, нити су ѿи познавали, па увѣривши се, да су сръбски поротци стари цѣловальници руски (одъ цѣлванія крста при заклети, присеги, пороти), ясно се вида, да тай народъ, кон е быће дао суду присежны, были су наши предци, племя славенско. Но врешеномъ е ошъ кодъ нѣхъ, у свѣдѣству разны неугодны обстоятелства, мало по мало, изчезао и сачувао се само кодъ Англезъ, кон су га потѣмъ, на очи наше, предали Французина и Нѣмцима. Али не играю само у душановомъ законнику тако важно коло поротци и порота; не давно пронађеный винодолскій законъ „(одъ Винодола, саставляющаго предѣлъ еданъ приноря хрватскога, межу градовима Сеньомъ и Рѣкомъ), писаный глаголитскимъ словима на чергаменту год. 1280-те, следовательно прѣвазвладѣскій старину самоако душанова законни-

Слѣдуюћа мѣста у књижи радосавлѣвой оче-
видно говоре само о помоћницима или очистици-
ма (Eideshelfer).

§. 68. „Zplena brá- §. 68. „Одъ плѣна
wo se zpravili zemským (крађе) опрати се да има

ка и уступаюћий у њој само одной русской правды, такође
на неколико мѣста спомиње о роти и ротницима (по-
роти и поротницима или поротцима).“*) Примѣта Осипа
Боѣанскога. Вид. „Сравненіе законовъ царя Стефана Душа-
на Сербскаго съ древнѣйшими земскими постановленіями Че-
ховъ.“ Москва, 1896. стр. 21—22.

- *) Кон се жели упознати са овимъ преважнимъ споменикомъ
старославенскога законодавства, нека погледа у трећу књи-
гу Кола (Članci za literaturu, umjetnost i narodni život.
Zagreb. 1893. стр. 50. — 97.) Но да бы га наши читатели
колико толико познали, а скупа се и увѣрили о истини гор-
ньи боѣансковы рѣчѣй, стављамъ овдѣ неке параграфе изъ
њѣга, кои ће скупа и показати, како су душанови закони и
са овима сродни.

У оригиналу (глаголитскимъ
словима):

Чита се:

„§. 10. И ошѣ одтадбе
од мошуне нот жита пожганіа
ко стои на пољу под сена взе-
та нвастогу вноћи одтога учине-
на има се од присеѣи само шест
и нима нинти от говорника тат
през воле двора нишѣ нанне он
ки присеѣи нма наѣди по рот
нике како боле море наконх
неморе нинти присези он сам
вола они колико крат присеѣи
имаю.“

„§. 10. Иошѣ одъ тадбе,
одъ мошуне и одъ жита пожга-
нѣ, ко стои на пољу, и одъ се-
на взета (и) на стогу въ ноћи,
ако буде пра одъ тога учи-
нѣна, нма се одприсеѣи само
шестъ. И нима нинти одговор-
ника татъ презъ волѣ двора:
нишѣ нанѣ онъ, ки присеѣи н-
ма, наѣди поротнике како
болѣ море, и ако ихъ неморе
нинти, присези онъ самъ, вола
они толико кратъ присеѣи имаю.“

обяснѣно:

„§. 10. Иошѣ о крађи, о мошунѣ (?) и о палѣвинѣ жита, ко-
на пољу стоя, и о сѣну, узетомъ ноћу на стогу. Ако се парница
о томе подигне, имаю се шесторо одклетѣ (одприсеѣи), т. е. обу-

právem, jemuž winu dávají, samému třetímu⁽³⁷⁾; судомъ, онаѣ, кога окривале byloliby pravějšě, aby люю, самотрећій; но ако pówod přísáhl napřed z се нађе за правіе, да тусwe škody, tehdy právo житель найпре заклетву byloby odpowídači odpři положи о своіой шитети, sieci se; potom za wodu онда ће быти право, да dwa pomocniki odpřisiez- се обтуженъ одкуне, а

женый и съ кыише петъ помощника. И противъ волѣ двора не смѣ крадльвацъ имати бранителя (одвѣтника, адвоката): но ништа манѣ онъ, кон се заклети има, нека нађе по ротинке како болѣ може, а ако іѣ добыти не може, да се закуне онъ самъ только пута, колико бы се и они нмалк заклети.“

„§. 64. Ошће ако ки по- каже крвѣ кошуе учинена зазлу волю она крвѣ муе верована, ништар манѣ има с роту потвердити ако нису онде сведоци.“

„§. 64. Јошће ако ки по- каже крвѣ, ко му е учинѣна за злу волю, она крвѣ му е верована, ништарманѣ има съ роту потврдити, ако нису онде сведоци.“

О б я с а н ѣ о :

„Јоштѣ, ако кон покаже крвѣ, коя му е пизмомъ учинѣна (т. е. да му е когодѣ убивѣнъ), та крвѣ му се вѣруе, но ништа манѣ има ротомъ (заклетвомъ) потврдити, ако нема свѣдока.“

Г. Боѣанскій у истој наведеној прихѣтби далѣ се е обећао, у кою књигу „Чтеній въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей Россійскихъ“ ставити цѣлый тай законъ винодолскій, са особитою своєю расправомъ. Б ли онъ то већѣ учиніо, ни самъ дознати могао. Добро бы пакъ было, да когодѣ и одъ насъ тай драгоцѣный споменикъ старине славенске испита, критично претресе и опише. Можда љу и самъ то покушати.

Преводацъ.

- (37) Овај обичај и изразъ: самотрећій, самотчетвртый и т. д. находи се у свима старинъ законима славенскимъ, а одтуда е прешао и у угарске законе. Ондѣ се латински каже: *jugare se duodecimo, se vigesimo quinto, sequinquagesimo*. (Види Part. II. tit. 32. §. 8. Part. III. tit. 17.) Одтуда се види, да е славенскій живаль нмао великій утицај на угарскій уставъ.

Преводацъ.

ta, že je newinen, z ně-
hož popřisížen.“

по томе и два помоћни-
ка нѣгова на воду да се
закуну, да е онъ у томе
невинъ, збогъ чега се е
морао заклети.“

„§. 71. Z ohně prá-
vo se zprawiti, komuž wi-
nu dawaju, samému sed-
mému; ale byloliby pra-
vějše, původ zapřísiez na-
před swu škodu, tehda ot-
povíděač odpřísiež se ta-
ké, a za šlezo šest po-
mocníkŏw odpřísiežte, že
newinen.“

§. 71. „Опрати се,
да нѣ пожаръ проузро-
ковао, да е право оногъ,
кои се окривлюе, само-
седмome; но ако се нађе
за правѣ, да се тужитель
најпре закуне о својој
штети, онда и обтуженъ
мора се заклети, и шесть
нѣговы помоћника мораю
се на гвожђе заклети, да
е невинъ.“

Помоћници такви јошть су крозъ цѣло XV-
то и XVI-то столеће у Чешкой употребљавани бы-
ли, о чему довољно свѣдоче многи изводи изъ ста-
ры закона земальски о судоводству, да и сама уста-
новљѣња земальска. Осимъ обичне заклетве помоћ-
ника, налазе се у старочешкимъ споменицима и дру-
ге, и то такове, које изъ реда и поредка ове изила-
ле и много налице на пороту.

Тако пре свега у наредби сабора чешкога за
краља Премисла Отакара II-га читамо о кованю фя-
личны новаца: ако се на кога властелина, или вой-
ника, или племића, или грађанина подозрева, да су
са нѣговымъ знанѣмъ или на нѣговомъ добру фя-
лични новци ковани, то ће се, седморица нѣму рав-
ны, т. е. властели за властелина, војници за вой-
ника, грађани за грађанина заклети, да е то истина:
па сваки таковий (безъ далѣга правдана) тимъ е

осуђенъ, и кралю главомъ и добромъ своимъ плаћа (28). Ту свѣдоци ови заоста су заедно и судиѣ, и што они рекну, то ѣ коначанъ судъ. Такође се изъ овога примѣра може видѣти, како порота нѣ могла бити на штету регалности суда, т. е. да заглавный судъ остане кралѣвскій (regale).

- (38) Quod si fama forsau aut suspicio haberetur, seu comperiretur aliquo modo, in bonis seu hereditate alicujus baronis falsam monetari pecuniam, vel aliqua alia falsitas exerceri, ille baro, in ejus bonis hujusmodi falsitas diceretur, per septem barones sibi compares debet convinci, qui jurati deponent, quod in bonis ejus id scelus fuerit perpetratum; et tunc, postquam illi septem juraverunt contra ipsum, statim de persona et bonis omnibus ipsius convicti, tamquam jam damnati, disponemus et faciemus nostrae potestatis exequentes officium, pro nostrae arbitrio voluntatis. Quod si miles vel alicujus baronis servus de falsitatis crimine suspectus habitus fuerit, et ejusmodi reus sceleris impetatur per septem viros, etiam in conditione ipsis accusatus aequales, sive miles accusatus fuerit, sive servus, qui quidem viri etiam de veritate dicenda juraverint, convinci debet etc. Eodem jure valituro in cive quolibet etc. (Ако бы се чуло, или посумнило, или пронашло каквогодъ, да се на банѣтнин или ѣмнино коѣга властелина фаличнѣ новци кую, или какѣва друга фаличностъ чини, онай властелинѣ, на чинѣ добриѣ такоѣва фаличностъ се покаже, одъ седамъ властела себи равни мора да се осуди, кон ѣе заклетву положити, да се на добриѣ нѣговинѣ такоѣво зло учинило; и онда, кадъ се та седморица закупу противъ нѣга, одна ѣмо съ лицѣмъ нѣговинѣ и са свина добриѣ нѣговина, као веѣъ осуђеноѣ, извршиваюѣи дужностъ наше власти, расположити и учинити по нашемъ благопроизволѣню. Ако пакъ воиникъ, или коѣга властелина служитель за кривцу фаличѣн у подозрѣнѣ падѣе, кривацъ такоѣго злочинства неѣа се суди одъ седамъ людѣй, кон су такође одинаѣ по станю са онымъ обтуженымъ, быо обтуженыѣ воиникъ или слуга; и ови люди кадъ се закупу, да су истиѣну рекли, онай ѣе се одна осудити и т. д. Овай законъ ѣажѣ и за свакоѣга графавина и т. д.) Цѣлый овай саборъ видѣ у часопису чешкоѣ музеума год. 1831. III. стр. 321.— 325.

Манѣ яснѣи, но по нашемъ мнѣнію важнѣи и знаменитѣи доказъ о некадашней пороти у Чеха, налази се у законима кунрадовимъ подъ овимъ рѣчма:

„Nullus zok (°) aliquem accuset, nisi certo sub testimonio vicinorum constet de damno; et si fuerit zok convictus testimonio fori communis, lapidetur.

„Ни еданъ зокъ да не тужи кога, осимъ ако се штета истинитымъ свѣдочанствомъ сусѣда докаже; и буде ли зокъ у бѣженъ свѣдочанствомъ общинскога суда, да се каменѣмъ побіе “

Овај commune forum (общинскій судъ) мы ничимъ другимъ него *порогомъ* объяснить не умѣмо. Други судовъ старый вѣкъ Чеха заиста познавао нѣ, до само судейска надлежательства (цуде и поправе), власти кралѣвскомъ поставлѣна, о коима смо веѣтъ говорили, или тако названный „slubný saud“ (slubný súd, произвольный, изравнательный, примирительный, „полюбовный“ судъ, arbitragio, *Wistrag*, *Schiedgericht*?). На овомъ последнѣмъ свагда су се предузимале само мале ствари, не пакъ велике парнище, или заглавне кривице. (40) По овоме дакле „forum commune“ не може се ни подъ судейскимъ

(39) Зокъ не реѣи одного рода или чина, реда или станя, *cinec Standes*, единакъ. Преводитель.

(40) Illud etiam, quod dicitur *slubný súd*, habeant inter se libere et absolute; scil. de capra et ove, et ceteris hujusmodi, praeter vaccam, bovem et equum, ceteraque majora. т. е. „И око, што се zove слубный судъ, нека нмаю меѣу собомъ слободно; т. е. о кози и овци, и другима овымъ подобнима, осимъ краве, кола и коня, и осталь веѣи.“ — Кунрадови закони моравски, потврѣни године 1237-го, ар. Dobner I. c. pag. 479.

надлежателствима, ни подъ сличнымъ судомъ разумѣти; ерь се ово обое подъ другимъ именима у истомъ споменику наводи. Редовни, правительствомъ поставлѣни судіе само су судили, а нису свѣдочили; а судъ сличный нѣ могао никога на смръть осудити. Рѣчи „convictus testimonio“ не могу се узети за судъ и судіе обичне: него за поротце; и „forum commune“ тимъ се манѣ на оне протегнути може, чимъ се више предъ очима имати мора, што смо горе казали, да су судови у Чешкой држани были за regale.

У чешкомъ праву ловачкомъ стари судејски обичаи дуже су се задржали, ⁽⁴¹⁾ него у другимъ законама и уредбама земальскимъ. У осталомъ и *Majestas Carolina* подъ раздѣлкомъ 49-тымъ и 51-вымъ іоуштъ в неке трагове старе пороте у томъ предмету сачувала, сама при томъ позываюћи се на старе обичае. ⁽⁴²⁾ Говори се пакъ тамо:

„Kdyžby mezi kým o jeho lesy a o naše meze swár stal a strhl, tedy od nás powoláno má býti devět hajných nebo služebníkůw, a s druhé strany dewět panoší nebo vládyk, a před wladařem nebo lowčím toho kraje při-	„Кадъ бы између ко-га о међама нѣгове и наше шуме распра се родила, онда мы да позовемо деветъ шумара или служителя, а друга страна да позове деветъ племића и то предъ влада-ра или ловачкога погла-
---	---

(41) За прииѣръ служи такође и бухловско право ловачко, о комъ ћемо на другомъ мѣсту обширније говорити.

(42) *Morem priscum spetialiter etiam in hoc imitantes* (старый обичай и у томъ подражавајући) — говори о томъ *Majestas Carolina*, rubr. 49, pag. 21. Будући в латинскій текстъ тога раздѣла у бшнна пошваренъ, наводимо га овдѣ у преводу чешкомъ по староме рукопису чешкога музеума.

wolajcie k tomu jednoho
 neb dwa rytieře a t. d. Pak-
 li tak snad nemohlo doko-
 náno býti, ale z těch de-
 wietí tříe naši a trie toho
 našeho súpeře wybráni
 (wid'te) losem, — a ti mají
 přísahú ty meze, hranice
 a kopce učiniti, a to os-
 wědčiti a t. d. (Super du-
 biis causae, jurati prius,
 ferant testimonium verita-
 ti etc.“

вара онога окружя, и да
 позову къ томе еднога
 или два ритера, и т. д.
 Ако се пакъ можда не бы
 могла стварь овако свр-
 шити, онда одъ оны де-
 веть да се изберу трои-
 ца наша, а троица одъ
 нашего супарника коц-
 комъ (жребіемъ), и ови
 после подъ заклетвомъ
 да имаю те меже, границе
 и умке направити и то
 посвѣдожити и т. д. (О
 сумняма распре нека най-
 пре заклетн даду правед-
 но свѣдожанство и т. д.)“

Овоме подобный обычай обширно се описуе у
 реду права земальскога, §. 66-тый, овако :

„Kdyžby kto komu
 dědinu držal, a on jej chtěl
 pohoniti a t. d. Tehdy po-
 honý před žalobú má žá-
 dati polowici pánów, kte-
 říž w súdě sedie, a pówod
 druhu polowici k swei ra-
 dě, a ti jim mají k jich ra-
 dě vydání býti. A když
 pówod žalobu prowede,
 má mieti dewět swědków
 k zemi usedlých, jižto mají
 swobodné dědiny sobě ku
 pomoci, a těch mají byti
 tříe z toho kraje, ježto ty

„Кады бы когодъ не-
 чію баштину држао, и о-
 вай бы га хотѣо тужити
 и т. д., онда тужень пре
 тужбе мора искати поло-
 вину господе, коя у суду
 сѣде, а тужитель другу
 половиу себе за савѣтъ,
 и ти да їмъ буду за ны-
 овъ савѣтъ издани. А
 кады тужитель тужбу
 предложи, мора имати де-
 веть свѣдока, настанѣны
 у земли, кои имаю сло-
 бодне баштине, за свою

dědiny zaležíe, nebo jich wiece. Tehdy pohnaný má otwrei dwa z těch dewieti, kteráž chce, a sedm jich má ostati k swědectví; pahli to zmešká do žaloby, tehdy po žalobě nemóž nižádného z nich otwrci. A ti svědci, bud'jich dewět nebo sedm, mají hotowi všickni byti ku přísaze a do kaply a t. d. Tu pohnaný, chceli na těch swědciech dosti mieti, má dočekati jich přizahu, a z nich z všech tri zwoliti, jižto mají přísahati. Pakli chce, — mož také jmieti swých sedm swědków, jižtoby z nich tři proti pówodu i proti jeho swědkóm měli přsieci,“ a t. d.

помошь, а одъ овы мораю быти троица изъ онога края, у комъ те баштине леже, или и више ны. Онда обтужень има одъ ти деветъ свѣдока одбацити двоицу, кое хоће а седморица имаю остати за свѣдочбу; но ако то пропусти до тужбе, онда после тужбе не може ни еднога више између ны одбацити. А ти свѣдоци, было ны деветъ или седамъ, имаю сви быти готови на заклетву и у цркву и т. д. Онда обтужень, ако в съ онимъ свѣдоцима задовольанъ, има чекати нѣгову заклетву, и одъ свию ны троицу избрати, кои ће се заклети. Ако ли хоће, може и онъ имати свои седамъ свѣдока, одъ кои троица могли бы се заклети противу тужителя и нѣговы свѣдока,“ ит.д.

Сами признаемо, да свѣдоци, у последнѣмъ примѣру споменути, нису поротци (Geschworne), него помоћници (Eideshelfer). Но при свему томе налазе се заиста у истомъ примѣру околности, кое су при помоћницима иначе необичне, али при поротцима су значайне, као што е исключенъ неколико особа изъ броя свѣдока сугарниковы. И ове околности мы

се усуђуемо прогласити послѣднимъ траговима не-
кадашнѣ пороте у Чешкой.

У осталомъ и на то пажню обратити валя, да
е порота была само вышій степеть и као найваж-
нія форма судейскога обичая, кои е некада кодъ
Славена далеко разширень быо. Она е, то есть,
у великимъ стварма то исто, што слибный судъ у
маньимъ и незнатнимъ. На слибный судъ односе се
безъ сумнѣ рѣчи оне у споменнику одъ 25. Юлія
1222.: „Si homo accusatus, per honestos vicinos su-
os, fide eorum requisita, fuerit absolutus, curiae non
respondeat“ (т. е. „ако се човекъ обтужень, преко
поштены сусѣда свои, узевши нѣи подъ заклетву,
оправда, суду да не одговара“). Ово заиста разу-
мѣти валя о манѣ важнимъ парницама. И у душа-
новимъ законима такову разлику налазимо; што су
тамо *поротци* у стварма важнима, то су *душници*,
душевици ⁽⁴³⁾ (кои се одъ чешки *душника*, *animato-
res*, *proanimati* ⁽⁴⁴⁾ разликовати имаю) и *свѣдоци* у
распрама малима, н. пр.

„§. А за међе селми-
ские, да дадѣть обон, кои
ицѣ, свѣдоке, онѣ положи-
иъ и онѣ положениъ по зако-
нѣ, да иже рекѣтъ свѣдоци
дако да есть.“

„§. 81. А за међе
селячке (у распрама за
међе селяка) да даду о-
боица, кои траже свѣдо-
ке, еданѣ половину и дру-
гій половину по закону,
па како сврше свѣдоци,
тако да буде.“

(43) Поротци полагали су свакиъ путь заклетву; душници или ду-
шевици узимали су рѣчи свое на душу, а закланяти се ни-
су морали. Сравни §§. 77., 187. и 188. законника душанова.

(44) Покойный Добровскій е рекао, да су душници у Чеш-
кой называни были люди, кои ништа немаю, до свое душе;
но мы налазимо, да су ту мыслѣни поданици црквины до-
бара, люди, дани иѣиъ за душу, т. е. за покой душе, на за-
дужбинама живехи.

Разлика између ове наредбе и пороте стои само у томе, што овдѣ, као у ствари мањ важной, заклетве (rote) одъ свѣдока потребне нису биле. Душници пакъ у Срба были су то исто, што слибный судъ у Чеха, а по томе и порота, нѣювъ соггелatum, ни кодъ Чеха нѣ могла оскудѣвати.

8. ПРИБѢЖИШТА (Asyla).

По §§. 110-томъ и 111-томъ законика душанова, ако ко изъ каквога затвора утече, па стигне ли само у дворъ царевъ или патріарховъ, было е слободанъ.

Другче о томъ прописуе „редъ права земальскога“ у Чеха, кога рѣчи овдѣ и латински и у старо-чешкомъ преводу прилажемо :

„Notandum est, quod idem citatus, condemnatus jam in causa capitis, circa uxorem suam propriam et legitimam, cum per ejus brachia amplexatus fuerit vel fimbria ejus tectus, capi, interfici vel molestari aliququaliter per ipsum actorem nec per quampiam alium non debet.“	„Tuto znamenay, že ten pohnaný (a již odsauzený), kdyžby byl u své ženy oddane nalezen, a oam et jej objala anebo svůj rúchem přikryla, že ot nie nemá vzat býti, ani ktere žalosti trpěti.“
---	--

т. е.

„Овдѣ примѣти, ако се обтуженый и већъ на смръть осуђеный нађе кодъ свое законне жене, а она бы га загрлила или своіомъ хальиномъ прикрила, то се неима одъ нѣ узети, убити, нити га икако сме ожалостити ни тужитель, ни нико другиѣ.“

„Quidam vero dicunt, quod etiam circa sepulcrum	„A také kdyžby byl u brobu S. Wáclawa w
---	---

beati Wenceslai in eccle- Pražském kostele, anebo
sia Pragensi et coram re- přede královu českú, ta-
gina Boemiae si fuerit in- ké tu nemá wzat býti, ale
ventus, ob reverentiam ip- pokoje požití.“
sorum idem citatus non
debet etiam perturbari quo-
quomodo.“

т. е.

„Кадъ бы когодъ наѣнъ быо на гробу св. Вац-
лава у цркви прашкой или предъ краљицомъ чеш-
комъ, збогъ светинѣ нѣюве, тай се не смѣ везати,
и никако обеспокоити.“

9. СРЕДСТВА ДОКАЗА.

Средства доказа называемо она, коима в предъ
судомъ доказивала се кривица или невиность пар-
ничара. У стары Чеха было ихъ в неколико: *swod*
(сводъ, суочна ставка), *wdání* (предаванѣ), *listini* (до-
кументи, писма, грамоте), *swědkowé* (свѣдоци), *pří-
saħa* (присяга, заклетьва), *wzetí na wíru a duši* (узми-
нѣ на вѣру — савѣсть — и душу), *prawo sirotčí* (пра-
во сиротиньско) *sauboj* (двобой мечемъ или батиномъ),
woda a železo (вода и желѣзо). О своду, свѣдоци-
ма, заклетьви и очистницима веѣхъ смо говорили; о
предаваню на грабежъ види у часопису чешкога
музеума за год. 1835., IV., стр. 400. *Majestat Caro-
lina rubr. 125., §. 3.* Право сиротиньско ⁽⁴⁵⁾ есть
обычна заклетьва (на свою руку, т. е. безъ помоѣни-
ка), было то самымъ собомъ, или преко заступника.
Двобой или сукобъ, кои су закони допуштали, (теѣ,
ку), было в обычай изъ туѣинства у Чешку уведень,
и по кунрадовимъ законима съ почетка в само пре-

(45) Право сиротиньско (сирота) досуѣивало се в при людма пу-
нолѣтнимъ, и. пр. при опатима, у извѣстнимъ расправахъ и
случаихъ.

ма туђинцима употребљаванъ⁽⁴⁶⁾, ако е и доцније, особито у XIV. столећу, а међу рођенимъ Чесима преко мѣре уобичајно се было. Редъ права земаљскога описуе га врло обширно.

Судови божји, или *ordalie*, задржали су се у Чешкој одъ најстариј времена до после ћесара Карла IV-га. Къ њима е принадлежала *вода* и *жельзо* (гвожђе). При води морао е обтуженый неколико корака ући у дубоку рѣку; смути л' се, ил' устраши, то е изгубио парницу. Жельзо, као највишиј степенъ суда божјега, само е прописано было у тепскимъ кривницама.⁽⁴⁷⁾ У Чеха морао е обтуженый неко време или на усіяномъ жельзу (обично раонику) стояти, или два прста на њму држати, докъ прописану заклетву недоконча; у Срба (§§. 85., 105., 149.) морао е или усіяный котао рукомъ дирнути, или жельзо съ ватре предъ црквенимъ вратма узети, и у олтаръ га донети и на свету трапезу метнути.

10. ПРАВО БАШТИНСКО. БАШТИНА, ЖУПА. КРАИШТЕ.

О баштинама и баштинскомъ праву наређуе србскій законъ како слѣдуе:

„§. 40. Властеле и „§. 40. Властели и вла-
властелинѹци, иже се оврт- стеличићи, кои се находе

(46) *Duellum*, quod in vulgari dicitur *kij*, non habeant nisi ad extraneos. (Дзобой, што се просто зове батина (буца), да немаю, но само према туђинцима.)

(47) Редъ права земаљскога говори о томъ: „*Credo quod jus recipiendi candens ferrum plus fuit institutum propter terrorem et poenam, quam propter aliquam temptationem Dei, ut a talibus (criminibus) eo perterriti facilius cessarent.*“ Чешки: „a to jest ustaveno pro strach, aby sie násilí tiém méně dávalo.“ т. е. „Ово е установљено страха ради, да бы се насиліе тимъ мањ чинило.“

таю ѹ дрѣжане моиѹ, Сръ-
би и Гръци, що есть ко-
му дато нѣхъ прѣ дрѣжане
моиѹ ѹ баштинѣхъ ѹ хрисово-
ли; и дрѣже до днѣсь, до-
снѣго събора, те баштинѣ
да сѹ тѣрьдѣ.“

у моѣой државѣ, Сръби и
Гръци, што в комѣ дато
пре мога владана у на-
слѣдство хрисовульомѹ
(златопечатнымѹ, царскимъ
листомѹ), и што они др-
же до данасѹ, до овога
сабора, те баштинѣ да су
ѣмѹ потврѣене “

„§. 41. И кѣси хри-
совульи и иростагме, що
есть кому сътворио цар-
ство ми, и що вѣдохомѣтъ
кому сътворити, и тѣхъ ба-
штинѣ да сѹ тѣрьдѣ, шкоже
и ирѣкѹхъ ирѣкохъ нѣхъ
царѹ; и да сѹтъ колики ни-
ми, или подѣ цркви да-
ти, или за душѹ ѡдати, и
ли иродати кому любо.“

„§. 41. И све хри-
совуль и дарствени лис-
тови (подарци), што в ко-
мѣ учинило величанство
моѹ, и коѣ ѣхъ хтѣти у на-
предакъ комѣ учинити, и
те баштинѣ да сѹ сталне,
као и преѣшаниѹ право-
вѣрны царева; и да ѣмѹ
в наволи исте ил' цркви
дати, или за душу оста-
вити или ма комѣ про-
дати.“

„§. 42. Кои власте-
линѣхъ имѣтъ дѣтиѹ или не-
имѣтъ, и хирѣтъ, и по ил-
гоѣ сирѣти баштинѣхъ нѣхъ
ѡстанѣтъ: аще сѣ ѡвѣрѣтъ
ѡ илгоѣ рода до третнего
братѹчеда, тѣ да имѣтъ ил-
говѹ баштинѣхъ.“

„§. 42. Кои власте-
линѣхъ има дѣце ил' не има,
а умре, и по нѣговоѹ смр-
ти баштина пуста остане:
ако сѣ одѣ нѣговоѹ ро-
да когодѣ наѣ до треѣ-
га братѹчеда, тѣ да до-
бѣ нѣгову баштину.“

„§. 43. И баштинѣхъ
да сѹтъ слободне ѡ кѣхъ
работѣхъ и поданиѹхъ царства
ми, разѣхъ да даѣють кому

„§. 43. И баштинѣхъ
све да сѹ слободне одѣ
своѹ работѣхъ и данака ве-
личанства мога, осѣмѹ

и войску да коюють по закону,“

„§. 44. И да нѣсть колий господинъ царь, или краль, или госпожда царица никому взети башини по силѣ, ни изнѣти, ни замѣнѣти, разѣк аще си кто самъ полюби.“

„§. 49. Каде умре властелинъ, конь добаръ и оружие да се да царь: а сѣнта велика бисерна, и златый поясъ да взме сынъ его, и да му царь не взме. Аколи нѣма сына а има дѣщеръ, да има дѣщи взети, или продати или ѿдати слободно.“

да даю конѣ и да у ра-ту воюю по закону.“

„§. 44. И да нѣе на воли господару цару, или кралоу, или госпоѣи царици, ни одѣ кога на силу отети баштине, или купити, или замѣнѣти, осимъ ако онъ самъ при-воли.“

„§. 49. Кадѣ умре властелинъ, конь добаръ и оружѣ да се да цару; а одѣло нѣгово свечано, бисеромъ искиѣено, и златный поясъ да взме сынъ нѣговъ, и да му га царь не взме. Ако ли не има сына, а има кѣрь, да може кѣи то узети, или продати, или покло-нити слободно.“

Томе подобно нареѣую закони кунрадови, кральмъ Отакаромъ I-вымъ потврѣени:

„Omnes hereditates, quas viri nobiles tam maiores quam minores tempore ducis Conradi sine querela juste et pacifice hucusque possederunt, in bona tranquillitate pacis ammodo possideant.“

„Сва наслѣдства (баштинѣ), коя су люди племенити, како веѣи тако манѣи, за време войводе Кунрада безъ тужбе справедливо и спокойно до-сада држали, и одѣ сада у ненарушимомъ миру да држе.“

„Si quis non habuerit filium vel filios, et habuerit filias, ad illas deveniat hereditas aequaliter; et si non fuerint, hereditas deveniat ad proximios heredes.“

„Ако ко не бы имао сына или сынова, а имао бы кћери, међу те да се подѣли наслѣдство (бащинна) на равне дѣлове; не буде ли пакъ ни кћерій, наслѣдство да спаде на найближе наслѣднике (т. е. сроднике).“

Изъ овога се види, да право наслѣдно *по случаю смерти* ⁽⁴⁸⁾ (odaumrtí, bonum caducum, per mortem relictio), кое е у Чешкой до обновлѣнога устава земальскога год. 1627-ме тако пространо и важно дѣйствованѣ имало, у найстаріе доба нів было ни свеобщте ни законо, ако се у другой половини XIII-га столећа ясно и опредѣлительно о нѣму и говори у споменицима и ако се и опетъ, пошто га в Владиславъ II-гій укинуо, примило и одржало. Питанѣ ово спада међу найтеже задатке старога права чешкогъ, кое мы, збогъ недостаточности и противословля извора наши, рѣшити, до сада нисмо се усудили. Но мнѣніе свое о томъ изложићемо мало ниже.

Параграфъ 49-тый закона душановы назначув намъ особитый обичай, нѣмачкимъ православнымъ археолозима познатый подъ именемъ „*Heergewälte*“ и „*Gerade*“, и само на оне народе нѣмачке ограниченъ, кои су Славенима были сусѣдни, ⁽⁴⁹⁾ и зато нарав-

(48) Овдѣ се разумѣ право наслѣдства на оно благо, кое е господаръ безъ тестаента и безъ праваго (direkt, непосредственъ, прѣмый) наслѣдника умро. То се благо ил' имянѣ у винодолскомъ закону zove „ошастно“ (§. 34-тый и 46-тый).
Переводитель.

(49) J. Grimm in Deutsche Rechtsalterthümer. Стр. 566 — 586.

по одъ Славена къ нѣма прешавшій. Но мы скоро ни мало несумняемо, да в тай обичай и у Чешкой постою, ако и нисмо овдѣ о нѣму юштъ нашли непосредствены свѣдоchancтвa. Онѣ, то есть, има саюза са другима овдѣ постоявшими наредбама, па тако и съ правомъ наслѣдства по случаю смрти.

Шта су то *dědiny klaské* (баштине класке) или *kladské* (кладске), о којима в рѣчь у три стара писма чешка⁽⁵⁰⁾, но свакій путъ безъ далѣга изяснѣня? Налазило ихъ е се у свакоякимъ селима,

- (50) Краль Вацлавъ наместу хотѣшовскомъ 17. Януара 1235: „*Hereditates, quae vulgariter Claske vocantur, quas in villa de Stode habuisse dinoscimur, cum attinentiis suis dedimus et contulimus et praesenti scripto firmavimus Hotesowensi ecclesiae in perpetuum libere possidendas. Licet praefatae hereditates paucae sint et sicut relatu fide dignorum accepimus in parvo centum jugera excedentes, tamen ecclesia occasione ipsarum innumeras pertulisse dicitur laesiones.*“ (Наслѣдство на добра, коя се просто зову класке, за коя налазилимо да смо ихъ имали у селу Стоде, са свима, што къ нѣма принадлежи, даемо и преносимо и овимъ писмомъ потврђуемо, да ихъ црква хотѣшовска за навѣкъ слободно има. Истина да су напоменути наслѣдствена добра налена и као што смо по извѣстію вѣродостойны лица дознали, едва што више одъ сто ютара износи, опетъ црква збогъ нѣхъ, као што се говори, велику е штету трпила.)

Истий наместу теплскомъ, 12-га Априла 1237-ме: „*Hereditates, quae vulgariter Claszke vocantur, quas in villa de Cleppin habuisse dinoscimur — in parvo nonaginta jugera excedentes*“ — (наслѣдствена добра, коя се просто зову класке, коя налазилимо да смо имали у селу Клеппину — найманиѣ деветдесетъ ютара износећа —) и тако далѣ рѣчи, као и у првашихъ писму. — Истий наместу хотѣшовскомъ год. 1236: „*Hereditates, quae vulgariter Claske vocantur, quas in villa Horekowiz habuisse dinoscimur, cum attinentiis suis etc.* (Наслѣдствена добра, коя се просто зову класке, за коя налазилимо, да смо ихъ имали у селу Хореквицу, са свима, што къ нѣма принадлежи, и т. д.)

съ почетка може быти у свима, исто као и тако речено *kovilé pole* (*ковилѣ полѣ, луѣ*). Просторъ ѿмѣ е было на едномъ мѣсту већій на другомъ манѣй, кралъ се држао за господара нѣова, ако се и не-зна, ко ѿ е управо уживао. Но томе нема сумнѣ, да су различне были одъ кралѣвски, властелски и племићки добара (*vilikaci*), а тако исто и одъ цр-квены и намастирски земаля.

Чимъ више расматрамо уредбе и появе общин-скога живота стары Чеха у природной нѣинной све-зи, тимъ се више увѣравамо о истини, заиста пре-важнѣй за цѣлу старину нашу, ако и нигдѣ изри-комъ и ясно непоказанѣй: то естъ, да е и у Чеш-кой и у Србѣи, исто као у Нѣмачкой и Англіи, у найстарѣй доба цѣло иманѣ народно дѣлило се съ почетка на *общте имаство*, — *лугъ, чаура*, (*die Mark, folcland*), и на *баштине*, *наслѣдственно имаство, наслѣд-ство* (*patrimonium, das Eigen*). Обще имаство извор-но е одреѣнено было за пастире и ловце, и ово дру-го за земљодѣлце; у оно брояле су се шуме, рѣ-ке и воде, путанѣ, паще и ледине, у ово нѣиве, домови, ограде, воћняци, ливаде и све, куда е плугъ и коса ударала (*qua falx et arater ierit*, *Hug in de limit. const. p 207. Goes.*). Но у поединимъ случа-евима често е о томъ распра бывала, докле што спада на обще имаство, или на баштину. Обще-му имаству припадало е такоѣе и све, што у шуми и води живе, звѣрадь, птице, пчеле, рибе; исто тако нѣму су принадлежали путови, друмони и мостови. Владоци су изворно имали само право надзыраваня и заштите общтега имаства; време-номъ пакъ, како у Нѣмачкой и Англіи, ⁽⁵¹⁾ тако и

(51) J. Grimm, *deutsche Rechtsalterthümer*, S. 247., 248., 501., 504.
J. M. Lappenberg, *Geschichte von England*, Hamburg, 1834., 1-т.
В. S. 578. — 586.

у Чешкой постапе общита имаоства подпунимъ *regalia* (добрима кралѣвскимъ). И тако већъ XI-га столећа у Чешкой не само шуме, но и ловъ, риболовство и пчеловодство држана су за *regalia*, а ко и нема сумњѣ, да су и већи племићи — властели — имали такође свое собствене наслѣдне шуме и право ловитбе у њима. По себи се разумѣ, да у најстарије доба, докѣ се людство јошѣ не было умножило, већѣ дѣлѣ землѣ држанѣ сѣ за имаоство общите, и да су баштине према њму биле рѣдѣе. И зато сѣ већѣ дѣлѣ землѣ временомѣ дошао у руке владалаца, кога су они, при умножавајућемѣ се броју жительствова, по савѣту старѣшнина и вѣдоможа на сабору, обично „за *заслуге*“ раздавали, т. е. као добра заслужена, заслугама за отаѣство и краља добывена. И ово се безѣ сумњѣ узети може за изворѣ не само вазалства (*manství*) уобшѣте, него и тако названы земаљски работа, и права наслѣдства по смрти.

У споменицима XI-га — XIII-га столећа, кадѣ су годѣ племићи чешки и моравски црквама и намастирима штогодѣ давали, свагда су точно ту разлику означавали, да ли то даю одѣ *баштина* свои (*z zdědin, de patrimonio*) или одѣ *заслуженога* (*z výsluh, de terra, quam dux pro servitio mihi contulit*). Но заслужена добра нису ништа друго была, него дѣлови не наслѣдны имаоства; а кѣ овима не наслѣднимѣ имаоствима принадлежале су на свакиѣ начинѣ и поляне, забрани, градске землѣ, класка или кладска поля, и кобилѣ полѣ. Обшѣте понятіе и старѣй назывѣ свиѣ ти ненаслѣдны имаоства уобшѣте мыслимо да сѣ была „*жупа*“, како у Срба, тако и у Чеха, и у други Славена. У овомѣ смыслу текѣ гореспоменута нѣмачка *марка*, *die Mark*, савршено бы одговарала славенской *жупи*, и понятіе обом

было бы однако, изузимаюћи само уставе градске, Славенима свойствене и савединѣне са жупомъ, о којој ћемо у слѣдуюћемъ чланку говорити.

У законима душановимъ *жула* е не само *орр-
situm* (противуположено) *граду*, но по миѣнію на-
шемъ и *баштини* (дѣдинству, наслѣдномъ имаоству).
Баштине све, по §-ѣу 43-ћемъ горе већъ наведе-
номъ, были су слободне, и краљ или царъ ніе имао
никаквога права, искати одъ нѣювы господара ро-
боту и данакъ, нити іѣ е племићима одузети могао
(§. 44). Ніе тако было при жупама, ако и раздѣль-
нима међу племиће (§§. 76., 134., 156.), коє су слу-
жити морале (§§. 128., 154., 183., 196.); и оне су се,
по извѣстнимъ причинама, могле властницима оду-
зети. Параграфъ, то доказуюћій, чини намъ се да
ће быти 183-ій, кои овако гласи:

„Ако се у живи жиръ	„Ако у жупи жиръ
роди, тога жира царъ поло-	роди, тога жира полови-
вина, а томъ властелинъ,	на да е царева, а полови-
уна е држава, половина.“	на онога властелина, ком
	ту жупу држи.“

Познато е, да држанѣ и говнѣ свиня, подъ ве-
дримъ небомъ по жировницама, у Србін одъ стары
времена па и данасъ принадлежи међу прве пред-
мете народнога господарства. На баштинама свои-
ма горди племићи србски таково право были бы од-
рицали цару; на жупама (то естъ на заслуженимъ
добрима) то чинити нису могли. На нѣмачко „*Marks-
genossenschaft*“ чини се да показує §. 76-тый, гдѣ се
каже: „Жупа жупа да не подасетъ домытомъ (*долж-
лукомъ*) пирѣ“, то естъ: свакій само на оной жу-
пи пасти смѣ, у кою спада, а ни пошто у туђу не
прелазити.

Ову мысао о жупи (=Marf) мы смо само у кратко изложили ; и само смо е, тако рекавши , додирнути могли. Али стварь ова заслужуе точниѣ да се испита, особито зато, што се чини, да су разлике међу Marf, Baumarf и Feldmarf у Чеха као и у Нѣмца означене быле. Шать одличный славенски права зналацъ, *Маѣѣовски*, особиту пажню на то обрати. и насъ поучи о истини или погрѣшки нашега мнѣнія!

Одъ баштина и жупа различна су была *краишта* (краине, *termini terrae*), за обрану землѣ на ناحинѣ *воине границе* уређена. Душановъ законикъ говори о нѣма :

„§. 52. Властеле, кои краища дрѣже, коа койскѣ ѡтѣдѣ мине и плати землю царекѣ, пакѣ приде ѡпетъ на нѣхъ землю : ти властели ксе да платѣ, прѣко кое дрѣжанѣ прѣидѣ.“

„§. 52. Властели, кои краине дрѣже, ако каква войска онуда прође и оплѣни землю цареву, па опетъ на нѣову землю дође : ти властели сву штету да платѣ, прѣко чѣн земаля е прѣшла.“

„§. 142. Иако се ѡвѣрѣть хусарѣ ѡшѣдѣ прѣзъ дрѣжанѣ краишника, и платитъ гдѣгодѣ, и опетъ се вратитъ съ платномъ : да плати краишникъ самосѣдно.“

„§. 142. Ако се нађе лупежъ, да прође крозъ землю краишника, и да оплѣни гдѣгодѣ, па се опетъ врати съ платномъ : то да плаћа краишникъ штету седмороструко.“

„§. 144. Покелѣнѣ царско. По всѣхъ земляхъ, и по градовахъ, и по жупахъ, и по краишѣхъ хѣ-

„§. 144. Заповѣсть царска. По свѣма земляма, и по градовима, и по жупама, и по краинама

всѣхъ работъ малыхъ и великихъ царства ми.“ — просто рећи, да су ослобођени одъ своју царски работа малы и велики.“

Осимъ тога јошѣ обширнѣ набрая и повластица дѣвичкога намастира когъ св. Ђорђа у Прагу одъ год. 1227-ме, ако и естъ лажљива :

— „A censibus et tributis, a publicis muneribus, videlicet ab aedificatione pontium et piscinarum, a preseka, a custodia murorum, a vigiliis nocturnis, quae fiunt in castris, a fossatorum cavatione. ab onere quod dicitur poowod (sic) et prowod, trisne et a pojezda, a vestigalibus, quae fiunt cum rex colloquium vel exercitum est iturus, a gravamine, quod dicitur zwod et glava et ab aliis injuriis libera et exempta.“

— „Да су одъ плаћања и данака, одъ земальски работа, т. е. одъ зиданя градова, одъ оправаљаня мостова и рибњака, одъ сѣчени шума, одъ чуваня зидова, и одъ ноћны стража, које се чувају у градовима, одъ копаня шанцева, одъ терета реченогъ подвозъ и сироводъ, тржногъ (мыто, царина) и поездногъ, одъ плаћања, које се даваша кадъ краљ иде на саборъ или на войску, одъ терета свода и главе, и одъ своју други терета да су проста и слободна.“

У другимъ споменицима долазе поедине такве работѣ разасутѣ и приликомъ само наведене. Мы задовољавајући се, да у обште покажемо њіове еднакости како у Чешкой тако и у Србији, потанко иј оvdѣ разлагати нећемо. У душановомъ законнику на њи се односе уобште §§. 24., 26., 35., 39., 43., 126. — 128., а на „приселицу“ (чешки „poslehu а nářezu“, hospitatio) нарочито §§. 63, 108., 124., 154., 155. и 199. Ову приселицу Душанъ въ законникомъ сво-

имъ готово сасвѣтъ укннуо и одбаціо. у Чешкой за времена Карла IV-га о нъой веѣ нигдѣ спомена нѣ было.

Знаменито е мѣсто у повластици краля Отакара I-га, на посредствованѣ посланника папиного, 10-га Марта 1222. , даной чину духовноме у Чешкой, гдѣ ослободивши краль чинъ овай и нѣгове поданике одъ многи терета и робота общински, ипакъ е задржао себи три роботе, на коѣ и ѣ юшѣ еднако обвезане имати хотѣо :

„Illam consuetudinem homines ecclesiastici uolumus retinere, quod ad succidendum silvam, quod pressecadicitur, uel castrum aedificandum, ad facienda fossata, cum hominibus nostris et baronum laboretur.“

„Онай обичай люди црквени хоѣмо да испуњаваю, да долазе сѣѣи шуму, коѣ се пресека называ, или зидати градъ, или копати шанцеве съ людма нашими и властельскима.“

Изъ овога се види, да су на оне роботе, коѣ за „велике“ узети можемо, морали долазити сви у земљи люди поданици безъ разлике. Зиданѣ градова было е на свакиѣ начинѣ важна стваръ за цѣлу земљу; што е више градова у земљи, тимъ е више одбранителны средства противу напасти неприятельске. Чини се да су не само градови земальски или кральвски, него и многи господски (племиѣки) такоѣ помоѣи цѣлога предѣла зидали се, и то по заповѣсти кральвой. А на ту мысао приводитъ насъ то, што многу господоу чешку, коѣ су у градовима своими наслѣдно владала, у споменицима готово свуда находимо называну *пуркграбици* (Burggrafen), в. пр. господа одъ Ризенбурга нано пурк-

граби (бурггрофи) на Ризенбургу и ши. др. И то мислимъ да е такође узрокъ дало честимъ онимъ распрама између краля Отакара II-га и госпoде чешке о градовима, које е онъ држао за кралѣвске, они пакъ за своје наслѣдне. Но далѣ испытиванѣ те ствари амо не спада.

У писму, које е кралъ Премисалъ Отакаръ I-выи 11-га Октября 1224 дао намастиру св. Ђорђа у Прагу, ово се каже :

<p>— „Hanc in perpetuum concedimus libertatem, ut castellanus Wisegradensis, qui modo est vel qui pro tempore fuerit, exactiones turpes, quae vulgari vocabulo poi-zda vocantur, paganorum potius quam christianorum, in villis dicti monasterii — exidere de cetero non praesumat, exceptis duodecim denariis publicae monetae semel in anno de quolibet manso illarum villarum, quae tali vexatione primitus vexabantur.“</p>	<p>— „Ову слободу за навѣкъ даємо, да жупанъ вишеградскій, кои е сада, ил' кои ће временомъ быти, ону мрску дужность, коя се обично повзда зове, и коя е више поганска него христіјанска, у селима овога намастира одъ сада не истражуе, осимъ дванаестъ динара обичны новаца еданъ путъ на годину да узме одъ свакога газде оны села, коя су овакомъ дужности одпре обтерећена была.“</p>
---	--

Шта е управо та *повзда* значила, и у чему се одъ *подлога* и *спровода* дѣлила, мы не можемо опредѣлити. Но изъ ти и подобны рѣчій у другимъ споменицима видити е : 1.) да съ почетка нису сва села, но само нека на повзду обвезана была; 2.) да су села на повзду обвезана одъ други работа малы слободна была; 3.) да су дужности те были стварне, на кућишта и землѣ селянске односеће се, а ни-

нако лично ; и 4.) да су се одиупити могле. И ово свагда предъ очима имати морамо, ако нећемо криво судити да е станѣ селяка и простога народа у земляма славенскимъ одъ постанка было робско, невольнo и несносельиво. Истина, были су они доста угнѣтавани, али увѣкъ неправедно и протявъ закона, зашто су їй закони заштићавали и предписивали їмъ права и дужности нѣове.

„§. 70. Меропхомъ законъ по ксенъ земли. Въ недели да работаю два дни проинарѣ и да мѣ два въ годниѣхъ перперѣхъ царекѣ; и замалиномъ да мѣ коси сѣна днѣхъ мѣднѣхъ и винограда днѣхъ; а кто немать винограда, а они да мѣ работаю нѣе работѣ днѣхъ. И що уработа меронѣхъ, този ксе да сѣжитъ: а нѣо прѣзъ законъ нищо да мѣ се нехъзметъ.“

„§. 70. Селяцима законъ по цѣлой земли. У недели дана два дана да раде своме господару и да му плаћаю на годи-ну едну перперу цареву и заманъ (бадава) да му косе сѣно еданъ данъ, и у винограду да раде еданъ данъ, а ко нема винограда, то да му што друго раде еданъ данъ. А што годъ уради себи селякъ, то да е нѣгово; и ништа друго преко овога закона да му се не узме.“

„§. 139. Меропхомъ къ земли царекѣ да нѣсть колѣхъ ни мѣднѣхъ господарѣ прѣзъ законъ нищо сѣткорити, рахѣхъ що нѣсть царѣ ханисалъ къ законницѣ, този да мѣ работа и дака. Аще ли мѣ учини що беззаконно, пожелѣхъ господинѣ царѣ да нѣсть колѣхъ къ слѣхъ не-

„§. 139. Селяцима у земли царевой да не смѣ ни еданъ господарѣ преко закона ништа учинити, осимъ што е царѣ записао у законнику, то да му раде и даю. Ако ли му учини што не законно, заповѣда господарѣ царѣ, да свакиѣ селякъ

ропхъ прати се съ своимъ може прети се на суду
господаромъ, или съ царемъ, са своимъ господаромъ,
или съ госпождею царицею, и съ царемъ, или съ го-
споѣомъ царицомъ, или
или съ църквѣю, или съ вла-
споѣомъ царицомъ, или
стехи царекини, или съ кнѣ
съ црквомъ, или съ вла-
любо; да га нѣсть колѣи ни
стелима царевима, или съ
кто задръжати ѿ суда ца-
кимъ му драго, и да га
река, разкъ да му сѣднѣ
несмѣ нико одъ суда ца-
сѣде по правдѣ. И аще ч-
рева задръжати, него да
прне неропхъ господаря, да
му суде судѣ по правди.
га зѣмѣи сѣднѣ царекъ, ка-
И ако добыве се якъ го-
ко да плати господарь есе
сподаря. онда судъ ца-
неропхъ на ропъ, и потомъ
ревъ да му стои добаръ,
да нѣсть колѣи онъи госпо-
да господарь све селяку
дарь никомъ зло зчинити не-
плати на уречено време,
ропхъ.“ и потомъ да не смѣ онай
господарь селяку ника-
кво зло учинити.“

Дужности селяка чешки према господарима,
пре него е у Чешку уведено было право нѣмачко
или закупно, быле су такоѣе опредѣлѣне, ако и не
свуда еднаке. Докази о томе, осимъ многи споме-
ника, кое овдѣ неѣмо да наводимо, читати се мо-
гу у стародревнимъ саставцима (starobyté skládání),
кое е Ханка издао (I. 80. — 86.). Такоѣе и селя-
цима чешкимъ у свако доба было е слободно пре-
ти се са своимъ господарима, како о томъ имамо
у рукама примѣре и свѣдочанства. —

12. СВРШЕТАКЪ.

Расправа ова порасла е преко наде и волѣ на-
ше, ако смо се и држали свуда прекомѣрне крат-
кости, те многи важны стварѣи ни само површно
коснути се нисмо смѣли. Ништа манѣ, ма накова

расправа ова была, на дамо се, да не довольна бы-
ти за цѣль нашу найближу, а та нѣ друга была,
него да позорность испытателя на тай предметъ
обратимо, и да баремъ неке примѣре предложимо,
како се нама чини, да бы старине наше православ-
не могли быти на ново обяснѣне и на свѣтъ из-
ведене.

IV.

ПЛАНЪ КАКО БЫ СЕ МОГЛО ДОЊИ ДО
НОВЕ СРБСКЕ ИСТОРИЈЕ.

А.

(Одъ г. Авраама Петровиѣвича.)

Да се исторія една опише, потребна е грађа или матерія за такову, па онда и вештъ исторіописацъ, кои ће, имајући довољно матеріѣ спремна, такову у редъ поставити. А како се именно до нове србске исторіѣ доћи може, у томе самъ слѣдуюћегъ миѣнія:

Кадъ друштво србске словесности ову стваръ на себе прійми, да 1, предложенъ Правительству учини, да ово тропикове нужное за докученъ цѣли ове на свой теретъ узме, изъ узрока, што е управо и дужность нѣгова: да за потомство истиниту исторію народа остави и одржи. Па кадъ на то Правительство друштву обећа, да ће га оно у достиженію ове цѣли одъ свое стране трошкомъ подпомоћи, онда да оно

2, Нађе два лица, коя бы вешта и ревностна у писаню исторіѣ была, и коя да съ почетка, крозъ нѣко време овде у Бѣограду посѣде, и испитаю, одъ овде и у овој околини находећи се у животу стараца, све догађав, кои су се съ почетка подвига првогъ, у Бѣограду и около нѣга збывали, како ти:

а., Како е было за време *Хаџи - Мустафа Паше*, шта, съ кимъ се е онъ найвише боріо; у каквимъ случаєвима е позывао Србе у помоћъ; кое су старѣшине србске са войскама тима были; кадъ и куда су морали ићи и борити се; есу ли кадъ у каквой битки были, и то, есу ли сами собомъ Срби на кога кадъ ударали, или су смешани са Турцима. Шта су Срби подъ синомъ тога паше, *Дервишъ-Бега* кадъ чинили, и наипосле, каква е смртъ пашина была и кадъ, а по томъ

б., Како су после нѣга дахѣ овде владати почели, шта су чинили, кои су именно были, како су се помећусе владали, шта и какве су зулуме по Србији и у Бѣограду чинили, како су главне нѣже кнезове народне изсѣкли, кадъ и кое, како су наипосле на покойнога Господара *Ћорѣа* умысао хрѣнавый, да га убию употребили, те се е онъ одметнуо и позывъ првый на народъ противу исты учинио.

в., Шта су онда радили дахѣ, шта ли спали, шта Митрополитъ Бѣоградскій.

г., Кадъ е найпре господаръ одъ куће изъ Тополе пошао, кога е имао за другара, на кое е Турке и гди найпре ударіо, како е было у Сибинци кадъ е *Аганѣа* къ нѣму дошао на разговоръ.

д., Кои су изъ Србије на позывъ нѣговъ првый путь дошли, како су и кадъ на Бѣоградъ дошли, како су џебану набавляли, како су съ сусѣдима — Австрійцима — хармонирали, есу ли кога у Цариградъ тужбама послали и кога, кои су изъ спалија Србија у помоћи онда были, еръ се зна да е нѣкій *Хасанъ-Бегъ Заимъ*, тада на ползу Срба у Цариградъ отишао быо. Шта ли е было кадъ е овдѣ Боснавались *Бекиръ - Паша* долазио, кои е посланъ

да помиреніе учини; како су, у Адакале побѣгши дахѣ, изеѣчени войводомъ *Милекомъ*, како се в оно помиреніе опеуъ покварило и т. п.

е., Да л' су Срби онда имали и каква сношенія, са дворомъ Австрійскимъ. Да л' су кадъ и кога послали онда у Петербургъ, шта су ови тамо учинили. Кадъ в овде дошао покойный *Родофиникинъ*, шта в онъ радіо, кадъ в отишао и зашто, кадъ в дошао *Недоба*; кои су кадъ изъ Србаля шили и у армию руску у Влашкѣ, кадъ главнокомандующїи, зашто су ишли; кадъ су Руси шили у Србию по нешто войске, шта в та войска чинила шта ли су посланици Србски у Цариграду кое кадъ дѣйствовали, а особито *Петаръ Нчко*, *Стефанъ Живковић*, *Стефанъ Писиръ* Господ. и т. п. и наипосле

ж., Кои су войводе кое кадъ были при обсади Бѣограда, гди су имъ шанчеви были, како су се ковадъ тукли и съ каквимъ Турцима, како су юришъ у очи светогъ *Андреа* 1806-те године учинили, кои су на кое мѣсто шанца турскогъ ударили, кои су први ушли у варошъ; кои су погинули, и гди, шта су са *Гушанцомъ* учинили, кадъ в изъ града изишао, шта ли са *Сулейманъ-Пашомъ Моралиомъ*, кои в овде за Муасила посланъ быо, и наипосле кои в после у Бѣограду изъ Србаля остао за команданта, шта в раѣено у Бѣограду, како ли в напоследакъ 1813-те год. оставлѣиъ и опетъ подпао подъ Турке.

За испытати сва ова обстоятелства, могу позвати гг. *Јанића Ћурића*, старога *Јокића*, проту *Ненадовића*, изъ Бѣограда кривога *Јована* абацію, старога *Коцу* абацію, *Нумѣ* ћурчию, *Ехимъ - Тому*, *Узунъ Мирна* и юштъ гдикое изъ стараца одъ оны

времена, кои имаде у Кнежевцу, Остружници, Беломъ Потоку, Рипню, и други Бѣоградскогъ окружія села; а да бы се јошть болѣ помогли у подробности коваквымъ, треба имъ набавити и при себи имати књижице, кое садржаваю по нешто одъ оны событія, као што е она у стиховима *Стефана Живковића*, *Мати Србія* и *сынъ Србинъ*, разне забилѣжке *Вука Караџића*. По нѣкимъ лѣтописима а найпаче у Даницы Илирской, и т. д. кое бы имъ све, ако ништа друго, а оно баръ поводъ дало ова мл' она обстоятелства изслѣдити, и изслѣђиваюћи едно съ другима упознати се.

з., Кадъ овде са свима онима окрестностима буду упознати, онда еданъ изъ нѣи са препоручительнымъ писмама на Началничества, нека иде у Шабца да испыта онданиа обстоятелства, како ти: битка по Кытогу, на Мишару, Засавици, Лѣшници, освоеніе Шабца и т. п. Одъ чега могу имати довольно свѣдѣнія јошть одавде испытавши г. Совѣтника *Луку Лазаревића*, оданде да иде у Лозницу, и за све подробности старе люде испыта, по томъ у Валѣво, оданде у Соколску, Ужичку, окрестности Ужице, у Старовлашку, Пазарску, Крушевачку, Карановацъ, Чачакъ, Крагуевацъ, Рудникъ, Тополу, Врбицу и околна села, у Сибницу подъ Космаемъ, у Гроцку, и т. д.: у Београдъ. А онай другій да иде као и првый, у Смедерево, да тамо све окрестности испыта одъ почетка до свршетка, по томъ у Коларе, Хасанъ-Пашину Паланку, Баточину. Багрданъ, Ягодину, гди да испыта и прве подъ Турцима, и последнѣ боеве, као онай кодъ Црногъ Врха 1809-те са *Гушанцемъ*, на Липару, на Гилю, на Варварину, Шанцу и т. п. оданде у Ћуприн, Иванковцу, Параћину, Шупеляку, гди су едномъ Срби побили толико делія, да су само атова 800. онай

данъ отели, у Делиградъ, Тополякъ, Алексинацъ, Баню, Грамаду, да бы оданде видели и Каменицу и Кулу одъ глава Србски кодъ Ниша. Да онде испитаю, и обстоятелства коя су ковадъ у Нишевачкой случавала се, оданде на Пандирало да и обстоятелства Пиротска изслѣде, оданде у Гургусовацъ, у Кривый Виръ, гди е Калафать зовомый войске србске обдржавао, оданде у Заечаръ, Неготинъ, Цаново, Прахово, Брзу Паланку, Фетисламъ, Цевренъ или Сипъ, Текіа, Поречъ, оданде узъ Поречку рѣку у Малайицу или Штубикъ, оданде у Омоль, да испита обстоятелства *Подика Папазогли*, у Жвиждъ, у Пожаревацъ, на Петку, на Мораву и после у Бѣоградъ.

и., Кадъ ови отиду у вилаєтъ нека не изоставе при другимъ обстоятелствима и за све шанчеве Србске, кои су кадъ и гди были, као и за турске, кои су старѣшине у њима бывале, коя су старѣшине окружне и среске ковадъ было, како су се владали, како е кои кадъ умрео, и кои е јоштъ у животу, колико е кадъ на боиштама одъ прилике погинуло наши людій, колико е поробљено, особито за време страданія, кадъ су Турци надбывали, кадъ ли Срби и како гди и т. д.

И то све да опише безъ свакогъ призраѣнія на лице или интересъ какавъ.

М О Й П Л А Н Ъ.

КАКО ДА СЕ И КИМЕ САБЕРЕ И НАПИШЕ НОВА СРБСКА ИСТОРИЈА ПОНАЙЛАКШЕ И ПОНАЙСКОРІВ, НО И ПОНАЙИЩРПНІВ И ПОНАЙИСТИНИТИВ, А ПОЧЕВШИ В ОДАНДЕ, ГДИ В РАИЊЪ ПРЕСТАО.

В.

(Одъ Сяне Милутиновића.)

Найпре да се рѣши и одреди за тай посао една сумма новца на неходне и нужне трошкове, како ти: да се отуда плаћаю людма, особито сиромашнима, њіове дангубе, докле њи списатель копира, па тако текъ да се тай посао умили и ослади народњицима, како и књижницима. Изъ те суме мора и списиватель имати свое трошкове на канцеларију свою, на путъ и подвозъ, и храну и послугу, кое њѣму треба и на путу, и на дому, и кое ње онъ по својој потреби и собомъ наређивати и обдржавати. Онъ ње и свакиј путъ по своме трошковномъ дневнику и точный рачунъ предавати онде и онда, где и одъ кога кадъ успрема на трошакъ новце.

Бднакостъ и свезностъ истога списиваня, и копираня народнѣга живота и дѣйствованя, саме собомъ изискую и опредѣлюю, да тай списиватель народа првоначало буде еданъ, и то домородникъ, т. е. Србіе сынъ и Србинъ; но и тай у Караѣорѣа време да в живіо, и дѣйствовао, чимъ и колико могао. За тога списивателя, као народнога и общтега човека, было бы понайбольій, баремъ по моме

патріотское мышлѣню, нашъ свѣта намъ и страни-
ма извѣстный г. Вукъ Стефанъ-Караџицъ; ерь е оны
и данасъ и свагда сръбскій понайбольй языкословъ,
пакъ и што више, нѣму е и Караѣорѣа време са
края на край понайболъ познато.

Тай истый списиватель мора имати неколика и
писара, и то домородна Срба, какве данасъ има Ср-
бія изъ свой школа. — Истый ѣе списиватель са
своимъ канцелларіомъ и дружиномъ располагати
по своме благоразумію, и ходити кадь и куда и
коме му треба по Србін и окружіама разнымъ; пре-
поручень свуда и свакоме одъ свое државне вла-
сти оны ѣе сабирати или посѣћавати само и наро-
чито старе (около 70. год.) люде и знатне старе
жене, те ій одъ рођеня до данасъ копирати вѣрно
и обширно: у нѣима е своя и народня исторія суд-
бомъ самога свевишиѣга сабрана, сложена и на а-
манетъ предана, да е они чуваюћи памтенѣмъ при-
общтаваю и новоме нараштаю свой ближній, кои
ѣе и съ нѣоме опета исто тако поступити по време-
ну и могућству; но будући да се са смрти таковіе
много историческога и погуби, за то ій е найболъ
и часъ пре перомъ и писмомъ на артію преживо-
тити, коя докъ е людства и штампе никада негине;
него іошть одтуда бы ямачно и чисто-народня исто-
рія постанути могла, коя бы безъ никакве сумнѣ до-
вѣренность пуномѣрно заслуживала.

Сваку Писаромъ своимъ окончану копію сва-
кога казывателя дужанъ е списиватель самъ со-
бомъ ономе прочитати, кои е ню прійчао, пакъ и
погрешно доисправити, и заборавлѣно донापому-
ти: на то пакъ одна да е и казыватель подпише
и своимъ крстомъ утврди, ако му е угодно, али е
сваколко то учинити дужанъ предъ онымъ истый
списиватель.

Такимъ начиномъ чимъ се што сакупи, да се одма и штампа у нашої печатњи брезъ цензуре, т. е. брезъ крайнѣ грубости и срамотности на поедину свеску, коя да се съ изводомъ историческимъ одма продавати и ползовати може како домаћима читателѣма, и списателѣма, па тако и страннима. Одтуда бы одма слѣдовао и приходъ, кон бы самособомъ до мало времена и на то издржане трошкова донакнаѣати могао.

Свакій србскій патриотъ, надамъ се, да бы же-лю, и молио Бога, како годъ и я, да се ово и оваково копиранѣ народа србскога не само сада предузме, него и на вѣчно утврди и оснуе, пакъ ето намъ изъ домаћега сокровишта и за езикослове, и за любопытце, и за историке, и за саму вѣштину, радиность, искуство и опытъ примѣра доста и свакоякій! — !! Јошть понайболѣ при томе и ово е, што тай изворъ, доклегодъ е народа, нити усахнути може, нити се дав исцрпсти, а тако ни облютавити.

Ово списаніе право е назвати: *Архива Србства* пакъ и зато е право и ово, да у то списаніе може, тко имадне што исторически-истинскога и са стране, т. е. изъ другіе србскога народа предѣла пришилати, али онако утврђено, кое да се има, каконо ти свое-србско свагда и равноусрдно пріймати у исту архиву.

Списиватель овогъ архиве сабираня да може и снимакъ свакога казывательскога облика чинити, и уза списаніе истога прилагати средствомъ литографіе; а тако и шанце, градове, цркве, и тіе развалѣне, и старе рукописе; болѣ пакъ и вѣрніе сабиранѣ исторіе отечественне и я ѣу, ако тко предложи, уважити и признати.

У Београду 5-га Февруара 1847. год.

БЛАГОИЗВРАНО ДРУШТВО СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ !

В.

(Одъ Исидора Столяновића.)

Народъ као и сваки поедини човекъ напредуе и долази до свое среће или чистомъ својомъ заслугомъ и паштњомъ, или садѣйствованѣмъ и помоћу другога. Но славниа е и плодовиѣ она срећа, до кое е онъ самъ дошао своимъ трудомъ и својомъ пашећу. Брѣ паштећи се да е постигне и до нѣ дође, постарао се онъ развити силе свое познао е нѣову моћ, и употребивши е на свою ползу, изишао е на цену кодъ самогъ себе и осетио свое достоинство и свою вредность. Ово познаванѣ и осећанѣ собствене снаге и умештва не да народу ослабити и забациѣ се, а се само сходнымъ мѣрама у животу одржава. А у животу га највише може одржати историја, која свима народнымъ нараштајма предъ очи ставља и за примѣръ излаже дѣла нѣовы предака, и ова ако су честита, повлаче за собомъ и на подобне производе ободравају и туђина а камо ли свога.

Шта бы было одъ данашњи Грка у Морен, да нѣ до нѣ посредствено и непосредствено дошла историја нѣовы давнашњи и славны предака? Небы ли они и данасъ стенили подъ онымъ истымъ ярмомъ, мутили по ономъ истомъ мраку, подъ коимъ стено и по комъ муте толики народи, кои или нису урадили ништа достойно памтениа, или ако су и урадили, немаю о томъ никаква спомена и зна-

ня! — Шта бы было и одъ насъ Срба, да нису намъ у юначкимъ песмама, преданіама, царскимъ задужбинама, документима (хрисовулама) и исторіи остали трагови и споменицы наше старе славе? Пре нашегъ недавногъ ослобођеня држали бы, да намъ е онда бывше робство одъ како е света и века, и да е съ нама неразлучно састављено као грбина за камилу, и да неидемо чакъ на безсловесну животињу, мислили бы, да е оно съ нама за свагда привезано, као што е съ народима источне Индіе, надъ којима су се до данасъ толики освоитељи и завладатељи изменяли! — Еда ли бы се онда у нама могла зачедити помисао о слободи и избавленію, и еда ли бы се онда за ню заузели избраніи у народу, да е онако славно у дѣйство приведу? Небы заиста! — Али су изъ народны преданія и песама жива была имена и дѣла наши стары витезова, па су нови србски юнаци у ономъ више одъ деветъ година трајавшемъ, неподобномъ рату, по гласу безсмертногъ гуслопѣвца Филипа Вилинѣћа „*помишљали на старе юнаке, како ваља мріет' на мейдану*“, па за чудо были срдца слободнога и показавши вечите образце храбрости и пожертвовања за вѣру, родъ и отечество, основали су намъ данашню срећу и слободу. Та нѣ ли по сведочанству нашегъ члена г. Вука Караџића много юнаштву Поцерца Милоша помагало, што е све помышляло на Милоца Обилића, свога земляка, когъ га е и Кара - Ђорђе опоменуо, кадъ га е завојводіо?!

Дакле народъ, кои жели постати или остати слободанъ и славанъ, мора знати да е имао, или зна да има и данасъ неку особиту важность, т. е. мора осећати свою моћ и свой народный поносъ. Но као што ваља старо семе сачувати и одржати, да

га у своє време посеемо за новы плодъ и рану; тако се мораю и стари споменицы народне славе и знатности чувати и одржавати за производъ и подранѣванѣ нове славе и новы знамениты дѣла, како да народъ и отечество у назадакъ непоћу, но стазомъ духу времена одговараюће славе и напредка иде непрестано. Слава пакъ стара одржава се благопотребнымъ установленіями и обичаима: преданіемъ, песмама, паметницыма, а найвише и найвѣрнѣ исторіомъ, коя све ово у своя наручія прима и обизима, коя е проповѣдница истине, жива учителька добродѣтели, строга судителька дѣла и безпристрастна наглядателька.

По томе вечиту признателность као и вечито име заслужую они у роду Србскомъ, кои су благотворно полъ народне прошлости обдѣлавали и наставляли да Србинъ самъ себе позна и да се при свести одржава, да зна и као у огледалу смотри, шта е негда, шта ли юче учиніо и по томе да измери, шта данасъ и сутра учинити може, и шта валя да чини, да се не постиди изъ вечности на нѣга сматраюћи славны предака и судећи га потомака; да изъ исторіе позна паклене изворе свога назадка и несреће: глупость, себичность, неслогу, па да їй се клони као ватре живе, а да обљуби искушене райске изворе свогъ напредка и праве среће: любовъ къ отечеству, просвѣщенію и обштемъ благу.

Немалу ће славу и признателность у роду и у свету придобити и наше Правителство, ако многовѣчный животъ свога народа и отечества по примѣру други изображены народа и држава, ободраваюћи и помажући дѣлателъ старе Србске исторіе као найвеће, вековима стечено и за вавекъ траю-

ће благо у новчегу историје преда савременицима и потомцима; а нарочито ако дивно порекло и безпримѣрний постанакъ свогъ новогъ политическогъ бытія потребнымъ мѣрама и способима у повѣстниці што скоріе обелодани, и ако целомъ свету свое майке гласомъ обзвани, какве є народъ Србскій 19-гъ вѣка у вселенској борби за европейску слободу и христіјанско изображеніе лавре задобью, и є ли заслуژیо данашню слободу и внутреню самосталность; съ каквымъ образомъ ужива плоде стары заслуга; дорашћує ли до државо-народне пунолѣтности, и може ли се у одсудномъ часу праведно надати и радовати да ће се за нѣга заузеи избраниа часть човечества? — !

Што се пре десетъ петнаестъ година (кадъ є грађа за Србску искорию одъ г. Вука, съ нѣговимъ даницама, историскогъ садржана; кадъ є трогодишња исторія Србіє одъ г. С. Милутиновића; революція Србіє одъ Ранкеа на светъ изишла, и кадъ су Србіє и нѣне исторіє тичућа се дѣла одъ Пирха, Поссарта и др. света видила) више у овой струци, него ли последњи година урадило, мора се приписати бурномъ времену, коє є наше отечество најближи прошлы година претрпило. Премда є, као што многи одъ почитасмогъ Друштва знаду и за ово последнѣ време, членъ нашъ г. Светићъ приватнымъ своимъ трудомъ, испытавши многе поуздане знателѣ новы Србски догађая и испрививши писмене о томъ изворе, немалый матеріалъ скупіо за нову Србску исторію, одъ когъ є нешто у периодическомъ сачиненію „Голубици“ на светъ издао. А и самъ самъ прошлый одморъ школскій штедромъ помоћу Светлога Княза и препорукомъ надлежногъ Попечительства и г. Митрополита на сабранѣ предмета исторійски употребіо.

Но права желя за обдѣлаванѣ нове Србске исторіе нѣ се мыслимѣ, нигда у толикомѣ степену обелоданила, као у недавно држаномѣ главномѣ засѣданію нашегѣ Друштва, у комѣ е згодно предложеніе редовногѣ члена г. Стейна о истомѣ предмету тако силно подѣйствовало на душе Србске да су га сви единодушно одобрили, и да се самѣ Представникѣ Княжескій, нашѣ почестный членѣ г. Петроніевичѣ, иначе толикимѣ правительственнымѣ дѣла обременѣнѣ, съ юношескимѣ жаромѣ и патриотическимѣ одушевленіемѣ понудіо, да ѣе израдити планѣ, како бы се могло доћи до нове исторіе Србске.

По плану овомѣ, кои е прочитанѣ у последнѣмѣ редовномѣ засѣданію Друштва, и по комѣ се пространо знанѣ отечествене исторіе предположити мора у поменутомѣ г. сачинителю, суди истый, да Друштво Србске Словесности Правительству предложенѣ учини, да ово трошникове нуждне за документѣ цѣли ове — нове Србске исторіе — на свой теретѣ узме, и пошто Правителство на то трошакѣ обеѣа, да онда Друштво ово два лица наѣе, коя бы вѣшта и ревностна была у писанію исторіе, и коя пошто найпре напишу што се овде у Београду догодило, да потомѣ раздѣленнымѣ путованѣмѣ по Србіи и ванѣ Србіе испытаю и побележе све збывшіе се догаѣае новога времена, почевши одѣ Х. Мустафа паше до данашнѣгѣ дана.

Реченый планѣ предало е Друштво у последнѣмѣ своемѣ засѣданію четворицы одѣ членова на разсмотреніе съ тымѣ, да и они о начину, како бы се найболѣ дошло до нове Србске исторіе, поднесу свое мнѣніе. Извѣстители, пошто су онай задатакѣ на рѣшеніе узели, договорили су се, да сва-

кій одъ нѣи за себе, имаюћи предъ очима планъ г. Петронієвића, желѣи Друштва удовлѣтвори, па да се потомъ састану, миѣнія своя еданъ другомъ са-общте, и ако бы се могло, сва у едно сведу, или се сви на едно сложе и Друштву га поднесу.

И по томе, што се тиче миѣнія г. Петронієвића, я се съ нѣимъ подпуно у томъ слажемъ, да Друштво наше Правительству предложи, да ово нуждне трошкове за обдѣлаванъ нове Србске исторіе на себе узме; да се догађаи за ову исторію почну прво бележити у Београду но имаюћи свѣгда то у призрѣнію да се понайпрече испытаю люди, кои су годинама понайстарѣи и здравлѣмъ понайслабѣи, па да се потомъ дѣло ово продужи путованлѣмъ по другимъ, биткама ознаменѣнымъ мѣстима у Србїи и ванъ Србїе и т. д. Самъ судимъ, да бы се болѣ ова цѣль постигла, кадъ бы Правительство према важности вопросногъ предпрїятїа установило за себе званїе отечественогъ или народногъ исторіописца, каквоо е пре десетъ година суштествовало, и то у едномъ лицу, подвѣдомственнымъ Попечительству Просвѣщенїя. Брбо овакове струке посао брже ће, лакше и болѣ моћи свршивати еданъ поузданъ и вѣситъ човекъ, кадъ бы се *само на то* опредѣлио, него ли десеторица други, кои бы га узгредно и прекидно поредъ други званичны по-слова радили. Ово поне нѣе нужно доказивати благоизбраномъ Друштву Србске Словесности, кое (нек' ми се допусти примѣтити за нѣгово оправданїе) будући е саставлѣно изъ самы правительствены званичника, премда е многочислено, едва е за то-лико време могло матерїала спремити за прву часть свога Гласника. — Дакле званїе народногъ исторіописца за себе и то постоянно, ерѣ рѣка времена па

и отечественны догађал непрестано расти и излива се у море вечности.

У слѣдству овогъ предложенія слѣдуюће налазимъ за нужно примѣтити и представити :

1. За званіе ово да се избере лице списательско, честногъ и постоянногъ характера, зреліи година и добра здравля —, коѣ познаѣ Србскій родъ и отечество, нѣгову стару, а у главномъ и нѣгову нову исторію, и „коѣ ће, да се послужимъ речма славногъ Роттека, незаслеплѣно предразсудцима, пристрастіемъ или уваженіемъ, ствари у правомъ нѣномъ виду сматрати : коѣ ће осимъ тога, ревностно будући за добро човечества и грађанску срећу, за отечество и слободу, ватрено любити све оно, што є велико и добро и што мужества има, да истину, одъ коѣ є убеђено, явно и гласно обзнани;“ слѣдовательно, коѣ ће пошито матеріалъ скупѣ, способно быти да спише прагматическу исторію Србску новаго времена.

2. Годишня плата овогъ лица, да буде према важности занимаія соотвѣтна, а ако се нађе у правителственой служби, треба да се знатно повыси, будући се предпоставити мора, да ће званіе народногъ исторіописца, нарочито збогъ нѣговогъ вышекратногъ путованя стати много већегъ труда и неугодности, него ли оно, у комъ се буде нашла изискуема особа, коя ће се осимъ тога збогъ безпристрастногъ описиваня и збогъ разны, исторической истини противоборны интереса, излагати кодъ млоги у отечеству и ванъ отечества, тайномъ и явномъ неприятельству и гоненію.

3. Савъ путный трошакъ народногъ исторіописца да измируѣ народна хазна.

4. Да бы Правителство и народъ Србскій свѣдѣнія имао о занимаію и дѣланію реченогъ исторіо-

писца, дужанъ ће овај бити своя историческа испитанія, прилоге и бележке, како њ скупѣ до 10 печатаны табака на светъ издавати подъ насловомъ: *припрема или устави за нову Србску историю.*

Дѣло ово да раздѣли на 6 глава или сѣченія, одъ кои у *прво* стављаће политическе догађае Србске, н. пр. бовве, скупштине, посланичества, устроєнія и о. п., све у лѣточисленомъ или помѣстномъ реду, како буде лакше за сабирателя; у *друго*, житія знамениты Србала; у *треће*, документе, записе, званична извѣстія, наставленія, дневнике, писма и описанія шанцева; у *четверто*, списакъ погибши и у робство запавши Срба, съ краткимъ назначеніемъ шта су были, чѣмъ су, одкудъ, где су, како, и одъ когъ пали и зароблѣни были?; у *пето*, штатистическа дата, и развитакъ внутренѣгъ устроєнія; *шесто* различне преповѣдчице (анекдоте), коє карактеризираю описуемо време и њгове люде. У овомъ сѣченію моћи ће исторіописаць у другимъ частима попунити и исправити оно, што бы неизвѣстенъ, или злоизвѣстенъ изоставіо или погрѣшіо.

За све ово добро ће бити, да исторіописаць назначи, одъ кога в што, где и кадъ разумео и добы, съ краткимъ родословіемъ истога лица, ако ово небы заслуживало да му се животь обширнѣ опише.

Исторіописаць некъ се труди да саобштаваня одъ людѣй, у колико ова небы была противъ грамматике, логике и морала, нѣовымъ израженіями попише и побележи.

При заключенію сваке четврте части припреме или устави за нову Србску историю, валя да дође регистеръ стварѣй у азбучномъ реду.

5. Кадъ се изложенымъ начиномъ буде скупіо и издао савъ матеріалъ, кои саставля нову Србску исторію; онда употребивши и издана већъ о томъ друга дѣла, некъ опредѣленный исторіописаць изъ свега тога изведе и спише пожелану прагматическу исторію, изъ кое ѣе се потомъ моћи обдѣлати и прекроити и друге у разномъ виду за многостручне школе у нашемъ отечеству.

Одъ какве ѣе користи ова исторія быти за нашъ народъ и отечество, може се поуздано предпоставити, кадъ се помысли, да ѣемо, у колико смо у некомъ низу изъ кнѣига, а разсуто одъ повдѣины у народу извѣштени, у нѣой наѣи за подизанѣ и облагороѣенѣ наши патріотически чувства и за обогаѣенѣ нашегъ политическогъ знаня, трогателна и велика позорія, као слѣдства и производе храбрости и очаянїя, родолюбія и себичности, среѣе и несреѣе, сагласне и противоборне политике; да ѣемо у нѣой видити необичне мужеве и юнаке, кои су заслужили да їй родъ Србскїй вечно славн и да дѣла нѣювимъ подражава; и да ѣемо у нѣой очевиднѣе него ли и у коїой исторїи смотрити у нуждымъ променама и на добро излазеѣимъ бѣдама благодѣтелну руку небесногъ промысла и нѣгово садѣйствїе у награди и казни.

Некъ се дакле праведно свакій Србинѣ радуе своїой новой исторїи, као годишнѣмъ празднику свога политическогъ пакибытїя воскресенїя! Онѣ ѣе у листовима нѣнымъ наѣи Трою кодъ Београда, Маратонѣ на Мишару, Термопиле кодъ Чокешине, Милейску безсузну побѣду на полю Салашкомѣ, Платею кодъ Малайнице и т. д.; онѣ ѣе у нѣой видити Ахилла у Х. Вельку, Улиса у Стефану Живковићу, Пелопиду у Узун-Мирку, Зринїя у Степа-

ну Синђелићу, Омира у Милутиновићу, Тирспея у Вишњићу, а несравнивогъ витеза у Кара-Ђорђу. Само дай Боже, да и у исторіописцу нѣовомъ добые Србскогъ Иродота, кои ње вештымъ изложеніемъ догађая, живымъ описаніемъ дѣйствующи у нѣма лица и громогласнымъ исповеданіемъ истине тако подѣйствовати на свое санароднике, да у нѣма побудивши іѣ на велика дѣла непромашно добіе іошть славнігъ наслѣдника у Србскомъ Тукидиду, кои бы по томъ свое савременике праведно називао достойнымъ потомцыма славны предака, честитымъ сыновима храбры отаца! —

У Београду 1. Фебруара 1847.

УЧЕНОМЕ ДРУШТВУ СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ!

Г.

(Одъ Сергія Николаића.)

Заклученіємъ своимъ одъ 20. пр. м. изволило е учено Друштво одредити и мене, да на основу плана почестнымъ членомъ г. Княжескимъ Представникомъ Авраомъ Петронієвићемъ израђеногъ са јоште три редовна члена промыслимъ о начину, којимъ бы се живи извори нове Србске исторіе најболѣ испытати и народна исторія списати могла, и која бы по именце лица за овај преважанъ посао најспособнија была. Остала три редовна члена дала су му већъ свакій свое у овомъ предмету понаособно писмено миѣніе; зато му и я мое понаособъ подносимъ.

После обрађаваня народногъ языка и узвышаваня нѣговогъ на степенъ и достоинство правогъ книжевногъ и научногъ языка, као најпрече цѣли Друштва Србске Словесности, друга му е не мањ главна обдѣлаванъ своју уобште наука а нарочито оны, које се највише на Србску народност односе, и којима се највише и најближе за просвету народну учинити може. Но међу свима овимъ наукама после языкословія као науке о душномъ народа животу, која у најпречу цѣль друштва принадежи, највише е народна наука Србске повѣстнице, као наука о народномъ или скупномъ животу своју у народу членова. Важна и најважнија за

народъ наука а особито за онай народъ, коме е
 нужда, на основу свое значеня пуне и najveћег
 народа достойне прошлости срећу свое будућности
 обезбедити и неизоставно тога условје, общте дру-
 ги народа признаванѣ и припознаванѣ задобити.
 У међудржавнимъ и међународнымъ одношењима и
 при сућеню судбе каквогъ народа, при рѣшаваню
 вопроса о нѣговомъ быћу или небыћу, нѣговомъ
 животу целокупномъ и смрти народной не пыта се
 толико, имали народъ у себи довољно основа за
 свое быће, него се више пыта ели онъ то и како
 дѣломъ показао; не пыта се, каква су свойства по-
 едины лица, коя народъ сачиняваю, него се пыта
 каква е целокупна народна личность и имали е у
 правомъ и свойственомъ смыслу; мери се найстро-
 жѣ на мерилу политичномъ снага оне целокупне
 свезе, коя савъ народъ у единству држи, по коме
 се достоинство нѣгове народне личности оценов.
 Не пыта се, шта бы могло бити одъ кога народа
 па да се заклучи, шта ће моћи одъ нѣга бити, не-
 го се при томъ опредѣљиваню пыта, ели управо
 одъ нѣга кадгодъ што было, у колико е и како е
 было; есули нѣгови членови не само као особна
 лица у станю више природномъ и извандржавномъ,
 него и као народъ кадгодъ живили, и знаке явного
 живота, по којима су сами себе и по којима су и
 други за народъ признавали, дѣломъ показивали и
 у истиннымъ споменымъ оставили, у повѣстницы
 својой сачували. Народна е повѣстница за свакій
 народъ самого себе признаванѣ а чрезъ то и други
 явно припознаванѣ. Народна е и особито државо-
 народна повѣстница не само наибольій и найпоуз-
 даній обликъ явногогъ народногъ живота, него и най-
 достовернѣ сведочанство у међународнымъ одноше-
 њима; народна е повѣстница ярштено писмо цѣло-
 га народа, и по томе међу овима наукама найвише

народна. Принадлежи дакле она свакојко и по превосходству принадлежати мора у цѣль народногъ ученогъ друшта тако, да, и кадъ небы ни за какву другу науку народу каквомъ збогъ средства у языку са суседнымъ изображеннымъ народима потребно было учено друштво опетъ бы га морао и онъ основати и подићи, само и единствено ради писаня свое повестнице; еръ никако се то ни са достоинствомъ ни са ползомъ народа не слаже, да му други кажу шта е и одкуда, а онъ самъ то да не зна и да казати не уме; него да трпи самовольна и пристрастна свога быћа и свое прошлости туђинска описиваня онако, као што су нејки и недорастли народи и бедни тако названи дивљаци зломъ судбомъ трпѣти принуђени. — Збогъ тога е и одъ стране врстногъ нашегъ редовногъ члена као што намъ е свима познато, оно важно одпре за писанѣ народне повестнице предложенѣ учинѣно и одъ целогъ друштва примљено; збогъ тога е и другѣй важанѣ овога друштва почестный членѣ радо на себе приміо и свршио писанѣ плана за испитиванѣ и описиванѣ знамениты народны догађаѣ; збогъ тога е и цело учено друштво јошѣ много пре тога нарочито свое према народној повестници уважаванѣ показало назначивши јој прво међу осталимъ наукама и особито у своме Гласнику место.

Сва научна друштва у постизаваню свое цели служе се двоякимъ средствама, личныма и стварныма. По правилу лична су имъ средства њѣини редовни членови, кои изъ реда и редовно радити обвезую се, и коѣ по томе Друштво на опредѣленіѣ научне цѣли као средства употребити право има; остали нередовни членови обично не мораю за Друштво радити, и они се обвезую али не редовно и по правилу него по изятію и по своме произволенію

радити. Гди се довольно стварны а особито новчаны средства има, ту Друштво и преко други друштву непринадежећи членова цѣли свое постизавати може. Гди в научно Друштво не само списательске способности него исто тако и стварны средства Друштво, или гди се оно по овомъ другомъ прирѣнию одъ стране државе заменює или уступлѣномъ годишиѣ у брою одреѣеномъ, или само уобщте по неопредѣлѣной потреби за цѣли опредѣлѣномъ суммомъ или подаренымъ Друштву изключителнымъ за добыиѣ неки прихода правомъ, као што в овога последнѣга случай у шведской држави, гди учено у виду приватномъ поставше Друштво има и упражнява право изключително све у држави календаре о своемъ трошку и на свой добыть печатати. Но имало Друштво стварны средства и новаца колико му драго, нигда не може оно и нема примера да друге Друштву непринадежеће списателѣ наима, да за Друштво раде, а само Друштво да ништа не ради. Тако бы се учено Друштво могло саставити не само изъ неучены него и изъ савимъ некнѣжевны людѣй, кон кадъ бы на свой добыть кнѣге издавали, небы ништа друго были него прави акціонери. Тако бы се могло саставити какво повестословно друштво изъ членова, кон бы могли изъ повестнице ништа незнати, него бы друге за писанѣ повѣстнице подѣ наямъ укупно или на надницу узимали; у комъ случаю они, кон бы писали повѣстницу небы се звали членови ученогъ повестословногъ Друштва, него бы то были они, кон повестословне кнѣге купую и продаю. Учено дакле Друштво ако неће да буде чисто акціонерско Друштво мора само собомъ учене послове радити, и за радню ту пре свега редовне членове употребити; или оне послове не предузимати, за коє способны редовны членова нема; ербо бы

се иначе могло рећи, да се учено Друштво саставило да ради оне и онако учене послове, које не зна и за које нисе способно. Учено Друштво може и своје корреспондентне членове за неке послове умолити, само њим не може као редовне на посао одредити, но послови ти, за које ће своје корреспондентне членове умолити, морају бити такве природе, да њим због удаљености редовни членови не могу свршити, или да су тако общтеважни, да се тичу своје уопште членова Друштва, као што е случај при искомју мишља о каквој важной ствари, која е може бити због поместности више коме корреспондентномъ члену него редовнимъ позната. Иначе пакъ како остале списатељ тако и корреспондентне членове нисе никако у реду да Друштво подъ наемъ узима. Сасвимъ е друго што и одъ наведенога различно, кадъ друштво имаюће доволно новчаногъ средства за рѣшаванъ каквы у некој науци, коју е Друштво изображавати предузело, врло тежкихъ питања прогласи награде и позове на стицанъ све учене люде и списатељ. И ово е наликъ на наемъ, али нисе опетъ никако самъ наемъ; у найму се дае или обећава награда опредѣленомъ лицу да ради; а при прогласу награде неопредѣлюе се лице, него се дае награда ономе, комъ наиболѣ заданый посао уради, па ма было и членъ Друштва, или ако нисе, тимъ ће самымъ дѣломъ показати се, да е достоинъ да буде. Може учено Друштво, ако има доволно новаца, и каквогъ нѣму не принадлежећегъ списателя, комъ има доволно способности, али нема средства, при израђиваню каквогъ ученогъ дѣла нужнымъ трошкомъ подпомоћи; али то опетъ нити е наемъ нити наручбена него посао онакій истый или подобанъ ономе, какавъ и Друштво ради, и списатељ таковъ дѣломъ самымъ членъ е Друштва, и достоянъ да и по праву буде.

Друштво Србске Словесности, колико е мени познато, нема толико новаца, да бы могло прогласити награде за писанѣ и што е јошть пре нужно предварително испитиванѣ народне повѣстнице; али има толико новаца, да бы тай посао могло само о свомъ трошку предузети. Друштво ово и кадъ бы имало новаца, да прогласи награде за испитиванѣ и писанѣ народне повестнице, по горедоказаномъ небы то никако у реду было; него бы требало да Друштво само собомъ тай посао предузме, или, ако нема међу своимъ редовнымъ членовима за истый посао способногъ треба да га се окане и ради оно што само може, а не свою неспособность јавно предъ целимъ светомъ да призна. Могло бы Друштво ово, кадъ до веће сумме новаца дође за рѣшаванѣ неки најтежи у повестници вопроса и награде прогласити, али то доцнѣ, и почемъ најпре покаже, да е и само способно было у писаню повестнице што превредити. Могло бы исто тако Друштво ово и списателю каквомъ кои му јошть непринадлежи, али е поуздане способности, у испитиваню и писаню народне повестнице помоћи; али кадъ бы га на тай начинъ за способногъ држало, ако бы хтело бити слѣдствено, морало бы га и усвоити, пакъ бы ојда опетъ Друштво свой посао само собомъ т. е. преко свогъ члена радило.

Предложенѣ за испитиванѣ и писанѣ народне повестнице учинѣно е у средни овогъ Друштва одъ нѣговогъ редовногъ члена; предложенѣ е то цело Друштво примило; планъ е за тай посао опетъ членъ овогъ Друштва као почестный не по препоруцы Друштва него по собственомъ побуженю израдїо; миѣниѣ о начину и личнымъ средствама којима бы се овај планъ удѣйствовати могао, дала су Друштву по препоруцы нѣговой четири нѣгова

редовна члена. По свему томе и не само по цѣли Друштва сматрамъ я стваръ ову за друштвену т. е. не само првобитно и у почетку него и после и све еднако досадъ за чисто Друштвену, и налазимъ да е право и свакојко да е у реду, да стваръ ова докле годъ не буде свршена, остане при овомъ Друштву и одъ нѣга да се не удалява, ерѣ нема довољногъ узрока да се удали. А почемъ народна повестница готова и написана буде, бы ће она не само овога Друштва, него и целога народа душевно иманѣ, које ће и свакоме странонароднику, почемъ га позна, равно принадлежати; а у истый ће ма честь и слава припасти и Србскомѣ Правителству, што е Друштво поставило у станѣ, да може народу своје овако знамениту и по превосходству народну услугу учинити. И по овой дакле сматрању страни испитиванѣ и писанѣ народне повестнице, мора Друштво поне у првый ма само собомъ т. е. преко својих редовных членова и о свомъ трошку предузети; по чему неприлика бы было ма кога са стране звати или молити да на име Друштва ради оно, што бы Друштво морало по својој цѣли само радити.

Но рећиће се, Друштво могло бы о свомъ трошку почети скупљати вештество за писанѣ народне повестнице; али како ће то продужити и свршити, кадъ му новаца нестане; а лако ће му нестати, ерѣ и тако много нема. Зато се не треба толико бринути, ерѣ прво Правителство изволило е опредѣлити, да се Друштву овомъ нека сума новаца изъ народне касе сваке године издае; а друго Правителство, које е тыше пути у общете обећало награде онымъ писателыма, кои што добро и полезно за народъ напишу, не може се предпоставити, да друштву у комъ може имати

выше повереня него у поединымъ списательима, неће ктети давати нужна средства за писанѣ оне кнѣге, коя е у найвышемъ смыслу народна, т. е. да народу, одъ кога е све, што има добыло, неће ктети дати оно што бы му было наймилиѣ. То бы врло неправо было предпоставити о Србскомъ Правительству, и я нећу никако да предпоставлямъ. Но наипосле повестница е а особито народна повестница она кнѣга, коя кадъ се вешто и истинито на пише, не може бити, да сама себе т. е. поне учинѣне на ню трошкове неизплати.

Србска повестница и по цѣли овога Друштва и нѣговомъ нарочитомъ горепоказаномъ у раздѣлу Гласника признаваню сочинява особитоꝑ друштвенноꝑ занима и послованя оддѣленіе: найприродниѣ дакле было бы то да се и особито у Друштву овомъ одреди оддѣленіе редовны членова, кои ће се ако и не исключительно, а оно поглавито занимати са испытыванѣмъ и писанѣмъ народне повестнице. Друштво ово по цѣли своіой морало бы управо имати три оддѣленія: прво Бзикословно, за найпречу цѣль Друштва, ображанѣ языка; друго повѣстословно за обделаванѣ Србске повестнице и други сродны народности тичући се наука; и треће общтенаучно у кое бы сви и изъ остали оддѣленія членови принадлежати могли. При разреѣиваню редовны членова у ова оддѣленія осимъ осведочене досадъ способности морала бы се у нарочито призреніе узети и нѣина наклоность и любовь према струцы наука едноꝑ или другоꝑ оддѣленія. Членови повѣстословноꝑ оддѣленія морали бы са узайнымъ согласіемъ посао међу собомъ поделити и радити, т. е. у правоме смыслу Друштвено радити.

Ако се збоꝑ малоꝑ числа небы могли редовны членови на оддѣленія разредити, онда бы дру-

гій досадъ описаноме найближій начинъ писаня повестнице быо, да се одаберу неколико редовны членова и у виду одбора да предузму скуплянь и саставлянь Србске повестнице.

Но было у виду оддѣленія или у виду одбора, да се овай посао предузме, почетакъ бы по моме мнѣнію требало учинити са познаванѣмъ и то што скоріимъ и што точніимъ оны наши и страны спасателя, кои су до садъ што о нашемъ народномъ животу писали. Затимъ могло бы се почети испытыванѣ живы извора Србске повестнице у месту. Свакій членъ, кои бы се на то одважіо могао бы по едногъ повѣстозналца на испытъ узети, почевши редомъ одъ оны, кои су годинама найстаріи. Међутимъ морало бы се безъ одлаганя испытыванѣ народне повестнице продужити и свуда по народу и у отечеству, и колико бы годъ могуће было и изванъ отечества. За овако удалъный посао небы се могли сви и у свако доба они редовни членови употребити, кои бы се на испытыванѣ повестнице одважили; еръ то имъ небы допустиле званичне дужности, нарочито бы тай случай быо са оныма, кои се немогу лако у свомъ званичномъ послу заменити. Зато бы нужно было молити правителство, да неке, ков бы друштво за найспособнѣ и найпоузданѣ у писаню повестнице признало, одъ званичне дужности разрѣши привремено и донде, докле траяло буде скуплянь и писанѣ поне новіе Србске повестнице, ков бы свакояко требало ускорити. При равномъ почитанію свію остави Г. Г. членова и ныне способности, я мыслимъ, да бы у томъ послу найвыше учинити могао редовный членъ г. профессоръ общте повестнице Исидоръ Стояновичъ. Онъ кадъ бы одъ остави званичны послова осло-

бођенъ бы, могао бы искључително дати се не само на испитиванъ и писанъ народне повестнице уопште, него бы и отечественимъ нижимъ и вышимъ училиштама свима у којима се ова наука предава или у којима бы се по устројениу училиштномъ предавати морала, највећу услугу учинио, кадъ бы за сва та училишта редомъ ручне књиге народне повестнице написао, а то су опетъ књиге за које ће правителство принуђено бити награде прогласити, пакъ и њ може бити дуже времена ни за награде неће моћи добити, као што ни књигу обшты знања, за коју е награду доста добру прогласило, јоштъ никако нје добило. Замена нђовогъ места тиче се искључително надлежне власти, но я бы се овде усудио само примѣтити, да замена нђовогъ места лакша бы была него дургогъ когъ члена, почемъ е у Лицеуму выше професора, кои се са повестницомъ баве, и међу којима бы по моме дознаваню г. вђроучителя Лицеумскогъ А Е М. Синђела Саву Јовшића нарочито могао споменути

Ако се за писанъ повестнице небы могао ставити у друштву ни оддѣленіе ни одборъ какавъ, онда бы на тај посао одъ стране друштва требало побудити оне редовне членове кои бы и безъ свакогъ побуђенія Србску повестницу испитали и списали. Међу такве по момъ дознаваню принадежи опетъ нарочито пређепоменути членъ г. Исидоръ Стојановићъ, кои е у најскоріе време бавио се а и садъ се бави съ народномъ повестницомъ.

Но писали најпосле ову повестницу, кои му драго членови друштва, при свемъ томъ што се и по себи зна, да е истинитость прво свойство доброгъ повестописца, не могу опетъ ни я овде застати и мою као члена желю, да се та повестница

свету и народу саобшти онако, како не само неће ништа одъ уваженія изгубити, кадъ е стану читати, него и како ће народу верно огледало свога живота дати. —

Да бы то тако са писанѣмъ повестнице а особито са писанѣмъ савршене повестнице бити могло, нужно бы было, да списатељима нѣнима да се доволно уверенѣ, да ѿ неће и несме нико збогъ истине, кою бы они описали, непосредствено или посредствено гонити или зато казнѣ нѣнѣ зактевати. — Друго нѣ доста истину повестословну само описати, него нужно е учинити, да се и свака могућа сумња са нѣ скине, да се она за времена колико годъ могуће искуша, да ѿ ѿ се савремено утврђенѣ даде и да се за потомство озакопи. Да бы то могло бити, нужно е, да се скупљени и испитани извори Србске повестнице одвремениа на време у свескама печатаю, и то безъ сваке спольне осимъ друштвене цензуре, ерѣ ће се иначе доћи у незгуду, да правительство Србско за сваку печатану речъ, коя се странимъ народима случайно недопадне, на неки начинѣ буде подъ одговоромъ, и тога ради цензуру на штету повестнице поштри.

По смислу устава друштвеногъ и старогъ и новогъ сви су редовни членови овога друштва обвезани радити безъ награде. Тога ради я мыслимъ, да друштво са своимъ членовима, кои се буду примили испитиваня и писаня повестнице, не може предварително у погодбу што се награде нѣмѣ тиче ступити. Нѣмѣ бы се морабо дати предварително само нужданъ трошакъ, а почемъ посао сврше, или поне одчасти ураде, не бы неправично было дати имъ и неку награду изъ тогъ нарочито

призренія, што бы они осимъ труда и дангубе и и-
наче збогъ одсуства одъ свой кућа шкоде лако
имати могли; а ко има исключителну шкоду безъ
изключителне ползе, томе в право и накнада да
припадне.

ПРЕДЛОЖЕНІЕ О НАЧИНУ

КАКО БЫ СРБЬЛИ МОГЛИ ДОВЫТИ СВОЮ ИСТОРИЮ.

Д.

(Одъ Дра. Яна Шафарика.)

Предложеніе, кое е высокоученый членъ Друштва овогъ, г. докторъ Іов. Стеићъ у последнѣмъ главномъ засѣданію учинію, да е то естъ крайнѣ време томе, да се Србљя побрину о сачуваню и скупляню датака новіе свое исторіе, а нарочито ово друштво да се постара и посавѣтуе свойски, како бы се точна и истинита а при томъ обширна и подпуна исторія народа Србскогъ одъ новогъ препороженя нѣговогъ до данашнѣгъ времена скупити и списати имала, заиста е тако сходно духу и обстоятельствомъ нашегъ времена, да е свакогъ родолюбивогъ Србина побудити и у срдцу нѣговомъ одзвѣъ и одобренѣ наћи морало. — Да е оно то заиста и учинило, ясно е показало оно единогласно одобренѣ, и она жива похвала, коя е на ово предложенѣ слѣдовала, и кою су сви присуствующи у засѣданію почестни и редовни членови друштва, међу којима су многи найзнаменити мужеви и najveћи достоянственици отечества нашегъ были, одма изрекли. У слѣдству тога буде заключено, да друштво наше о важномъ предмету овомъ у своимъ редовнимъ засѣданіямъ безъ отлаганя радити почне, и да оно планъ сачини о начину, како бы се дѣло ово найцѣлосходнѣ предузети имало, кон планъ да се изванредной, нарочито овогъ предмета ради сазваной главной скупщини друштва подне-

се, а одъ ове прегледанъ и одобренъ, да се самогъ высочайшемъ Правительству препоручи, съ томъ молбомъ, да бы ово благоизволило, нужна къ удѣйствованію овогъ плана средства опредѣлити. — Како в ово предложенъ обстоятельствама и желаніа Србскимъ примѣрено, показуе наяснѣе и то, да в самъ Княжескій Представникъ, нашъ высокопочитаемый почестный членъ г. Аврамъ Петровиѣвичъ драгавольно на себе пріймію, израдити основне черте плана, по комъ бы се при дѣлу овомъ поступати имало; нама в потомъ у редовномъ засѣданію данъ честный тай налогъ, да истый планъ у разсудѣнъ узмемо, обширнѣе израдимо, и тако израѣнъ да га подъ видомъ предложенія редовномъ засѣданію поднесемо, а засѣдно и лице да означимо, коу бы по нашемъ мнѣнію, задатакъ овай рѣшити имало.

•Пре него што се у само предлаганъ мога мнѣнія о начину упустимъ, по коме бы се у овомъ дѣлу поступати имало, само мимогредъ то примѣтити желимъ, да бы то заиста врло нужно и полезно было, да се на историческу струку, нарочито на исторію народну и одъ стране друштва овога веће вниманіе обрати. Найглавнѣи задатакъ и опредѣленіе друштва нашегъ остае свагда то, да оно умный развитакъ, и душевный напредакъ Србства, словомъ просвѣщеніе нѣгово колико в годъ могуће подпомогне и ускори; ово ће најболѣ постићи ако Србскомъ обществу подавало буде, рану душевну лакшу и пріятнію а не само строго учену и тешку, ако дакле послове свое строго научне и взыксловне измешало буде са сочиненіама преподѣлаюћимъ и описваюћимъ, а нарочито и то да гледи, да у Гласнику друштва чланци исторически међу сувопарнимъ свысокословнимъ помешани буду, и онде не-

Не намъ се требати бояти да Гласникъ нашъ неће читатель наћи и на веће общество наше живо подѣйствовати. — Съ издаванѣмъ морално-поучителны книжица одъ г. архимандрита Гаврила списаны учинѣнъ е добаръ почетакъ, врло бы добро было да се исто тако кадкадъ и нешто историческо или общеполезно поучително народу нашемъ пода, и тако да се онъ за савршенію душевну рану, то есть за опредѣлене и строге науке преправля. И предложеніемъ овымъ г. Стейна явно е изречена потреба ова за Србство, и овомъ позыву на полъ историческо съ тимъ више треба друштво ово да слѣдуе, што се у обште у наше време поедини списатели србски манѣ занимаю съ обдѣланѣмъ исторіе србске, него што бы то нужно и пожелательно было. Историческа прошлостъ најсигурни е основъ будућности, а најздравіа рана душевна за младъ народъ есте нѣгова собствена исторія! — Знаменити еданъ знателъ и пріятелъ Србства, то е мени у овомъ смотренію савѣтовао, да е много важніе да се учени люди у Србиі потруде Србству предати общеполезне у животу најнуждніе науке на нѣговомъ езыку, и да га съ нѣговомъ славномъ исторіомъ упознаю, него да о грамматикѣ и научной терминологіи главу разбіаю, ерѣ ове съ временомъ заиста изостати неће. —

О важности народне исторіе нѣ нужно много говорити овде, где смо сви о нѣой подпуно увѣрени. Свакомъ одъ насъ познато е то, да особито отечествена исторія, највећма дѣйствуе на свакогъ човека, и то не само на добро воспитаногъ младића или изображеногъ грађанина, него и на самогъ простогъ непоковареногъ жителя. Важни догађаи, благородни примѣри, и велика дѣла, коя она човеку предъ очи ставля, снажніе потресаю нѣгово чу-

ство, и већма на образованъ нѣговогъ срѣца и характера дѣйствую, него и найблагородниѣ морални закони, и наймудрія правила философіе; нѣму едно живо представлѣно юначко дѣло, за срећу и спасеніе отечества учинѣно, више поученія дае како отечество цѣнити треба, него найученіе слово о дужностима човека грађанскимъ. — Свима нама добро е и то познато колико су на народъ Србскій дѣйствовали они споменници нѣгове славне прошлости, коє онъ у својма народнимъ песмама притяжава и съ одушевљеніемъ свакій данъ пева и споминаѣ. Споменъ славны предака пробуђує у потомку желю нѣма подобнимъ постати, нѣова велика дѣла подстрекаваю га на подобне подвиге, а жертве одъ нѣи за вѣру и отечество принесене, изпуняваю тронуту срѣце нѣгово, высокопочитаніемъ према хероима себе пожертвовати умевшима, любавію према вѣри и отечеству, толикимъ жертвама сачуванимъ, и одушевљеніемъ, за ова драгоцѣна наслѣдства свои обожаваны дедова такође жертву на олтаръ исторіе положити моћи. — Овако исторія подраниє у народу жаръ родолюбія, народный поносъ, и оно благородно одушевљеніе за вѣру и отечество, коє нѣгове сынове на жертве за общіе благо рода опредѣлює, и безъ когъ човекъ а и народъ нѣе у станію ништа важно, изванредно и велико учинити. Ово свето одушевљеніе и овай божественный жаръ, кои е изворъ свію грађански добродѣтели и кои одъ човека хероя чини, као што рек'о, найвећма пробуђує и подраниє исторія, ово огледало у коме потомакъ види славне примѣре свои дедова коима подражавати, идеале къ коима тежити има, а засѣдно у нѣму као тамну сенку припримѣчава оно погрешке и подлости, коє избежавати, презирати и проклинати мора. — Зато су срећни народи имаюћи славу прошлости; докле

годъ ньови синови ову славу свои праотаца познавали и цѣнили буду, неће они до подлогъ и робскогъ начина мышлєня спасти и неће нити могу до равнодушне апатіє ослабити и малаксати; но несрећанъ е и осакаћєнь народъ онай, кои е свою исторію или заборавіо или изгубіо, комъ е ова амайлія народногъ быћа одъ лукавы угиѣтателя украдена, или одъ когъ е овај геній слободе нѣгове одлетіо; онъ само као некакво водоземно створєнь ладнокрвно и себично животари, и за ништа благороднє и више способанъ нє; у нѣму се угасіо онай жаръ родолюбїа, и заспало е одушевлєнь за свой родъ отечество и законъ, зато у нѣму и нема граѣански добродѣтели и ньово место заузела е све осимъ себе презирућа ладна себичность, коя нити за прошлу нити за будућу славу немари, него само свое личне садашнѣ користи глєди, коя не само неналази у томе никакво задовољство нити сласть: за общє добро жертве приносити, него напротивъ тога и на общој штети и пропасти свою личну магновєну користъ оснива. — Примѣре и єдногъ и другогъ показую намъ народи и старогъ и новогъ вѣка; свакій младый Хелєнь и време найвєћєгъ цєтаня грчкогъ съ одушевлєнїємъ читао е и на памєть учїо Омировє стиховє, а свакій Римлянинъ гордъ е быо, што су Грахи и Муціуси, Брутуси и Сципіони нѣгови предци были; та и у нашемъ Србину жива нѣгова исторїа, юначкє песмє найвєћма подранюю и юначкогъ духа и одушевлєнїє народно, и онъ не само свога Марка Кралѣвића, и Милоша Обилића, него и найновїєгъ Караѣорѣа съ одушевљѣнїємъ пєва и за примѣръ себи представлїа! Посмотримо напротивъ тога, како су неке гранє нашегъ роѣеногъ Славєнства дубоко палє и заспалє былє, кадъ їмъ е у найближє прошавша столѣтїа лукава єзунтска политика таково воспитанїє

дала, да о себи и о својој прошлости и историји ништа знали нису, а како су у наше ево време кодъ њи опетъ Жижка и Хусъ, Рагиславъ и Свато-плукъ именовани и слављени бити започели, то е было најсигурнији знакъ да су се они къ новомъ народиѣмъ животу чрезъ познаванъ свое народности и историје пробудили! —

Свима намъ е далъ познато и то како данасъ сви знатнији народи своју историју нѣгую, како њоу чрезъ люде способне и за то опредѣлене нарочито изпитивати и обдѣлавати даю, како јо најпосле у многочисленимъ дѣлама књижевнимъ, и у славнимъ и великолѣпнимъ споменицима обштемъ и свету предаю, а особито у школама младежи својој усађую и саобштаваю. — А нису ли наши Срби ову исту народну потребу на свой начинъ и осећали и задовољавали, кадъ су јуначка дѣла њиовы изврстника слѣпци њиови певали и узъ гусле свету преповедали?

Заиста е то една одъ важны дужности Правителства и просвѣтителника свакогъ народа, да ову историју њиову вѣрно у руке предаю и съ њомъ га точно упознаваю, еръ ће тако најболѣ у њму родољубіе, народни поносъ и одушевлѣніе за обште добро рода пробуђивати и подранивати, слѣдователно морално народъ и државу најболѣ подкрѣпљивати и оснажити. —

Нашъ Србскій народъ принадежи међу оне среѣне народе, кои се сљиномъ прошлости и историомъ дичити и поносити могу; онъ е у средиѣмъ вѣку знаменитый и высокій степенъ државно-политичкогъ, црквеногъ и књижевногъ, заиста собствено-народногъ развитка стигао было, а у наше време опетъ е јасно доказао, колика у њму снага и спо-

собность къ държавно-народномъ животу сушествуе; народъ Србскій и онда е а и садъ многа знатна и велика дѣла починио, и велико е число славны и безсмртногъ спомена достойны людій произвео. Ова нѣгова знаменита исторія найболѣ е средство за нѣгово далѣ облагорођаванѣ и нѣговъ развитакъ, само га валя съ нѣоме добро и точно упознати, и треба му ню готову и за нѣга израђену у руке предати, да онѣ славу свою любити и чувати, а славне херое свое достойно уважавати и послѣдовати научи; — а ова потреба побудила е и нашегъ высокопочитаемогъ сочлена г. Стенића къ нѣговомъ предложению.

Слободно рећи можемо да Срби немаю јошть нити славну свою стародревну прошлостъ, нити пакъ исторію новогъ времена у таковомъ виду у рукама, као што бы требало, и све оно што е до садъ рађено и издано у овой струци, одъ странны и одъ домаћи, или е пристрастно, и за неке особите цѣли и намѣре списано, или е кратко несавршено, погрѣшкама изпунѣно, или наипосле у такво одѣло обучено, кое га народу неприступно чини. Зато е необходимо нужно да се народу Србскомъ исторія нѣгова, колико е могуће пре у пријатно преповедајућемъ одѣлу на народномъ живомъ езыку, общте понятно а обширно и подпуно израђена и списана у руке преда; и то не само исторія новогъ времена, него и стара она, коя јошть снажнѣе на пробућенѣ народногъ чувства и поноса, и на предуготовљанѣ будућности Србске подѣйствовати може, него и сама нова, премда такођеръ знаменита и важна исторія нѣгова. — Брѣ занста темель свега и новогъ постанка и садашњости а и саме будућности Србске, у оној славной епохи тражити валя, у којој су богодаровани Неманићи у недра

народа Србскогъ главне черте државногъ и црквенногъ живота снажногъ рукомъ неизгладимо уписали! Само знаѣ оно живо, кое су Србљи о старој својој слави и независимости до новѣи времена сачували, дало є нѣма одушевльнїе толико и ополюку моралну снагу, да опетъ упропашћену државу свою обнове, и животъ свой народный и политичкій наново да продуже. — То є дакле Палладіумъ Србскогъ народа, кое онъ съ найвећимъ жертвама подранѣвати, комъ достойный храмъ у подпуно израђеной и свету саобштеной повѣстници подизати има! —

Да бы се ова велика цѣль постићи могла, несмеду се жалити къ томе потребна средства, ма она и мало веће жертве матеріалне изискивала, ерѣ ће морална полза, за народъ одтудъ произицућа заиста толика быти, да се ове садъ принесене матеріалне жертве съ нѣоме никако ни сравнити не могу. — Нека се дакле напредъ увѣре о томе на нормилу Србскогъ стоећи знатни мужеви, да се точно и истинита исторїя никако скупо платити неможе ма се колико на ню потрошило, само ако се срећно получи и концу приведе. —

По моме миѣнію найцѣлѣисходнѣе бы было, кадъ бы наше Высочайше Правительство, по примѣру скоро своіо европейски држава, по примѣру Чесске, Унгаріе, а и саме Турске, установило право и постоянно званїе исторїографа земальскогъ или народнѣгъ. Ово званїе имало бы се као къ струци просвѣщенїя принадлежеће и непосредственно подъ самымъ Попечительствомъ Просвѣщенїя стоеће садъ еданцутъ за свагда завести. — Што се плати са званїемъ овимъ скопчане тиче, та се засадъ точно назначити неможе, него бы се морала опредѣлити према ономъ лицу, кое бы се на ово званїе

поставило; но толико ипакъ по момъ миѣнію могло бы се напредъ установити, да бы се плата состояла у некой сталной годишньої сумми, и осимъ тога или у днурнама или пакъ у путномъ трошку, кое бы истый исторіописаць свагда добыло надъ бы годъ по послу свога званія путовао. — Званіе ово е важно и съ веѣмъ теретомъ скопчано него што се то на првый поглядъ чини, връ бы исторіографъ истый найвеѣу часть времена на путу по Србїи а и изванъ ове провести морао, што е и съ трудомъ и съ трошкомъ великимъ скопчано; осимъ тога и то треба у призреніе узети, да бы се онъ често лишавоа крозь дуже време свою домаѣи и фамиліярны угодностей и задовольства, и морао бы и морално, свако лично отношеніе и призреніе игнорираюѣи, башъ истогъ себе безпристрастной истини на жертву принети; одтудъ природно слѣдуе то, да бы и награда нѣгова морала према овимъ тегобама штедра и знатнїа быти. —

Дужноѣсти овогъ званїа быле бы одъ прилике слѣдуюѣе;

1.) Пре свега истина морао бы исторіографъ србскїй радити о исторїи новой, одъ почетка Србскогъ рата, до данашнїхъ времена, и то нарочито изъ те важне и неуклониме причине, што смедоци овы знамениты догаѣая веѣхъ мало помало нестаетъ и свакиѣ данъ реѣи бываюу слѣдовательно безъ свакогъ отлаганя помтати треба да се оно што су они собомъ доживили, одъ нѣи сазна и побележи; начинъ како бы при овомъ дѣлу поступати имао врло е добро у плану г. Представника Аврама Петровїевича назначенъ.

2.) Но при томъ имао бы истый историкъ и на све оно што се старе исторїе и целе прошлости

Србске тече највећу позорност обраћати, и тако грађу не само за нову него и за стару историју Србску спремати, ерѣ е историја Србска као и живи народ Србскогъ, една, и новіа е само продуженіе старе, а ни едно магновеніе нѣно ніе излишно, дакле свако, као къ целости принадлежеће изпитати се мора.

3.) Све што бы годъ исторически, археологически или етнографически важно нашао, старо или новіе, као писмене споменике и документе, рукописе, старе књиге, новце, печате, а и нове предмете исторички важне, имао бы онъ помоћию Попечительства Просвѣщенія за музеумъ народный, као сокровиште народне исторіе, трошкомъ правительственнымъ набавляти.

4.) Све документе старе и нове, лѣтописе, диліоме, писма, у странимъ списательима налазећа се извѣстіа, едномъ речію све што бы годъ къ исторіи Србској принадлежало, имао бы одма обществу Србскомъ посредствомъ печати саобщавати, и то најболѣ у періодически излазећемъ нарочито за то опредѣленомъ лѣтопису, да се у нѣму све исторіе Србске тичуће се свету као грађа за историју саобщава, особито и зато да ову грађу общество одма претресати, контролирати, и тако истинитость нѣну до извѣстности довести може.

5.) И самъ историографъ имао бы грађу за историју сачинјавати и у томъ лѣтопису свету саобщавати, подъ видомъ животописанія знатны Срба, описанія поедини важны догађаја, сраженія, и т. д. — съ точниимъ назначеніемъ одъ кога е што чуо и дознао.

6.) Изъ грађе за неколико година колико е могуће совершеніе и подпуніе скупљѣне имао бы

найпре обширну исторію новогъ времени списати и на оветъ издати, а

7.) Кадъ бы съ овомъ готовъ былъ, имао бы се потрудити, да исто тако и за стару исторію Србску савъ познатый матеріалъ скупн, и ново изнађену грађу спреми, и потомъ да садашнѣмъ станку историческе науке сходно и колико е могуће подпуно и обширно израђену стару исторію Срба роду Србскомъ у руке преда.

На кратко повторавајући све речено, нѣгова бы дужность была непрестанно обдѣлавати исторію Србску, и непрекидно подносити народу Србскомъ душевну рану изъ нѣгове исторіе вађену. —

Све што бы годъ овай историкъ печатати, начертати, у камену резати и уобште на светъ издати хтео, издавао бы онъ са знанѣмъ и одобренѣмъ высокославногъ Попечительства Просвѣщенія на трошакъ и рачунъ правительственный.

Што се пакъ лица тиче, кое бы се на ово важно и за народъ Србскій врло полезно званіе избрати и поставити имало, и кое бы толико повѣренѣ заслужио, да му се вовѣри написати истиниту біографію народа Србскогъ, а по моме личному знаню и увѣреню за то предлагаемъ г. Профессора Исидора Стояновића, члена овогъ друштва, мужа честногъ, просвѣщеногъ и родолюбивогъ, кои е за овай посао и предуготовлѣнъ, будући онъ ѿ Србской исторіи има знанѣ веће него обично, и будући се онъ съ любовію и задовољствомъ са наукомъ историческомъ одъ дужегъ времена занима; а къ томе јоштъ има и способность повѣренѣ кодъ люди, особито простіи, задобити.

У Београду, дана 10-гъ Фебруара 1847 год.

V.

ИЗВОРН ИЗЪ БДНЕ КРОНИКЕ.

А.

ДИПЛОМА ЦАРА СТЕФАНА УРОША.

(Одъ 2. Юнія 1358 год. у Црвареву.)

† Пониеже ѡзводи бѣгы и убоколюбивни црѣ слѣдѣ.
 гѣ ншѣ іс хс смѣ бжїѣ. непостижимн. неѡсповѣднн.
 неѡзгладннн. неѡзхутѣннн. неѡзреуемнн. неѡзсладн-
 нн. бѣка ѡ творѣнїѣ ѡ сздателѣ бѣсен твѣрї. ѡ ѡумьсли
 ѡумьшлєнїемъ сконьмъ ѡкоже самѣ бжѣ. и ннѣ ннкто-
 же можеть ѡсповѣдати. ѡ неѡсповѣдннхъ уюдесѣ тко-
 нхъ хс бжѣ ншѣ. ѡже нн агглы ѡубо прѣдѣстоєще прѣ-
 стѣмоу твоемоу прѣстолау бѣко. бжѣтва твоего ннктоже
 можеть такоу нхъ ѡсповѣдати. сконма бо прѣхутнма роу-
 кама бѣолапно възбѣ прѣсть. ѡ прѣстї сздѣнѣ ншѣ
 бжѣно тело. и ѡ небытїа въ бытїе прїевдѣ. ѡ пакы
 сконьмъ дѣхноуемїемъ прѣстѣго и жнѣтворєщаго дѣа.
 дѣхноуекѣ ѡ ожнїѣн и вѣложи дѣшоу въ нѣ. и повелѣ жн-
 ти на зѣман, и пакн въ зѣмлю вѣзвращати се по словє-
 си гнїю. и ѡкоже и прѣвожднннн ѡдѣмѣ, и вѣси прѣвѣд-
 нїѣ прѣрїѣн и ѡлїѣн и ѡлїѣн, и вѣси стѣн ѡугоднѣшен хѣу
 бжѣ ѡ вѣка. ѡвѣже прѣруѣствїа. ѡ дроузи проповѣданїа
 и ѡуѣствїа езыкомѣ, и вѣрѣнїа вѣсемѣ жнѣкоушннмъ на
 зѣман. тебѣже нѣмннхъ вѣннѣствѣ вѣскодо архїстратнѣже
 бжѣн слоуго архїггѣе мнѣхнѣ. нѣмннмъ слѣамъ хнѣмнѣ-
 телннѣе и прѣдѣстоѣтелю. вѣси зѣмѣлннѣ прїпїѣюще и
 прїносѣще добродѣтелннѣ дѣры къ стѣмоу и бжѣтѣмоу
 храмоу твоемоу. црѣмѣже и вѣсемѣ въ прѣвославїѣн жн-
 коушннмъ на зѣман. бжѣцїѣже ѡубо въ црїхъ прѣшѣ

[illegible]

сѣе нѣкѣстное и злато нестатное слово црѣвами заповѣдѣхъ
и оутвердихъ. каде прїидоме мѣ црѣвоуи оу призреши
късеуѣши нгоумень шердѣмъскы кур гвѣрсиши . и нгоумень
стые горн келѣкыме лхвѣри Хиландѣра кур дрсевѣ . и нгоу-
мень стго пѣкѣа кур їѡднѣ . къ лѣто . 73 ѿ 73 . ниди-
тїѡнѣ . аї . шїа юнїа . ѣ дї . при логофете драгослѣкѣ : -
и лѣсе се кто покоуѣнѣ и разоритъ бесѡбъскыишъ ш-
каженїемъ сѣе нѣше приношенїе и даръ стѣишъ црѣкѣамъ,
любо ѿ сѣрѡдиннѣ монхъ . любо ннѣ ктѡ такоуаго да рѣ-
зоритъ гѣ бѣгѣ . и прѣстаа вѣнѣа нѣша бѣнѣа и прїодѣла ма-
рїа . и да ѣе проклѣ ѿ стѣхъ . бї . лїлѣа и ѿ стѣхъ ѿнѣ . т .
и і . нже къ ннѣнѣа и да ннѣа уесть сѣ прѣдауѣлемъ шѣ-
дою . и сѣ рѣкшнѣмъ кѣзмѣ рѣспннѣа его : —

† СТЕФАНЫ Бѣ ХА БГѢ БѣГОБѢРНИ ОУРОШНѣ ЦРѢ .
СРѢБѢСѢ НГРКОМѢ . : —

къ страшное ѿно соуднище пришествіа хѣа вѣуныхъ вѣль
похоуѣти просимъ и тебе припадающе . ѿ вѣдѣши азъ
хрисовоуде записанные прѣрѣдители цѣтѣами . трѣбѣжен-
нымъ и прѣпомянутымъ бѣгоктраннымъ црѣмъ кѣрь сте-
фаномъ . и сномъ его трѣбѣженнымъ и прѣпомяну-
тымъ црѣмъ кѣрь استفаномъ оурошемъ цю соу прило-
жили и записали црѣкы стѣоу архѣгглоу ѿже іе бѣ іерѣ-
мъ . и како соу се оутѣмыли съ влѣстели доуброкуани .
дакши ѿмъ стонѣ градѣ съ вѣсмъ опраѣаніемъ . да даваю
на великѣ днѣ на вѣскрѣсеніе . ф . перперъ доуброкуѣ . та-
коже и на дмитровѣ днѣ дроуѣныхъ . ф . перперъ доубро-
кукуѣ . како да боуде на годиноу тисоуца перперъ доу-
бровукуѣ . и тоѣ мѣ вѣдѣши како пишѣ хрисовоудѣ прѣ-
рѣдители црѣтѣами ако запоустѣ хрѣмъ архѣггла ѿже къ
іерѣме . ѿкън доходуѣ да се дава оу монастыре оу стоу
гороу . цю соу мѣши прѣдѣди ѿ родители грѣднѣи . стѣ
сѣмѣомъ немѣны . ѿ стѣ архіепѣшъ сѣва и нѣи по мѣ
даже и до днѣ . монастыроу хиландароу и стѣмоу паклоу .
ѿ мѣ съ истѣною изѣидѣши ере тѣи црѣва на іерѣмъ
іе поуѣста . сътворѣ ѿкоже прѣжде рѣмно бѣ . да доходуѣ
цю даваю доуброкуане на іерѣмъ да даваю оу стоу го-
рѣ оу ѿкан дѣа вѣшерѣнна монастыра и послѣ . ѿ хилан-
дѣра и ѿ стѣо пакла оу доубровикуѣ калоуѣгѣре уѣбѣе
поуѣтѣе кѣр ѣрсенѣа . и кѣриѣа . и оуѣниѣше доубро-
куани ш нѣ бѣлѣгѣ за рѣдѣи вѣровокѣа доукаѣ рѣзсѣуѣи
на трѣе . да доходуѣ ѿ тѣи дѣа монастыра калоуѣгѣри на
сѣкаоу годиноу да оуѣныѣю тѣи дѣдѣкѣ . и да се дава
тѣи доходуѣкѣ докле годѣ стон доубровикуѣ и монастыри
хиландѣрѣ и стѣи пѣбѣлѣ . и да небоудѣ никуѣмъ ѿмаѣмѣ
ни ѿ нашеѣ рѣда ни цѣкѣ ѿ ѣного коѣ . Сѣго рѣдѣи съ-
творѣи записаніе сѣе како соу и прѣжѣиѣи прѣрѣдители мон
сътворѣли . ѿ ако бѣи се прилоуѣило да изгоуѣе монѣстѣ-
ри бѣлѣ по коѣмъ наѣѣженію бѣсовѣскиѣ . пакы да пондоу
уѣбѣи вѣровокѣи да оуѣниѣе оѣетѣ бѣлѣ канѣоно и прѣжѣ .
да оуѣныѣю монастыри цю ѣ мѣ доходуѣ доѣдѣ монастыри
стѣе . ѿ моѣю се еѣгоже гѣ изѣоѣи по мѣ . сѣе да нерѣдѣ-

хорить. ии порошнть нъ нѣуе коѣше да поткрѣдитъ и
схранитъ. и аще кто бесѣбьскыи наважѣнїемъ помоушн-
се и разорить сѣе приношенїе и даръ сѣмъ прѣкамъ. та-
кожего да разорить гъ бгъ. и прѣхуѣа бѣа и прѣнодѣа ма-
рїа. и да ѿе проклетъ ѿ сѣхъ дѣлъ. и ѿ сѣхъ ѿнъ. ї. и ї.
къ ннкен. и да нмѣть оуцестїе съ прѣдѣтелемъ Іоудохю.
и съ рекшїи кѣзмї распин его. и сѣе нзвѣстное слѣо цр-
ѣкшии запнѣхъ и оуткрѣдї оу ежехъ. въ лѣто. зпѣхъ. ш-
днктїонъ. вї. мѣа. апрѣлїа. ѣі. дѣнь : —

**СОУЛТАНА ЦРѢА АМЪРАТА ЦРѢА МАРА ДЪЦПН ГЮР-
ГНА ДЕСНОТА : —**

Ове две дипломе вѣрно е преписао подписа-
ный изъ самы оригинальны диплома, кое е садъ про-
шавшиегъ лѣта овде у Београду бавивши се бромю-
нахъ и бывший Игуманъ Хилендарскїй Серапіонъ са
собомъ донео, да съ нѣима потраживанѣ и проше-
нїе неко свое у име лавре Хилендарске чинїю као
документама подкрѣпи. Исте дипломе све еднако
досадъ чуване су были у Србской лаври Хилендар-
ской, са остальымъ писменымъ исправама на конма
се права овогъ славногъ монастира осниваю. Оба-
две су писане на пергамену, и то а.) диплома цара
Стефана Уроша младогъ писана е словима крупні-
имъ уставнымъ на комаду коже едну и по стопе у
дужини и едну стопу и два палца у ширини имаю-
щемъ; —мастило црно веѣтъ е побледило тако да е
садъ црвенкасто; нека велика почетачна писмена,
име царско и іошѣтъ неколико рѣчи писане су црве-
нымъ мастиломъ, а тако исто и подпись наслова
царскогъ подъ дипломомъ; на долнѣмъ краю перга-
мена выси о црвеной непредекой свили златанъ пе-

чать великомъ талиру подобанъ, когъ предня страна или лице показуе ликъ светого Стефана, држегъ у десници крстъ а у левой руци кадіоницу, съ надписомъ око овогъ слѣдуюћимъ: † пркомзѣннѣ архидишконъ стефанъ . ; но оваъ надписъ тако е погрешно изрезанъ, да су слова сасвимъ извращена, и мораю се одъ десна на лево читати, еръ е златаръ кон е калушъ резао погрешіо, па е у калушу писмена као што се обично праве изрезао, кон е извратити требало, да се правилно одпечате; — на другой страни или наличію изображенъ е царъ Урошъ подъ круномъ у царской одежди држећи у десной руци двострукій крстъ а у левой кратакъ скиптаръ, око нѣга стои надписъ: степанъ къ хъ благовѣрни младъ урош. — б.) диплома Султанице Маре има око едне четвороугальне стопе величине, пергаментъ е врло лепо израженъ и цело е врло лепо сачувано; нека почетачна велика слова и подпись црвенимъ су мастиломъ писана, а печать никадъ о дипломи овой высіо нѣ. Слова су ситніа него на пређашнѣй дипломѣ. —

Осимъ овы царски повеля имао е истый отаць Серапионъ са собомъ іошть къ нѣма принадлежећа два сребрна печата и трећу часть едного дуката, све у едной дрвеной кутици; — дукать было е одъ прилике величине едного двадесетака, но само трећа часть, она коя се у дипломи Султанице Маре споминѣ, и кою су послани одъ Хилендара и св. Павла еромонаси Дубровчанима вѣрованя ради полагати морали; колико се съ овогъ комада познати морао, было е то дукать Дубровачкій образомъ Исуса Христа на едной а светогъ Блажа (покровителя Дубровника) на другой страни, и съ латинскимъ у наоколо надписима у словима готского вида, одъ кон се лепо S BLASIVS видити могао. —

Печати они серебряны были су еданиъ монастыра Хиландара, а други монастыра светогъ Павла; на првомъ изрезано е Воведеніа св. Богородице са надписомъ у наоколо; сѣа пещать монастыра хиландара престоіе иже; на горной страни или леѣни печата овогъ изрезанъ е надпись: † сѣе иже иже сѣе сѣе сѣе да га прости: — на другомъ печату изрезанъ е са щитомъ у левой, а копѣиъ у десной руки, при глави му стои надпись: сѣе гѣе. а у наоколо: † сѣа пещать сѣа гѣе монастырь сѣе иже иже сѣе на стѣн горн.

В.

І О А К И М Ъ

**ВОЖІБЮ МИЛОСТІЮ ПРАВОСЛАВНЬИЙ МИТРОПОЛІТЬ
ВАЛѢВСКІЙ, УЖИЧКІЙ, ПРИТОМЪ ЖЕ ЕКСАРХЪ
ВСЕЯ ИЛИРИКІИ.**

Преподобнѣйшій во Іерсѣ киръ Рафанлъ и благословены кнезови и почтенородны кметови мали и велики, и обще ктитори свято архангелскаго мон. Волявче, на ваше прошеніе шалемъ вамъ избираемъ за достойнаго Игум., Іерѣ киръ Хаѣи Руфина рожденіемъ изъ валѣвске нахіе села Бабине Луке, да га имате честно примити, и ты отче Рафанле да му имашъ честь и почитаніе давати, яко бу біеть Игум. и монастыра Волявче стодри по моему теѣтеру, что есмь ему дао, да му имате предати, предъ кнезови и кметови первое новце, сребро, бакаръ и проче движиме и недвижиме ствари, мутлакъ брезъ свакога прекословія; за что заклеоси се преданномъ на мой теѣтеръ копъи е дао Алексіе бывши Игум. Волявачкій, прочее молитва и благословеніе отъ нашего смиренія да буде со вами

Мая 7. числа

1786.

Дато у нашей Митро-
поліи Валѣвской.

Іоакимъ

Митрополіть Валѣвскій.

На 1787. лето, мѣсеца 9. числѣ при Игумену
деромъ Хаѣи Рувиаму Вадецу, приде діакъ Георгіе

Ђурђевићъ во сей свято архангелску обитель зовом. Волявча, и постриже се во монашескій образъ отъ Хаѣи Архімандрита Іосифа служителя свѣтъиши Валевскія Епархіи и поставися Священникомъ во Бели Граду рукополагатъ Митрополитъ Діонисіе бели Градіа: Іунія трети числѣ и преименованъ бысть Герасимъ, при Господу Господу Валевскомъ Іоаниму и пре проклятомъ безъ божномъ турецкомъ цару Султанъ Афтулахмидъ 12 числа бого мрскаго царствованія.

Михаилъ Кончиновићъ рожденіемъ и воспитаніемъ изъ ове Сребрнице гдѣ стичетъ се потокъ Волявча у рѣку Сребрницу, сей восхотѣ саздати Монастирь во свое име, да еже восхотѣ то и сотвори, и освяти ю Теофанъ Митрополитъ Валевскій, во имя святаго Архи - Стратіа Михаила и о дасть землю Михаилъ Кончиновићъ лже имѣяше во своей власти, во область Монастыри Волявчи до извора Войводинца и Клисуре рѣке, и Сребрнице рѣке и Стрѣчанске рѣке, до извора Явора, и по суху право узѣбрдо до на камену белегу кодъ Рудничкога пута, прутемъ Рудничкимъ на истокъ до планине Десановца, планиномъ на камену билегу, выше Белеводе на Десановцу, Десановцемъ на Дубокій Потокъ сувый, потокомъ низъ брдо до извора Войводинца, и три воденице на одной язи подъ Баднѣвцемъ и Бленцемъ на Сребрницы с'писаніемъ даде землю и воденице Монастыру Волявчи да будетъ монастырско вѣчно не движимо да одъ винограда и всякаго сѣянія земл'наго Хрістіани даю десето Монастыру Волявчи, на препитаніе Монахомъ, саверши се во Царство Греческое Константина Мономаха, при Краю Михаилу Добросавлевићу самодержицу Сербскому при Митрополиту миръ Теофану Валѣвскому,

при Іеромонаху киръ Θεодору Кончиновићу Ігумену Монастыра Волявче, в' лѣто ,à à Індкита ъ кругъ сл'нцу ,à алунъ à.

По томъ много времени минувшу, и наставшимъ велицей рати, Царъ Сулиманъ съ великою силою ходи на Бечъ и ничтоже не получи, à ф à à.

По томъ Мемедъ Спаія изъ Руздника даде тапію на землю Монастыра Волявче в' лѣто, ,à ф à à.

При Іеромонаху Θεодосію Кончиновићу Ігумену Монастыра Волявче, тапія гласи по ограничію Михаила Кончиновића, перваго ктитора и саздатель Монастыра Волявче.

По томъ Живко Кончиновићъ влекущъ отъ племene Михаилa Кончиновића из' Сребрнице пресели се из' дому отечества своего, и вадружи домъ свой више Банъ кодъ потока Волявче, и пребысть тамо не малое время и обнови Монастырь Волявчу, покри и пѣвницу подписа и двѣ келіе одъ западнѣ стране пред' црквомъ покри и Монастырскую землю по первомъ ограничію с' Ферманомъ Султанъ Суйлимана потверди, при Митрополіту киръ Захаріа Смедеревскомъ при Іеромонаху Θεодосію Кончиновићу Ігумену Монастыра Волявче во Царство Султанъ Суйлимана ,à ф à à.

Кругъ Сл'нцу à. а лунъ — — à.

По многомъ Шланскагѣ года премирін Сербі сегш годѣ зачали вновь съ Търками войнѣ аѣтѣ Ш онато врѣмене, егда Рѣсси во Валахїи, ѡслишавше шко Порта Търецка со Англезин мирѣ заключила и дрѣжеѣ, текѣщїа междѣ ими мирнѣа ѡговори пресѣкли, и Сербомъ сїе за вѣдомость и ѡпѣствованїе, чрезъ конзла или повѣреннагѣ дипломатическагѣ челоуѣка своего гдѣя Родоникина, въ Белградѣ Сербскома Ш лѣта 1807-го нахѣдашагоса, швавили. Аѣтѣ по швѣвленїи томъ или паче по шведоренїи и надѣшенїи гдѣя Родоникина пошали Сербин на вса страни нападателно воевати противѣ Търкшвѣ. Но сїй швраѣзъ войны ко великомѣ нецѣстїю ихѣ слѣжнѣа шковоѣ ѡбидимъ по томъ. Штъ Београда

Константинопольскимъ пеходащѣ доспѣли они уже были до самаго града Нинѣ.

При Градѣ семь вблизи селъ тамошнихъ Каменицы и прѣстояли они въ единнадцать лагерехъ. Лагери сѣй зпрѣлаемѣи были въ различныхъ конесдахъ, между коими главный были Миласе и Петръ Добринѣцъ Кнезь Ресавачкѣа Нахѣи. Кониство или паче Народъ былъ изъ Наѣи Алексиначкѣа, Ражанскѣа, Ресавачкѣа, и полъ Наѣи Іагодинскѣа; числомъ около 11,000 — 12,000 человекъ (но по простомъ сказыванію и преко 20,000 человекъ, еже обаче ниже можно ниже вѣроатно есть. (Прежде нещастнаго тогѣ сраженѣа, дохсдили ко станомъ Сервскимъ Тѣрцы (хатѣи могѣщи легко збѣгнѣти), по 50. — 60. числомъ и говорили Сервомъ: „Идите Серви за Моравѣ, и держите что вамъ ѣ Царъ дао, мы васъ валаа дирати нечѣмо; Недирайте з насъ кадъ мы васъ недирамо.“ Но си гордо Швикивали имъ говораще да и до Цариграда невѣдѣтъ престати, пѣюще дѣшѣ и вѣрѣ Тѣрскѣ и Мѣхамѣда, и прочаа.

На концѣ нѣкто въ покрещенныхъ Сервами Тѣркшевъ, притеораа себе добра Христѣанина и дрѣга Сервова, и за то възвѣпѣ со сими воюа и вывѣи нынѣ тамо, зѣвѣе ко Тѣркшомъ зчинивѣ измѣнѣ, и сказа имъ: шко Серви не сѣтъ толь многочислени шкоже разглашають себе быти, но гдѣ они 20,000 сказѣтъ быти, тамо ихъ елѣ 2000. нахѣдѣтсѣ, и шко нынѣ въ такомъ положенѣи сѣтъ, да ихъ легко развити можно, зѣвѣчаа ихъ въ всемъ лагерѣ Сершѣва како онъ тогда стоала и пр.

Тѣрцы збо на таковое вѣроатное извѣстѣе заключили въ вѣдати счастѣе, и есть ли можно поразити Сервова, въпредѣливше день и время нападенѣа, сѣе швлено выстѣ главнымъ въ военачаликовѣ Сервскихъ Милою чрезъ человекъ въ самагѣу Ёпѣпа влогочестиваго Нишкагѣу къ немъ въправленогъ. Но Милое глѣбѣи человекъ, невѣровѣалъ вѣстникѣ Ёпѣпа, но паче хѣлаа говора: лажѣ Іѣркъ. — Вѣрѣмѣ — и пр. здержѣва вѣстѣ

ника въ зѣторѣ да бѣдита негли превара его съ
вѣдетъ.

Тѣрцы ѡво по всемоу намѣренію подѣ предводителствомъ
Шашинъ Паши Лесковачкаго, напали на три лагери Сербова,
и жестоко влиса съ Ресавскѣмъ Наѣмъ Войводою Стефаномъ, та-
ко да они на конецъ шчаалиса, Тѣркомъ въ шанцы ихъ па-
дающимъ и прескачающимъ, кричали ко своимъ въ прочихъ
лагерехъ сѣшимъ: Помагай Брат'иш! изгинѣсмо! Но си не
преходили изъ своихъ имъ становъ, или негли и немогли прѣ-
ходити, и тако почки все тамо сѣще до три тисащи час-
вакъ изсѣчено, кромѣ негли 400. бѣгшихъ, или тамо живихъ
Тѣрками похищенныхъ. Милое, коего должность было спѣ-
млагати, и всѣ ѡправляти, или ѡстрашнѣса или немоги спѣ-
моществовати имъ, и преденда собственнѣю погнѣбѣла, зачала
извлѣкатиса и сѣдѣ на конѣ Швѣжати, емъ слѣдовѣли его
люди, и имъ такожде прочій Начавше ѡво изъ всѣхъ прѣ-
чихъ становъ вѣжати, Тѣрцы погнали ихъ послыхъ четыре
часа; и конница ѡво Тѣрецкаа предтекала вѣжащихъ въ предѣ-
ставала, и аки предсрѣтѣла сѣкала, и по волшѣй части копѣями
всѣла, и гонила пѣтѣмъ правимъ текѣщихъ; Ш пѣтиже по го-
ристнымъ странамъ вѣгѣщихъ гонила пѣхота Тѣрецкаа; и
вѣдѣчи многи нежежди въ странѣ той были, то волшаа часть
вѣжала пѣтѣмъ правимъ: то есть дѣрѣмомъ, и потрена была;
такѣ да Ш тои сѣчи негли ни половина тѣхъ людей неизвѣ-
гла, и до четиристѣ асѣдѣ живихъ въ Книшъ зарѣвѣныхъ Ш-
вели Тѣрки (негли иже во трѣхъ снѣхъ швѣзахъ шчаани ѡже
выкѣше предашѣса). Прочнѣже вси тамѣ изгнѣвоша, и Ш снѣхъ
иже извѣжааша Ш силнаго онаго и жестокаго теченія чрезъ
шести часовъ егда ѡже въ безспасіѣ прѣидѣша 60 человекъ ѡм-
ре Ш изчезенія всѣхъ силъ и падѣ тамѣ трѣдѣмъ из-
дѣхѣкѣе.

Всѣ припаси и ѡвози и всю мѣшницѣю Швели Тѣрцы въ
Нинѣ волше Ш 300 колѣсницъ; и сѣмѣ великихъ пѣшека-ка-
ноновъ, прѣсто ѡ нихъ по Тѣрецкѣй топовъ зовомихъ, и все
прѣче даже и малѣе собственное ихъ оръжіѣ, и самое даже

шдѣаніе заняли ѿ нѣхъ Тѣрцы : и во и они иже зѣгоша ;
принуждени были на коначѣ и оръжіе ѿ одѣаніе свое шверга-
ти да бы легчѣ текли и ели въ самихъ кошулахъ спасатися ;
Сіеже, повѣдающіи Милосшъ, величалишаа, и опаснаа имѣти въ-
дѣтъ за Серби слѣдствіа : Перво что немѣтъ оръжіа, а второ
что пѣниа таа возводита ѿ Тѣркшез поощреніе рѣди доичи
противъ сербсез коевати. Нишкіи Тѣрцы рѣди раздѣленіа
тѣхъ оръжіи, вторѣи день по принесеніи того въ Нишъ, посо-
риласа междѣсочною той врани- Тосаки во выша, и немого-
ша легко сложити са : Нишанѣ, Шашинъ Паша Лесковачка-
гш, и нѣкоегш занковца (дрѣга Гѣшанъцъ Алѣи вранацаго и
могда Белградъ) именѣмъ Кара Вѣзѣа.

Въ сей нещастной сѣчи много израднѣхъ и весьма храв-
рихъ боева Сербсѣхъ погивело, но а зѣвихъ сказанаами ѿ Ми-
лосша имена ихъ. Вѣлько нѣиіи зѣкомыи Хайдѣкъ Вѣлько ра-
ненъ въ ногѣ. Дошѣди и изъ Ниша сказѣтъ ; ико оныма
400. пѣненіемъ никакаваго вреда неѣчинниша тамо ; двѣхъ
тѣско на висилицѣ шѣсѣти хотѣли, но представляющимъ
имъ, ико принуждени выша ѿ властелинъ своихъ дома ихъ
зѣжѣи, и дѣти повити хотѣицѣхъ на вранѣ сѣю ходити, и
тѣми за нынѣ шпрощено высть.

Изоставшее Сербское ѿ томъ сѣчи воинство вѣжало до
Дѣлиграда, и тамо нынѣ собирается. Мѣсто сѣе лежитъ
на странѣ междѣ Ражнѣмъ ѿ Крѣшевецѣмъ и ѿ часовъ ѿсто-
ита ѿ мѣста идѣже бѣша находящѣса ; еже прежде сѣлцъ-
токмо высть (зѣкомо негли Кѣрбинъ града) но повѣдою нѣ-
кою Сербсѣхъ надъ Тѣрками прославлено, и нѣкими рѣвами ѿ
Сербсѣхъ шѣкопано воспрѣало има Дѣлиградъ.

ѿ времени востаніа немѣли Серби толь нещастнагш
сраженіа, икоже сѣе было. Народъ хотѣла каменіемъ повити
Милоа, жени наипаче зѣсѣнѣвшіа зѣрнъ своихъ, и зѣрѣа
раненнѣхъ ѿ Тѣркшез шпѣненнѣхъ, егда си во градъ свои
возвратили са, текоша до самаго разѣвонца, и нещастіе и ги-
бель свою видѣвшѣ, чѣвствѣнѣишѣю по всѣмъ ѣмножѣша

печаль. Тогш радн, и Гднз Ёпкпз Белиградскн, и Гдннз Родофиникинз, и шкоже нѣкн сказѹтѹ и самый Церни Герсгн Шидоша ономо, да ѹвидѣвшѹ шсѣдѹтѹ или шправедѹтѹ Милод, и елико можно поправѹтѹ страхѹ и негсдованіе малодѣшествѹющаго Народа.

Но нѣсть сѣ единое Сербовз сегш года нещастіе: нбо Миленко войвода Штѣпнвз Ѡ Тимока рѣки и Видина, восхотѣ Кладовѹ швѣсти, междѹжетѣмз ѹтѣсненз Ѡ Тѣркшвз, принѹжденз высть ѹстѣпнті Ѡ тѣхз предѣлз даже до Порѣчкѹа рѣки, ндѣже нынѣ преднѹа егш стражи стоѹтѹ.

При градѣ Соколѣ, влизз Дрини рѣки прѹмо Зворника, вѹ Сервн стоѹщемз, нѣкн ѹправлѹѹ тамо, и нмын ѹже мѣсто гористное аки владѣкѹщее надз Соколѹмз, за нѣкѹю шшнѣкѹ, кже Тѣрковз ради нѣкнхз прнстѣпнвшнхз тамо, Ѡшестствіемз сѹ мѣста онагш сотворнлз, изгѣвы и мѣсто оное, и принѹжденз высть на чѣтири часа ѹдалнті сѹ Ѡ Соколскагш ѹсѣдѣннѹ. Тѣмже слѣчаемз хрѹбрн нѣкн начѹлннкз Кѣднчѹа менѣмз, погнѣѣ.

Подз командѹю Лѹки Лазаревнча войводи Шавѹчкагш, и Стѹана Чѣпнча Мѹчванскаго вошнство за Дриною ѹже вѹ Боснѣ вывшѣе, возвратн сѹ вѹ Сервн: погѣвлн бо онн прстнвѹ Тѣрковз при мѣстѣ Бѣчкѹа зѹвономз совѹкѣпнвшнс сраженіе, и двѹ канѹна, кромѣ прочнѹа тѹщн тамо слѣчнвшѹсѹ.

Сказѹтѹ ако Россійскн Фѣлдмаршалз, командѹющн во Вѹлахн кнѹзз Прозѹровскн, на прошеніе Сербовѹ при Вндынѣ и Нншѣ ѹстѣпающнхз, да вѹ нмз помѹщѹ послѹлз, Ѡвѣтствѹвалз нмз: что принѹжденз вѣдетѹ прѣжде ѹ дѣлѣ томз своѣ емѹ владѹющн Дворѹ воспроснті. Сѣ неглн затѹ тако Рѣссн дѣлѹтѹ, и хладнѹ показывѹютѹ, что Сервн прѣжде нѣкоегш прѣдз смѹз врѣмне, аки понѹждаемѹ вынн, да совѣкмз и торжественно подѹвергнѹтѹ Россійскомѹ Дворѹ, и онн подз зашщнненіе токмо и покрѹвнтелство себѣ Ѡдѹтн молнн, сѹверѣшенноже себѣ подѹложнті тѹа радн прнчннн нехѹтѹнн, что

такое исто и Австрій Швѣтствовали вѣша прежде сего. Родофиникина чреѣз коегу сѣ дѣлано Швѣтствовала имѣ на сѣ : дѣло само да се после неѣзаете. Глашій люди, мислатъ да самобытній и Шторгакцесѣ икоже нынѣ на вѣкъ штати мѣстѣ, или акже примѣчаютъ Милосѣ въ тай негли скриваютъ намѣреніе, да Чернога Георгіа Крапѣмъ произведѣтъ, и воздвигнѣтъ Штата Сервскій вѣзъ помощи ннннхѣ. Сего времени лишено всего почти потребнаго, и Ш нашего Двора ничегу прихвѣрсти немогѣше, вѣрсатно просити вѣдѣтъ Родофиникина Ш хѣдатиствій Россійскогу Двору.

Едина токмо Сервскѣ Армеѣ иже подѣ командою Цернагѣ Георгіа називается, но праведнѣ Ш Сим и Кнеѣзѣ командѣма есть, и протекла уже ка Невсѣмъ Пазарѣ, желала негли съ Херцеговцы и Черногорцы соединити са, до сѣлѣ счастливо успѣвала; и некимѣ слѣчаемѣ великою сѣммѣ новѣйшихъ дѣкатовѣ Холландскихѣ (двадесѣтъ сѣлѣ 8 златѣ) Ш Тѣрковѣ занялила. Аѣз самѣ читахѣ Ш сѣхѣ писаніе Цернагѣ Георгіа ко Е. П. В. Г. Пв. Б. Си . . . и видѣхѣ новыи таковыи съ портретомѣ нынѣшняго Холандскагѣ Краля Лѣдвика, Дѣката.

Ш Сраженіи при Нишѣ и первомѣ и второмѣ позри Кѣдимскіѣ Новини Нѣмецкіѣ (*Vereinigte Ofter und Pester Zeitung Jahrgang 1809. Nr. 50, dd. 22. Junii pag. 516. Semlin*) идѣже всѣ вкрацѣ и доврѣ описана сѣтъ.

По нещастномѣ ономѣ сраженіи штановилиса были Серви въ Делиградѣ; но непомногѣ времени и онаѣ подѣ Цернимѣ Георгіемѣ Сервовѣ Армеѣ развѣена и ѣзвѣена на задѣ Ш Тѣрковѣ была и тако одѣ страни Ниша приѣмножиласа Тѣрковѣ Армеѣ : ибо кромѣ Рѣмелискагѣ Валиса былѣ тамо Исмаилѣ Бегѣ изѣ Серезѣ, Шашинѣ Пашѣ Лесковачкій, Махмѣдѣ Пашѣ изѣ Джовинце, и Гѣшанацѣ Али познатый Сервовѣ сѣпостатѣ нынѣ уже Пашѣ Ш два тѣга, и нѣкій икоже и Гѣшанцѣ сѣй бывшій зликовацѣ Кара Кезѣмъ зовомій — . Тако ѣмисженое Тѣрское воинство пристѣпило ка Дели градѣ, и бѣм-

вѣми той до толѣ ѡтеснало да на конецъ Серби оставише тамо 27. каноновъ, всѣ мѣницію, и припаси, изаѣзди изъ онагш, и привѣли на лѣви брегъ Морави мостъ за собою шгню предавшѣ.

Погѣвленіе онагш мѣста, и приваженіе Тѣрковъ къ рѣцѣ Моравѣ толь великій страхъ задало по всей Сербіи Христіаномъ яко и на Савѣ ѣ на Дѣнаи тисащами гнѣталася народъ (нарочноже жени и дѣти) къ превози, и преходилъ на сѣа страни, посадивса при лѣвихъ брегахъ тѣхъже рѣкъ всаа Тѣрковъ побѣдителей немилостивагш меча.

Бѣ Белградѣ такоѣиже страхъ всѣхъ заналъ, и всѣхъ очи обратилиса были на г. Родофиникина, и вопрошали гдѣ сътъ и что дѣлаютъ Рѣсси? Зашто насъ преварише? Онъ шбаче во первыхъ ѡтѣшаа всѣхъ свѣщаніа творилъ, таже пріимъ причинѣ (лестнѣ, или измишенѣ, еще неизвѣстно) аки въ Серби вознамѣрили были ѡвити его нщію со своими превезса къ Панчево, ѡ тѣдѣ ѡшелъ ко Россійской Армен во Валахѣю; вкѣпѣже съ нимъ и ѡ Сербовъ нѣки яко на прим. Петра Добринца, Іоанъ Протинъ и еще нѣкин ѡишли, всѣ причинѣ нещастіа приписующе Милсю и Младенѣ войводамъ Сербскимъ, и небреженію Георгіа Началника.

Георгій Церни ѡслушавъ нечаяно ѡишествіе Родофиникина и шчаавса ѡ полѣченіи помощи ѡ Рѣссы шбратилса ко Абстрійскому Дворѣ пославъ своего Писаря Стефана Будица, и Милосла Уршевича во П. Варадинскомъ Комендирендеръ Генералѣ; кон что совершиша ѡвѣдѣти ѡбдема.

Междѣтѣмъ въ мѣсто Петра Добринца за кнеза и начальника Ресавачкѣ Нахѣ поставленъ нѣкин Момиръ кнезъ села Лѣчици близъ Морави сѣцагш.

Волшаа часть Тѣрецкѣ Армен по ѡнатѣи Дѣли града остала тамо; но коница подъ Гѣшанца Алѣю, и еще нѣкимъ Пашекъ пристѣпила междѣ Моравою и Млавою рѣками даже до Дѣнаа попалила Пожаревацъ, и вса села, къ окрѣтѣ

тома стасаша, но до половини Септемвѣра мѣца немогла еще Морава перейти, вѣдшимъ Ш лѣваго тоа брега Серскимъ воемъ, немизшеже Ш своа страны потребнихъ ко превозѣ ладѣи и ордѣа, ниже Ш нашаа т. е. Австрѣйскаго Двора страны изъ Баната довольныхъ припасовъ шверше, при томъже приближающемъсѣ уже есеномъ времени, нарочноже что велики Везиръ противъ Рѣссовъ въ Болгарѣи стоа и тѣхъ нападеніе Шразити жєлаа, повелѣаъ вса сили къ сєбѣ приважитисѣ принуждена была и таа Тѣрецаа войска Ш Сервова Штѣпити и къ Нишѣ и дааше Шходити.

Таковыма шеразомъ великѣа напасти и погивели за сѣм 1809. годъ избавишасѣ Сєрби.

Но Ш времени онагш нещастнагш при Нишѣ сраженѣа, возрасла междъ ими горшаа еще и погивелѣйшаа тѣга, то есть раздорѣи, и цѣплѣнѣа. Все снє нещастіє шкоже горѣ речєно єсть, приписємо было военачалникѣ Милоу. Сейже зацнишамаъ была Ш Младєна, кои богаты вѣдѣчи, и во великомъ уваженѣи, ѣ нѣкиа части простаго народа стоа, при томъ же и ѣ самагш Кара Георгѣа Ш младости въ познанствѣ и въ дружєвнєй любви находасѣ, непѣстнаъ авѣ Милоа, да прогнанъ и ѣдалєнъ Ш началства вѣдетъ. Большая часть народа простаго, Петръ Довринацъ, Миленко Стоичъ, Іоанъ Протинъ, Хайдѣкъ Вєлко, Ёпѣкъ Бєградскѣи Гѣнъ Мєлєтѣи *) и Генєралаъ Россє Рєдофиникинъ, негодѣюще противъ Милоа, противни были и Младєнѣ, по илчєсомъже и Георгѣю Церномъ, что толь повєданиъ была Ш сихъ людєй. Егда ѣво, по нещастномъ онома сраженѣи, народъ всю власть Рєдофиникинѣ вѣрѣчи, и онъ по желанію того Шгнааъ Милоа, и на мѣсто егш положи Петра Довринца, Милоєже и Младєнъ злобою и Шмщенѣа дѣхомъ, противъ Рєдофиникина, Ёпѣпа, Петра Довринца и прочихъ дѣшѣще, повєдѣа проносимомъ слѣхѣ дадошє, аки бы въ тѣю ношь, егда Г. Рєдофиникинъ и Ёпѣкъ и прочи въ Панчево ѣбѣгшѣа, Милоє съ соглаємаъ Младєновимъ, ѣ не безъ плѣ-

*) Ово є погрєшно, по Леонтѣю.

Приложениѣ.

да Георгіѣва, вознамѣрило было ѣздити и Генерала Родофиникина и Бѣппа. По Шестѣи Родофиникина, Бѣппа и проч. Миленко Стоичъ, и Хайдѣкъ Келько находившася во своихъ имъ предѣлахъ, къ востокѣ Ш деснаго берега Моравы рѣки до Поречкѣ рѣки, почти совсѣмъ Ш Чернаго Георгіа Петровича Щепилиса, и совсѣмъ къ Родофиникинѣ во Калахѣи стоащѣ и ко Рѣссомѣ придалшеся никакогого Ш Георгіа ниже повелѣнія, ниже брѣженія принимать хотѣша.

Сѣ до толѣ шгорчило Георгіа, да онъ подѣ иннымъ именемъ, съ войскомъ преко М рѣки рѣки прешедъ, хотѣла Миленка изгнати, но сѣмъ мирно а предосторожнѣ къ Рама Градѣ затворившася, Георгіа довластовалася Народъ онаго предѣла ко согласію съ прочимъ, и ко единодѣшномъ шдаленію присвѣтовати, и наименовала междѣ ими нѣкіа малѣа начальники, и ѣтвердихъ ихъ во вѣрѣ и соединеніи, возвратилася паки во свою сѣю. Междѣже тѣмъ и прочи — (кроме Младенѣ, Георгіа и еще нѣкихъ) — почти вси Начальницы, а нарочито старѣйшины Шдаленыхъ Ш Београда предѣловъ Сербѣи, имже доѣжилш ѣже ваше неизвѣстное ихъ состояніе, и иже Ш Родофиникина и Россіи, чааше извѣленія Ш неизвѣстности, живнѣ сожалѣвахъ, также Ш Шестѣи Родофиникина, и прочихъ, тако и Ш Щепленіи Миленка, Петра Добринца, Келька и проч. даже до толѣ, да нѣкіи Ш нихъ съ числомъ многихъ приходящѣ ко Георгію, швалящѣ сѣмъ да ктошъ свсвати немогѣтъ, но да бы онъ съ прочими поглавари старалася пришеврести имъ, или подложити ихъ подѣ Царѣ, и повелителя — къ сѣемъ же шважно было приклоненіе ко Россійскомѣ Дворѣ.

Въ такомъ положеніи вѣдѣчѣ, къ сѣемъ искѣство имъ сѣгш 1809. года, погивелнымъ брѣномъ доказалася, что немогѣтъ сами пртивѣ всеа Тѣречкѣ снѣи шдолѣти, народъ же весь желѣлъ да единомъ ѣже престанетѣ война и вѣспокоистіе, и да стааиое кое нивѣдѣ правленіе настѣпитѣ, Цѣрни Георгіи съ Младенѣмъ, и еще нѣкими тайники сѣими, съ полнымъ

Шкресеніємъ дѣлали, посредствомъ Петровкардинискаго Комендирандера Генерала Барона Ш Сімшенъ, ѡ Двора Австрискаго, да вы сей пріала ихъ, или естли сіе — при шветсатеаствахъ въ каковыхъ тогда (мѣа Ноем. и Дек. 1809. годъ) Двора Австрійскій вылазъ — невозможно вы выло, да вы ѡ Тѣрецагш Двора посредничествовала, что вы сии ѡговорами мира поласжили себе платежными Порти подданиками, снержъ всего ѡговора емствовавы (гарантировавы) Австрійскій Дворъ.

Междѣже тѣмъ тогоже еще 1809 года писали они и ко Россійскомъ Дворъ, и посланики нѣкіа послаали, но, какже сказѣютъ, писаніа вса и посланики ихъ ѡдержани ко Балахѣи совѣтомъ Родофиникина и Епѣпа, Ш командѣжшагш шндѣ Армією Россійскою княза Паллратіона. Удалоса обаче имъ иннымъ пѣтемъ, то есть, чрезъ нѣкогш изъ Боки Котарскіа тамо пришедшагш Сервина Архимандрита Спиридона Филиповича, нарочитаа посланіа право монархъ Россікомъ (Шправити; въ нѣхъже вса несправедный ѡ за нѣхъ крайнѣ ѡбиточный постѣпокъ Родофиникина, Епѣпа своего Леонтіа, и командѣжшхъ Россійскими войсками ко Балахѣи шписали, и молили праведнагш онагш Монарха да вы милосердествовала над ними, и пріала дѣло ихъ подѣ милостивѣйшее зашщеніе.

Прежде обаче нежели каковыя нивѣдѣ Ш Императорскгш Россійскаго Двора приспѣла Швѣта, получили они или еще въ 1809 или въ началѣ

1810 года.

Ш Егш Ц. К. Величества Императора Австрійскагш влагоустровный Швѣта яко онъ радѣаса ѡ предасти ихъ ко Дворъ Егш, междѣтѣмъ нѣкогш Канзѣла послати имъ вѣдѣта и да вы они кондицій подѣ конми за Тѣрками ѡговора сочинити желаетѣ емѣ послати на той конецъ, чтовы онъ такоѣа чрезъ Министера своего въ Константинополѣ съ Портою сносити кѣшала; емѣ прислати непроѣстили, повелѣлаз. На кое они представленіе, и кондицій всепокорнѣйше поднесли, кои были: 1-ѡ Шграничѣ Сервіи Ш рѣки Тѣмока, горами нѣкими ко полѣднѣ вѣкрѣгъ походяще, и Ш тѣдѣ къ рѣки Дрини,

и сею рѣкою даже до рѣки Савы, да въ вѣдѣщаа во нѣхъ овла-
сти вѣдѣтъ означили. 2. Да сами они себе управлѣти —
кромѣ всякаго каксвихъ нивѣдѣ прочихъ Тѣрковъ втеченїа —
дозволенїю имѣ, ѿ сїе нѣхъ правленїе да гарантовано вѣдѣтъ Ш
Двора Импер. Австрїйскагш, чрезъ кон Двора 3-о Да они
должны вѣдѣтъ Порты Тѣрецкой, аки истинни ея, и платежни
подданицы, годовою дань стаало брѣциса имѣщю, непреко-
словно полагаѣти, и чрезъ то, Сѣлтанѣ, аки истинагш своего
Госѣдара признавати. 4-о Да вы и Россїйскїи Двора подпи-
сала междѣсобнымъ ѣговоромъ мира, шпределитиса имѣщес
нѣхъ состоянїе.

На сїе чрезъ должае время, непрїшедшѣ никакомѣ Ш
вѣктѣ, принѣждени были Серви нѣксегш нарочитагш во Вїеннѣ
Шправити, по коемѣ извѣстиса, шко въ мѣцѣ Мартѣ 1810
годѣ приѣготовленѣ ѣже былѣ Двора Австрїйски похода воен-
ныи содѣлати противѣ Тѣрковъ и встѣпити въ Сервію, но ма-
новенїе прїала Ш зата своего Франц. Импер. Наполеона, ожи-
дати еще нѣкое время, донелѣже онѣ во Шпанїи дѣла совер-
шитѣ, Шстѣпилѣ Ш намѣренїа, и совѣтовала Сервомъ да са-
ми они посредствомъ Оршавскагш Речепѣ Аги мирнїа ѣговори
съ Портою провадѣти и содѣланваютѣ; къ семѣ еще аки съ
презрѣнїемъ придалѣ Министерѣ на Ком. Ген., да онѣ ѣспсала
на благоразѣмїе егш, ѣвѣренѣ есть что невѣдѣтъ таковагш
чегш, рѣди тѣхъ людеѣ сотвориги — кои то еже слово и ѣ
наса и ѣ Россїйскагш и ѣ Францѣзскагш Двора провадѣтъ, —
и время токмо ко тайнымъ своимъ намѣренїамъ придовити
желаетѣ — покѣсиса, кое вы важное какое аниманїе воз-
вѣдило. Коешѣе и искрено сказати можно, да въ дѣлѣ Сер-
вовѣ самѣ Монархъ и во ѣстменныхъ Швѣтахъ и во писме-
ныхъ посланымъ Сервовѣ даваемыхъ толь челошѣколюбно, ис-
крено, и всацескїи мѣдро говорилѣ имѣ, да ни Ш ксеа стра-
ни, нинагш, по правди желати невозможно бы было: но ча-
стое Министеровѣ премѣненїе, такожѣ ѿ Президентовѣ Хофкрїеге-
рата, и всешѣе взиранїе релїгїи Сервовѣ, и по сїей ѣдновѣрїа
съ Рѣссїи, причинило мнѣгажди поведенїе Двора Австрїйскагш

само собственномъ ихъ интересъ противнымъ. На примѣръ
вса изъ Сервіи кѣпѣмаа готовымъ мѣнетнымъ нвцѣмъ пла-
тана была, а на противъ вса шже Серви пскѣповахъ ѿ скдѣ
шкова солдъ, хѣбѣ, и проч. многожди дозволенъ, многожди
забраненъ, и по волей части аки изпрошена была. Да пре-
молчѣ ѿношеніа военнаа коа тако рѣкодѣржима вышла, да ѿ
что довро Сервомъ содѣлано бысть съ таковыми свѣдѣтельствѣи
сопрагнѣто бысть, да чрезъ то ѿ ныхъ не благодареніе, но
паче негодованіе произвести имѣло. Многожди нѣжда ихъ,
аки гордость, и искренность ихъ, аки лицемѣріе толкѣма; мно-
гажди потреба ихъ и простое невѣжество презрено, и самое
драгвоуное ко Дворѣ Австрійскомъ склоненіе швергнѣто было.

Печалнѣйшее свѣдѣніе въ сѣмъ времени Сербовъ состоаніе,
въ томъ находилоса: что при толико лѣтномъ ихъ подвигѣ,
разсѣждающѣи челоуѣка неимѣла ни малѣйшѣа причини вѣро-
вати, да они постепенно возрастати, изображавати себе, и съ
временомъ отечество свое въ державѣ произвести вѣдѣтъ: ибо
почти ни единое брѣжденіе неваалоса коебы таковѣа знаки
показивало. ѿ начала востаніа (1803 года*) мѣа Декем.)
до конца 1809 года, они ни войнѣ, ни финансе, ни правдѣ,
ни церковнаа, ни воспитаніа дѣла ни единимъ даже словемъ
неповолали. Пачеже нѣкаа, изъ Тѣрецагш правленіа вѣз-
таа всаческѣи пренебрегнѣта вышла. Глѣпость всеначальникѣи,
шкѣдѣніе доврихъ Архіереевъ, и священства, и инныхъ мо-
рално добродѣтельныхъ и мѣдрихъ людей своа повсюдѣ показы-
вали слѣди.

Въ началѣ 1810 года, надежда Сербовъ ѿ трѣхъ странъ
восставала. Во первыхъ, шкова горѣ речено выстѣ, Австрѣа
хѣтѣла къ себѣ ихъ взати ѿ Тѣрксѣи; съ дрѣгѣаже страни,
самѣи Тѣрци, чрезъ малѣа шкреснѣа Паши показывали имъ на-
деждѣ весьма полезнагш за ихъ, примиреніа, и шкѣщавали
кондиціи шже токмо самовитный Стаатъ подданномъ своемъ
дати можѣтъ; а на конецъ Россійскѣи Дворѣ ѣслишавъ тѣжѣи

*) Не 1803, но 1804 године.

нихъ противъ Редсфиникина и Екпа, показывалъ готовость
вса исправить, шѣщавалъ прахъ, слово, мѣницію прочъ, и
еще 400,000 фр. и при заключеніи мира съ Тѣрками всаче-
скій за нихъ независимость дѣлать, если токмо они паки
противъ Тѣрковъ востати, и нѣсколько тисащъ воєвъ ѿ своѣхъ
страни къ Кидинъ и ко Нишъ послати и съ ними соединити-
са вссхошѣтъ.

ПРИМѢЧАНІЕ ПРИЛОЖНИКА.

Составъ овай преписао самъ одъ слова до сло-
ва. Премда се подаваный сачинитель нѣ подписао,
сadržаніе и рукопись показую, да е ово нѣгово
дѣло, на комъ е онъ не само предположеногъ да-
на, но и доцнѣ морао рѣдити, премда е опетъ исто на
чисто непереписано остало у првомъ концепту. Шта
у нѣму има истрического, о томе нека светъ суди,
као и о другой за нашу Историю грађи. А да е
свакояко оно за Србе важно и поучително, о томе
самъ и пре овогъ суда уверенъ. —

У Београду 17 Новембра 1847.

приложію

Исидоръ Стояновићъ.

Да е препись овай съ оригиналомъ сравнѣнь,
и нѣму веранъ, овымъ сведочимъ.

У Београду 18 Новембра 1847.

Константинъ Бранковићъ
Секретаръ Дружтва Срб. Словесности.

2. ПРОШЕНІЕ СРБА.

(преписано съ концепта.)

Ваше Цесаро-Кралѣвское Величество !

Мы не можемо довольно Вашему Ц. Кралѣвскому Величеству благодарити за превелико милосердіе, кое сте Вы къ Нама у великой нашої туги учинили, найпаче, что сте нашу молбу услышали, и Нашегъ Цара Великого Султана далисте извѣстити, што мы отъ Насилниковъ и зулумжіа страдамо. Правосудіе Божіе между тѣмъ услышало плачь и стenanіе наше и невинныхъ, и Богъ насъ благословію и укрѣпію, тако, да смо веће дѣло наше у безопасіе довели. Но садъ смо у великой брига, каковымъ бы начиномъ утвердило се, да у напредакъ насилія и злѣма не бѣде. Нашъ Царь Великій Сѣлтанъ смиловао се, и послао свога човѣка Босанскога Везира Бекирь пашу, да онъ правду и уредбу учини. Но свакій е папѣа чловѣкъ смертный и временитый, а мысмо ѿ Цара нашего весьма удалѣни, и не можемо свагда у време защищени быти: зато у величайшей понизности молимо се Вашему Цесаро - Кралѣвскому Величеству, да намъ и Вы овде ѿ Ваше стране будете у помоћи и да пошлѣте Ваше Цесарске Поклисаре, кои ће моћи быти Посредственницы, и свидѣтели при овой уредби и договору нашему съ Царевимъ Везиромъ Бекирь-Пашомъ. И кадъ нашъ Царь Великій Сѣлтанъ Уредбѣ тѣ и договоръ потверди, онда и Ваше Величество да потвердите, и да гаратирате. Тако бы сигурни были да неће у напредакъ зулума у Сербіи быти. То Вы лакш можете учинити као

Пріятель и Конциі нашего Цара. А и за Васъ и за Вашу землю и границу, и за Ваше подданіе е нужно и полезно, да миръ постоянный и тишина у Сербіи буде; врь кадъ е овде немиръ, то и у вашихъ земляхъ не може быти мирно; како што сте до саде искусити могли.

Смилуйте се дакле Ваше Цесаро Кралѣвско Величество! и пошлите Ваше избране посланіе у Београдъ, или гди вы изволите, да се постоянна уредба учини, кою после и вы подтвердити, и гарантирати можете. Кою Всевысочайшою Милостію и благоутробіе ни мы ни потомцы наши никада забравити нећемо.

Во ожиданіи услышанія и помилованія изумираемъ

Вашего Ц. Кралѣвскаго Величества

Дано на Топчидеру
у Лагери 20 Іулія 1804:

Всепокорнѣйшіи и всенижайшіи.

ПРИМѢЧАНІЕ ПРИЛОЖНИКА.

Прошеніе ово по свой прилици састављено е у Карловцима, гди се потомъ морало превести на Немачки.

У Београду 17. Новембра 1847.

приложію

Исидоръ Стояновићъ.

Да е препись овай съ оригиналомъ сравниъ и иѣму веранъ, овимъ сведочимъ.

У Београду 18. Новембра 1847.

Константиъ Бранковићъ.
Секретаръ Дружтва Србске Словесности.

3. ПРОШЕНІЕ ЗВЕГА КЛЕНАЧКОГЪ.

(переписано съ оригинала.)

Високопрѣшващійнѣйшіи ѿ високодостоинѣйшіи Го- сподинъ Бѣццелѣнціа

Намъ высокопочитаеміи Архипастырз

Принѣждѣніи ёсмо Вашѣ Бѣццелѣнцію сию Молвѣнѣ ѿшан-
цію прѣдложити коа намъ на срдцѣ лѣжитъ хѣднх насъ Сѣр-
вианцѣвъ кои досада живѣли ёсмо подъ Ігомъ тѣрѣцкимъ ва-
роши Шавцѣ а сада сѣдамъ мѣсациѣвъ на зѣмлі подъ бѣ-
дримъ нѣвомъ вѣзъ всакаго покровъ влѣзъ шанца Клѣнка ш-
чѣкивасмо давнѣ ѣмѣрило пакѣ дасѣ возвратѣмо на свою зѣм-
лѣ ѣ томѣ наша радость ѣкрѣнѣсѣ на жалость горкѣ коѣ глѣ-
дакѣли нашимъ ѣчимъ жалостни нашъ родъ Тѣрци коѣ нхъ
акѣ марѣвъ по полѣ ктомѣ ёще припадаемо Вашей Бѣццелѣнціи
Ѣ тѣжногъ ѿ жалостногъ срдца нашѣго молити ѿ просѣти да-
ви насъ наставили ѿли сѣхдаѣстесвали коѣ въскославне Гѣ-
нѣралъ Командѣ давнѣсмо пристанищѣ довили гдѣ вѣсмо могли
прѣзѣмѣти доксѣ цѣли мѣрѣ ѣтверди снашимъ сѣротама гдѣ-
ви кон своѣ ѣмао приателѣ закоѣ засада нѣсмѣмо прѣко Слѣвѣ
на ѣнѣ странѣ прѣлазити до далшѣго промѣтрѣнѣа ёрѣо Тѣрци
ѣднако кѣпѣсѣ ѿ намъ прѣтѣ н до садъ ёсмо живѣли подъ вѣ-
ликимъ страхомъ зашѣсмо нѣма особѣто ѣкрѣмъ дрѣгого наро-
да ѣ рѣкѣ вѣли зашѣ Ѣ дрѣгѣ странѣ ако кога н ѣфатѣ мо-
гого Ѣпѣстѣ а житѣла шабачкиа вароши найманѣга нѣцѣдѣ
такѣ сѣ ѣ проклѣтаго Мѣсагѣ вѣвшавш комендѣта шабачкаго
сѣрцѣ ѣполчили нашъ взрошъ Ѣ насъ ѣстрѣвѣти за кѣ прѣси-

мо Вашёго Архіпастирскаго Благословѣнія и милости и цѣлю-
мо сѣи ѿвѣсти Вашё дѣсницѣ

У звѣгѣ кодъ Клёнка 21. Авгѣста 1804-го.

Симо	Милѣта	Лука	Живанъ
Кадѣца	Гавриловићъ	Пантелић	Милѣтиновићъ

и сѣи ѿпци койсѣ у звѣгѣ находимо

Высокопрешѣщеннѣйшемъ и Высокодостойнѣйшемъ Гдѣнѣ Сте-
фанѣ Ш Стратоміровичѣ Славено Сербскаго и Влахѣйскаго
Нарѣда Митрополита Намѣ Высокопочитаеми Архіпастирю!
въ Карловицѣ,

ПРИМѢЧАНІЕ ПРИЛОЖНИКА.

По слогу, правопису и рукопису судећи, ре-
као бы да е ово саставіо и написао канавѣ Гркѣ
свештеничкогѣ реда.

У Београду 17. Новембра 1847.

приложію
Исидорѣ Стояновићѣ.

Да е преписъ овай съ оригиналомъ сравнѣнъ
и иѣму веранъ. овимъ сведочимъ.

У Београду 18. Новембра 1847.

К. Бранковићѣ,
Секретарѣ Друж. Срб. Словесности.

СПОМЕННИКЪ

СРБСКЕ ИСТОРИЈЕ ОСАМНАЈСТОГЪ ВѢКА И ПРЕДА-
НІЕ (КАЗИВАНЬ) О ИСТОМЪ ВРЕМЕНУ.

A.

Високаучена Гдн профессор Стояновић,

Овај листић са именима наши прадѣдова и капетана Србски, кои су са Србским войскама, и гди границе чували, меніе око 1791. или второ лето кад сам јоште у Купинову ђаком био, у руке пао, и неким мановеніем божіим до сада сачуван; а сад на вас е Гди Исидоре, жребіе пало, да ви заслужени Србали имена воскрешавате, зато вам и овај аманетъ шалѣм, припишіте и у Гласник ставите да до конца не погинути.

22. Декабра 1847.

п. слуга

Матеев Ненадовић с. р.

ДѢЛЪ СІ. КОЛѢ. КЕ. СТОЛНАГѢ КЕСАРА РИМСКАГѢ ШЕСТАГѢ
КАРОЛА ВЪЖЕЮ. МЫЛОТІЮ ПОВЕЖДЕНІИ ВЫШЕ И РАЗВЫЕНІИ ТѢРСКИ
ТАВОРА СѢ СЪНЕМЪ ШПРАВДАНІЕМЪ. ВЪЛЫЗЪ ГРАДА ПѢТРА ВЪРАДЫ-
НА И ВАМААЪ ПРОШАДШЕ ВЪШЕ РѢЧЕНА ДѢМАНДА СТОЛНАГѢ. КЕ-
САРА. ВЪВЪШІИ СЛАБЕНІИ ГРАДЪ ТѢМЪШВАРЪ СЛАДОЮ ВЪЖЕЮ КОЕМЪ
КАЧАНІКЪ ИШСНІИ. ПРІНЦЪ СЕВГЕНЬЕ ШСВОИ И ТОГѢ ЧІСА РАЗ-
ВІИ ТѢРКЕ НА ТѢМЪШВАРЪ.

аушні. оузе славны прінцз егёніе былыградъ. зегё-
ста. ѿ и заклѣчише мѣрз. ѿ. годѣна. и постави капѣтане
оу сѣрѣи по крайны то естѣ до мѣраве и прѣко моравѣ.

. а. Вѣкъ. ѡборъ капѣтанъ цроновѣца родомъ Звѣ-
рычанѣнъ. страшанъ тѣркомъ на крайнѣй.

. б. Станиша ѡборъ капѣтанъ млѣтѣшѣма родомъ
новопазѣрацъ на крайнѣй тѣркомъ страшанъ.

. г. трийфѣнъ капѣтанъ вѣка цроновѣрца вѣртъ оу цвѣт-
кѣма (у пецвой рѣци¹⁾) шанцѣ на крайнѣй ѡ соколѣ.

. д. дѣнѣмъ капѣтанъ продановѣчъ рождѣнѣемъ ѡ гра-
дѣ оуѣнѣца оу шанцѣ ѡсѣченѣнѣи²⁾.

. е. ѣвтѣ Вѣтковѣчъ³⁾ капѣтанъ родомъ валѣваца ѣ
погѣвѣ оу валѣвѣ (Валѣву) ѣ погрѣвенъ оу ѡѣанѣй.

. з. Вѣлѣнъ капѣтанъ ѡвѣдѣна прананѣца⁴⁾ родомъ
рѣдѣнѣчѣнѣнъ тѣркомъ страшанъ на крайнѣй.

. з. нѣколѣ Чѣпѣнъ капѣтанъ оу шанцѣ чѣчѣ родомъ
морачѣнѣнъ хрегѣвѣца на крайнѣй стража.

. ѣ. мѣкшѣ кѣнѣнѣчъ капѣтанъ родомъ одъ града
нѣкшѣнѣа оу вѣнѣнѣцѣ погѣвѣ на ѣмедѣревѣ.

. д. Рѣстѣ сынъ капѣтанѣ рѣкѣ капѣтанъ родомъ по-
рѣжавѣца на крайнѣй ѡ Вѣдѣна стража.

. г. гаврѣлъ жѣдѣнѣчъ капѣтанъ родомъ хрѣговѣца
гѣлѣцѣ на крайнѣй дѣнава стража.

. аѣ. кѣстѣ капѣтанъ родомъ цѣнѣ (нѣцѣрѣ), паѣларѣнѣ
(Параѣнѣну) крѣпкѣ стража ѡ нѣшѣ на рѣшавѣ⁵⁾ погѣнѣ.

. бѣ. маркѣ сѣнѣѣлѣнѣ ѡборъ лѣмнѣнѣтѣ родомъ нѣ
вѣнѣграда погѣвѣ на зѣвѣчѣ.⁶⁾

. гѣ. лѣнѣнъ Косанѣнѣ ѡборъ лѣмнѣнѣтѣ родомъ ѡмѣ-
нѣнѣцѣ⁷⁾ (-мѣтинъ) страшанъ тѣркомъ.

. дѣ. лѣнѣнѣ Мѣнѣ родомъ нѣмаца оу маѣадпѣкѣ
(маѣданъ) ѣ оу ѡмѣлѣ страшанъ тѣркомъ на крайнѣй.

. даўдз. поўнѣ немаца на тѣрчына и оўнѣд . л . и по-
рови лѣшніцѣ . 9)

. даўдз. оўзе немаца оўжыцѣ и пазарз и нйшз шк-
томерна . д .

. даўдз. развѣ тѣрчынѣ немца на оўжыцѣ 9) и на па-
зарѣ и на нйшѣ и поўе на грѣцкѣ и на выліградз . и оўзе
внліградз лѣвѣста . ке .

. аўм . носемерна . бѣ . выста страшнѣ трѣсаніе зѣмлі
и выста тѣшка зима и дзновѣ . бѣ . краті лѣдїсе .

. даўма . швысе шенд звѣзда ш востока така и
та звѣзда ісхождаше позахожданію . слнца і ісхождаше и
захождаше прежде слнца и слѣжй . м . ношй и тогѣ чнла :
вйста чѣма оў внліградѣ с воганїма заеднш . и тогш чнсла
млоге цркве запѣстышѣ . и крѣщенїи рода заплака понѣжѣ
оўзешѣ тѣрцы сѣрвыю .

Рокшю Спѣрыдонз Вѣановича
іершмонаха манатїра хѣпова .

. зі . матш пѣрыѣз . капѣтанз родѣма рїмавыннз стар-
шанз тѣркомз на крайнїи .

Крѣкш срѣѣ нѣговш кѣ повѣныѣмз непошадкш сѣбѣ
но штїшаш оў тѣвныкз прѣкш : лавовї оўста и льбш змы-
евї оўста старшнн мѣста прошаш вѣзвѣднѣ .
вѣзвѣрїтш сѣ .

Примѣчанїя :

1) Цветки на : рѣка измежу Соколске и Валѣв-
ске нахїе, коя се ниже называ Ядаръ , коя утиче подѣ
Лѣвшинцомъ у Дрину :

2) Осѣченица , село у Валѣвской нахїи подѣ
планиномъ , коя дела Ужичку и Валѣвску нахїю . Онда ѣ
Ужїце подѣ Турцима было .

з) Овај Витковићъ имао е брата Іована хаднаѣа или лаћмана и погребени су обонца у манастирићу одъ нѣи сазиданомъ Іованъи, кои лежи еданъ сатъ одъ Валѣва. Велика плоча на којој подпистъ стон, показуе нѣиовъ гробъ. На овој се плочи споминѣ Еѣтинъ Н. Н. О ѣти Витковићу има песма, како е ѣ катанама, позванъ одъ Витозовиѣа Турчина у Ужицу, излазио на мейданъ на Мравинцеѣ, кое доли Ужичку и Валѣвску нахию; но кадъ е Витозовићъ Витковиѣа видіо увати га грозница, покори се и умири пославши му саблю на даръ. Истѣй Витковићъ имао е кулу одъ два тавана, где се слива Градацъ у Колубару. Према овој кули съ десне стране Градца налази се црквица и око нѣ шанецъ, где е седіо Ђор-Міятъ арамбаши, современякъ Витковићевъ, кои се такоѣе у песмама споминѣ. — Радъ бы знати, есу ли Витковићи у Маѣарској одъ фамиліе Валѣвски Витковиѣа, съ тимъ више, што ми е отаць — Алекса — приповедао, да е налазио у Сланкамену едну бабу, коя се казивала, да е она одъ рода Валѣвскогъ Витковиѣа — ?

4) Приняни, село у Рудничкој нахиі.

5) Коста капетанъ быѣе погинуо на Рашки.

6) Забучъ, брдо кодъ Ужица съ десне стране рѣке Ђетинѣ, коя утиче у Мораву.

7) Томѣтино полѣ између Валѣвске, Ужичке и Рудничке нахиі.

8) По мѣстоположенію чудно долази, како бы Немацъ поробио Лешницу, кадъ се узме, да е онъ држао баръ до Ядра — ?

9) Говори се, кадъ е Турчинъ узео Ужице, да е казао: ко е Србинъ на страну, а ко е Немацъ на (другу) страну! и тако кадъ се одвоише Срби, онъ іѣ изсече, а Немце пусти.

В.

Милошъ Воденичаревићъ, рођеный братъ Гас Пантелића или такође Воденичаровића (види стр. 240.) житель Тополскій, казивао ми е (у Тополи 11. Септ. 1847) у житію Млатишуме и Іована Бакића и проч., слѣдуюће о овомъ времену:

Петаръ (у исторіи Станиша) *Млатишума* родіо се у Крагуевцу. Быо е 7 година Господаръ у о-вой земљи (Србіи): дигао люде и отео се одъ Турака, куповао одъ Немаца цебану и тако се држао; но наипосле га отруе *Іованъ Бакићъ*, трговацъ изъ Банъ (близу Тополе). Бръ кадъ е трговиномъ ишао у Турску сретне га паша Нишскій и склони да отруе Господара *Петра*, па да онъ буде Господаръ: дао му е одну ябуку, крозъ кою е провукао отровну иглу, и рекао подай му кадъ се съ нѣмъ састанешъ. *Іованъ* кадъ дође у Крагуевацъ састане се съ *Петромъ* и на ракіи разсече ону ябуку и даде му мезе (закуску). *Петаръ* кадъ изе, отруе се; и текъ што се *Іованъ* измако изъ Крагуевца, а *Петаръ* умре, и нико незнаде одъ шта. Садъ онъ постане Господаръ и владао е 12 година и седіо у Банъи, нѣ тео кућу да помера. Везиръ (Београдскій?) нектевши га трпити, науми да изсече све старешине. Но *Бакићъ* превари га: дозове га на часть као да му истурчи сву кућу и фамилію и мушко и женско (60 глава мушки). А кадъ везиръ дође са своіомъ пратнѣомъ, *Бакићъ* ій частећи за три дана Чумићскомъ и Тополскомъ ракіомъ и Стрмовскимъ виномъ све изопія и посече везира и 12 нѣгови бегова и рече своимъ, те и они посеку 138 Турака, па натовари 7 кочиа дуката и на Остружницѣ уте-

VII.

**КАКО Ђ ГАЈ ИСПИТИВАО 125 - ЛЕТНОГЪ ТУРЧИНА
НА ДРИНИ? И КАКО Ђ ОДЪ ТЕ СТРАНЕ
СРБИЈА ПАЛА?**

Предъ пропасть, кадъ Срби на Дрини уватише живы 5 Турака и 14 глава одсекоше, пошто су *Молера* изъ Лознице избавили и узбили изъ логора великогъ Турке, кои су тражили заиру и гледали да што оплячкаю — међу онимъ заробљенымъ Турцима налазио се еданъ Турчинъ одъ 125 година (?). Овога су Турчина одвоили у Гарашкѣй логоръ и чували. А кадъ я дођо по наредби Господара Ћорђа съ 50 овнова и 12 волова у нашу войску, Господаръ Ћорђе рече ми: *Волимъ што си дошао, него три товара блага!* — Я му на то одговоримъ: *Я мыслимъ, да теби нисамъ вреданъ ни 30 дуката, а камо ли три товара блага!* „Вси, еръ я немамъ у войски тако верна и поуздана човека, кои уме испитати и мени веранъ быти. Я се мучю и мыслию, ко ће оного Турчина старогъ да испита? па фала Богу, кадъ ты дође; ты га умешъ испитати и мени ћешъ веранъ быти.“ Я на то реко: *да му понесемъ што за вечеру и понесемъ ракиа, да га мало окрепимъ и овеселимъ, па ће ми болъ казивати.* — То понесемъ и одемъ Турчину у мракъ у шанацъ Гарашкѣй, и пошто старца у мраку едва нацунамъ, речемъ му: *Амица!* (стриче) Онъ повикне као крозь носъ: „шта е?“ а я на то: *Устани добаръ человекъ, пинне Господаръ кнѣже и 12 дуката да ти да, и да ти коня да, и да те мало преодене, да идешъ везиру, да гледамо шта ће мо учинити и свршити за овај народъ?*

— Турчинъ, како се онде было скупіо и лежао, брже ђипи и седе, прекрсти ноге, па рече: *Шта синикъ? говори!* „*Да мало вечерашъ амица, быћешъ гладанъ? па ћемо се разговарати. Пивашъ ли ракију?*“ „*Нисамъ піо, ал' везиръ допусти свой войски, па садъ пивмъ: еданъ подрумъ отвори'мо и нађо'мо силну ракију, богатлукъ в силанъ, сву войску може да опіе, и сва войска пів, па кадъ удари, узмака нейма, но гине и бів се.*“ — Я му пружимъ литру ракиѣ. Турчинъ напише еданпутъ, па дуну на носъ; напи се другій путъ (цвркъ!) попи све, и изеде оно леба и оно мяса, што бы, све, па рече: *Ела сынакъ, 'ајде да се разговарамо!* — Онда я речемъ онима, кои су се онде налазили; *одмакните се браћо, я потайно оћу да се разговарамъ,* и они се уклоне у мракъ; па овако започнемъ: „*Е, амица, я ваше светце незнамъ, но тако ти онога, безъ шта се Турска вера веровати неможе, и тако кући својој отишао, право мене кажи, шта ћу тебе питати?*“ Онъ на то: *Динъ, и-манъ, уметъ и Мухамедъ! оћу тебе право казати, ако ћешъ ме и посећи. Неку те я посећи, тако ми мога све'ца, што га я славимъ, право ми кажи!*“ — „*Оћу тебе казат' право: — Немойте свога робља робити, немойте свои стоке пљнити и немойте свои кућа палити и ра'не свои газити; но 'ајдете предајте се везиру; зашто се неможете одржати да сте оковали и себе и конѣ: оће васъ Турци погазити! Зашто 500000 *) стое узъ Дунаво оздо, а его кодъ везира 200,000, осимъ друге войске одъ Ниша!* — *Одржати се неможете; но предајте се везиру и положите оружѣ, па давали сте и пре Турцима и знате како ћете дават'.*“ — Я му на то кажемъ; *оће насъ изсећ' Турци?*“ — „*Неће Турске ми вере.*“ (Тако га трипутъ упытамъ и онъ ми тако трипутъ одговори)

*) По пѣговонъ дознаванію.

„Оће иссећ' старешине?“ „Оће Турске ми вере! Кара-Ћорџа, Младена, Симу и Якова, оће иссећи; но кажи имъ, нека бегая у Каршию (Немачку), нека трегую, и нека живе, могу живити. Неможете се одржати, зашто вамъ се родіо Вукъ Бранковићъ — : Цару се подвatio, да ће истребити кукољ изъ пшенице : изда-ти сте! — Я га на то упытамъ : кажи, ко в тай Вукъ Бранковићъ, даћемо ти 60 дуката у ютру, и бо-лѣ ћемо те, нег' што смо наужили были, преодети, и болѣга ти коня дати; кажи, кои в? „Незнамъ Тур-ске ми вере, душа вая, Петаръ ли в, Павелъ ли в, Ни-кола ли в? — Суле'манъ - Паша зна и царъ зна, а и вы ћете доцнѣ знати, ко в, и сви Турци знати, и вы сви Срби знати. — Царъ му в обећао, да буде ортакъ у свой нѣговој земљи. —

Я после овогъ разговора оставимъ Турчина и наредимъ, да га више нико небы пытао, па одемъ и легнемъ недалеко одъ шатора Господарева. Кадъ у ютру Господаръ устане, сложи ватру и седне на столицу, па гласно раќне, я спремлѣнъ и готовъ, приступимъ му и поздравимъ га; па одемо на стра-ну на оно исто место где смо се юче у вече раз-говарали, и онда му све кажемъ, што самъ годъ одъ оногъ Турчина чуо и разумео. Саслушавши ме Господаръ Ћорџе, рече ми : *немой Гаіо, казати ни-комъ, зашто ће наше главе одсећи и однети везиру; зашто брате, пропадамо!* — *Да небы'мо убили Па-шу на Еменлуку (иза Београда); да небы'мо крстили Турке : да небы'мо узумали нѣине жене и девойке за наше Србе; и да небы'мо ишли на Сѣницу; небы про-пали, нити бы тако раздражили Турке. — Мени в Царъ быо давао власть, и 200 Турака да примимъ у 4 града, у вданъ по 50, и да виче оца на џаміи „нек' се, вели, моя земля зове,“ и да му давамъ по 102 па-ре арача на главу, Цару 100 а 2 оноиъ, кои ће купи-*

ги арачъ, и насъ 4 кнеза, да узи.мамо одъ сваке гла-
ве по грошъ пореза, и да се наша земля слави; — и
то в лепо нама Царъ давао, и овако в писао: *Я васъ*
четири кнеза молимъ, да вы то примите; немолимъ
васъ, што васъ се боимъ, а ху васъ лако унизати
(уредъ довести), но молимъ васъ, да негрешимъ мою
душу; еръ кадъ я войску кренемъ, оће она старо по-
газити, оће мlando заробити и велику несрећу народу
и земљи нанети! — Я га на то упытамъ: *Па за-*
што тако неурадисте; зашто брате, нисте тако учини-
ли? „Преварише насъ други —, преварише брате,
майку му — — Ей нема ништа, пропадѣ'мо! — Но
я ху отићи, я ху уредити како годъ за мою дѣцу, та-
ко и за савъ народъ; за две за три године я ху доћи
опетъ; али немой ты да кажешъ никомъ, докъ мы не-
одемо, зашто ћемо изгинути; а вы небойте се! вами
Турци неће ништа учинити! Но ты се Гаіо, пошунѣ,
немой да се кнежишъ, и никакво име да турашъ на
себе; но ради, и немой ни съ кимъ да се инатишъ и
да се комъ противишъ, но буди покоранъ, подай и чи-
ни икрамъ (честь) свакомъ, докъ я дођемъ. — Я га
онда упыта: *шта ћемо съ Вукомъ Бранковићемъ?* а
онъ рече: *садъ неможемо му ништа; еръ незнамо*
кои в; но ты меркай, па кадъ я дођемъ, онда ћемо
радити; а ты све меркай, кои в мой и кои ми в при-
ятель?

Кадъ сутра данъ, ето Турака дођоше съ Дри-
не одъ везира, нѣи 10 — 12,000 само конѣика, и вр-
ло се мало бише, па се вратише натрагъ; па изи-
ђе вданъ Турчинъ и стаде одъ прилике оно исто
Србской войски говорити и световати, што и мени
онай старый Турчинъ, т. е. да се *предамо, да се не-*
можемо одржати, ербо намъ се родіо Вукъ Бранко-
вићъ и т. д — На пытанъ Срба: *ко в онъ?* одго-
воръ: я самъ изъ Ужница, *Кићановићъ*. Другій Тур-

чинъ викне изъ логора: *Хей, чекай ме сутра до ово доба!* — Кадъ бы сутра, кренуше се Турци на Засавицу низа Саву. Господаръ Ђорђе крене сву войску изъ 7 шанаца на Шабацъ и 6 шанаца тамо начине и топовима утврде. А кадъ Турци разбише на Засавици и растераше Србску войску, они дођоше низа Саву на Шабацъ. Но кадъ пукоше топови Србски съ града Шабачкогъ и са шанцева у њину войску, а Турци нагоше уза Саву натрагъ; а други Турци сабљама и ножевима оставише своју войску, и вратише натрагъ и у шанацъ се закопаше выше Шабца, и у полъ излазише, те се едни бію, а други копаю шанацъ. Но Срби се недадоше тимъ Турцима. Али аберь дође (Кара-Ђорђе, како е дошла войска на Шабацъ, отишао е у Тополу, спреміо фамилію и — прешао у Немачку) да су Турци ноћили у Београду две ноћи и у Остружницу дошли — тай гласъ дође у четвртакъ. Срби у очи петка оставе топове и шанцеве, а *Лука Лазаревићъ*) запали варошъ Шабачку, те се забукти у вече, да су Турци као у средъ дана могли видети, како Срби беже. Срби одвукли су были са собомъ 4 топа и бацили у Колубару, па затимъ прсли кудъ кони у шуму. Турци освануше у петакъ у Палежу, а у неделю узаптише скелу, па одоше у Београдъ, те се тамо саставише съ другимъ Турцима, кои су пре неколико дана дошли съ Мораве.

Кадъ се кодъ насъ (око' Тополе) чуло, да е *Господаръ* отишао у Немачку, оправил калуђеръ *Григоріа* изъ Благовештенія, *Райка* изъ Винче и *Петра Дугонића* изъ Маслошева: *„идите у Тополу, те поплайте конике и жита и сена; врз доћиће и угалиће се Турци, ту се могу три лета држати и раниги, и све ће насъ по селима на кулукъ терати.“* И они дошли и попалили; и капиція *Господаровъ Чо-*

ли отишао, те попало сена по ливадама. — А кадъ е доцнѣ (1815) ноћіо тамо *Бал-Паша* съ войскомъ, онъ е запало цркву и избоо светцима очи, миадра-
цима ѿ погребѣо и пиштольима светце ударао.

СТАСЪ КАРА-ЋОРЋА И НЊГОВА ДУШЕВНА СВОЙСТВА.

Одъ *Господара Ћорѣа* нѣ было већегъ ни вы-
шегъ човека, ни дужи ногу ни руку, и што е о нѣ-
му (види доле) *Сали-баша* за юнаштво рекао, оно
е! — У раду нико нѣ могао съ нѣмъ радити, нитъ
га е ко могао надкачити. Ћутао е много, па смыш-
ляо шта ће говорити, нѣ много цакао; а кадъ е
што рекао, онако е было, и нико нѣ могао рећи да
нѣ тако. Кадъ се вратио изъ Немачке после (Ко-
чиногъ) рата, долазили су му изъ своју наіа айдуци
и пытали га, кудъ ће кои да се дева? и онъ имъ е
казао, свакомъ, шта да ради, и свакій га е послу-
шао, и кои е одъ нѣи убио човека, и оногъ е сачу-
вао и научіо, како ће живъ остати до нѣгова вре-
мена (1804). — Быо е слабъ свирачъ (свирао е ма-
ло одъ лакрдіе докъ е было шипаръ — одъ 15 годи-
на а после никада — у гайде а у гусле никада) но
быо е великій играчъ. Више бы пута докъ е было
млађій одъ игре узео у руке гайде и дуваюћи у
нѣи изъ све снаге, рекао: садъ ѣу ѿ надувати, да
се распукну; но наравно да то нѣ могао учинити.
Свуда су га призивали на свако веселѣ, и гди е
годъ было, нико нѣ смео прекословити ништа, но све
было како онъ оѣе. Ако е ту было неко лоше жи-
винче, нѣ се смело опити; или какавъ кавгація, нѣ
смео заметати кавгу: опоминяли бы люди: *ето Ћор-
ѣа у софри еди седи*, и све е бывало како валя. Та-

ко су га люди пазили и одъ нѣга бояли се, докѣ іошѣ нѣ было Господарь — !

Као Господарь судіо е право и строго; но было е више пута милостивъ и праштао, особито юнаку. Пазіо е и почитовао люде учене и майсторе. Кадъ е доспео, онъ е радіо: копао заграђивао, садіо шљиве и винограде, копао кукурузъ. Кадъ бы доспешанъ комъ дошао, у каквомъ бы годъ раду човека затекао, онъ бы му радити помогао. — Кулукъ е искао одъ околны села, ербо е многе войводе и господаре кон бы посломъ долазили, кадъ бы годъ было дома, често и готово свакій данъ дочекивао и частіо.

ГЛАВНИ МОМЦИ КАРАЂОРЂЕВИ.

1. *Атанаско Раићъ* изъ Страгара баряктаръ.
2. *Јанићѣ Ђурићъ* изъ Страгара Секретаръ.
3. *Петаръ Јокићъ* изъ Тополе Буљукбаша.
4. *Мило Радойчићъ* изъ Тополе.
5. *Матейъ Милошевићъ* изъ Тополе.
6. *Радоица Благовѣићъ* изъ Тополе.
7. *Вста Марјановићъ* изъ Тополе.
8. *Милошъ Кара* изъ Тополе.
9. *Урошъ Новаковићъ* изъ Жабара.
10. *Мина Милутиновићъ* изъ Овсишта.
11. *Никодіа Јаја* изъ Овсишта.
12. *Аша Марјанићъ* изъ Маслошева.
13. *Антоніѣ Шева* изъ Банѣ (Окр. Крагуевац.)
14. *Сретенъ Томковићъ* изъ Банѣ (Окр. Краг.)
15. *Теованъ Томковићъ* изъ Банѣ (Окр. Краг.)
16. *Павле Зеѣъ* изъ Липовца.
17. *Лаза Аничѣићъ* изъ Врбице.
18. *Алекса Јаковљевићъ* изъ Орашца.
19. *Петаръ Андреиѣъ* изъ Орашца.

20. *Стеванъ* изъ Пчелица (у Левчу).
21. *Гаврило Ђурићъ* изъ Тополе.
22. *Алекса Дукићъ* изъ Банѣ.
23. *Илија Аџићъ* изъ Божурнѣ.
24. *Марко Филиповићъ* изъ Ягнѣила.
25. *Лиза Филиповићъ* изъ Ягнѣила.
26. *Вићентиѣ Филиповићъ* изъ Ягнѣила.
27. *Янко Рачанинъ* (убиенъ одъ Кара Ђорђа, што е убио *Танасіа* изъ Маслошева.)
28. *Јованъ* изъ Вишеваца.
29. *Сима Глишићъ* изъ Стригара (я овогъ е убио Кара-Ђорђе: сапрели га *Марко Тодоровићъ* и *Никола Калановићъ*, да е казао людма: немойте данасъ полазити съ войскомъ, но сутра; а нужда е была ѿ ѿна на Дрину.)
30. *Янко Ђурилићъ* изъ Блазнаве.
31. *Теодоръ Чупићъ* изъ Брезовца.

У Београду 1847.

приложіо
Исидоръ Стояновићъ.

VIII.

ПРИПРЕМА ЗА НОВУ СРБСКУ ИСТОРИЈУ.

I.

ОДРИВЦИ КАЗИВАЊА ГАС ПАНТЕЛИЊА ЗА ДО-
ГЛАВА, СПАДАЈУЋЕ У НОВУ СРБСКУ ИСТОРИЈУ.

Ко е тај *Гас Пантелић* ?

Гас (Гаврило) *Пантелић* или *Воденичаровић*, житељ Тополскій, кои се родио најближе око 1774. у Жабарима (имао е у Кочину крајну 1788. 14 година, и био одъ Кара-Ѣорђа Петровића млађиј 8 година) води своє порекло одъ некога Обор-кнеза *Десимира*, за когъ казуе, да е живіо у Црнући, и да е после Станише Млатишуме и (иѣгова писара) Пали-Ѣака, кадъ су као и после Х. Мустай-Паше осилили се и владали Даје у Београду и народъ яко газили, кријући се ишао јошѣ са седамѣ кнезова (Радоми изъ Орашца. Петромъ изъ Срезоваца и др.) у Стамболъ цару да се тужи на зулумъ и да тражи олакшања народу. Царъ имѣ е, вели, дао ферманъ да дигну народъ па да разстераю или побію даје; но кадъ се они вратили у Србију, Турци иѣ, дознавши где су были и шта су свршили, све, где су кога могли уватити, потуку.

Десимиръ родио е Јована, Јованъ Пантелию, оца Ганна, кои е осимъ Гасе, имао едниѣ старіѣ сына, Бѣту. а два млађа. Милана и Милоша.

Јошѣ дедѣ Гаинѣ, Јованѣ, преселио се изъ Црнуће у Тополу, па кадѣ се овде свадилѣ сви Тополци са своимѣ господаромѣ (спаіомѣ) Кара-Салиомѣ, те отишли у Жабаре, и овде были годину дана и почели да се темелѣ, па іѣ опетѣ Кара-Салиа врати у Тополу, Јованѣ нектене съ нѣма поћи, но остане у Жабарима, где дође изъ Мраморца и Петарѣ, отацѣ Кара-Ћорђеви и донесе Ћорђа и Марию и где потомѣ роди, Марка, Маринка, Милицу и Милована.

Но кадѣ Мула Хусеинѣ, изъ Паланке, купи одѣ Сулемана Кићановића трмке и село Загорицу, онѣ отера КараЋорђева оца, Петра у кућу, где му е было кованлукѣ, а оца Гаина, Пантелию у свою воденицу. Ту у Загорици они су провели едно 7 — 8 година и притицали еданѣ другомѣ у помоћ.

Године 1788. у лето, кадѣ су после пропасти Коче и Капетана готово сви Срби прешли у Нѣмачку и оставили свою земљу пусту, Пантелиа е са свои 16 душа пребегавши у Сремѣ дошао у Бингулу и сместио се кодѣ некогѣ газде Гас Гаића, кои му е дао 2 дана орања землѣ, за коју е нѣговѣ — Пантелиниѣ — сынѣ, Гая, морао служити годину дана, и ишао у време Немачкогѣ рата на войску, те 8 недеља меріо катанско сено, копао и пошто се Београдѣ узе, заронѣивао шанчеве. У то ће време Кара-Ћорђе, кои се као помоћникѣ фрайкорскогѣ капетана Радича, и четобаша надѣ айдуцима, противѣ Турана храбро боріо, превести и на своима колима довести Гаина оца и матерѣ у Тополу, и држао е съ нѣма заедно ону воденицу Мула-Хусеинову, докле годѣ нису дошли Турци. (Садѣ е држи Каратошићѣ) — Пантелиа умѣро е оно лето, кадѣ су баше ушли были на силу у Београдѣ и по-

били се съ Х. Мустай-Пашомъ , но кадъ су истерани были. »

Пошто су баше одолели и убили Х. Мустай-Пашу и поделили се као господари по Србији, появи се одъ Видина некій Тосунъ-Ага съ войскомъ и стане искати одъ Даја Београдски, да и нѣму даду какавъ предѣлъ у Србији, и дође до Ягодине. Даја су томе противни были, и Мула Юсуфъ , комъ е у помоћ пошао Фочићъ дигне противъ нѣга и Турке и Србе , међу којима е био и Гая Пантелићъ и деліо Србскимъ войницима лебаць и цебану (съ Матомъ изъ Липовца.)

Кадъ Мула Юсуфъ, побивши се, истера Тосуна изъ Ягодине и овај измакне и затвори се у шанцу у Ћуприји, и кадъ га Срби Шумадинци и Моравци уковавши се едну ноћ у видекъ шарампова стегоше, дође Гая са своіомъ дружиномъ у велику опасностъ живота, еръ њ стану Фочићеву Турци, кои су имали рођаке у шарампову, неверно съ леђа быти, и тупогине 45 Срба, све они, кои су имали беле аљине и ков су Турци у мраку могли спазити и гађати. Нашавши се у невољи, викне Гая Узунъ - Мехмеда, Мула Юсуфова првогъ момка и рече: ево насъ био Турци с' леђа; ево где погибе башъ садъ другъ мой. Узунъ-Мехмедъ отрчи и яви свомъ господару, па мало часъ дотрчи и викне: айде, ко е Србинъ, некъ дође замномъ! па кадъ њ доведе къ Мула-Юсуфу, овај рече Гаю у име своје: сыне мой, вы мене чувайте, я Турцима неверуемъ, но вама веруемъ. Ево Фочића самномъ, но више е онимъ Турцима пріятель него мени; и я васъ више нећу пиляти да гнете, него ево шилѣмъ у Београдъ по крню и зеленка, нека топови дођу да строшимъ та трица и поразбіямъ; но чувайте То-

суна наоколо да неутече. — Фочићъ дознавши за ово, јави онимъ Турцима у шарампову, те приста-ну на мирный уговоръ, и кадъ сване погодише се, да даду Тосунъ-Аги неколико села у Пожаревачкој нахи и тако се разиђе войска. — За Тосуна овогъ вели Гая, да га е при юришу на Београдъ убио Ва-са Чарапићъ, и онъ*) Васу.

Мула Юсуфъ познавши, да е Гая паметанъ и поузданъ човекъ, хтео е нѣга (и Чокова Ћорѣа изъ Раче) да окнежи, које бы по свой прилици и учинію, да се нѣ мало затимъ появио ратъ Кара-Ћорѣевъ.

Пре овогъ рата, пиляо е Кара-Ћорѣ Гаю, као свога давнашинѣгъ пріятеља, рођака и комшију Васи и Марку Чарапићу, Јанку Катићу, Младену Миловановићу, Милану Обреновићу и Милоју изъ Црнче, да ѿй позове и спреми за буну противъ Даіа, и Гая е овај посао вешто и верно свршио. За подобне поруке Кара-Ћорѣ е Гаю и после у време десето-годишнинѣгъ рата оправљао, и штедио га е одъ бов-ва; шта више изъ неки га е места, где су се поби-ли, или где ће се побити, кући одпуштао, као што е то учинію у обсади Рудника и Ягодине, и предъ бой на Варварину. И тако е Гая учествовао подъ Кара-Ћорѣмъ само првы година на Београду петъ недѣля, доцниѣ на Делиграду два мѣсеца, 1811-те на Нишу, а последнѣ 1813-те године, одъ Велике Госпоинне па докъ се неразтурише у Шабцу. У обштемъ ономъ бежаню, пребегне и Гая са своіомъ фамиліомъ и дође опетъ у ону исту кућу у Бингу-

*) Тосунъ е родомъ изъ Флорентина, градића више Видина исподъ Тимока, кон лежи на одной каменитой главничци. Гра-динѣ е овај быо цео до 1838. године, а за две е после то-га, т. е. до 1840, срушенъ не само онъ, него и онај каменъ подъ њимъ на поправљанѣ Видина. Тосун-Агина фамиліа и данѣ данашній онуда се налази и одъ части аїдукуе.

ли (о св. Сави), па се на зиму 1814. врати у Србију. И кадъ е народъ другій путъ подъ Милошемъ Обреновићемъ устао на оружѣ, кнезови Крагуевачки и Грочанске наје, одъ кон су се едни затезали прѣстати у буну, а други одъ нѣ, првымъ назадцима поплашени, одустали. Гая своимъ краснорѣчіемъ и умештвомъ приведе ѿ на обштенародну страну и користъ. Онъ се потомъ храбро и свойски боріо на Чачку, Пожаревцу и Дублю.

Одъ свое жене Станіе (ова и г. Блена, супруга Кара-Ђорђева есу братучеде, по чему су Кара-Ђорђе и Гая были пашенози) имао е десеторо дѣце, одъ кон су му три сына (Живанъ, Милованъ и Милосавъ) и три кћери у животу.

Гая е стараць среднѣгъ раста, доста крупна и яка тела. Кога самъ годъ за нѣга упытао, свакій ми е казао, да е онъ поштенъ и паметанъ човекъ, кон любѣ истину и правду. Врлину ову нѣгова срца и душе и самъ самъ познао изъ нѣгова више дана са многъ проведена разговора ове и прошле године. Казивао ми е између осталогъ, да се нѣгда у свомъ веку нѣ опіо — слѣдство ове умерености естъ нѣгово велико памтенъ, зрело суденъ другій векъ и добро здравлѣ.

Съ поштенымъ овымъ старцемъ у двапутъ самъ, као што напомену, неколико дана провео, првыи путъ лане 19. и 20. Авг., а другій путъ ове године 10. 11. и 12. дана текућегъ мѣсеца. Будући да самъ лане итао, а Гая было нешто слабъ одъ грознице, то самъ и самъ пропустио упытати га за неке ствари, а и онъ ѿ е смео съ ума да ми каже. За то кадъ самъ г. Саветника Стефана Книћанина, позвана лане одъ Светлогъ Княза Александра у То-

полу на славу за светогъ Климентія, замолю, да ми понесе одну мараму Гаи на даръ: ако є живъ, да се брише, ако ли мртавъ, да му се обеси на крстъ; и кадъ є поменутый Господинъ прозревши мою намеру, радо и умешно овай малый даръ старцу Гаи изручио, стараць му є истый између осталогъ рекао: камо садъ онога човека, да му причамъ; онда кадъ є долазио, быо самъ грозничавъ, па ми є остало (у казиваню) много коєшта непожнѣвено и непокошено. И толико є желію, да ми іошть неке ствари саобшти, да ми є, кадъ самъ се другій путъ съ нѣмъ састао, говоріо: я самъ већъ хтео да ти дођемъ у Београдъ, ал' ме задржала нога — убіо га пре некогъ времена воо у ногу — а молю самъ неке, кои знаду писати, да имъ кажемъ, па да препишу, но єдни нису ради и изговараю се да немогу, а єдни ишту три талира —.

Онъ ми є нарочито казивао оне ствари, коє иду у житіє Кара-ђорђа и коє се тичу нѣгове найближе околности. Кадъ самъ се пре неколико дана съ нѣмъ по другій путъ састао, онъ ми є ланско казиванѣ, премда га нога яко болела, подпуніо и изясніо. Осимъ тога и друге ми є ствари, коє му лане нису на умъ пале, саобштио, но ове я нисамъ могао све нѣговымъ речма обстоятелно описати, и старца съ честократнымъ запытыванѣмъ и повторавањемъ задржавати, видећи да му се боль ноге све већма умножава.

Казуюћи ми нека дѣла (коя су противници Кара-ђорђеви неверно чинили), кадъ є видіо да іѣ бележимъ, рекао є: не пиши то! Но кадъ га я упыта зашто, да се незна, ко є вера, ко ли є невера? Онъ ућута, промысли се, па онда ватрено рече: пиши нек' се зна, па макаръ ми одма главу одсекли. —

Желіо е, да смо сами при разговору (историческомъ) „не, рекао ми е, за друго што, но да се у називанію непометемъ и што неизоставимъ, а пошто ты напишешъ, како ти я речемъ, слободно читай свакоме, и кажи да си одъ мене чуо.

Поштеный чича Гаіо, нигда те заборавит' нећу! — съ тобомъ проведени дани чинили су ми се и чине ми се и данасъ, као да самъ ій у друштву съ неумрлимъ Кара-Ђорђеиъ провео, едно зато, што си ти съ нѣимъ одъ дѣтинства пріятельски живіо, а друго што самъ съ тобомъ найвише о нѣму, и то у нѣговомъ граду, где му и кости почиваю, разговарао. — Здравствуй и живи іошъ дуго и мирно врлый Србине! — Я ти вечно благодаримъ на твоиъ къ мени повереню, любви и искренности, за кое ђе ти сви истиннолюбци благодарити; — и осимъ того, што твоиъ честити име уписуемъ у читулю света, уписаћу га, ако те преживимъ, и у читулю мои найрођениі мртвїй, не што те небы имао ко споменутї еръ ты имашъ красне сынове и унуке, но што те любимъ и почитуемъ као родителя мога! —

У Београду 21. Септембра 1847.

Исидоръ Стояновићъ.

IX.

ПОКУШЕНІЕ ПРОТИВЪ ЖИВОТА КАРА-
ЋОРЂЕВА У ВРЕМЕ ДАІЯ.

КАКО В КАРАЋОРЂЕ НАДВЛАДАО ДЕЛИ-МЕХМЕДА И
АВДИ-БАШУ И КАКО СЕ ИЗБАВИО АПСА?

Пошто су Јничари убили *Станка Арамбашућа*, онда су више пута долазили и на *Кара-Ћорђа*. Едан-путъ су дошли четворица, другій путъ двоица, трећій путъ петнаесторица као узгредъ, подъ тимъ изговоромъ као да траже Арнауте, кои су по Србїи пасли стада, и да се наплате. Између други Турака, были су у овой чети: *Кара Мустафа* и њато *Пузлешкиъ Хаметъ*, *Адемъ Алиъ* и *Рамо* (или Рамаданъ). Они ненашавши дома Кара-Ћорђа, узеше мене за калауза, и кадъ њ љ упыта: зашто тако раде кодъ власти, говорећи имъ: везиръ у Београду, кнезови у наѣма, а муселими и кадѣ у свакој касаби! кодъ такога мира немојте ратити по Богу братъ Рамаданъ-Ага! Онда овай одговори: нѣ то побратиме, што ти мыслишъ; но мы смо пошли да тражимо Арнауте; него да ѡ кажешъ, где су? Па оду у Загорицу и узеше одъ Арнаута на два пса глобе по 4½ гроша, и на ватру 4½ гроша*). У

*) И њато ниъ дав уцетъ (писмо или исправу) да ѡ другій не-задева и неглоби. Него ље кадъ превали Бела Недеља узети одъ њ љ чѣбукъ: на овцу по две паре исписне, и где се лгѣ љ овце, узеше одъ њ љ спаѣ по 150 гроша за лгѣ љло у годишну (т. е. на добромъ мѣсту), а где в полоше место, онде и љ љ љ, како се сѣ љ љ љ погоди.

Крћевцу кодъ Чокина*) гроба узеше опетъ толико и у Белосавцима толико; а мене вратише одъ Чокина гроба, и я дођемъ и затечемъ *Стевана Вучича* изъ Жабара, где пиє у нашемъ подруму. Ту мой стрицъ *Владис* и братъ *Ефта*, коима є Стеванъ (бывшій 7 — 8 година бирова) кои є знао турски, но за когъ ови Турци нису знали, да зна — казивао, шта су годъ Турци путемъ говорили, докъ њѣ є онъ ка-лаузио: *айдемо, небы ли Вука уловили; онъ садъ пиє кодъ подрума; ишла, небы ли га уловили!* А Ћорђе є быо у Дреню, (где му є подрумъ) њли негди кодъ свои пріятели, а не гди су Турци мыслили, и не у Остружници, као што самъ я овога пута ка-зивао моме побратиму (Рамаданъ - Аги): отишао у Остружницу, отерао свинѣ, па кадъ ѡ претури, ође сиђи у Београдъ.

Четвртый путь спреми се *Дели Мехмедъ* изъ Крагуевца, проглашенъ юнакъ, на заѣалу Турцима, те дође у Тополу, но ненађе *Кара-Ћорђа* дома: отишао на кумство у Жабаре и *Јовану Кертѣ* крстіо сына *Петра*, данашнѣга кмета. А кадъ свршише крштенѣ и седоше да пию: попъ *Филипъ*, домаћинѣ, крштеный кумъ, и компіє: *Јованъ*, *Живанъ*, *Величко* и *Нилъ* —, ето ти *Дели-Мехмеда*, кои є међутимъ нашао некогъ неразумна, па искушао и распытао, на врата, и уђе у кућу, па викне на *Кара - Ћорђа*:

---

*) Чока быо є князь у Београдской нахїи после *Млатишу*-не. Кадъ су Турци единомъ продрли у народъ, те пороби-ли у Космаю 150 робова и довели на юнакъ на *Кубршинцу* рѣку, Чока дође съ ѣрманомъ и стане Турке молвити да поврате робѣ; но Турци га посеку а робѣ одведу. Посе-ченъ є Чока пре 130 година кодъ Белосавца близу *Кубр-*шинце у Крћевачкој заградѣ и ту му є гробъ, где се нала-зи белый камень великій съ човека. — Да не буде оваѣ Чока родоначалиниъ Чокићевонъ племени у Бачкој?

айде бре, да ми кажешъ путь? Но овай му одговори: *иди Турчине; бегъ вође си дошао, безъ вође иди, слепъ ниси; знашъ одкудъ си дошао, знашъ кудъ ћешъ ићи; очи имашъ!* — А Турчинъ къ нѣму нагло, да га напољъ извуче и да му одсече главу. Но Кара-Ћорђе увати се съ нѣмъ у коштацъ и тупъ! одма га обали покрай ватре: чалма му спадне съ главе и у мало што непаде у свинѣтину (было е то у зиму по Божићу — 1803. године); оружъ му Кара-Ћорђе избаци напољъ, коє жене залиу водомъ, па га стане газити и гнѣчити коленима; зубе му нѣ поломио, ни око истерао, али му е ребра съ ѣрбтеницомъ саставио, да е мало-живъ отишао.

Едногъ дигне се Кара-Ћорђе са своимъ пашеногомъ *Маркомъ Филиповићемъ* посла ради у Паланку и прође поредъ каване дугачкога *Сали-баше*, у којој се десило дванаестъ Турака. На коньма су была обонца и башъ нехтели одя'ати, но прошли онако поредъ каве (кафана). Кара-Ћорђе поздрави се съ коня са знанцемъ своимъ Сали-башомъ, кои му е долазио на зѣфетъ, пошто се Ћорђе вратио изъ Немачке, и пазіо се съ нѣмъ и радіо. Други Турци у кави нису Ћорђа познавали. Садъ ће рећи Сали-баша *видисте ли Турци, оногъ црногъ момка, што се самномъ поздравио?* Они одговорише: *видисмо.* На то Сали-баша рече: *што е годъ жива двоножца (людій) у Србаљ, Турака и Немаца, одъ оногъ болѣгъ юнана нейма!* Я га знамъ одъ како е; *кодъ моєгъ коншѣ (Мула Хусеина) быо е слуга.* На то ће, разлутивши се, рећи еданъ одъ оны Турака, *Авдія аци-Марићъ*, юнакъ на гласу: *вала, ако га е несвежемъ и нечинимъ одъ нѣга шта ми драго трипутъ, и не дотерамъ нѣга везана, некъ нисамъ Авділ, но кауринъ!* — Онда другій изъ буцака Турчинъ, комъ су Авдіјне речи по вољи были, рече: *во ти*

по' несе, ако ты то учиниш! За овимъ и други Турци обећаю, и изиђе на брой 2400 гроша. — Сали-баша показе се, што е онако рекао, и трудіо се да ублажи и одврати Авдію, али бадава: онај се све већма жести. Найпосле рече Сали-баша: *О Авдія, весела ти майка, немој да идешъ, неможешъ ты тай посао сршити, оћешъ се осрамотити!* Онда се Авдія јошъ горе наљоти. Па узяше сутраданъ на коня, те удари узъ Кубршницу и нађе Милана, Станосва брата изъ Кусатка кодъ трла и рече: *'ајде да ми готовишъ конанъ!* — Па кадъ было предъ зору на сатъ на два, рече: *'ајде Милане, да ме еодишъ у Тополу и да ми кажешъ, где е Кара-Ћорђе?* Те оданде опетъ узъ Кубршницу, па на Райковацъ, па на Загорицу, па на тополске ливаде, па у Тополу. — Кара-Ћорђе е предано и лучи яганъце, а они дотле чекаю и гледе иза ваята: Авдія одяшю и метнуо узду на руку. — Кадъ Кара-Ћорђе одлучіо яганъце и уміо се, те сео на ручакъ, да еде пасуля, (было е предъ Цвети на четиръ на петъ дана — 1803. год.) рупи Турчинъ и вякне: *хей бре, излази, да ми кажешъ путъ!* А Кара-Ћорђе рече: *Иди Турчине, съ Богомъ! како си дошао, тако и одлази; што ће ти вођа кодъ твои очію?* — *„Бре, ханасанаситимъ крсту, изиђи бре!“* — Ћорђе изиђе, а Турчинъ га сретне па привати за раме, а десномъ го' ножъ држи. Ту се увате у кости (Авдія некако испусти ножъ) и Кађа-Ћорђе обори Турчина; па извади му оружъ и баци, и саставивши му руке на прси, стане га люто гнѣчити коленима и ребра му добро наемкшиа и одъ себе ћушине; па дадоше му жене пратлячу, те и пратлячомъ, само му чува очи, зубе и руку да непребіе и главу да неразбіе, а ребра сва му е саставіо съ ѓрбтеницомъ. Па онда узме му коня и оружъ (Миланъ е међутимъ, видећи шта се ради, быо умакао), а на свогъ коня узяше

и отиде у Крагуевацъ муселиму. (Мула А'метъ быо е ту надія и помогао е Ћорђу: придржао га жива и здрава, докъ су кнезови дошли). Авдія пошто се едва дигао, све пешке: чизме свезао и обесио на штапъ, па босъ, те на Жабаре, и ту де сіо Степана Максимовића: *„По Богу братъ Степане, и по светомъ Іовану, трчи на Божурню (село), те претеци Кара-Ћорђа: коня ми одведе и оружје однесе; и по Богу братъ да ми е одъ данасъ до века, нека ми оправи коня!“* — Степанъ му на то рече: *немогу я то учинити, ни нѣга стићи, ни тога посла свршити; а и да га стигнемъ, неће ме 'тети Ћорђе послушати.* Онда Авдія низъ Ясеницу босъ и чизме на штапу. — А кадъ га овакогъ угледаше Турци рекоше му: *о Авдія, весела ти майка, како тебе доратъ и оружје?* Онда Авдія нѣма каже: *затече ме Кара-Ћорђе у луку едномъ има иѣ 40 съ нѣме айдука! и мене уватише и бише, и коня ми отеше, и мене мало-жива оставише! Но 'айдете, што пре да идемо у Крагуевацъ, да кажемо муселиму.* И нѣи 25 Турака ирену се у Крагуевацъ. — Кара-Ћорђе быо е међутимъ уапшенъ (затворенъ). А кадъ зато чули кнезови, они дођу: кнезъ Іовица изъ Кнића, кнезъ Ћира изъ Врбице, кнезъ Милія изъ Светлића; а изъ Тополе 25 людій. — Онда муселимъ призове кнезове и оне люде и рече: *отуръ кнеже Ћиро, оди ты седи, а лу устати.*)* Овај одговори: *нѣ ми дао Богъ, теби е дао да седишъ!* и стане бранити Ћорђа, па између осталогъ рече: *зна везиръ за нѣга, има бурунтію, вама неће бити ласно; но пуштайте вы човека!* А муселимъ после упыта Тополецъ: *зашто вы Тополеци, држите айдуке у Тополи, Кара-Ћорђа?* На то рекну Тополеци: *ако буде онъ айдукъ, ено наши 25 кућа, све у робство, и нашъ малъ (иманъ) нектъ*

*) Као јол ослише Власи, нека ништа одъ Турака.

*пропадне; но онъ е орачъ и копачъ, а въ Турци не-
дате му съ миромъ орати и копати. И кнезови то
потврде, те тако га муселимъ пусти жива и здрава,
а Ђорђе истомъ муселиму плати 100 гроша ябуке.*

**КАКО СЕ КАРА - ЂОРЂЕ ПРЕ УРЕЧЕНОГЪ ВРЕМЕНА
ТЕО ПОДИЊИ ПРОТИВЪ ДАІА У МАНАСТИРУ ВО-
ЛІВЧИ, НО КАКО ГА ОДЪ ТОГЪ ОДВРАТІО КНЕЗЪ
МАТІА ИЗЪ ТОПОЛЕ ?**

На светогъ Аранђела летиѣгъ исте (1803.) годи-
не, позове Кара-Ђорђе калуђера *Максима* изъ Дра-
че, кнеза *Матию* *) изъ Тополе и мене (Гаю Панте-
лића) у манастирь Волявчу, рекавши намъ: *'ајдмо*
у Волявчу; данасъ ће тамо бити света, а доћи ће Са-
ли-Ага изъ Рудника, па да видимо, шта ће да ради.
Сали-Ага (братъ Кучукъ-Аліе Даіе), когъ су звали
Рудничкимъ бикомъ, завео е био по свима окол-
нымъ селима *кральице* (по краля, краљицу и баряк-
тара изъ самы женскини), кое су га морале двори-
ти, и нѣму све по вољи чинити. На примѣръ ба-
ряктаръ стаяо е съ барякомъ, краљ држао ибрикъ
съ ракіомъ и наливао у филцанъ, те додавао кра-
љици и ова е Сали - Агу запаяла. Затимъ е краљ
олюптіо крушку или ябуку, па разсекавши е на
кришке, додавао краљици, а ова е Сали - Агу сво-
іошть рукомъ залагала. После бы и краљ и кра-
љица покрай нѣга или у нѣгово крило селе, и нѣ-
му угађале на срамоту целомъ скупльномъ народу.
Кральице ове морале су Сали-Агу изъ едногъ села
изпраћати у друго, где бы га друге краљице при-
ватиле и служиле и т. д. — Насъ четворица дође-

*) Оца г. Ранка Матеића, Началника Окр. Ягодинскогъ.

мо у манастиръ; а кадъ бы после подне, стиже гласъ: ето иде Сали-Ага съ момцима и съ краљицама. Онда насъ калуђери наместе и сакрію на манастирскій таванъ, примичући намъ и тамо вло и пиће. Одавде смо мы све лепо могли видити пита се доле ради, а за насъ нико ніе знао где смо, нити насъ е могао спазити. — Међутимъ стиже Сали-Ага, и калуђери изиђу, да га за здрављъ упытаю и послуже. Пошто се онъ съ краљицама намести и седне, коло играти започне: у комъ свира неки *Лука Ракићъ*. Мало затимъ ето иде погуренъ стараць *Милутићъ* изъ Овсишта. Кадъ овогъ спази гадляръ, онъ да заметне смей, викне: *пуштайте старца; оће стараць да игра!* Сви се на то почну изъ гласа смеяти; а стараць се разсрди, па зграби оне гайде и баци на землю, говорећи: *ніе ово место за смей, но да се люди Богу моле?* На то га счепаю гадляръ и вданъ Сали-Агинъ момакъ, па га повале и стану немилостиво бити. Ово гледаюћи съ тавана Ђорђе, тако се разљоти, да потегне пушку и мени рекне: *удри Гаіо, Бекиръ-Агу, а љу Сали-Агу, а ону ћемо троциу, ласно; па ћемо поћасъ наћи 25 друга, ако пођу Турци изъ Рудника, мы ћемо на њи, па ћемо започети краину!* Но Матія притиште едномъ рукомъ едну зурку (мазгале) а другомъ другу, говорећи: *не, ако Бога знаиш! ниси ли прошао преко Јсенице, ниси ли видіо, како су ливаде покошене и њиве пожете; шта в пласта, шта в крстине? садъ в Турцима ласно воввати: за месецъ дана могу землю нашу поробити; но почекай, па ћемо се летосъ договарати и силу послова можемо свршити и преправити се; а кадъ зима дође, мы ћемо, као што смо већъ наужили чинити, у 600 анова по 2 Турчина за едну ноћ поклати и тако наши 1200 момака оденути и нажири-ти и конѣмъ и оружѣмъ, и све ћемо анове попалити*

и каспје изгорети и по'арати, па на лето изићи на Врачаръ и съ Даїма се разговарати. И тако се ово на томъ сврши.

КАКО В КАРА-ЋОРЂЕ УГОВОРИО СЪ ДРАГУТИНОМЪ, ТРГОВЦЕМЪ ИЗЪ ЗЕМУНА, ДА ОВАЈ НАБАВЛЯ СРБИМА ЦЕВАНУ И ДРУГЕ ПОТРЕБЕ ИЗЪ НЕМАЧКЕ?

После неколико дана дође Драгутинъ, трговацъ изъ Земуна (који је био тамо утекао одъ Даїа) Ћорђевој кући, па несме да ноћи у кући но у 'ану, и мора да да 'анци дукатъ на цикмеце (сандукъ.) Драгутинъ се бавио у Тополи два три дана и ту се договорио и обећао, да ће изъ Немачке додавати артије, конаца, барута, олова, кремена, пушака, и топова и што годъ войски треба, и ту угодише, да му у томъ послу помогне Милошъ Кабадарицъ, који је съ отцемъ Обрадомъ и съ овога синовцемъ Милосавомъ био такође утекао у Немачку. — И ово су они одма почели додавати и набављати, осимъ едины топова, које су доцније додали. — У овомъ договору съ Драгутиномъ нико другій није био, но Кара-Ћорђе и кнезъ Матија. А за ово самъ знао ја и мой стари братъ Бета, што намъ у Драгутинъ био пріатељ и сродникъ, и частіо се онда у нашој кући. — Побратими су били Кара-Ћорђе и Драгутинъ.

КАКО В КАРА-ЋОРЂЕ ПОГЛАВИТЕ СРБЕ ПОЗИВАО, ДА СЕ СПРЕМЕ НА БУНУ ПРОТИВЪ ДАІА?

После светогъ Илије исте (1803.) године, пошлѣ мене (Гаю) Ћорђе прво Васи Чарапићу у Белый По-

токъ, да га позовемъ у друштво противъ Даія, и да му у име нѣгово кажемъ: *Брате Васо, за наше младости и за нашегъ юнаштва, да скинемо тай зулумъ, да нашимъ женама невре ноге исподъ Турски куркова, и да се наше кобиле неждребе у обори.ма Турскимъ, и наше крмаче да се у нѣима непрае и наше краве нетеле. Но брате, потражи колико више можешъ нахи поузданы момака, у зиму, кадъ ти се лвишъ, да си готовъ. —* Кадъ доѣмъ и ово испоручимъ, *Васа и нѣговъ сыновацъ Марко* то едва дочекаю, и благодаре *Ћорђу*, што се на нѣи поуздао. *Юштъ* рече *Васа*: *я ма да небудемъ живъ, те да тай посао неуредимъ и несершимъ; но поздрави Ћорђа, я љу еи послушати и я љу на време готовъ быти!* — После самъ ишао *Янку Катићу* у *Рогачу* и тако му исто као и *Васи Чарапићу* у име *Ћорђа* говорио. И *Катићъ* е благодаріо *Ћорђу* и казао: *я љу Турке лагати, и до онога времена порезъ купити и Турцима давати; а кадъ буде време, я готовъ Ћорђа послужити?* — Затимъ самъ ишао *Младену Миловановићу* у *Ботуню* и рекао му: *газда Младене, поздравио те братъ нашъ Ћорђе и позива те у друштво, да установишъ на непријатељ наше Даіа: ты си трговацъ, идешъ по вилавету, ты знашъ поуздане люде, и да се спремишъ, кадъ буде време, да си готовъ. На то ће рећи Младенъ: мени душо, нѣа нужда, како што е *Ћорђу*; али ми е нужда одъ нашегъ *Ибраима*, 'анѣа у *Тополи*. Я имамъ бурунтію одъ везира и одъ ага', ал' морамъ, кадъ проѣмъ са сенима, у *Тополи* дати *Ибраиму* 1 дукатъ на *чикмеце*. Кадъ ударимъ *Ибраиму* на *Орашацъ*, и ту ми валя дати 1 дукатъ; кадъ доѣмъ на *Рогачу*, и ту 1 дукатъ; на *Бараво* и ту 1 дукатъ; на *Губеревацъ*, опетъ 1 дукатъ; на *Мостаницу*, опетъ 1 дукатъ, и еде годъ доѣмъ на 'анъ морамъ дати по дукатъ: то е мене тешко: ољу и я послушати *Ћорђа* и съ нѣимъ у то пристати. Поздра-*

ви га, а љу му веранъ бити: по вилаву доста браће знамъ и оће ме послушати и оћу послушати. — После отишао самъ Милану у Брусницу и казао: *газда Милане, поздравіо те Ћорђе изъ Тополе и позыва те, да пристанешъ и ты съ нѣмъ и съ осталомъ браћомъ у друштво противъ зулумѣара Турака, и да спремишъ и саставишъ што више можешъ поузданы людіи, па кадъ време буде подићи се, да си готовъ.* — Миланъ пуши и врло му мучно беше, па рече: *а имамъ бурунтію одъ Даіа, одъ Кучукъ Алиа, мовга еоподара, а се никога небоимъ; мени нужда нѣ ако в Ћорђу; имамъ исправе, имамъ Јасагцию*) Бешлію, што га нема жешкегъ, и мене в лепо.* На то му а реко: *чувшъ ли газда Милане, неће ти ласно бити, ако нећешъ пристати, зашто су стали сви люди у вѣдну стопу и теби препоручили, да и ты станешъ съ нѣма; ако нећешъ стати, неће ти ласно бити; и немой ты то изневерити и огласити, ерѣ ти неће ласно бити.* — Миланъ ћути — есте радъ, али невѣруе мени, и неће речъ да испусти; а кадъ виде да в вера и истина, онда рече: *не може бити, а љу пристати, али ће ерло мучно бити; тежкій ћемо ратъ заратити и много ћемо муке видити; али не може друге бити, оћу пристати, нећу Србина изневерити, а поздрави ми Ћорђа, да љу га послушати.* — Миланъ в мећутимъ нашао Лазара Мутапа изъ Прельнне, Василя изъ Катрге, Милића и Стефана Дринчића, браћу Николу изъ Луњвице, Јоксима Карамарковића, Јована Курсулу, Раку изъ Леваа и брата му Радосава и много друге.

Јанко Катићъ ишао в Сими Марковићу изъ Борка и угодіо са Симоиъ и са Спасовиъ изъ Зеока; а Сима отишао Јакову и кнезу Алекси Ненадовићу у Валѣво, а ови су после угодили съ кнезомъ Радосавомъ Грбовићемъ и другима.

*) Пратилацъ одъ стране власти.

Я самъ јонѣтъ ишао и *Милоу*, трговцу у Црнчу више Јгодине, кои се одма обећао — па опетъ Младену, и пытао е ли готово? и одговорио ми е да есте: *ваљне самъ люде нашао и уредио самъ како ваља!*

Кара-Ђорђе самъ отиде у Крсну *Обраду*, и у Азаниу *Ђуши Вулићевићу*, главнимъ трговцима и съ њима угоди; и у Мораву отиде кнезу Стевану Синђелићу.

КАКО СУ ДАГБ ДОЗНАЛЕ ДА СУ СРБИ НАУМИЛИ ДИ-
ЋИ БУНУ И КАКО СУ ПОЧЕЛИ СЕЋИ КОЛОВОЋЕ
АЛ' НЕМОГЛИ УБИТИ ЋОРЋА, И КАКО СУ ЖЕЛИ-
ЛИ ДА СЕ НАРОДЪ УМИРИ?

Предъ оно време, кадъ су угодили да се дигну, Немацъ некій, послужитель кодъ *Драгутина**) дова-ти писмо, где су были пописани главни люди, кои ће се дићи, па отрчи као нужде ради у проходе и онде до 20, 30 имена на другу артију препише, ме-ђу овима: *Кара-Ђорђа*, *Мату* изъ Липовца, *Васу Чарапића* и *Марка*, *Станоя* изъ Зеока и готово све оне, што су предъ буну побіени и на које су Турци пошли да њ побію. Ову артију тури у недра, те дође у Београдъ *Кучукъ Али* и *Мула Јусуфу* у кави: „Добро јутро ага, шта радите? „Добро комшија, како сте вы?“ „Шта ћете ми дати ага, да вамъ нешто кажемъ за васъ?“ „Шта ћешъ ты нама искати да ти дамо?“ „Ја ћу искати вама еданъ чамъ дрва да ми дате.“ „Кажи ты нама, даћемо ти и два чама дрва и даћемо ти и дуката.“ — Он-да онъ — Немацъ — извади артију изъ недара, те

*) Драгутинъ морао му е што и поверити. —

имъ каже: „*ево ови и ови подписали се и угодили, да попале све ваше 'анове, и 'анѣв по њима да поколю и да све касабе изгоре и поарат!*“

На то ће Мула Юсуфъ брже оправити *Узун-Ме'меда* съ 14 Турака на Чарапиће и они убию у сватовима Марна, а Васа некако изманне и избави се. Тако они преваре јоштъ неке кнезове и главне люде, па њихъ побію и посеку.

У то време дођу да и Кара-Ћорђа убию: *Узун-Ме'медъ* и *Кара-Хусеинъ*, *Османъ* и *Ахметъ* изъ *Ужице* и јоштъ еданъ. Они се учине као да су дошли у *Тополу*, да дижу люде у айку, говорећи: *сва до едногъ 'ак'те у айку!* па да *Ћорђа* у айки убию, па на добри конѣ да утеку; но *Ћорђе* се сакрјо и нѣ изишао; а ноћіо е на нашемъ трлу, па одъ трла у јутру, таманъ кадъ айкачи да доспію заседачима, пројори на вранцу и утече, и нико га неспази. А кадъ Турци сагнаше и другу айку исподъ *Банъ*, онда науме да бегат. Садъ *Кара-Хусеинъ* упыта мене: *Гаіо, што не дође Кара-Ћорђе у айку?* „*Ніе кодъ куће, одговоримъ му, но у Цидиљма преко Мораве: скупіо 240 вепрова, те жири у Агиној планини.*“ Турци онда пирнуше и одоше у Београдъ.

Кадъ су Турци дошли по Кара-Ћорђа (и Младена), онда убише Мату изъ *Липовца*: дозвоао га *Кучукъ Хусеинъ*, *Муселимъ* и онде га посекао, а Младена е уватио и мето у гвожђе.

На то ће доћи старыи *Фоча* и саветоваће да се мире. За тимъ послаше попа Мату изъ Београда, учинивши га владикомъ, съ *Мехмедъ-агомъ Кочаниномъ*, момкомъ Мула Юсуфа, и дали имъ ферманъ, да иду по вилаету и да умирую и казую люд-

ма : досадъ што е било било, ко е посеченъ посеченъ, глава му се наставити не може; а кои бы Турчинъ одсадъ посекао Србина, себе е посекао, врѣ на нѣму више главе неима! — То су у свакомъ селу гредомъ кодъ 'анова читали, почевши одъ Београда до Тополе. Они ће преноћит' у 'Тополи, но прво пошлю по мени абери Муселину у Крагуевацъ: немојте сећи, ево Мехмедъ-ага Кошанинъ и владина, носе ферманъ одъ наши господара; ето идъ довече на конакъ вама за цело, влочно! — Но пре него самъ пошао у Крагуевацъ, изазва ме попъ Мата, (родомъ изъ Жабара) на страну и рече: што сте научили, радите, немојте се играти главомъ, ни шалити; неслушайте вы мога фермана, што я читалъ; но трчи Гаіо у Жабаре побратиму Величку и Јовану Живанићу у тражи неколико людѣй съ друге стране, па да ме отмете кадъ се вратимъ изъ Крагуевца: мы ћемо опетъ овде на конакъ, и убите Мехмедъ-агу Кошанина: у нѣга има 2 оке дуката! — И я самъ (Гая) отрчао ону ноћъ и нашао люде, па отишао одма у Крагуевацъ и свршио посао. —

У Тополи прочитаю ферманъ врло рано, па оду у Жабаре, па у Чумиће; до подне стигну у Крагуевацъ и Младена затеку у гвожђу. А кадъ тай ферманъ прочитаю Кучукъ Хусеину, овај одкуе Младена, кои му — Хусеину — даде шестъ кеса. — Кадъ е Младенъ узео на коня и пошао, рече му Кучукъ Хусеинъ: я те пусти и ты отиде; 'ајде 'ајде иди, напетане; знамъ шта ће бити! —

Они люди кое самъ по препоруки попа Мате нашао, дођу у мракъ у Тополу, где су већъ и они съ ферманомъ вратили се, и кажу Матеи кнезу, шта су научили учинити, а Матія јави то Кара-Ђорђу. Онда Ђорђе рече: како ћемо мы то учинити?

мораћемо, кадѣ люди обуздаю, убити и Ибраима (и Османа-анѣи) мога побратима, кои ми в толико пута главу одржао; но трчи Матія у 'анѣ те изазови попа Мату на полѣ и кажи Ибраиму: бежи Ибраимъ-баша, ако Бога знашъ! — Овай оде, те прво изазове попа Матию на полѣ, па онда рече: бежи Ибраимъ-баша, ако Бога знашъ, и бежите Турци садѣ ћете сви да изгинете! Турци се поплаше, па брже болѣ поседаю на конѣ и ону ноћ утеку у Крагуевацъ. Бданъ одѣ нѣи побеже пенѣке до Чумића, па нашао онде коня, те одяшіо у Крагуевацъ и вратио сутра данъ коня — . Опетѣ се уздали у нешто! —

ПОЧЕТАКЪ СРБСКОГЪ УСТАНІА.

(Ово ми в 19. Августа 1846 год. у Тополи причао Риста Ђорђевићъ, но у присутству Гав. Пантелића, кои му в помагао и у нечеѣ истоѣ Ристу обавешћавао и исправљао и наипосле оно што се догодило на Руднику и на Ягодни готово самѣ казивао. Риста, староседиоцъ Тополскій, најстаріи в човекъ у Тополи: имао в у Кочину крану 1788. год. осамнаестъ година, и 12 в година заедно орао съ Кара-Ђорђеѣмъ, т. е. были су спрежници.

И. С.

Пошто ови Турци у Београдѣ утекоше, Кара-Ђорђе дигне се са своимѣ Тополцима: *Ристомѣ Ђурђевићемѣ* *), *Андріомѣ Јокићемѣ*, *Михаиломѣ Манойловићемѣ*, *Пауномѣ Чолићемѣ*, *Матешомѣ Милошевићемѣ*, *Матиомѣ Јовичићемѣ*, *Лазаромѣ Милосављевићемѣ*, *Димитријемѣ Перићемѣ* и съ братомѣ **) *Дими-*

*) Ристу в Кара-Ђорђе питао: оћешъ ли и ты съ нама? „Ону и я съ вама!“ „А имашъ ли цебане?“ „Имамъ пушку пуну и еданъ вишекъ, па ћу засести у шуму и убити Турчина, па вишека доста! —

**) Вальда по матери?

трѣмъ Манойловићемъ —; са *Становъ Главашомъ*, своимъ побратимомъ, айдукомъ *Стевомъ* изъ Пърове (нах. Пожар.), *Вуломъ Илићемъ* изъ Колара, съ *Весомъ Опутићемъ* изъ Копляра (окр. Краг.), *Никодиомъ Добрићемъ* изъ Овсишта и іоштъ съ другима: свега ій в было 40 друга, и сви су пристали драговольно. Изъ Тополе пошли су, те попалили 'анове до Сибнице; и овде запалили 'анъ и побили нѣи 17 Турака, а 18-тогъ пустили жива, да плаши друге Турке. Одъ Сибнице дође войшчица Србска у Рогачу кодъ *Яка Катика*, кои в онда быо у Београду и заваравао Турке, па измакао іоштъ за времена. Ту преноће па дођу у Тополу. Па одавде опетъ зађу по путовима палити 'анове. У то изиђе *Аганлія* (Даія) съ кнезомъ *Максимомъ* изъ Губереваца, те стане звати народъ на миръ. Но Срби како дођоше одма се побише съ Турцима. У овомъ бою рани се *Аганлія* у ногу, *Станов* у главу, погине *Панта* изъ Меценца (нах. Краг.) и *Јованъ Ђауровићъ* изъ Барошеваца (нах. Београд.) — После Дрлупе, где се овај бой догодіо, дођу око 800 Срба у Иванчицу (нах. Беогр.), па на другій конакъ у Ралѣновиће (нах. Беогр.) па у Тополу. Одавде отиду у Чумиће, па у Сараново, у Младенацъ, те па Рудникъ.

Овде у Руднику быо в *Сали-ага* и дошао му у помоћ съ 300 Турака *Цавићъ Амили-ага* изъ Ужи и *Плякићъ* изъ Карановца са 150 Турака; но овај в измакао пре Србске войске, а Ужичани и Рудничани застали се. Срби ій обколише (у белу недељу 1804. год.) по брду и у нѣи пуцаше. Ту в погинуло неколико людій съ обе стране; одъ Срба између други *Марко Милосављевићъ* изъ Копляра (нах. Краг.) — Пре войске изишао в быо *Чолакъ-Алія* у Чачакъ, за каву и дуванъ съ 40 Турака, а кадъ

се врати, онъ огрезне у бусію и ту погине съ 10 — 12 Турака, а нашъ се ни еданъ ніе раніо. — Кадъ већ види Алилъ-ага Цавићъ изъ Ужица да ніе шале и да нейма кудъ, онъ изиђе и иззове Кара-Ћорђа. „По Богу братъ да си ми Ћорђе, пусти ме да идемъ у Ужице, даћу тебе 200 дуката; и онъ му се зарекне: иди слободно, а те нећу дирати и пусти га; но други претекли и убили га съ неколико Турака, а друге разтерали. Но Сали ага, Рудничкій бикъ, некако подре и утече.

Съ попаљногъ Рудника пођу Срби одма на Ягодину. У то *Кучукъ-Али* пошао е био Руднику (брату свомъ) у помоћъ, но кадъ уватио старца *Бшу* у Врбици, разуме одъ нѣга, да е Рудникъ разоренъ; и онъ онда окрене у Крагуевацъ, те дигне одавде жене и децу на претури у Ћупрію. Па привати *Гушанца-Али*у, те збере у Ягодину велику войску изъ свію околны касаба, пре него стигоше Срби, кои су се были на Баточини съ Арнаутима задржали. Они су овде све Арнаутске пешаке, ко е био довео *Ганићъ*, побили; а конъици утекоше, пошто неки и одъ нѣи заглавише. — Србска войска дође у Штипцъ на конакъ, па борави два три дана, те удари на Ягодину. Но Турци, кои су ископали были ендеке и покрили сеномъ и иза денкова пуцали, сачекаю войску, те е побію и растераю. — Овде е погинуло близу 1000 людій (нарочито у бѣгству одъ Турски конъика), између нѣи *Василіе Радовићъ* изъ Чумића (братъ г. Милоя Радовића), *Благов* изъ Маслошева, *Петаръ Каро* изъ Трепниѣвице, *Арсеніе Кара-Лазићъ* изъ Чумића, *Ћорђе Бугаринъ* изъ Загорице, *Никола* и *Радосавъ* кои су ишли напредъ пешакомъ, *Манойло Стойковићъ* изъ Тополе, *Никодіе* и *Милованъ Ђурићъ* изъ Страгара, *Павле Живановићъ* изъ Блазнаве и многи други. —

Кадъ су после Турци пошли у Београдъ, запале у Тополи Кара-Њорђеу кућу и воденицу и кошару кодъ воденице, а изъ амбара жито све изваде и однесу. Но на Лештанима близу Врачара дочека њ ђ *Васа Чарапић* у бусин, те њ добро закачи.

ЗАШТО УБИ КАРА-ЊОРЂЕ КНЕЗА ТОДОСИЈА?

Кара-Њорђе зато е убио кнеза *Тодосија* (свога побратима), што е кнезъ *Тодосиј* (пре него е *Рудникъ* пао) съ *Кучукъ-Алиомъ* уредио послове да обали буну Кара-Њорђеу и да умири народъ, па да онъ буде старешина, и да рая буде као што е и была: и кога ће посећ' да посеку Турци, а кога ће оставит' да оставе. — Сва она штета на Јагодини и по други мѣсти приписуе се кнезу *Тодосију* (еръ се на нѣга поуздао *Кучукъ-Алија* и съ войскомъ пошао у вилаетъ). Зато кадъ се о васкрсу (1804.) скупиле у Остружници, узме га Кара-Њорђе на одговоръ, и кадъ се съ њимъ свади, кнезъ *Тодосиј* првѣй потегне пушкомъ, но Њорђе претече и уби га; али кнезъ *Тодосиј* неиздане ту, него га јошть жива однесу кући у Орашацъ и ту умре.

КАКО СЕ ПРЕДЪ УЗЕТАКЪ БЕОГРАДА СКУПИЛО ОДЪ НАРОДА 1100 ВОЛОВА ЗА ЦЕБАНУ И ДРУ- ГИЙ ТРОШАКЪ?

Предъ узетакъ Београда дођоше *Драгутинъ* и *Милошъ* изъ Земуна на Врачаръ и Господару Њорђу и Младену шануше: *ишту Немци паре за цебану и претегли насъ за паре. Ови рекоше: шта ћемо како ћемо? порезъ на народъ ударити не смемо. А ја (Гая)*

на то реко: *я волимъ дати 5 волова, но погинути!* Тако и други рекоше. *Да пишемо, рече Господаръ Ћорђе, кои има доста волова и кождъ в могуће браћо, за народъ, да живи останемо!* Онда я реко: *ево я ћу писати еднога вола; после рече Петаръ Шунда изъ Меценца: пишемъ и я едногъ; па Милосавъ изъ Тополе: едногъ я јоштъ неки.* Сутра опремише *Алексу Дукића; учи га г. Ћорђе, како ће то уредити; но овај рече: доста си ме учио Господару, Богъ ће мене научити, и отиде по вилашту и скупи 1100 волова и то се даде.* Кадъ дођоше доцнѣ паре одъ некуда*), Господаръ Ћорђе плати свакомъ по 50 гроша за вола. — Доцнѣ су и свинѣ узимали, одъ свакогъ на 20 по едно свинче — за џебану. Некомъ в запало 7 вепрова и више.

---

*) По свој прилици изъ Русіа.

приложіо

Исидоръ Стояновићъ.

У Београду.

ИЗВѢСТІЯ.

1.

О ДѢЛАНІО ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ године 1846.

Будући є у главномъ засѣданію, кое є Дружтво Србске Словесности у почетку ове године држало, новимъ Устроєніємъ овога Дружтва редовныма засѣданіама одсудно рѣшаванъ, што су пређе само главна имала, уступлѣно; а са тимъ свако предварително опредѣляванъ посла за долазећа редовна засѣданія сувишнымъ учинило се: то є Дружтво ово у поменутой своіой главной скупштини єдиный овай поглавитый задатакъ за свое прво дѣланъ поставило, да се опредѣленія Устава, коя су у той скупштини одобрена, у редъ доведу и одма законодательной власти на потврѣнъ поднесу; како бы се по томе издѣйствовати могло, да се онима гг. Членовима овога Дружтва, кои се у ц. кр. аустрійскимъ државама налазе, сходно Устроєнію овога Дружтва книжевно саобраштенъ дозволи. Сходно дакле овоме заключенію Дружтво прочитавши у првомъ своемъ овогодишнемъ редовномъ засѣданію новоуреѣный Уставъ, одма є по томе истый съ молбомъ Высокославномє Попечительству Просвѣщенія поднело, да га оно законодательной власти на одобрѣнъ и потврѣнъ представи. Но будући да далъ дѣйствованъ Дружтва съ намереномъ измѣномъ Устава никако се зауставити морало нїє; а новымъ устроєніємъ іоште є већій кругъ дѣятельности

редовныма засѣданіями опредѣленъ: то се одма у другомъ редовномъ засѣданію о изданію Гласника дружтвеногъ саветовати започело; и Секретару Дружтва, као учреднику Гласника препоручено е, да програмъ сачини, и прво долазећемъ редовномъ засѣданію на разсмотреніе предложи. Почемъ е дакле заключеніе ово у дѣло приведено, и почемъ е већа часть членова по кои предметъ за израженіе изабрала, Секретаръ е и некима на страни налазећима се членовима, а и другима родолюбцыма писао, и нѣи на садѣйствованіе умолио. Међу тимъ премда е Дружтво изъ свега срца желјило и о томе свойски настояло, да се предмети за Гласникъ до конца прошлога месеца Юнія прикупе, и тако одма у печатню предаду, ово се опетъ никоимъ начинномъ учинити нѣ могло. Брѣ како овдашњи и на страни наодећи се членови, тако и други умољни родолюбци, као люди, кои су званичнымъ дужностима довольно обременѣни, а можда и другима личныма околиностима више препећени него ли подпомогнути, или су мало или нимало до опредѣлнога рока обштой Дружтва овога желји одговорити могли. Но поредъ свега тога као што е редио кадъ невреме што добро и полезно учинити, тако е и Дружтво држећи се овога основоположена потрудило се, да свою намѣру, ако и мало доцнѣ, у дѣло произведе. И тако е готово единымъ настояваніемъ овдашњи редовны членова учинѣно, да е довольно за едну свезчацу Гласника количество предмета сабрано, коя су по предварителномъ прегледу и одобренію редовны засѣданія по програму уређени, и већ у печатню предани, да ће тако спорымъ временемъ прва ова часть Гласника светъ увидити моћи. Она садржава у себи осмиъ извѣстія о станю Дружтва 19 предмета, одъ кои се 8 односе на теоретическо чзображаваніе езика, 6 на

практическо, 2 на повѣстницѣ Србску, 2 на древно-
сти Србске и 1 на државоописаніи Србско.

Но поредъ прикуплѣнія и прегледанія прину-
плѣны предмета за Гласникъ Дружтво е у своимъ
редовнымъ засѣданіямъ прегледало „Србско-немач-
ко-латинскій Речникъ“ и преводъ изъ Цицерона „О
дужностима“, дѣла, коя е покойный профессоръ
Карловачкій Григоріе Лазичъ израдѣо, и коя су
Дружтву овоме на изданіе поднета была. Дружтво
е прегледавши речена дѣла за прво како по вред-
ности нѣговой, тако и по своме новчаномъ могућ-
ству накнаду опредѣлило, а и за друго опредѣли-
ти готово было. Но будући се удовици покойни-
ковой опредѣлѣна и намышлѣна накнада вредности
дѣла нѣногъ покойногъ мужа несаразмѣрна учини-
ла: то е она поменута дѣла натрагъ поискала. —
Къ томе прегледано е дѣлце едно, — кое е редов-
ный членъ Дружтва г. Архимандритъ Гаврило По-
повичъ подъ именомъ „Забаве за Дѣцу“ превео, и
Дружтву овоме на разсмотрѣнѣ поднео быо. О
дѣлцу овоме, премда е оно како у смотренію из-
бора, тако и врло разговетногъ начина предлаганія
за сасвимъ цѣли сходно нађено ко нравственомъ
изображенію и облагорођенію дѣце: ничимъ манѣ
збогъ недовольногъ числа членова у томе засѣда-
нію десивши се, конечно заключеніе о нѣму нѣ се
могло учинити; чега ради ће се овоме засѣданію
на опредѣлительно рѣшеніе предложити.

Осимъ овы послова Дружтво е прошлога про-
лећа са г. Николомъ Стояновичемъ, Новосађани-
номъ, кои се одъ више времена са ботанизиранѣмъ
и истраживанѣмъ Србски наименованія ботанически
занима, у договаранѣ упуштало се, позиваюћи по-
менутога господина найпре, да бы свой доякошній

посао по узаймноѣ сагласію о накнади Дружтву на изданіе уступіо, а после и да бы о трошку Дружтва у Србію дошавши прошлога лета за Дружтво ботанизирао. Но ни у овомѣ предузећу ништа се успѣти нѣ могло, будући е г. Стояновићъ у смотренію првога одговоріо, да свое дѣло као несвршено за сада уступити неможе, а у смотренію другога, да нѣ радѣ прелазкомѣ у Србію свой започетый посао прекидати. —

Што се пакѣ економіе Дружтва овога, за време садѣ свршуюће се године, тиче, то у овомѣ погледу слѣдуюће заслужуе наведено быти.

Почестный Членъ овога Дружтва г. Стефанъ Стефановићъ, Вице - Предсѣдатель Совѣта земальскогѣ, изволюе е поклонити овоме Дружтву шесть комада гвоздены врѡва одѣ древны стрела, кое е онѣ приликомѣ свога ланьскога путованя по Србіи, набавіо.

Г. Исака Никифоровъ, родомъ Србинъ изъ Туріе у Бачкой, а житель и трговацъ Петроградскій усрдствовао е поклонити Дружтву шеснаестъ комада спомены новаца, одѣ кои су три сребрна, четири мѣдна, а деветъ калайны; къ томе петъ комада разны сребрны новаца новіегъ времена, и шесдесятъ комада кое древны, кое новіи новаца мѣдны.

Къ овима поклонима придодать е и еданъ новіи споменый новацъ французскій мѣдный, кои е Госпоа една подарити усрдствовала, и по томѣ су све ове знаменитости у народный музеумъ на сачуванѣ предате.

Саобштоваюћій членъ г. Вукъ Стеф. Караџићъ, послао е Дружтву овоме на дарѣ свою найновію књижицу подѣ именомъ „Вука Стеф. Караџића и

Саве Текеліє писма о Србскомъ правопису, са особитимъ додатцима о Србскомъ языку,“ — а исто тако поклоніо в Друштву овоме саобщтавајућій членъ г. Людевитъ Штуръ два своя новоизишавша дѣла, одъ кои в едно Грамматика нарѣчія Словацкога, а друго дѣйствує о потреби, да се Словацы у литературы собственымъ служе нарѣчіємъ.

Почестни членови овога Друштва, преосвештена гг. Епископи, Савва Николаєвићъ, Шабачкій и Доситей Новаковићъ, Тимочкій, усрдствовали су у име таксе за диплому на почесно членство, првый четири дуката цесарска, а другій сто двадесетъ гроша чаршійскій Друштву подарити.

Исто тако редовни Членови гг. АЕМ. Прото-синѣлъ Герасимъ Стойковићъ, Илія Захарієвићъ, Лука Павловићъ и Яковъ Димшићъ положили су таксе за диплому на редовно членство овога Друштва, свакій са еднимъ дукатомъ цесарскимъ.

У почетку ове године разаслато в преко три иляде комада књижица подъ именомъ „Разговори за образованъ срца и душе,“ и велика в часть досадъ распродата.

Найпосле за ово време исплатило в Друштво еданъ рачунъ правителствене књигопечатиъ, кои в износио четрдесетъ и четири форинта сребра.

2.

О ДѢЛАНІУ ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ ГОД. 1847.

У времену, коє в одъ последићгъ, пре осамъ и по месецій држаногъ главногъ засѣданія протек-

ло, Дружтво е ово по могућству свој сила потрудило се одъ части положенъ у истомъ засѣданію задатакъ прикупляя података за новію Србску исторію у дѣло приводити, одъ части и по другима струкама дѣйствующи своіой високой цѣли приближавати се. Истина да исторійскій одборъ по рѣшенію предпоменутогъ главногъ засѣданія саставлѣнъ, збогъ оскудости места, у коме бы се уредно скупляти могао, свога опредѣленія досада постизати нѣ было у станю: ничимъ манѣ Дружтво е цело и у овой струци свога дѣйствованя некій напредакъ учинило. Брѣ осимъ што е по одредби нѣговой редовный Членъ г. Сергіе Николићъ ишавши о трошку дружтвеномъ у Сремъ наредіо, да се рукопись исторійскій покойногъ Деспота Србскогъ Ђорђа Бранковића за Дружтво ово препише, — оно е наикнадивши путный трошакъ, кои е редовный Членъ г. Исидоръ Стояновићъ идући овога лета и весени у Тополу и Карловце поради куплѣня података за новію Србску исторію учиніо, дошло до знамениты прилога, коѣ ће у другой свезки Гласника свога печатати. Но колико се манѣ збогъ поменуте околности на томе задатку радити могло, са тимъ се више вниманія обратило одъ части на прикуплянѣ и прегледанѣ припреме за другу свезку Гласника, одъ части на прегледанѣ и оцѣнѣванѣ већи дѣла, вою су Дружтву на изданіе подношена была. Гласникъ дружтвеный, кои е у слѣдствіи овога дѣйствованя за печатню приуготовлѣнъ, у колико се манѣ одликуе разновидношю свои предмета, у толико веѣма надежду давъ, да ће она пространствомъ своимъ и важношю читателѣ задовольити моћи. Онъ ће осимъ извѣстія у овой другой свезки саждавати слѣдуюће предмете:

а) Бѣзъкословне приметбе на предговоръ гос. Вука Стеф. Караѣића у преводу нѣговомъ Новаго

Завѣта, одъ редовногъ члена г. Дра. Іована Сте-
ића, главногъ Секретара Совѣта Княж. Србскогъ.

б) Критическо житіе Баснотворца Езопа. Пре-
водъ изъ Корая одъ покойногъ Вукашина Ради-
шића.

в) Законикъ цара Србскогъ Стефана Душана,
сравниъ са старима земаљскимъ уредбама у Чес-
кой, одъ Палацкогъ. Преводъ г. Милоша Попови-
ћа, Учредника новина правителствены.

г) Миѣнія о писаню новіе Србске исторіе, одъ
почестногъ Члена, Представника Княжескогъ и По-
печителя инострану дѣла г. Аврама Петроніевића,
и редовны Членова гг. Симе Милутиновића, Исидо-
ра Стояновића, Сергіе Николића и дра. Јанка Ша-
фарика.

д) Изводъ изъ едне хронике у манастиру Во-
лявчи налазеће се.

е) Грађа за Србску исторію новіегъ времена,
у којој се налази:

а) Преписъ оригиналногъ састава покойногъ
Митрополита Карловачкогъ Стефана Стратимирови-
ћа, о Србскимъ догађајима 1809. и 1810. године. При-
логъ редовногъ Члена г. Исидора Стояновића.

б) Преписъ прошенія Србаля Србійскій на ца-
ра Аустрійскогъ, одъ 20. Јулія 1804. године изъ Топ-
чидера. Прилогъ г. Исидора Стояновића.

γ) Преписъ прошенія збега Кленачкогъ на по-
койногъ Митрополита Стратимировића, одъ 21. Ав-
густа 1804. године. Прилогъ гос. Исидора Стоя-
новића.

δ) Кратко животоописаніе Гав. Пантилића То-
полца, бывшегъ повѣренника Карађорђевогъ. При-
логъ г. Исидора Стояновића.

е) Одривцы изъ житія покойногъ Вождя Србскогъ Караѣорѣа, одъ г. Исидора Стояновића.

ж) Саставакъ о ситной голубачкой музи: одъ Дра. Аѣдма Медовића, Физикуса Окружја Пожаревачкогъ.

Што се пакъ други књижевны послова тиче, то в Дружтво у теченію поменутога времена слѣдуюће учинило:

1. Прегледани су шесть различни дѣла знаменитога Грчкогъ писателя Адаманта Корая, коя в покойный Вукашинъ Радишићъ, бывшій саобщтаваюћій Членъ овога Дружтва, превео, и коя су Дружтву овоме пуномоћници покойникови, Членови овога Дружтва гг. Исидоръ Стояновићъ, Константинъ Бранковићъ и Глигоріе Возаровићъ, на изданіе уступили. У слѣдству овога прегледа три ће одъ овы дѣла, имено: *Ксенофонтове Знаменитости*, и *Наука Блина о сачуваню добывене слободѣ* у особитымъ књигама, а'треће, међу предметима Гласника споменуто, у Гласнику печатана быти; остала пакъ три, као неодговараюћа цѣли Дружтва неће се печатати, него ће се спомена ради чувати у архиви дружтвеной.

2. Прегледана в, и за 20 дуката цесарски одкуплѣна Србска Грамматика г. Петра Нинковића.

3. Прегледана су два иначе знаменита дѣла, а имено: *Разсужденія о постанку и развитку човѣка, фамилія, народа и човѣчества уобште*, и *Путованѣ млађега Анахарсиса по Грчкой*, — но коя в Дружтво, налазећи, да бы и у смотренію споляшнѣ forme прерадити требало, списательима нѣювица, сприобщтивши имъ свое миѣніе и приметбе, повратило.

4. Прегладана су два важна превода редовногъ Члена 2. Архимандрита Гаврила Поповића, одъ

кои е еданъ одривакъ изъ Чокеовы Часова благоговѣнія, а другій такође одривакъ изъ зрелогъ саставка едного подъ именемъ *Правда вселенске цркве*, и одъ кои е првый г. преводиоць као малу поучителну књижицу за народъ, а другій као прилогъ Гласника хотео печатати. Но будући да су одређени на прегледанъ известители изразили се, да бы врло полезно было, кадъ бы се већа књижица избрана изъ часова благоговѣнія народу у руке предала, а овај другій саставакъ цео у особитој књижици печатао: то е на молбу Дружтва предхвалъный Членъ г. Архимандритъ, обећао се усвоѣну одъ Дружтва желю ову извѣстителя испунити.

Осимъ овы сасвимъ рѣшены стварій, јоште скорогъ рѣшенія очекују: *Техническе речи*, кое е по налогу Высокославнаго Попечительства Просвѣщенія изъ уста народа покупіо редовный Членъ г. Янко Шафарикъ; *Четири слова Цицеронова противу Кагиліне*, преведена г. Петромъ Зарићемъ; *Исторійски прилози редовногъ Члена* г. Симе Милутиновића; и *Устава рата за Србскій языкъ и правопись* одъ г. Димитрія Томића.

Напоследакъ у смотренію дружтвеногъ дѣловодства и економіе, слѣдуюће се за ово време догодило:

1. Уставъ дружтвеный, кога е Дружтво на одобренъ поднело, одобренъ е законодателномъ властѣ у целомъ пространству, осимъ последнѣ точке о цензури дружтвены дѣла, коя е изостала.

2. Молбно е надлежнымъ путемъ Высокославно Попечительство иностраны дѣла, да бы извѣстия изволило ц. кр. аустрійску власть о существованію овога Дружтва, како бы могло дозвољно бы-

ти тамошњимъ членовима ступати у књижевна сношенія са овимъ Дружествомъ.

3. Высокославно Правителство на представлѣну молбу, да бы се Гласникъ дружтвеный или бесплатно или поне безъ уобичаеногъ процента печатао, на радость Дружтва овога изволило одобрити, да се не само Гласникъ бесплатно печата, него да се и за све друге књиге, кое Дружество о своје трошку издавало буде, никаквогъ процента одъ стране Типографіе неузима.

4. Рѣшено е, да се Гласникъ дружтвеный како свима Членовима и приложницѣма, тако и књижевнымъ дружинама и знаменитимъ Славенскимъ списательима ради узаемности шалѣ.

5. Предата е у Књигопечатню како поменута Грамматика г. Петра Нинковића, тако и покойногъ Вождѣ Србскогъ Караѣорѣа дѣловодный протоколъ, кои се у манастиру Враћевшници нашао, и кои за знаменитый изворъ догађај 1812. и 1813. године служити може.

6. Будући е у овоме времену Казначей дружтвеный г. Јованъ Мариновићъ изъ места отишао, а Руководѣ съ књигама г. Возаровићъ збогъ слабости здравља на његову молбу одъ своје дужности разрѣшенъ: то су оба ова посла заедно съ рачуни-ма, кассомъ и књигама привремено предата Секретару дружтвеномъ К. Браниковићу.

7. Да бы се књиге дружтвене по народу нашемъ лакше распростирати могле, то су оне предате на продаю у Београду гг. браћѣ Величковићима и Јовану К. Поповићу, кои трговачкога сношенія и са внутреносћу Србіе имаю, а у Земуну г. Васи Васиљевићу, кои се овога труднога посла безъ

сваке накнаде, изъ самогъ усрдїя према књижеству нашемъ прїимію.

8. Нѣгово Высокопреосвѣщенство гос. Митрополитъ Београдскій, *Петаръ*, као почестный Членъ изволио е Друштву овоме 32 стара сребрна римска новца изъвремена републике, — пречестиѣйшій г. Архимандритъ Каленићкій и Членъ Апеллаторіалне Консисторіе *Јанићів Нешковић* 1 Душановъ сребрнъ новацъ, и честиѣйшій г. Парохъ Вранићкій *Теодоръ Поповић* 1 старый шпанскій таляръ поклонити.

9. Редовный Членъ гос. *Димитріѣ П. Тиролаъ*, Честн. г. Парохъ Цветачкій *Јованъ Протић* и гос. *Ђорђе Даничић* поклонили су Друштву овоме свакій по одну књигу.

Къ томе, у овомъ времену издато е изъ кассе дружтвене:

1. За печатню дѣльца „Забаве за децу“ 293 фор. и 30 кр. сребра.

2. За везыванъ истога дѣльца 30 фор.

3. За намиренъ рачуна съ гос. Вазаровићемъ 22 фор. и 14 кр.

4. За пренашанъ и експедиранъ књига дружтвены 80 гроша.

5. Словослагателю Типографіе на поклонъ 1 дукать цесарскій.

6. Г. Исидору Стояновићу издато као накнада за путь у Тополу и Карловце 8 $\frac{1}{2}$ ₧ цес.

У касси Друштвеной, коя е привремено секретару на рукованъ предата, но нов рачуни преѣшанъ и оштъ нису пречишћени, налази се у готовомъ новцу 91 ₧, 515 фор. сребра, 9 гроша и 39 пара.

1.

О ДѢЛАНЮ ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ
ГОД. 1848.

Прошле найзнаменитіе у исторіи свѣта, единствене за развитакъ славенски народа године, кое в Србство у пуномъ смыслу и за садашньость и за будућность много урадило, друштво в србске словесности управъ збогъ ове политичне дѣятельности рода србскогъ мало, премда в знатнымъ числомъ осведочене дѣятельности и способности новы членова умножено, премда в и некимъ олажницама одъ стране Правительства Высокославногъ снабдѣвено было. Брѣ политични покрети и жестоки за народность ратови оностранскогъ Србства, осимъ што су узаптили дѣятельность писателя на книжевномъ полю, стали су на путь, да се нису могле кнѣиге друштва, кое су іошть прошле године на продаю у Земунъ пренешене ни распослати по главніимъ местима Србске войводине и троедне краљвине, а камоли да су се могле распродати. Дакле и саставлянь и продаванъ кнѣига спало в само на овостранско Србство, но и ово будући да се одъ средине пролећа до садъ заузимало разнымъ пожертвованіями за слободу и спасеніе свое оностранске половине, ніе уобште могло као други година подпомагати купованѣмъ кнѣига ни друштвено кнѣижество, ако и всть друштво на молбу свою одъ 19-гъ Фебруара т. г. одобрень одъ правительства добыло, да може свое кнѣиге по правит. пошти безплатежно разашилати.

Поменути народа србскогъ покрети задавали су, кое умноженымъ политичнымъ новинама, кое

особенымъ ободрителнымъ листовима и књижицама политичногъ садржая правителственой Типографіи у Београду толико посла, да она нѣ могла печатати II. часть друштвеногъ Гласника, за кои е іошть при свршетку 1847. год. довольно матеріала было, и кои е после прегледа цензуре преданъ типографіи у прво пролеће прошле године. Ђдно, што е органъ друштва, изъ когъ животь и занимањ друштва читаюћи свѣтъ найболѣ познати може, а друго што Высокославно Правителство Друштву за Гласникъ савѣ трошакъ покланя, те тако Гласникъ нарочито и осимъ веза, чисто служи на умноженѣ друштвене касе, Друштво е по заключенію № 44. у држаномъ 19. Юнія п. г. засѣданію, молило Высокославно Попечительство Просвѣщенія, да опомене подвластну му Типографію, да Гласникъ што пре печата; ал' се опетъ нѣ могло помоћи, по свой прилици за то, што е у правителственой Типографіи мало дѣлателя.

Да шта е Друштво прошле године одъ свои књи́га на свѣтъ издало?

Идало е:

1., „Часове благоговѣнія“ у 2000 егземплара, за ков е предмете изъ Чокеа изабрао и на србскій превео г. подпредсѣдатель Друштва, Архимандритъ *Гаврилъ Поповић*; и одъ когъ е дѣла у име накнаде добыо истый преводитель 100 ком. књи́га.

2., *Грађу за Србску Граматику. I часть: Грамматика Петра Никковића*, съ предговоромъ Г. редовногъ члена *Сергея Николића*,“ у 500 егзем.

3., „Изворе за нову Србску историю. I. К. — Дѣловодный протоколъ Кара-Ђорђевић одъ 21-гъ Мая 1812. до 5-гъ Августа 1814. са предговоромъ и регистромъ секретара Друштва, *Исидора Столяновића*, и

съ приложенъ каменорезнымъ снимкомъ находехи се у нѣму рукописа — у 500 егзем.; одъ кои е именованъ секретаръ, што е настоявао надъ точнымъ и оригиналу сходнымъ изданіемъ нѣговымъ, у име награде добио 20 ком. кнѣига.

А има ли каквы кнѣига и сачиненія, коя су прошле године прегледана и одобрена, па за печатньомъ чекаю?

Осимъ пређе споменутогъ матеріала за II. ч. Гласника, кои су се ове године умалили, повраћенымъ на захтеванъ г. сачинителя, кореспод. члена *Ахима Медовића*, предметомъ „*О ситной Голубачкой муви*“, а умложили съ два прилога одъ редовногъ члена г. *Янка Шафарика*, подъ насловомъ: „*Процесъ-танѣ славенскогъ кнѣижества у Бугарској*“, — изъ две у препису старе сръбске дипломе (одъ цара Уроша 1358. год. 2-гъ Юнія, и султана Маре 1479. год. 15. Апр.) за пачатньомъ чекаю:

1., Изъ таконазване библиотекѣ за дѣцу, кою е на предложенъ редовногъ члена г. *Ювана Стеића* Друштво подъ № 364. у засѣданію, држаномъ 8. Марта п. г., заключило посрбити и печатати, прегледани су и за печатньомъ чекаю слѣдуюћи предмети:

а., *Животоописанія славны людій*, посрблѣна одъ подпрѣсѣдателя г. архим. *Гаврила Поповића*:

б., *Астрономія* посрблѣна одъ истогъ;

в., *Антропологија*, посрблѣна одъ редовногъ члена г. *Ювана Стеића*;

г., *Психологија*, посрблѣна одъ истогъ;

2., Професора *Григорія Лазића* *Сръбско-Нѣмачко - Латинскій Рѣчникъ*, за кои е по заключенію №

64. држаногъ 24-гъ Юнія пр. г. засѣданія, удовици сачинителѣвой г. *Маріи Лазихъ*, у име одкупа, плаћено изъ касе друштвене 20 ₪ съ тимъ, да іой се и 20 егзем. початаны рѣчника на даръ пошлю.

3., *Разговоръ за образованіе срца и душе*, саставлѣнъ одъ г. архим. *Гаврила Поповића*, ова се књижица збогъ тога, што се яко тражи, и што е готово распродана, по заключенію № 40. држаногъ 19-гъ Юнія пр. г. засѣданія, има на ново печатати у 2000 егзем.

Књижевни предмети, кои се у прегледу находе, есу:

1,) *Грамматика славенскогъ языка*, саставлѣна у црквено-славенскомъ языку одъ кор. члена епископа Карлштадскогъ г. *Евгенія Іовановића*.

2,) *Одговоръ на одговоръ*, саставъ едногъ обывателя Фрушке горе.

3,) *Естествонно землѣописаніе*, књижица изъ гореспоменуте библіотеке за децу коя е на србскій превео редов. членъ г. *Милованъ Спасихъ*.

Персоналъ Друштва знатно се прошле године умложіо; връ осимъ іоштъ при свршетку год. 1847. изабраны за кореспондентне членове г. г. *Димитріа Асрамовића*, живописца, *Дра. Ахима Медовића* и проф. *Ђорђа Малетића*, — у главномъ, држаномъ 1. Августа прошле године засѣданію изабрани су:

А. За редовне:

1, Г. *Іованъ Гавриловић*, начальникъ одѣлѣнія промышленности у попеч. Финансіе;

2, Г. *Димитріе Црнобарацъ*, садъ секр. попеч. Правосудіа;

3. Г. *Димитрія Матић*, проф. отечественогъ права, и поступка судейскогъ у Лицеуму К. С.;

4. Г. *Константинъ Магазиновић*, секретаръ у попеч. Внутренья дѣла;

5. Г. *Константинъ П. Л. Цукић*, проф. политично-економиски наука у Лицеуму К. С.;

6. Г. *Емилиѣ Јосимовић*, проф. математичны наука у Лицеуму К. С.;

7. Г. *Милошъ Поповић*, учредникъ новина београдски;

8. Г. *Любомиръ П. Ненадовић*, проф. поезіе у гимназій београдской.

9. Г. *Евгеніѣ Симоновић*, еромонахъ и проф. богословіе у Београду;

10. Г. *Андрѣя Стаменковић*, столоначалникъ Апелациѣ.

Б. За коресподентне:

1. Г. *Яковъ Живановић*, членъ главногъ одбора народа войводине сръбске;

2. Г. *Станко Вразъ*, секретаръ матице загребачке.

3. Г. *Милосавъ Хурбанъ*, проповѣдникъ евангелскій у Словенской;

4. Г. *Никаноръ Груић*, патриаршескій прото-синѣлъ и професоръ богословіе;

5. Г. *Петаръ Јовановић*, проф. у гимназій Новосадской;

6. Г. *Александръ Стољчковић*, проф. у гимназій Карловачкой.

В. За почесногъ

Недавно упокоившій се епископъ шабачкій
Мелетіа Марковићъ.

Осимъ сада именованогъ почесногъ члена, Друштво жали и сноси губитакъ съ цѣлимъ сръбскимъ народомъ у преминувшемъ при растанку прошле године съ годиномъ 1847. редовномъ члену *Сими Милутиновићу*, и у мало после овогъ умршемъ почесномъ члену *Григорію Возаровићу*.

Што се тиче просбены поиспиваня одъ Высокославногъ правителства, Друштво е:

а., по заключенію № 83 Главногъ засѣданія држаногъ 28. Декемврія 1847. год. преко Попечителства Просвѣщенія правителство молило, да се одкупи аданъ числомъ и изборомъ отличанъ, а ценомъ приличанъ збиръ руски кнѣига, кои е Г. Павле Шафарикъ на продаю нудіо; но правителство рѣшило е да се неодкупи, докъ се не нареди зданіе и остало, што е пуждно за явну библіотеку;

б., по заключенію № 6. у држаномъ 19. Фебр. пр. г. засѣданію, друштво е своимъ путемъ молило да правителствена пошта кнѣиге, коє Друштво издає, безплатежно прима и разноси, и нѣгова свѣтлость Князь Сръбскій у согласію са Совѣтомъ ову просбу одобріо;

в., по заключенію № 9. у држаномъ 19-гъ Фебруара пр. г. засѣданію поискана сумма у 240 талира, кою е правителство обећало давати сваке године у помоћ Друштву, и пропле е године добывена и ушла у касу Друштва;

г., по заключенію № 76. у држаномъ 31. Окт. пр. г. засѣданію учинѣно е живо представлѣнѣ Высокосл. Попеч. Просвѣщенія, да издѣйствує кодъ

законодателне власти, да се она уредба, која правит. типографіи налаже којима словима може, којима никакo не сме србске књиге печатати, као опредѣљню Друштва и духу времена несходна, укине; но на ово предложенъ Друштво нѣ јошть добыло никакoвогъ рѣшенія. — Овде се могу споменути и она два рукописа Стевана Живковића: преведеный одъ истогъ *Друштвеный уговоръ Руссо-а*, и састављено штатистичко - географично описаніе *Бугарске*, за кое в Друштво молило предхвалѣно попечительство, да ове рукописе у правит. типографіи издаје и на употребљѣнь пошлѣ.

Добровольни прилози су у старимъ новцима, књигама, документима и пр. прошле године Друштву учинѣни

1. Одъ казначея Друштва г. Константина Бранковића, една старинска књига, која садржи у себи неколико слова (беседа) и житія светителя у црквено - србскомъ языку.

2. Одъ Друштва учеће се младежи србске у Аустрији: една књига *Славјанка*.

3. Одъ богословца србскогъ *Ивана Поповића*: еданъ старый римскій новацъ.

4. Одъ *Настаса Кузмановића* овдашнѣгъ трговца дрварскогъ:

Бданъ у оригиналу пасошъ Србскогъ Войводе Велька.

5. Одъ Г. *Димитрія Миленковића* помоћника начелничества Окр. Ягодинскогъ. Бданъ табанъ одъ врло старе пушке.

6. Одъ коресонд. члена Г. *Јована Колара* евангелическогъ проповѣдника у Пешти, 3 књиге:

а., Elenchus vocabulorum europaeorum cum primis Slavic. etc.

б., Rozpravu o Jmenách;

в., Uiber die literarische Wechselfeitigfeit.

7. Одъ Г. *Иосифа Миловука* една књига: Србскій рачуноводитель.

8. Одъ редовногъ члена Г. *Янка Шафарика* четрнаестъ ком. образа знамениты славенски мужева.

9., Одъ Г. *Владимира Васића* словослаг. три свеске србскогъ превода Наполеоновы закона у рукопису.

10., Одъ Г. *Иована Миловановића*: еданъ старый сребрнъ римскій новацъ и петъ књижница:

а., Књига Симидипе Философа;

б., Кратка ерцегов-босанскій Краљва повѣстница.

в., Слава краля Дечанскогъ;

г., Житиѣ святаго Николая;

д., Юначке песме народне.

11. Одъ кореспондентногъ члена Г. протопресвитера у Дубровнику *Георгиа Николавића* шестъ частій (одъ 1842. до 1847.) србско-далматинскогъ магазина.

12. Одъ Г. *Петра Шљивића* практ. Суда окр. Пожаревачкогъ: петъ комадѣй стары писама Карађорђева времена.

13. Одъ кореспондентногъ члена *Якова Живановића* члена одбора главногъ у србской Войводо-вани:

а., Четири листа печатаногъ у србскомъ прево-

ду ручногъ писма цара Аустрійскогъ Фердинанда I,
на Г. Патріярха сръбскогъ Іосифа Раячића;

б. Ђдна брошира: „Дочекъ нѣгове свѣтлости
войводе Сръбскогъ Стефана Шупљикца одъ Витеза:

На последку што се тиче постосѣнегъ у Друшт-
ву овомъ одбора историчкогъ, овај прошле годи-
не ни за нову ни за стару историју нѣ учиніо ни-
каквогъ корана.

НЕКРОЛОГЪ.

У Београду 12. Юнія предъ подне предано е матери земли тѣло одъ холере напрасно преминувшегъ *Исидора Стояновића*, професора общте исторіе у лицеуму Княжества Србскогъ, и члена Дружтва Србске Словесности. — Оплакиванный покойникъ родіо се 1809. године у Канѣжи, варошици диштрикта Бачкогъ у садашнѣмъ србскомъ Войводству, и у вышима наукама изобразіо се кое у Сегединской гимназіи и лицеуму, кое пакъ при свеучилишту пештанскоме. Кадъ е трећу годину права започео быо, дознавши за нѣгово примѣрно владанѣ и способность бывшій тада князь Србскій Милошъ, позвао га е 1835. год. за професора поезіе у недавно заведену гимназію Крагуевачку, гдѣ е онъ, са свима оскудицама спомагателны средства, и свима теготама почетка борећи се, катедру поезіе отворио, ову и друге науке човѣчности съ найвећимъ усрдіемъ, на очевидну ползу ученика и на задовольство предпоставлѣне власти до половине Марта 1839. год. предавао. У то доба поставлѣнъ за професора общте исторіе (а до почетка Децембра исте године и за професора философіе) у заведеномъ пре по године лицеуму к. с. съ таквомъ се вольомъ и прилѣжанѣмъ посветіо своему предмету, да е, осимъ печатаны кое на общту кое на Србску исторію односећи се података, већу часть пространства общте исторіе на Србскій превео, и заедно съ многима, нарочито на животъ покойногъ вожда Србскогъ Карађорђа односећима се податцима за Срб-

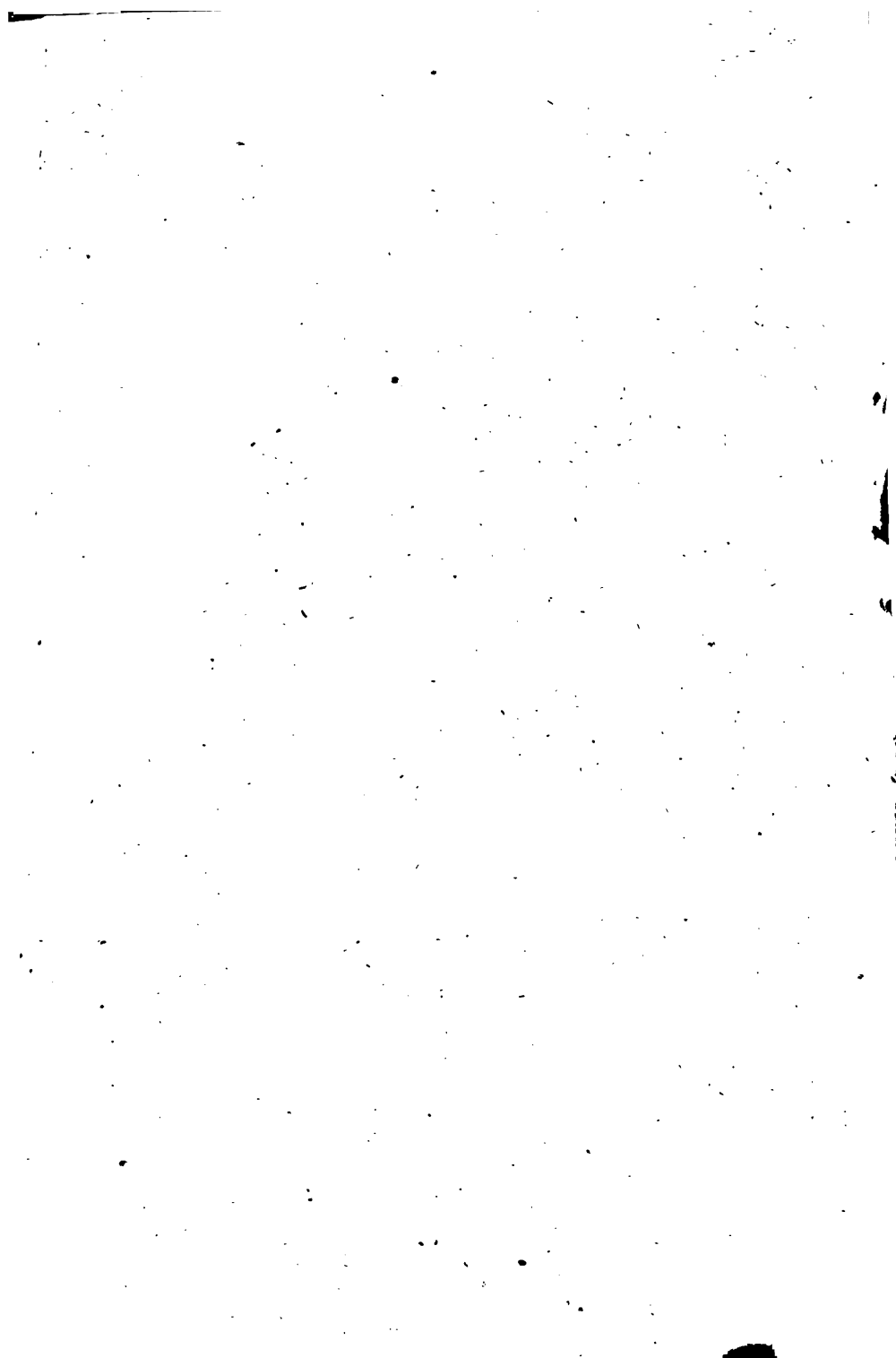
ску исторію у рукопису оставіо. Онъ е збогъ свое ревности у книжеству србскомъ іоште при осниваню Друштва Србске Словесности поставлѣнъ за нѣговогъ редовногъ члена, а за свое вишестране заслуге получио е султанскій Нишанъ и фтихаръ. Нѣговъ „Брзоумій Букваръ“, у своје роду единственъ, кои се за обучавањ *одрастае младежи* заиста съ великимъ олакшанѣмъ и штеднѣомъ времена употребити може, основаѣе му велику часть споменика у Србскомъ роду, само ако га управительи школа и сеоски учительи у заслужно призрењ узму. Но осимъ тога, што е покойникъ у явномъ съ овы неколико чертица прекратко означеномъ животу, заузимао отиѣно мѣсто у грађанству и роду Србскомъ, одликовао се онъ многима добрима својствама, коя су му наклоность и любовъ свакога, съ нѣмѣ у саобраштаваню живеѣгъ задобывала.

(по № 56. год. 1849 Србски Новина.)

ПОГРЕШКЕ.

Страна.	Врста.	Место.	Читай.
5.	1.	привила	правила.
—	последня	кое	кое се.
8.	23.	уважамо	уважавамо.
—	28.	сеega	свега.
16.	13.	народниѣнѣ	народниѣмѣ.
23.	24.	овомѣ	свомѣ.
—	—	предговору	предговору.
45.	4.	Рука	Руса.
48.	у примѣч. 5.	читирѣ	четирѣ.
53.	1.	четеероевангеліе	четвероеван.
54.	54.	Кондрата	Кодрата.
56.	18.	Бикторѣ	Викторѣ.
—	30.	Климеста	Климента.
—	34.	Артаутѣ	Арнаутѣ.
94.	у примѣч. 1.	грѣницу	границу.
97.	10.	после „кои су се“	нетреба она за- пета (,).
101.	13.	земля	земля.
106.	21.	Аглофнига	Англофнига.
112.	28.	краѣно	крадено.
—	30.	„	„
115.	7.	после засѣдавали су	додай „господа“
116.	21.	званичницина	званичницима.
119.	4. одоздо,	пресудути	пресудити.
124.	16.	Крала	„Крала“
—	4.	срѣдникѣ	срѣдникѣ
125.	18.	после сѣднѣ	треба додати : да взмѣ царѣ на тѣ сѣднѣ.
126.	8.	нетреба „за“	
—	у примѣч. 1.	„отѣ рѣку,	„отѣ реку“
127.	у примѣч. 11.	елеменатѣ	элементѣ.
130.	24. и 25.	изилале	изилазе.

<i>Страна.</i>	<i>Врста.</i>	<i>Место.</i>	<i>Читай.</i>
140.	у § 41. вр. 4.	вѣзхоцѣть	вѣзхоцѣть.
—	" " " 11.	комѣ	комѣ.
—	" " 42. " 8.	бѣшнѣ	бѣшнѣ.
141.	" " 49. " 5.	поцѣ	поцѣ.
144.	28.	живѣ	живѣ.
—	4. одозд.	друмони	друмови.
145.	24.	в zdědin	z dědin.
147.	§ 52.	код	ком.
147.	§ 144.	землѣхъ	землѣхъ.
149.	30.	кодѣ	комѣ.
158.	3.	опецѣ	опецѣ.
167.	16.	вскорію	всторію.
180.	4. одозд.	тыше	выше.
187.	последня	ондѣ	ондѣ.
190.	23.	и време	у време.
211.	25.	селцѣ	селцѣ.
212.	23.	дѣ	дѣ.
213.	22.	Нобинѣ	Новинѣ.
214.	1.	бѣмѣ	бѣмѣ.
—	4.	привѣгли	привѣгли.
—	12.	обратѣнѣ	обратѣнѣ.
215.	5.	обратѣ	обратѣ.
219.	7.	сѣстоателствѣн	обстоателствѣн.
220.	15.	историческогѣ	историческогѣ.
234.	29.	узимали	узимали.
249.	8. одозд.	юнаѣ	юнаѣ.
255.	18. одозд.	нуждѣ	нуждѣ.
261.	6.	нѣ	нѣ.
279.	4.	печатанѣ	печатанѣ.
280.	20.	Станко	Станко.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN

DATE DUE

JAN 07 2002

MAY 15 2002

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 02045 5930

